A szerelmes delfin

Ókori dekameron

Válogatta, fordította, a jegyzeteket írta
Révay József

TARTALOM

HERODOTOS

ÁRION HATTYÚDALA
A SORSÜLDÖZÖTT
A VAK KIRÁLY
AZ AGYAFÚRT TOLVAJ
PSAMMENITOS KÖNNYEI
A VÉGZETES PECSÉTGYŰRŰ
SZÉP HELÉNA
AGARISTE KÉRŐI
AZ ÁRULÓ PALÁST

PLATON

A LÁTHATATLAN EMBER

XENOPHON

PANTHEIA HŰ SZERELME

KTESIAS

AZ AMAZON HÁROM FÉRJE

AISCHINES

A LEÁNY MEG AZ ISTEN

TIMAIOS

TENGERI VIHAR

CHARES

ODATIS ÉRZELMES TÖRTÉNETE

ARISTOBULOS

A HŐS TIMOKLEIA

PARTHENIOS

A FELESÉG ÉS A KÉT SZERELMES LÁNY
TESTVÉRSZERELEM
ASSZONYI HÁLA
SZERELEM, ÁRULÁS, HALÁL
A KEGYETLEN KLEOBOIA
BOLDOG BETELJESÜLÉS

PETRONIUS

A TÖRHETETLEN ÜVEG
A KÜLDÖTT FARKAS
AZ ELVARÁZSOLT SZÉPFIÚ
A NEMES PARIPA
AZ EPHESOSI ÖZVEGY

JOSEPHUS FLAVIUS

PAULINA SZENTSÉGES ÉJSZAKÁJA

DION CHRYSOSTOMOS

A BOLDOGOK SZIGETE

PLUTARCHOS

A SZÉPSÉGES AKTAION HALÁLA
KÉT SZERENCSÉTLEN ÖREG
DAMOKRITE MEGÖLI LEÁNYAIT
HALÁLOS NÁSZ
A HALÁLFOLYÓ

PLINIUS

REGULUS SZÉLHÁMOSSÁGAI
HAJMERESZTŐ TÖRTÉNETEK

LUKIANOS

IGAZ TÖRTÉNET
FÖLÖSLEGES VARÁZSLATOK
AZ ÉLŐ SZOBOR
KÍSÉRTETEK HÁZA
A BŰVÉSZINAS
ÖT VARÁZSGYŰRŰ
HETÉRÁK ISKOLÁJA
A SZIRÉN
BARÁTSÁG MINDHALÁLIG
A SZELENCE TITKA

AELIANUS

A SZERELMES DELFIN
ANDROKLES ÉS AZ OROSZLÁN
A HŰSÉGES KUTYA
PINDOS ÉS A KÍGYÓ
A ZSARNOK MEGSZÉGYENÜL
A CSODÁLATOS ASPASIA
AZ ERDŐK VADVIRÁGA
A RABLÓGYILKOS FŐPAP
A SZÉPSÉGES RHODOPIS CIPELLŐJE
A FÜGE
HANNO, AZ ISTEN

ALKIPHRON

PANOPE ÉS A FÉRJE
A FUKAR SYMALION
SZÉPSÉGVERSENY
KLYMENE ELRABLÁSA
BÁMULATOS BŰVÉSZ
A HŰTLEN NŐ ESKÜJE
MENANDROS ÉS GLYKERA

„AESOPUS”
A TOLVAJ ÉS A FOGADÓS
KISKUTYA ÉS NAGYKUTYA

ANTONINUS LIBERALIS
GALATEIA LEÁNYFIA
A KŐSZÍVŰ ARSINOE
PROKRIS KÉT HÁZASSÁGTÖRÉSE

APPIANOS
A NAGYLELKŰ KIRÁLY

APULEIUS
A BOSZORKÁNY
HALOTTVIRRASZTÓ
UZSORÁS, BANYA, MEDVE
AZ ÚJ RABLÓVEZÉR
ÉJFÉLI NÁSZ
A HORDÓ
A SZÉP MOLNÁRNÉ
EGY PÁR CIPŐ
A SZENT ITAL

CALPURNIUS FLACCUS
AZ APA SZEME VILÁGA
KÉT TESTVÉR KÖZÖS FELESÉGE
A GYENGE SZÍVŰ APA
A MOHÓ IFJÚ

HYGINUS
THEMISTO MEGÖLI GYERMEKEIT
A KEZESSÉG

PHLEGON
AZ ÉLŐ HALOTT
A KÉTNEMŰ GYERMEK

GELLIUS
PAPIRIUS, AZ ÁLLHATATOS IFJÚ
A BÚBOS PACSIRTA
KROISOS NÉMA FIA
POLUS, A NAGY SZÍNÉSZ
A HARCOS HOLLÓ
A KAMÉLEON ÉS A GALAMB
A GYILKOS ASSZONY
ÖNGYILKOSSÁGI JÁRVÁNY
SERTORIUS CSODASZARVASA

HELIODOROS
A MOSTOHA SZERELME

ACHILLEUS TATIOS
TISZTASÁGI PRÓBA

ARISTAINETOS
A VETÉLYTÁRSAK
A KÖPENY
A HORGÁSZ ÉS A LEÁNYKA
AZ ARANYALMA
AZ OKOS ORVOS
PIERIA, A BÉKESZERZŐ
SZERELEM ÉS GYŰLÖLET
SZEGET SZEGGEL
STREPSIADES, AZ ÉJJEL-NAPPAL ÜGYVÉD
A SZERELMES RABSZOLGALÁNY

JULIANUS
BÖLCS VIGASZTALÁS

„KALLISTHENES”
NEKTANEBOS, A VARÁZSLÓ
INDIA CSODÁI

APOLLONIUS TYRUSI KIRÁLY REGÉNYE
APOLLONIUS KALANDJAI

ÉLETRAJZI JEGYZETEK

HERODOTOS

ÁRION HATTYÚDALA

PERIANDROS, KYPSELOS FIA - így beszélik a korinthosiak, s így tanúskodnak a lesbosiak is -, megélte a legnagyszerűbb csodát: ti. a methymnai Áriont egy delfin partra tette Tainaron hegyfoknál. Ez korának leghíresebb énekese volt, s ezenfelül tudomásunk szerint az első ember, aki dithyrambost költött - még a nevet is ő adta költeményének -, sőt Korinthosban elő is adatta.

Nos ennek az Árionnak - így mesélik - egyszer kedve kerekedett elutazni Siciliába és Italiába. Miután pedig ott roppant vagyont szerzett, Tarantonból megint vissza akart térni Korinthosba. Mivel pedig semmiféle emberben nem bízott meg úgy, mint a korinthosiakban, ott korinthosi emberektől bérelt hajót. De ezek, alighogy kiértek a nyílt tengerre, azt a gyalázatos tervet eszelték ki, hogy Áriont beledobják a tengerbe, kincseit pedig elrabolják. Ő azonban észrevette szándékukat, és kérve kérte őket, hogy ám vegyék el minden kincsét, csak az életét kíméljék meg.

De nem sikerült őket könyörületre indítania, hanem ráparancsoltak: vagy önként ölje meg magát, mert így legalább sírhely jut neki a szárazföldön, vagy pedig azonnal vesse bele magát a tengerbe. Árion, végső kétségbeesésében rimánkodott nekik, hogy ha már a szándékuk megmásíthatatlan, legalább engedjék meg neki, hogy díszruhájában kiállhasson a fedélzetre, s előadhassa egyik dalát; megígérte, hogy ha befejezte az énekét, megöli magát.

A hajósok, örömükben, hogy a világ leghíresebb énekesét hallgathatják, a hajó farából a középre húzódtak, Árion pedig magára öltötte minden díszét, és lantjával a kezében a fedélzet közepére kiállott, és az énekművészet ősi szabályai szerint himnuszt énekelt Apollóra, s mikor a végére ért, azon mód, ünnepi teljes díszében, a tengerbe vetette magát.

Ezek után a hajósok tovább hajóztak Korinthosba, az énekest pedig, a monda szerint, egy delfin a hátára vette, és elvitte Tainaronba. Ott partra szállt, és teljes díszében bevonult Korinthosba, és az egész esetet elmondta. Periandros eleinte nemigen hitt neki, sőt Áriont őrizetbe vette, s nem is bocsátotta szabadon, de azért szemmel tartotta a hajósokat is, és amint megérkeztek, magához hívatta őket, s megkérdezte tőlük: vajon van-e valami jelentenivalójuk Árionról.

Azok azt felelték, hogy Italiában van, teljes épségben, s ők jó egészségben hagyták Tarantonban; ekkor előlépett Árion, ugyanabban a díszruhában, amelyben a tengerbe vetette magát; most aztán a hajósok megdöbbentek, s mintha csak tetten érték volna őket, nem tagadhattak tovább.

Ezt mesélik a korinthosiak és a lesbosiak. A Tainaron-hegyfokon pedig ma is áll Árion nagyméretű fogadalmi ajándéka, amely delfin hátán ülő férfit ábrázol.

A SORSÜLDÖZÖTT

KROISOST keményen sújtotta az isten haragja, nyilván azért, mert azt képzelte, hogy ő a legboldogabb ember a világon: álmában ugyanis jelenést látott, amely hitelesen megjósolta neki, hogy fia miatt milyen szörnyű csapás zúdul majd rá. Ugyanis két fia volt; az egyik ugyan nyomorék: süketnéma, a másik azonban, Atys, valamennyi kortársa közt minden tekintetben a legkiválóbb. Tehát erről az Atysról azt jósolta az álombeli jelenés Kroisosnak, hogy vaslándzsa hegye döfi halálra, s így veszíti el.

Midőn a király felébredt, és jól meghányta-vetette magában az álmát, megrémült; először is feleséget adott fiának; azután pedig, ámbár eddig rendszerint Atys vezette a lydeket a háborúkban, most már egyetlen alkalommal sem bízott rá ilyen feladatot; ezenfelül minden dárdát, lándzsát, s minden olyan eszközt, amit még ezeken felül a háborúban használni szoktak, kihordatott a férfilakosztályból, és a fegyverteremben halomra hányatta, nehogy valamelyik a fiára zuhanhasson, ha esetleg a falon függ.

Miután a fia már házasember volt, egy királyi családból származó phrygiai férfi érkezett Sardeisbe, akire súlyos végzet nehezedett, mert vérbűn szennyezte kezét. Egyenesen Kroisos palotájába ment, és bűnének kiengeszteléséért könyörgött az itten szokásos szertartások szerint, és Kroisos meg is tisztította őt. (A tisztulás a lydeknél ugyanolyan, mint a görögöknél.) Miután tehát Kroisos elvégezte a szokásos szertartásokat, érdeklődött: kicsoda az idegen, honnan jön, és így beszélt:

- Idegen, ki vagy te, és Phrygiának melyik vidékéről jöttél ide az én tűzhelyemhez? Ki az a férfi vagy nő, akit megöltél? - Ó, király - felelte az idegen -, Adrastos a nevem, Gordios fia vagyok, Midas unokája. Tulajdon fivéremet öltem meg akaratlanul, s azért vagyok itt, mert atyám elűzött, és minden vagyonomtól megfosztott.

- Vendégbarátaim leszármazottja vagy - válaszolta Kroisos -, tehát mi, akikhez menekültél, barátaid vagyunk. Maradj itt nálunk, mindennel ellátunk, amire szükséged lehet. Balsorsodat igyekezzél erős lélekkel elviselni, ez válik leginkább javadra.

Adrastos tehát Kroisos palotájában szállt meg. Épp ebben az időben a mysiai Olympos környékén óriási vadkan bukkant fel, ki-kitört a hegységből, és pusztította a mysiaiak földjeit. Bár a mysiaiak több ízben is támadásra indultak ellene, sehogy sem bírták elejteni, a vadkan ellenben roppant károkat okozott nekik. Végre a mysiaiak követeket küldtek Kroisoshoz, ezzel az üzenettel:

- Ó, király, országunkban óriási vadkan bukkant fel, pusztítja földjeinket, s hiábavaló minden igyekezetünk, sehogy sem bírjuk elejteni. Most tehát arra kérünk, küldd hozzánk fiadat, válogatott ifjak és vadászkutyák kíséretében, hogy megszabadítsuk országunkat ettől a szörnyetegtől.

Ezek így könyörögtek, Kroisosnak azonban eszébe jutott az álomlátása, és ezekkel a szavakkal felelt nekik:

- A fiamat ne is emlegessétek, mert aligha küldhetem hozzátok, hiszen fiatal házas, és most csak ezen jár az esze. De szívesen küldök hozzátok válogatott lydiai ifjakat, és elküldöm vadászkutyáim egész falkáját, hogy segítségetekkel megszabadítsák országotokat ettől a szörnyetegtől.

Ez volt a válasza, és a mysiaiak meg is voltak vele elégedve. Épp ekkor lépett be Kroisos fia; még hallotta a küldöttek kérését, s azt is, hogy a király megtagadta annak a teljesítését, s ekkor így szólt apjához:

- Atyám, valamikor a legnemesebb és legdicsőbb cselekedetnek tartottuk harcra és vadászatra kivonulni, s ekként hírnevet szerezni. Most pedig mind a kettőtől eltiltasz, holott sem gyávaságnak, sem csüggedésnek soha semmi jelét sem láthattad rajtam. Hogyan nézhetek majd ezután az emberek szemébe, ha kimegyek a piactérre, vagy onnan hazatérek? Hogyan állhatok a polgárok, hogyan állhatok fiatal feleségem szeme elé? Mit gondol majd arról a férfiról, akivel egy födél alatt lakik? Ezért hát vagy engedj kivonulnom a vadászatra, vagy érvekkel győzz meg, hogy nekem jobb, ha kívánságod szerint cselekszem.

- Fiam - válaszolta erre Kroisos -, nem azért cselekszem így, mintha gyávaságot vagy kelletlenséget vettem volna észre rajtad, nem! Egyszer jelenést láttam álmomban, amely odalépett hozzám, és azt jósolta nekem, hogy te nagyon rövid életű leszel: vaslándzsa hegye okozza majd halálodat. Ennek a jelenésnek tulajdonítsd, hogy annyira sürgettem házasságodat, és hogy most nem akarlak elengedni erre a vállalkozásra, mert vigyázni akarok rád, és megpróbálom, hogy talán ügyeskedéssel életben tarthatlak, legalábbis addig, amíg élek. Mert nézd, te vagy az egyetlen fiam, hiszen a másikra, mivel süketnéma, nem számíthatok.

- Atyám - felelte az ifjú -, érthető, hogy az ilyen álombeli jelenés miatt aggódol értem, csakhogy te nem jól értetted az álomlátást, nem világosodott meg előtted a helyes értelme: hadd magyarázzam meg tehát én. Az álom, mondod te, azt jelenti, hogy vaslándzsa hegye okozza majd halálomat. De hát van-e a vadkannak keze, s van-e vaslándzsája, amitől annyira félsz? Igen, ha azt mondta volna a jelenés, hogy a vadkan agyara vagy más efféle fegyvere okozza halálomat, akkor valóban úgy kellett volna cselekedned, ahogy cselekszel, de a jelenés lándzsahegyről beszélt. De mivel mi nem férfiak ellen indulunk harcba, engedj elmennem.

- Fiam - mondta rá Kroisos -, el kell fogadnom a te álommagyarázatodat; meggyőztél, megváltozott a véleményem, s most már elengedlek a vadászatra.

S miután Kroisos közölte ezt fiával, magához hívatta a phrygiai Adrastost, és ezt mondta neki:

- Adrastos, mikor a balsors üldözőbe vett, s ezt nem szemrehányásképpen említem, én megtisztítottalak, házamba fogadtalak, s mind a mai napig mindennel ellátlak. Most tehát, mivel én már jót tettem veled, neked is kötelességed a jót jóval viszonozni. Ezért most arra kérlek, mivel fiam ma vadászatra indul: vigyázz rá, hogy útközben rablók vagy gonosztevők meg ne támadják, és ne történjék semmi baja. Ezenfelül illendő is hozzád olyan vállalkozásra menned, ahol hőstetteiddel dicsőséget szerezhetsz, mert őseid is így gondolkoztak, s ezenfelül megvan hozzá az erőd is.

- Királyom, semmiféle más ok nem bírhatna rá, hogy ilyen vállalkozásra kivonuljak, mert akit olyan balsors sújtott, mint engem, annak nem való ifjú és boldog cimborákhoz csatlakoznia, s erre különben magam sem vágyom, de meg sok egyéb ok is visszatartana tőle. Most azonban, mivel te ösztönzöl rá, akinek kedvére kell tennem, hiszen kötelességem jótettedet jótettel viszonozni: kész vagyok teljesíteni kérésedet, s biztosíthatlak, hogy fiad, akinek őrzését rám bíztad, épségben tér majd haza hozzád, amennyiben ez az őrzőjén múlik.

Adrastos ezt felelte Kroisosnak. Ezután válogatott ifjak és vadászkutyák kíséretében kivonultak, s miután elérkeztek az Olympos-hegységhez, felhajtották a vadállatot, s mikor előkerült, körülfogták, és lándzsáikat feléje röpítették. És ekkor történt, hogy vendégbarátjuk, éppen az az Adrastos, akit Kroisos a vérbűntől megtisztított, lándzsáját a vadkan felé röpítette, azonban elhibázta, és helyette Kroisos fiát találta el. Így teljesült rajta az álombeli jelenés jóslata, hogy lándzsa hegye okozza halálát. Egy futár azonnal útnak eredt, hogy megjelentse Kroisosnak, mi történt; és mihelyt Sardeisbe ért, tövéről hegyére elmondta a királynak a vadászat lefolyását és fia halálos szerencsétlenségét. Kroisost mélyen megrendítette fiának

halála, de még kétségbeesettebben kesergett amiatt, hogy épp az az ember ölte meg, akit ő maga tisztított meg a vérbűntől.

Balsorsa miatt magánkívül, rettenetes szavakkal kiáltott az Engesztelő Zeushoz, s tanúul hívta: íme lássa, mit követett el a vendégbarát ellene; kiáltott a családi tűzhely és a barátság istenéhez, s mindezen a néven ugyancsak Zeust értette; a családi tűzhely istenéhez kiáltott, mert családjába fogadta az idegent, s így tudtán kívül fiának a gyilkosát táplálta; a barátság istenéhez kiáltott, mert arról a férfiúról, akit őrzőül adott fia mellé, kiderült, hogy a legvégzetesebb ellensége.

Ezután jöttek a lydek, és hozták a halottat; utánuk lépkedett a gyilkos. Ez odalépett a holttesthez, és megadta magát Kroisosnak, felé nyújtotta karját, és kérte, hogy ott a holttest mellett ölje meg; fölemlegette régebbi szerencsétlenségét s hozzátette: most ezt még azzal tetézte, hogy szerencsétlenné tette azt, aki őt annak idején megtisztította, s ezért nem élhet tovább. Kroisos ennek hallatára megsajnálta Adrastost, s bár a maga családját is borzalmas csapás sújtotta, így felelt neki:

- Barátom, vezeklésed tökéletes, mivel önként ítélted halálra magadat. De az én véleményem szerint nem te vagy ennek a szerencsétlenségnek az oka, bár akaratlanul te hajtottad végre a tettet, hanem bizonyára valamelyik isten, aki már jóval előbb megjósolta nekem az elháríthatatlan jövendőt.

Kroisos ezután illendően eltemette fiát. Adrastos azonban, Gordios fia és Midas unokája - aki, mint mondottam, saját testvérét ölte meg, s most vendégbarátja fiának gyilkosa lett -, megvárta, amíg az emberek mind elszéledtek, és a sírboltra csendesség borult, s ekkor abban a meggyőződésben, hogy a sors minden ember között, akit csak ismert, őt vette üldözőbe legkegyetlenebbül, fellépett a sírdombra, és Atys sírján megölte magát.

A VAK KIRÁLY

SESOSTRIS halála után, így tartja a hagyomány, a fia, Pheron foglalta el a trónt: soha senkivel sem háborúskodott, mert elvesztette a szeme világát.

Ennek az volt az oka, hogy egyszer a Nílus rendkívüli módon megáradt, tizennyolc könyöknyire, s olyannyira, hogy elárasztotta a szántóföldeket, és mikor az orkán belevágott, a folyam vízén roppant hullámok tarajlottak. Mondják, hogy a király ekkor, felháborodásában, felkapta a dárdáját, és belevágta az örvénylő folyam kellős közepébe, és abban a pillanatban, amikor ezt megcselekedte, tüstént elvesztette a szeme világát: megvakult.

Tíz évig szenvedte már a vakságát, a tizenegyedik évben azonban jóslatot kapott Buto istennő városából, hogy bűnhődésének ideje véget ért, és visszanyeri szeme világát, ha lemossa szemét olyan asszony vizeletével, aki egész életében csak saját férjével szeretkezett, soha más férfinak nem adta oda magát.

Tehát mindenekelőtt a felesége vizeletével tett próbát, és mikor ettől nem nyerte vissza látását, sorra próbálkozott valamennyi asszony vizeletével... Mikor végre újra látott, egy Erythrebolos nevű városba összehívta mind az asszonyokat, akiknek vizeletével kísérletet tett - kivéve azt az egyet, amelyiknek a vizelete a lemosás után visszaadta a látását -, s miután mind együtt voltak, máglyára dobatta valamennyit, s elégettette, utána pedig magát a várost is.

Azt a nőt azonban, akinek a vizelete meggyógyította vakságát, feleségül vette.

AZ AGYAFÚRT TOLVAJ

MESÉLIK, hogy Rhampsinitos egyiptomi királynak oly mérhetetlenül sok kincse volt, hogy ebben egyetlen későbbi király sem mérkőzhetett vele, de még csak nyomába sem léphetett. Vagyonát hozzáférhetetlen kincstárban akarta felhalmozni, s ezért kőépületet emeltetett, amelynek egyik fala palotájának külső falához simult. Az építész azonban ravasz ember volt, s addig mesterkedett, amíg az egyik követ úgy építette be a falba, hogy egy vagy legfeljebb két ember könnyű szerrel kiemelhette. Amint az épület elkészült, a király felraktároztatta benne kincseit.

Múlt az idő. Mikor az építőmester közeledni érezte halálát, magához hívatta mindkét fiát, s elmondotta nekik, miképpen gondoskodott róluk, hogy örökre elegendő vagyonuk legyen: miféle mesterfogást alkalmazott a királyi kincstár építésében. Világosan elmagyarázott nekik mindent, megadta a méreteket, hogy ki tudják venni a követ, s hozzátette, hogy ha minderre ügyelnek, ők lesznek igazában a király kincstartói. Ezután meg is halt, fiai pedig nem húzták-halasztották a dolgot, hanem hozzáláttak: éjnek idején behatoltak a palotába, a kincsesház falában könnyűszerrel ráakadtak arra a bizonyos kőre, kiemelték, s rengeteg kincset elhurcoltak.

Egyszer a király felnyittatta a kincstárát, s álmélkodva látta, hogy a kincsesládákat megdézsmálták. Minthogy azonban az épület zárva volt, s a pecsétek érintetlenek, senkit sem vehetett gyanúba. Mikor aztán másodszor is, harmadszor is felnyittatta a kincstárát, s a kincs szemlátomást egyre fogyott (mert a tolvajok szüntelenül fosztogatták), olyasmit eszelt ki, hogy csapdákat készíttetett, s ezeket felállíttatta a kincstartó ládák körül. A tolvajok, mint eddig, most is eljöttek, s az egyik bebújt; de alighogy a kincstartó láda közelébe ért, menten beleesett a csapdába. Amint tudatára ébredt, hogy mekkora bajba keveredett, nyomban beszólította testvérét; közölte vele, milyen bajban van, s követelte, hogy egykettőre bújjon be, és vágja le a fejét, nehogy ha itt lelik s felismerik, mindkettejük vesztét okozza. A másik belátta, hogy igaza van, s kívánsága szerint cselekedett, aztán helyére illesztette a követ, s testvére fejével hazament.

Amint kivirradt, a király bement a kincstárba, s rémülten látta a csapdában a tolvaj fejetlen törzsét. Maga az épület azonban sértetlen volt, bejáratnak, kijáratnak sehol semmi nyoma. Eleinte nem tudta, mitévő legyen, de végre is úgy cselekedett, hogy a tolvaj hulláját kifüggesztette a város falára, s őröket állított mellé, azzal a paranccsal: ha észrevesznek valakit, aki siratja vagy jajveszékel fölötte, fogják el és vigyék színe elé. Az anyának kimondhatatlanul fájt fia holttestének kifüggesztése; megbeszélte a dolgot életben maradt fiával, s ráparancsolt: törik-szakad, ejtse módját, hogy levegye s hazahozza testvére holttestét; ha pedig vonakodnék, megfenyegette: ő bizony elmegy a királyhoz s feljelenti, hogy nála vannak a kincsek.

Hogy az anyja ilyen szigorúan pirongatta fiát, s ennek semmi ellenvetésére sem tágított, ez végre is efféle csalafintaságot eszelt ki: fölszerszámozott egypár szamarat, megtöltött néhány tömlőt borral, felrakta a szamarakra, s aztán elkezdte hajtani őket. Amint odaért a felfüggesztett hulla őreihez, meglazította s aztán kioldozta két-három tömlőnek lelógó csücskét. Hogy pedig a bor kicsurgott, elkezdett éktelenül ordítozni, s kapkodott a fejéhez, mintha nem tudná, melyik szamárhoz siessen legelébb. Az őrök, mikor meglátták, hogy kifolyik a rengeteg bor, edényekkel a kezükben kifutottak az útra, és boldogok voltak, hogy a kiömlő bort felfoghatták. Ez meg színlelt haraggal kegyetlenül szidta-piszkolta őket. Az őrök barátságos szavaira azonban lassan-lassan - úgy mutatta - megcsillapodott, dühe elpárolgott, végre pedig rendbe hozta cókmókját, s tovább hajtotta szamarait az úton.

Az őrök azonban beszédbe elegyedtek vele, s többről többre, szóról szóra, valamelyik elkezdett még tréfálkozni is, sőt kacagásra fakasztotta, mire ő a tetejébe egy egész tömlő bort odaajándékozott nekik. Erre az őrök azon nyomban letelepedtek, nekiláttak az ivásnak, őt is előretessékelték és meghívták: maradjon köztük, s igyék velük. Ő hát engedett s ottmaradt. Ivás közben aztán, hogy olyan szíves barátsággal környékezték, még egy tömlő bort ajándékozott nekik.

Csakhogy az őrök rengeteg italt benyakaltak, s alaposan berúgtak; végül is elnyomta őket az álom, s egy ültő helyükben elaludtak. Ő pedig, éjnek éjszakáján, levette testvére holttestét, megbélyegzésül valamennyi őrnek lenyírta jobb arcáról a szakállt, aztán feltette a hullát a szamaraira, s hazahajtatott velük. Ekként teljesítette anyja parancsát.

Mikor a királynak jelentették, hogy a tolvaj holttestét ellopták, éktelen haragra gerjedt. De mivel mindenképpen nyomára akart jutni, hogy ki az az agyafúrt ember, a következő - nekem ugyan hihetetlen - dologra szánta el magát.

Leányát beküldte egy bordélyházba, s ráparancsolt, hogy mindenkit engedjen magához, de mielőtt hálna vele, követelje tőle: mondja el, mi volt a legagyafúrtabb és legbecstelenebb cselekedete életében; s hogy amelyik a tolvajlást mondja el, azt fogja meg, és ne engedje eltávozni.

A leány teljesítette atyja parancsát. Mikor pedig a tolvaj megtudta, hogy ezzel mi a célja, feltette magában, hogy ravaszságban túljár a király eszén, s ezért így cselekedett: tőből levágta egy alig kihűlt hulla karját, köpenye alá rejtette, s elment a királylányhoz. Mikor ez, úgy mint a többieknek, neki is feladta a kérdést, a tolvaj elmondta, hogy legbecstelenebb tettét akkor követte el, mikor a király kincstárában csapdába esett testvérének fejét levágta, a legagyafúrtabbat pedig akkor, mikor berúgatta az őröket, s lelopta testvérének felfüggesztett holttestét.

Ennek hallatára a leány hozzákapott, de a tolvaj a félhomályban a hulla karját nyújtotta oda, a leány pedig görcsösen megmarkolta, abban a hiszemben, hogy a tolvaj karját fogja. Ez pedig otthagyta neki a halott karját, s villámgyorsan kisurrant az ajtón.

Amint ezt tudomására hozták a királynak, ámulatba esett ennek az embernek agyafúrtságán s vakmerőségén, végül pedig híradóival minden városban kihirdettette, hogy ha az illető jelentkezik nála, biztosítja büntetlenségét, s nagy jutalomban részesíti.

A tolvaj megbízott a királyi szóban, s jelentkezett nála, Rhampsinitos pedig, határtalan bámulatában, feleségül adta hozzá leányát, mint a világ legokosabb emberéhez. Mert az egyiptomiakat többre tartotta minden más embernél, ez azonban, az ő véleménye szerint, lefőzte még az egyiptomiakat is.

PSAMMENITOS KÖNNYEI

MIUTÁN KAMBYSES elfoglalta Memphist, tíz nap múlva Psammenitost, az egyiptomi királyt a külvárosba hurcoltatta megszégyenítésül, és bár mindössze hat hónapja uralkodott, próbára akarta tenni lelkierejét. A király lányát rabszolgaruhába öltöztette, vödröt adott kezébe, és a többi előkelő lánnyal együtt vízért küldte; ezek a főemberek leányai voltak, s éppúgy rabszolgaruhát adatott rájuk, mint a királylányra. Midőn a leányok sírva és jajveszékelve elhaladtak apjuk előtt, a többi férfi mind feljajdult, és sírva fakadt, amiatt, hogy így bánnak a lányukkal; felnézett Psammenitos is, és látott mindent, de aztán lesütötte a szemét. Miután a vízhordó lányok elhaladtak, Kambyses ugyanazon az úton elküldte Psammenitos fiát, kétezer

egyiptomi ifjú kíséretében, s valamennyinek kötelet vettetett a nyakába és zablát a szájába. Ezeket azért ítélték halálra, hogy megbűnhődjenek a Memphisben elpusztított hajóért és a legyilkolt mytileneiekért. A király bírái ugyanis úgy ítéltek, hogy minden elesett emberért tíz főrangú egyiptomit kell kivégezni. Psammenitos látta, amint az ifjak így elvonultak előtte, s azt is jól tudta, hogy velük együtt a fiát is kivégezni viszik. Ám miközben a többi egyiptomi zokogott és őrjöngött, ő maga éppen úgy viselkedett, mint lánya esetében. Mikor ezek is elhaladtak, történt, hogy a külvárosba hurcolt egyiptomiak és Psammenitos elé odaért egy öregember, az egyiptomi király egykori cimborája, aki, mivel vagyonától megfosztották, a katonáktól könyörgött alamizsnát, mint valami koldus. Psammenitos, mikor ezt meglátta, hangosan felzokogott, nevén szólította régi barátját, és a saját fejét öklözte bánatában.

A foglyok őrei közt volt néhány, aki kötelessége szerint minden alkalommal jelentette Kambysesnek, hogy hogyan viselkedik Psammenitos. El is csodálkozott Kambyses a viselkedésén, elküldte hozzá egyik szolgáját, és ezt kérdeztette tőle:

- Psammenitos, azt kérdezteti tőled Kambyses király, hogy miért nem jajgattál és sírtál, mikor leányodat megalázottan láttad, fiadat pedig a halálraítéltek menetében, viszont miért sajnáltad meg keservesen azt a koldust, aki tudomása szerint se inged, se gallérod?

Ezt kérdeztette Kambyses, Psammenitos pedig így felelt rá:

- Ó, Kyros fia! Az én családi szerencsétlenségem sokkal kevesebb, hogysem könnyeket ejthettem volna miatta, viszont ennek a cimborámnak a szenvedése könnyeket csalt szemembe, mert minden vagyonát elvesztette, és koldusbotra jutott aggkora küszöbén.

Mikor ezt a választ megvitték Kambysesnek, ő maga is, a környezete is úgy érezte, hogy igaza van Psammenitosnak.

Kroisos pedig - aki történetesen elkísérte Kambysest Egyiptomba - még el is sírta magát, s vele együtt könnyeztek a kíséretében levő perzsák is. Sőt magát Kambysest is szánalom fogta el, és azonnal parancsot adott, hogy a halálraítéltek tömegéből mentsék ki Psammenitos fiát, s vele együtt őt magát is hozzák ide eléje a külvárosból. A fiút persze a hírnökök már nem találták életben, hiszen őt végezték ki elsőnek; ellenben Psammenitost előszólították, és Kambyseshez vezették. Innen kezdve békességben élt Kambyses udvarában.

A VÉGZETES PECSÉTGYŰRŰ

POLYKRATES, AIAKES FIA, miután egyik testvérét megölette, a másikat elkergette, egész Samosnak ura lett. Vendégbarátságot kötött Amasisszal, Egyiptom királyával, s ajándékokat küldött neki, és tőle is ajándékokat kapott. Polykrates hatalma rövid idő alatt igen meggyarapodott, és híre elterjedt egész Ioniában és Hellasban; mert akárhová küldte haderejét, minden vállalkozása szerencsésen végződött. Száz darab ötvenevezős hajója volt, és ezer íjásza; ezekkel elrabolt mindent, elhajtott állatot és embert, válogatás nélkül. Mert azt szokta mondogatni, hogy nagyobb örömet szerez barátjának is, ha visszaadja neki mindazt, amit elrabolt, mint ha soha semmit sem vett volna el tőle. Elfoglalta a szigetek egész sorát, sőt igen sok szárazföldi várost is. Egy tengeri csatában legyőzte és foglyul ejtette a lesbosiakat is, mert egész hadseregükkel segítették a miletosiakat; ezekkel a hadifoglyokkal ásatta meg az egész árkot Samos várfala körül.

Polykrates kivételes szerencséjéről tudomást szerzett Amasis, és gondolkodóba esett miatta; mikor aztán a szerencséje egyre jobban és jobban gyarapodott, levelet küldött neki Samosba, s ezt írta:

„Amasis ezt üzeni Polykratesnek: Öröm hallanom, hogy kedves emberemnek és vendégbarátomnak jól megy sora, de kivételesen nagy szerencséd egy csöppet sem tetszik nekem, mert jól tudom, milyen irigy az istenség. Én jobban kívánom magamnak is, és azoknak is, akiket szeretek, hogy csak némely vállalkozásaik sikerüljenek, mások ellenben kudarcot valljanak, és inkább váltakozzék életükben a jó- és balsors, mintsem hogy szüntelenül dédelgesse őket a szerencse. Mert sohasem hallottam, s nem is tudok olyan emberről, akit élete fogytáig mindig csak kényeztetett volna a szerencse, és végül is ne sújtotta volna földre a balsors. Te azonban most hallgass rám, és hogy megtörd a szerencsédet, cselekedjél a következőképpen: vedd számba, melyik a legértékesebb kincsed, amelynek elvesztése a legérzékenyebb sebet ütné lelkeden; ezt aztán dobd el, úgyhogy többé ne is kerülhessen emberek szeme elé. És ha még ezután sem váltakoznék folytonos szerencséd egy-egy csapással, harcolj a szerencséd ellen újra meg újra olyan módon, amelyet az imént tanácsoltam neked."

Miután Polykrates végigolvasta a levelet, és belátta, hogy mily bölcs tanácsot adott neki Amasis, keresgélni kezdett a kincsei közt, vajon melyiknek az elvesztése ütné lelkén a legérzékenyebb sebet, és keresgélés közben meg is találta: aranyból ötvözött pecsétgyűrű volt ez, benne smaragdkő, a samosi Telekles fiának, Theodorosnak a remekműve. Miután elhatározta, hogy ezt dobja el, úgy is cselekedett: ötvenevezős hajóra felvezényelte katonáit, aztán maga is beszállt, és kiadta a parancsot, hogy fussanak ki a nyílt tengerre. Mikor pedig már eléggé messze jutott a szigettől, lehúzta pecsétgyűrűjét, s valamennyi útitársának szeme láttára beledobta a tengerbe.

Ezt tehát megcselekedte, s utána visszahajózott, majd bevonult palotájába, és búnak eresztette fejét. Ám az ötödik vagy hatodik napon ezután ilyesmi történt vele: egy halászember óriási és gyönyörű szép halat fogott, és alkalmasnak vélte arra, hogy Polykratesnek adja ajándékul. Elvitte hát Polykrates palotájába, bejelentette, hogy a király színe elé szeretne járulni, s mikor bebocsátották, átadta a halat, s így beszélt:

- Ó, király, ezt a halat én fogtam, s bár kezem munkájából élek, mégsem tartottam helyesnek, hogy a piacra vigyem, hanem úgy gondoltam, hogy csak te vagy méltó rá, és a te királyi felségedet illeti. Neked hoztam el tehát ajándékul.

A király örömmel hallgatta végig szavait, és így felelt:

- Nagyon helyesen cselekedtél, s kétszeres hála illet meg téged, szavaidért is, ajándékodért is. Ezért ezennel meghívunk ebédre.

A halász nagyon hálás volt mindezért és hazament. A szolgák pedig felbontották a halat, és a hasában megtalálták Polykrates pecsétgyűrűjét; amint meglátták, azonnal kivették, ujjongva bevitték Polykratesnek, átadták neki, és elmondták, hogyan került elő a gyűrű. A király pedig most világosan látta, hogy isteni rendelésből történt így mindez; tudniillik hogy ő maga mit tett, és mik történtek vele, levélben megírta az egészet, és a levelet elküldte Egyiptomba. Amasis pedig, miután elolvasta a levelet, amelyet Polykrates írt neki, világosan megértette, hogy ember nem mentheti meg a másik embert a reá leselkedő balsorstól, és hogy Polykratest is előbb-utóbb utoléri a végzete, mivel minden dolgában oly szerencsés, sőt még azt is megtalálja, amit eldobott. Ezért tehát követet küldött Samosba, és megüzente, hogy felmondja a vendégbarátságot. Ezt pedig azért cselekedte, hogy ne fájjon a szíve vendégbarátjáért, ha esetleg valami szörnyű és jóvátehetetlen szerencsétlenség sújtaná Polykratest.

SZÉP HELÉNA

ARISTON SPÁRTAI KIRÁLYNAK már két felesége volt, de egyiktől sem született gyermeke; mivel pedig nem ismerte el, hogy ennek talán ő maga az oka, harmadszor is megnősült, mégpedig a következőképpen. Jó barátságban volt egy spártai férfiúval, akihez valamennyi polgár közül a legjobban ragaszkodott. Ennek a férfiúnak véletlenül olyan gyönyörű szép felesége volt, hogy egyetlen spártai asszonyt sem lehetett hozzámérni.

Pedig a legrútabb lányból lett ilyen világszép asszonnyá. A csenevész leányka gazdag emberek lánya volt, s mikor a dajkája látta, milyen csúf, és észrevette, hogy a szülők mennyire szomorkodnak a csúfsága miatt, érett megfontolás után ilyesmit eszelt ki: naponta kivitte a csecsemőt Helene szentélyébe, amely az úgynevezett Therapne magaslaton áll, Phoibos szentélye fölött. Ide vitte ki a dajka naponta, letette az istennő szobra elé, és imádkozott hozzá, hogy szüntesse meg a gyermek csúfságát. És mondják, hogy midőn egyszer a dajka a szentélyből kilépett, egy asszony lépett eléje, és megkérdezte tőle, mit visz a karjában, s a dajka azt felelte, hogy gyermeket visz; aztán a jelenés rászólt, hogy mutassa meg; de a dajka ezt megtagadta, azzal a kifogással: a gyermek szülei megtiltották, hogy bárkinek is megmutassa. De az az asszony mindenáron erőszakoskodott, hogy csak mutassa meg. Mikor a dajka látta, hogy az asszony mindenképpen látni akarja, végre megmutatta neki a csecsemőt; az asszony megérintette a gyermek fejét, és azt mondta, hogy ebből lesz majd a legeslegszebb spártai nő. És ettől a naptól fogva megváltozott a leányka egész külseje.

És mikor eladólány sorba került, férjhez ment Agetoshoz, Alkeides fiához: és éppen ez az Agetos volt Ariston barátja. Nos, Ariston halálosan beleszeretett ebbe az asszonyba, s ezért ilyen csalafintaságot főzött ki: barátjának, akinek felesége volt ez az asszony, azt az ajánlatot tette, hogy minden holmija közül ajándékul ad neki akármit, amit megkíván, azzal a feltétellel, hogy az is ugyanígy ad neki ajándékot. Az pedig beleegyezett, mert eszébe sem jutott, hogy a feleségét is kérheti, hiszen Aristonnak is volt már felesége; erre aztán mind a ketten megesküdtek. Ezek után Ariston mindazt odaadta a vagyonából, amit Agetos kiválasztott, s mikor azután rákerült a sor, hogy ő is megkapja cserébe a maga ajándékát, azt kérte, hogy barátjának a feleségét vihesse magával. Agetos azt mondta erre, hogy mindenét elviheti, csak ezt az egyet nem. Csakhogy kötötte ám az esküje, áldozatul esett a csalafintaságnak, s így kénytelen-kelletlen átengedte az asszonyt.

Ariston tehát elbocsátotta második feleségét, és ezt az asszonyt vette harmadik feleségéül; és még a tíz hónap sem telt le, tehát időnek előtte, ez a felesége szülte neki Demaratost. Ariston éppen a tanácsban ült az elöljárókkal, mikor egyik szolgája hírül hozta neki, hogy fia született. Ő pedig számba vette, hogy mennyi ideje vette feleségül az asszonyt, ujjain kiszámolta a hónapokat és bizonykodott:

- Ez aligha az én gyerekem.

Az elöljárók hallották ugyan ezt, de egyelőre rá se hederítettek a dologra. A fiú pedig növekedett, és Ariston megbánta akkori kijelentését, mert szentül hitte már, hogy Demaratos az ő fia. A Demaratos nevet azért kapta, mert már régóta az volt az óhajtása az egész spártai népnek, hogy Aristonnak - aki mindeddig a legkülönb spártai király volt - fiúgyermeke legyen. Idők múltán Ariston meghalt, és Demaratos örökölte a királyi méltóságot.

AGARISTE KÉRŐI

KLEISTHENESNEK, SIKYON URÁNAK, volt egy Agariste nevű leánya; ennek a kedvéért meg akarta állapítani, melyik a legkülönb hellén ifjú, hogy leányát ahhoz adja feleségül. Ezért az olympiai játékokon, ahol négyesfogatával győzelmet aratott, a hírnökkel kihirdettette, hogy az a hellén ifjú, aki méltónak tartja magát arra, hogy Kleisthenes veje legyen, hatvan nap alatt, vagy akár még korábban is, jelenjen meg Sikyonban, és Kleisthenes a hatvanadik naptól számított egy éven belül megtartja leánya menyegzőjét. Erre mindazok a hellén ifjak, akik tartották magukat valamire, és büszkék voltak hazájukra, odagyülekeztek, mint leánykérők; Kleisthenes pedig futópályát és tornacsarnokot rendeztetett be nekik, hogy bebizonyítsák kiválóságukat.

Miután tehát a kitűzött napra valamennyien összegyülekeztek, Kleisthenes mindenekelőtt kikérdezte őket hazájuk és nemzetségük felől, aztán egy álló esztendeig magánál tartotta őket, hogy próbára tegye férfiasságukat, gondolkodásmódjukat, műveltségüket és jellemüket, mégpedig úgy, hogy mindegyikkel külön-külön, aztán valamennyivel együtt érintkezett. Az ifjabbakat még a tornatérre is kivitte; de a közös lakomákon is próbára tette valamennyit, s épp ez volt neki a legfontosabb. És ameddig nála tartózkodtak, minden idejét velük töltötte, és természetesen közben pazarul vendégelte őket.

A legjobban tetszettek neki a kérők közül azok, akik Athénből jöttek, s valamennyi közt legkülönbnek tartotta Hippokleidest, Tisandros fiát, részben férfias magatartása miatt, részben azért is, mert a családjával rokonságban volt.

Mikor végre elérkezett a döntő nap, amelyen Kleisthenesnek nyilatkoznia kellett, hogy melyiket választja vejéül, és amelyen a menyegzőt meg kellett tartani: száz marhát áldozott, és a kérőknek, valamint Sikyon népének ünnepi lakomát rendezett. A lakoma után pedig a kérők zenei és egyéb előadásokkal keltek versenyre egymással. Mikor aztán egyre jobban belemelegedtek a poharazásba, Hippokleides - aki már eddig is lefőzte a többieket - odaszólt a fuvolásnak, hogy játsszon tánczenét; s mikor ez felhangzott, táncolni kezdett. És meglehet, hogy ő maga nagyon büszke volt a táncára, de Kleisthenesben, ahogy végignézte, kellemetlen érzés támadt.

Kisvártatva Hippokleides kiadta a parancsot, hogy hozzanak be egy asztalt. Be is hozták, és akkor előbb spártai táncot lejtett rajta, aztán másfélét, éspedig attikait, harmadszorra meg fejtetőre állt az asztalon, és lábaival kalimpált a levegőben. Kleisthenes már az első és a második tánca láttán is undorral vetette el azt a lehetőséget, hogy Hippokleides legyen a veje, oly szemérmetlennek érezte az ugrabugrálását, de uralkodott magán, és nem utasította rendre. De mikor látta, hogy a lábaival így kalimpál a levegőben, nem bírta tovább fékezni magát, és kitört belőle:

- Hej, Tisandros fia, te bizony eltáncoltad a házasságodat!

Erre Hippokleides csak úgy foghegyről odavetette:

- Fütyül rá Hippokleides!

Innen származik ez a szólásmondás.

Kleisthenes ezek után csendet parancsolt, és így beszélt a társasághoz:

- Férfiak, leányom kérői, valamennyiteket nagyra becsüllek, és ha tehetném, mindegyiteknek a kedvére tennék: nem döntenék egynek javára sem, nem utasítanám vissza egyeteket sem. De mivel csak egy leány férjhez adásáról dönthetek, lehetetlenség mindnyájatokat kielégítenem; ennélfogva azoknak, akik kénytelenek lemondani leányom kezéről, fejenként egy ezüst

talentumot ajándékozok, azért a megbecsülésért, hogy családomból akartak nősülni, s kárpótlásul azért, hogy annyi ideje elmaradtak otthonukból. Leányomat, Agaristét pedig az athéni törvények szerint eljegyzem Megaklesszel, Alkmeon fiával.

És miután Megakles is igent mondott rá, Kleisthenes így döntött leánya házassága ügyében.

AZ ÁRULÓ PALÁST

XERXES KIRÁLY Sardeisben időzése alatt beleszeretett Masistes feleségébe, aki szintén ott tartózkodott. De hiába küldözgetett utána, nem tudta meghódítani, viszont erőszakosan nem akart fellépni, tekintettel arra, hogy Masistes a testvére volt.

Ugyanez tartotta vissza az asszonyt is, aki jól tudta, hogy erőszaktól nem kell tartania.

Ezért Xerxes - miután eddigi kísérletei dugába dőltek fiával, Dareiosszal, el akarta vétetni Masistesnek s feleségének leányát, abban a reményben, hogy e réven könnyebben célhoz ér. Nyélbeütötte tehát a dolgot, elvégeztette a szokásos szertartásokat, és elutazott Susába. Alighogy ide megérkezett, és Dareiosnak is odahozatta a palotába a feleségét, egyszeriben elpártolt Masistes feleségétől, és helyette beleszeretett Dareios feleségébe, Masistes leányába. És ezúttal célhoz ért. Ennek az asszonynak Artaynte volt a neve.

Telt-múlt az idő, de egyszerre csak kitudódott a dolog, mégpedig a következőképpen: Amestris, Xerxes felesége gyönyörű szép, nagy, művésziesen díszített palástot szőtt és ajándékozott Xerxesnek. Ez megörült neki, magára vette, s úgy ment Artayntéhoz. Az asszonyka olyan gyönyörűségben részesítette, hogy a király megengedte neki, kérjen bármit, amit csak akar, mindent megkap gyengédségei jutalmául.

Az asszony - mert el volt végezve felőle, hogy egész háznépével együtt rossz véget kell érnie - így válaszolt erre Xerxesnek:

- De megadod, akármit kérek?

Xerxes akármire inkább gondolt, mint arra, amit kérni fog, hát megígérte, sőt meg is esküdött rá. Amint pedig megesküdött, az asszony, elég vakmerőn, a palástot kérte.

Xerxes hímezett-hámozott, sehogy sem akarta odaadni, mert tartott tőle, hogy ha ezt megteszi, a máris gyanakvó Amestris tudomást szerez viszonyukról. Inkább ajándékozna neki egy egész várost, mérhetetlen kincset s egy egész hadsereget, amelynek senki más, ő maga lehetne a vezére, pedig perzsa fogalmak szerint egy hadsereg nagyszerű ajándék. De bizony nem boldogult vele. Hát végre is odaajándékozta neki a palástot; az asszonyka borzasztóan megörült az ajándéknak, folyton viselte s páváskodott benne.

Természetesen Amestris is megtudta, hogy a palást nála van, s e réven nyomára jutott viszonyuknak. De erre az asszonyra nem tudott haragudni, mert úgy sejtette, hogy az anyja az oka mindennek, s ennek a keze van a dologban. Ezért Masistes feleségének vesztére szomjazott.

Arra várt, hogy férje, Xerxes, királyi lakomáját tartsa. Ezt a lakomát évente egyszer tartják, a király születése napján; perzsául áldomás a neve ennek a lakománák, ami görög nyelven annyit tesz, mint: díszlakoma. Ez az egyetlen alkalom, mikor a király is megkeni fejét, s ajándékokat osztogat a perzsáknak.

Csak erre a napra várt Amestris, s ekkor azt kérte Xerxestől, hogy adja kezére Masistes feleségét. Ő azonban rettentő és visszataszító dolognak tartotta, hogy testvére feleségét

kiszolgáltassa, holott pedig ebben az egész ügyben ártatlan: csakhogy jól tudta, mért kéri a felesége. Végre hogy a felesége nem tágított, meg aztán a szokás is úgy hozta magával - mert a királyi lakoma alkalmával senkinek a kérését sem volt szabad megtagadni -, kénytelen-kelletlen, nagy nehezen beleegyezett, hatalmába adta az asszonyt, s ekként cselekedett: feleségének azt mondta, hogy tegyen az asszonnyal, amit akar, ő ellenben magához hívatta testvérét, s így szólt hozzá:

- Masistes, te Dareios fia vagy s az én testvérem, ezen felül pedig talpig derék ember is. Ne élj tovább együtt mostani feleségeddel; helyette hozzád adom a leányomat. Mostani feleségedet ne tartsd meg tovább, mert nem javallom.

Masistes elámult a hallottakon, s így felelt:

- Ó, király, miféle furcsa beszéd ez? Azt akarod, hogy elváljak a feleségemtől, holott tőle felnőtt fiaim és leányaim vannak, akiknek egyikét fiaddal házasítottad össze? Elváljak attól, aki minden tekintetben nagyon is kedvemre való, s elvegyem a te leányodat? Én ugyan nagy tisztességnek veszem, ó, király, hogy méltónak tartasz leányodra, de azért egyik kívánságodat sem teljesítem. Semmi esetre se kívánj tőlem ilyesmit, s ne is erőltesd a dolgot; különben is leányod számára akad még olyan derék ember, mint én, engem pedig hagyj békén együtt maradnom feleségemmel.

Ez hát így válaszolt, Xerxest pedig elöntötte a méreg, s így förmedt rá:

- Hát akkor, Masistes, sorsod meg van pecsételve: most már sem a leányomat nem adom hozzád feleségül, sem a mostani feleségeddel nem maradhatsz tovább együtt! Legalább máskor tudni fogod, hogy az ajándékot el szokás fogadni.

Az pedig ennek hallatára - már távozóban - csak ennyit vágott vissza:

- Azért még nem végeztél velem, király!

Amaz idő alatt, míg Xerxes testvérével vitázott, Amestris magához hívatta dzsidásait, s megcsonkíttatta velük Masistes feleségét: levágatta emlőit, s odadobatta a kutyáknak, aztán lemetszette orrát, fülét, ajkait, s így megcsonkítva hazaküldte.

Masistes ugyan mindebből nem tudott még semmit, de élt a gyanúperrel, hogy veszély fenyegeti, hát lélekszakadva hazarohant.

Amint megpillantotta összeroncsolt feleségét, hirtelenében meghányta-vetette a dolgot fiaival, s ezekkel és még néhányadmagával elindult Baktriába, hogy fellázítsa Baktria tartományt, s főbenjáró kellemetlenségeket okozzon a királynak. Véleményem szerint ez sikerült volna is neki, ha hamarább érkezett volna a baktriabeliek és a sakák földjére; hiszen Baktria kormányzója volt, és nagyon szerették. Azonban Xerxes tudomást szertett szándékáról, hadat küldött ellene, s katonái még útközben lemészárolták őt, fiait és egész csapatát.

Íme, ez Xerxes szerelmének s Masistes halálának története.

PLATON

A LÁTHATATLAN EMBER

GYGES PÁSZTOR VOLT Lydia akkori királyának szolgálatában. Egyszer ott rettenetes felhőszakadás és földrengés dühöngött, és azon a helyen, ahol nyáját legeltette, meghasadt a föld; ennek láttára elálmélkodott, le is ment a mélységbe, és a monda szerint mindenféle csodálatos dolgot látott, például egy belül üres bronzlovat; ablakok voltak az oldalában, ezeken bekukucskált, s látta, hogy az emberinél nagyobb termetű halott fekszik benne; semmi más nem volt rajta, csak egy aranygyűrű a kezén. Lehúzta ezt a gyűrűt és visszatért.

Midőn aztán a pásztorok szokás szerint összegyülekeztek, hogy havi jelentésüket megtegyék a királynak a nyájaikról, ez a bizonyos pásztor is megjelent, a gyűrűvel az ujján. Amint pedig ott üldögélt a többiekkel, véletlenül megforgatta a gyűrűt, s eközben tenyere felé került a gyűrű kövének foglalata; alighogy ez megtörtént, a szomszédai egyszerre csak nem látták, s úgy beszéltek, mintha már hazament volna. Bizony elcsodálkozott ezen, megint megfogta a gyűrűt, és visszafordította a foglalatát kifelé; s amint visszafordította, megint láthatóvá lett. Mikor pedig ezen elgondolkozott, kísérletezni kezdett a gyűrűvel, vajon csakugyan van-e ilyen ereje, és eközben mindig úgy esett, hogy valahányszor befelé fordította a foglalatot, láthatatlanná vált, ha pedig kifelé, akkor újra láthatták. Miután erre rájött, azonnal úgy mesterkedett, hogy felvették a király mellé beosztott követek közé. El is foglalta állását, elcsábította a király feleségét, szövetkezett az asszonnyal, meggyilkolta a királyt, és elfoglalta a trónját.

XENOPHON

PANTHEIA HŰ SZERELME

...MÁSNAP KYROS korán áldozatot mutatott be, a katonák megreggeliztek, italáldozatot végeztek, és díszes ruhákba öltöztek, gyönyörű mellvértet és sisakot vettek fel valamennyien; a lovakat is felvértezték homlok- és mellpáncéllal, a hátaslovakat pedig combvértekkel és halpáncélzattal; úgyhogy az egész hadsereg csak úgy villogott az érctől, és ragyogott a bíbortól.

Abradatas négyrudas és nyolclovas harckocsiját is gyönyörűen feldíszítették; miután pedig ő maga felöltötte lenvászon mellvértjét, ami szokásos viselet náluk, felesége, Pantheia odavitte neki az aranyozott mellvértet és az aranyozott sisakot és a sima karpáncélt, és a csuklóira a csatokat és a földig érő, alulráncos bíbortalárt és a sötétkék sisakforgót; mindezt férje tudta nélkül készíttette el, úgyhogy mértéket vett a fegyverzetéről. Ez pedig, mikor meglátta, elcsodálkozott, és megkérdezte Pantheiát:

- Asszony, te talán beolvasztattad az ékszereidet, s úgy csináltattad nekem ezt a fegyverzetet?

- Zeusra - felelte Pantheia -, nem ez volt az én legdrágább ékszerem; mert nekem te vagy a legnagyobb kincsem, ha ugyan a többiek is úgy értékelnek téged, mint én.

Így beszélt, s egyúttal ráadta a fegyverzetét, s igyekezett elrejtőzni, mert az arca könnyben ázott.

Abradatas előbb is szemrevaló férfiú volt ugyan, miután azonban magára öltötte ezt a fegyverzetet, hasonlíthatatlanul gyönyörű és büszke jelenség volt, amihez testi adottsága is hozzájárult. Átvette a lovászától a gyeplőt, és már éppen fel akart szállni harckocsijára, amikor Pantheia odaszólt a többieknek, hogy valamennyien távozzanak onnét, és így beszélt:

- Abradatas, ha volt valaha asszony, aki a férjét életénél is jobban szerette, azt hiszem: most világosan látod, hogy én is ezek közé tartozom. Mért is kellene mindent rendre felsorolnom? Azt hiszem, hogy minden szónál jobban meggyőznek erről téged a tetteim. Mivel pedig tudod, milyen érzelmekkel viseltetem irántad, esküszöm neked a szerelmünkre, hogy miután hősiesen harcoltál, inkább sírba szállok veled együtt, mintsem hogy gyalázatban éljek egy gyáva ember özvegyeként; így veled együtt magamat is méltónak tartom a legnagyobb dicsőségre. És azt hiszem: mind a ketten nagy hálával tartozunk Kyrosnak, hogy engem, aki hadifogoly voltam, s akit a maga számára kiszemelt, nem tartott meg rabszolgájának, s nem is szabadított fel névlegesen, hogy ágyasa legyek, hanem megőrzött neked, s úgy tartott, mintha a testvérének felesége volnék. Ezenfelül pedig, mikor Araspas, az én őrzőm, elpártolt tőle, megígértem neki, hogy ha megengedi nekem hozzád mennem, hűségesebb és derekabb embert nyer benned Araspasnál.

...Aztán ütközet után Kyros a kíséretében levő segédtisztek közül magához hívatott néhányat, és megkérdezte tőlük:

- Mondjátok csak: látta valamelyitek Abradatast? Mert csodálkozom - folytatta -, hogy bár azelőtt gyakran megfordult környezetemben, most sehol sem mutatkozik.

Az egyik segédtiszt ezt válaszolta:

- Ó, király, ő már nem él, mert elesett a csatában, miután harckocsijával berontott az egyiptomiak közé; úgy mondják, hogy a többiek, mikor meglátták az egyiptomiak sűrű tömegét, barátai kivételével, kitértek előlük. És most - folytatta - a felesége, amint hallom, felemelte a holttestét a kocsira, amelyen ő maga jött, és elvitte ide valahova a Paktolos folyóhoz. Mondják, hogy a heréltjei és a szolgái sírt ásnak a halottnak valamelyik dombon; azt is mondják, hogy a felesége felékesítette a férjét, amivel csak tudta, s most a földön ül, és a férje fejét térdein tartja.

Kyros mindezek hallatára sebet ütött a combján, rögtön lóra szállt, és ezer lovas kíséretében odavágtatott a gyászoló asszonyhoz. Gadatasnak és Gabryasnak megparancsolta, hogy szedjenek össze minden pompás ékességet, amit csak találnak, és adják rá derék és hős halott barátjára; és annak, aki a hadsereget kísérő nyájakat hajtotta, megüzente, hogy jó sok birkát is hajtson oda, ahol a hiteles hírek szerint majd ő tartózkodik, hogy mindet feláldozza Abradatas tiszteletére.

Mikor megpillantotta a földön ülő asszonyt, és az ölében fekvő férjét, fájdalmában sírva fakadt és megszólalt:

- Ó, jaj, te jó és hűséges lélek, hát elmégy s itt hagysz bennünket?

És megfogta a jobbját; a halott keze pedig a kezében maradt, mert az egyiptomiak karddal levágták. Ennek láttára még csak fokozódott fájdalma; az asszony pedig felzokogott, elvette a kezet Kyrostól, és csókokkal borította, és visszatette a helyére, ahol előbb volt, és így szólt:

- Az egész teste ilyen, de miért kellene látnod? És tudom, hogy halálának még inkább én vagyok az oka, mint te magad, Kyros. Hiszen bolond fejjel szüntelenül arra biztattam: úgy cselekedjék, hogy méltó maradjon barátságodra, de tudom, hogy esze ágában sem volt hallgatni rám, hanem csak azt forgatta fejében, hogyan járhatna leginkább kedvedben. És így ő hősi halált halt - folytatta -, s én, aki biztattam őt, íme itt ülök mellette s élek!

És Kyros egy ideig némán könnyezett, azután hangosan felkiáltott:

- Asszony, ez a férfi a legdicsőbb véget érte: mert győzött s úgy halt meg; te pedig fogadd tőlem ezeket a díszeket és ékesítsd fel őt velük. - Ekkor megjelent Gabryas és Gadatas, sok gyönyörű ékességgel. - Tudd meg továbbá - folytatta Kyros -, hogy nemcsak részesül minden egyéb megbecsülésben, hanem egyrészt hozzánk méltó síremléket emelek majd neki, másrészt annyi állatot áldoznak emlékére, amennyi megillet ilyen hős férfiút. És te sem maradsz árván - folytatta -, mert én okosságodért és erényességedért és minden egyéb jó tulajdonságodért megtisztellek, és adok melléd valakit, aki majd elkísér oda, ahová szándékozol menni, csak közöld velem kívánságodat - folytatta -, hogy kihez kísértesselek.

Pantheia pedig így válaszolt:

- Ne félj semmit, Kyros, nem titkolom el, kihez óhajtok menni.

Ezek után Kyros eltávozott; miközben fájt a szíve az asszonyért, hogy elveszítette ezt a remek férfit, s a férfiért is, hogy itt hagyta ezt a kivételes asszonyt, és nem látja már soha többé!

Az asszony megparancsolta a herélteknek, hogy menjenek kissé távolabb, amíg - tette hozzá - „el nem siratom őt szívem szerint". A dajkáját azonban ott marasztotta, és lelkére kötötte, hogy mihelyt meghal, a holttestét a férje holttestével együtt burkolja ugyanabba a halotti lepelbe. A dajka esedezve könyörgött, hogy ne kövessen el ilyesmit, de minthogy semmit sem ért el vele, és látta asszonya izgalmát, leült és sírdogált.

Az asszony már előbb odakészítette a kardot, s most a mellébe döfte, aztán lehajtotta fejét a férje mellére, és meghalt. A dajka hangosan jajveszékelni kezdett, aztán Pantheia meghagyása szerint mindkettőt beburkolta a halotti lepelbe.

Kyros, mikor meghallotta, mit cselekedett az asszony, döbbenten elrohant, hátha még segíthetne valamit. A heréltek, mikor látták, hogy mi történt, ők is mind a hárman kardot rántottak, és agyonszúrták magukat ott, ahová Pantheia állította őket.

Mikor Kyros odaért a gyászos esemény színhelyére, megcsodálta és megsiratta az asszonyt és távozott; a halottakról pedig illő módon gondoskodott, hogy megadják nekik a végtisztességet; és mondják, hogy hatalmas síremléket állíttatott föléjük.

KTESIAS

AZ AMAZON HÁROM FÉRJE

ZARINAIA, miután férje is, és testvére (a saka nép királya) is meghalt, hozzáment Mermeros parthus királyhoz. Midőn Stryangaios, a perzsák királya hadat indított Mermeros ellen, az asszony a harcban megsebesült, és futásban keresett menedéket. Stryangaios azonban utolérte és elfogta; de az asszony addig könyörgött neki, hogy végre is megkegyelmezett az életének, mert észrevette, milyen fiatal és szép a nő.

Nem sokkal utóbb történt, hogy Mermeros elfogta Stryangaiost, és ki akarta végeztetni. Az asszony könyörgött Mermerosnak megmentője, Stryangaios életéért, de mivel férje hajthatatlan maradt, bosszút forralt ellene, mert mindenáron meg akarta menteni Stryangaiost.

Kiszabadított tehát néhány hadifoglyot, És ezeknek a segítségével meggyilkolta Mermerost, országát pedig átadta a perzsa királynak, Stryangaiosnak, egyúttal pedig szerelmi viszonyra is lépett vele.

AISCHINES

A LEÁNY MEG AZ ISTEN

EGYSZER KIMONNAL - aki előtt sem törvény, sem házasság nem volt szent, s aki szárazon és vízen csak szégyent hozott fejünkre feneketlen gonoszkodásaival - Ilionba utaztunk, hogy a vidéket és a tengert megnézzük. Már jó ideje ott csavarogtunk, és szemünk nem tudott betelni a hősök sírjaival; mert feltettem magamban, hogy addig maradok, amíg csak mindegyiknek a sírján el nem olvasom az *Iliasnak* azokat a verseit, amelyek az illetőt megörökítik.

Éppen akkoriban következett el az a nap, amelyen a lakosság megpróbálkozik az anyányi leányok férjhez adásával. Akkor éppen sok volt az eladólány. Trója földjén az a szokás, hogy a férjhez menendő leányok kimennek a Skamandroshoz, megfürödnek benne, s utána valami megszentelt ige gyanánt ezt mondják neki:

- Vedd el, ó, Skamandros, szüzességemet!

Nos, a többi hajadon közt odajött a folyóhoz fürdeni egy nem éppen előkelő származású, de jó állású szűz leány is, bizonyos Kallirrhoe. Mink a férjhezmenendők hozzátartozóival s mindenféle népséggel együtt távolabbról néztük a leányok ünnepi fürdését, mert náluk ezt csak messziről szokás szemlélni. A derék és jeles Kimon ellenben megbújt a Skamandros menti sűrűben, és sáskoszorúkkal övezte magát. Nyilvánvalóan már napokkal előbb kifőzte ezt az alattomos haditervét Kallirrhoe ellen.

Hát amint a leány fürdött, és éppen a hagyományos szavakat mondta: „Ó, Skamandros, vedd el szüzességemet", abban a pillanatban - én erről csak később értesültem - kiugrott a sűrűből Skamandros-Kimon, és így felelt:

- Úgy legyen! Én, Skamandros, elfogadlak, és magamhoz veszlek téged, Kallirrhoe, és sok pompás élvezetben részesítelek.

Szólt és már magához is kapta a leányt, és eltűnt vele... Csakhogy a dolog nem maradt titokban. Négy nappal később volt az Aphrodité-körmenet, amelyben felvonultak az új asszonyok. Mi is ott néztük a menetet. Mikor a leányasszony a mellettem bámészkodó Kimont meglátta - aki úgy állt ott, mintha semmi gazság sem volna a rovásán -, térdre hullt előtte, s felpillantva így szólt dajkájához:

- Nézd csak, dajkám, ez a Skamandros, akinek szüzességemet odaadtam.

Ennek hallatára a dajka felsikoltott, s így aztán kiderült minden.

Amint hazaértem, elővettem Kimont, és elbántam vele, ahogy rászolgált; szemére vetettem istentelenségét, s azt is odasúgtam neki, hogy ő lesz az oka, ha valamennyien életünkkel fizetünk ezért. Ő azonban egy csöppet sem ijedt meg, de még csak nem is szégyenkezett tette miatt, sőt hosszú lére eresztett mesében sorolt fel olyanokat, akik egyebütt követtek el ilyen akasztófáravalóságokat.

Elmondta, hogy Magnesiában egy ottani fiatalember szakasztott ilyen csínyt követett el a Maiandros folyó nevében, s azóta Attalosnak, az atlétának apja mindmáig szentül meg van győződve, hogy a tulajdon fia nem az ő fia, hanem Maiandrosé, s azt hiszi, hogy ezért van olyan jó húsban, s ezért olyan erős. Ha aztán alulmarad, s alaposan helybenhagyva megy haza, azt mondja az apja, hogy haragszik rá a folyamisten, mert mikor győz, nem annak fiaként

hirdetteti ki magát. Így aztán ez könnyen kivágja magát, ha alulmarad. Felhozta azt is, hogy Epidamnos ión városban van egy muzsikus, aki együgyűségében ugyancsak szentül meg van győződve, hogy a csemetéje Herakles fia, holott pedig egy kurafi az apja.

- S méghozzá én - folytatta - nem is nemzettem gyermeket, hiszen csak egyetlenegyszer enyelegtem ezzel az éretten duzzadó leánykával, mikor azzal a vénasszonnyal ott láttam fürdeni. Különben azért is kedvem kerekedett ezt a Skamandros-komédiát rendezni, hogy ne nehezedjék ránk olyan nyomasztón Ilion félelmetesen tragikus hangulata.

Én alig akartam hinni füleimnek, szinte kővé meredtem, és csak vártam, vártam, mikor ér véget ez a határtalan szemtelenkedés. De nini, ő már egy harmadik - nem tudom, Apollon vagy Dionysos nevében elkövetett - házasságtörés elbeszélésébe fogott. Egyszerre csak észrevettem, hogy a tömeg a kapunk felé tódul, s elkiáltottam magam:

- Itt van ni, jönnek már, hogy mindkettőnket máglyára vessenek!

Nosza ki valami hátsó ajtón, rohanvást egyenesen barátunkhoz, Melanippideshez, onnan pedig este a tengerre. Kegyetlen szélvihar dühöngött.

Menekültünk.

TIMAIOS

TENGERI VIHAR

AKRAGASBAN EGY HÁZAT Trieresnek, vagyis Gályának neveztek, mégpedig a következő okból:

Egyszer ebben a házban bizonyos ifjak tökrészegre itták magukat; úgy elvesztették az öntudatukat, hogy azt képzelték: gályán hajókáznak, és vihar hányja őket a tengeren. Annyira elborult az elméjük, hogy mindenféle felszerelést és ágyneműt kihajigáltak a házból, mintha a tengerbe dobálnák: úgy rémlett nekik, mintha hallanák a kormányos parancsát, hogy a fenyegető vihar miatt könnyíteni kell a hajó terhén. Amikor már rengeteg ember összeszaladt, és széthordtak mindent, amit azok kihajigáltak, az ifjak vad őrjöngése akkor sem csillapodott.

Másnap, mikor a rendőrség behatolt a házba, az ifjak még mindig tivornyáztak - bár most már háborgó gyomorral -, és a hatósági emberek kérdésére azt felelték: rettenetes vihar hányta-vetette hajójukat, s végül kénytelenek voltak minden fölösleges holmit a tengerbe hajigálni, hogy a hajó terhén könnyítsenek. Mikor a rendőrök elbámultak az ijedt ifjak rémületén, az egyik ifjú, aki valamivel idősebbnek látszott a többinél, megszólalt:

- Én, Triton uraim, úgy megrémültem, hogy a hajófenék legfenekén bújtam el, s ott lapultam meg.

A rendőrök elnézték nekik ezt az elmezavart, figyelmeztették őket, hogy máskor ne merüljenek el így a bor örvényében, aztán hazaküldték az egész társaságot. Ezek viszont megígérték, hogy hálásak lesznek érte, és így feleltek:

- Ha elérjük a kikötőt, miután a rettentő vihart kiálltuk, nektek, akik a kellő pillanatban jelentetek meg, mint megmentőinknek, hazánkban a tengeri istenek szobrai mellett szobrot állítunk valamelyik köztéren.

Ezért maradt rajta a „Gálya” név ezen a házon.

CHARES

ODATIS ÉRZELMES TÖRTÉNETE

ZARIADRES, a Tanaistól a Kaspi-hegyszorosig terjedő vidék királya - így mesélik -, Aphrodité és Adonis fia volt. A Tanais folyó túlsó partján lakó marathosokon Homartes uralkodott, akinek volt egy Odatis nevű leánya. Ez egyszer álmában meglátta Zariadrest és beleszeretett; ugyanez történt a férfival, s ő is ugyanúgy szerelemre lobbant a lány iránt.

Amaz álombeli tünemény óta pedig mind a ketten vágyódó szerelemmel emésztődtek egymás után. Mert Odatis a legszebb lány egész Ázsiában, és Zariadres is ritka szép férfi volt. Zariadres tehát követeket küldött Homarteshez, és nagy tisztességgel feleségül kérte a leányát. De Homartes visszautasította az ajánlatot, mert nem volt fiúgyermeke, s leányát valamelyik meghitt emberével akarta összeházasítani.

Nemsokára ezután Homartes összehívta birodalmának országnagyait, jó embereit s rokonait, és lakodalmat tartott, de nem mondta meg előre, kit választott férjül leányának. Mikor már az ivás virágos lendületbe szökkent, az apa behívatta Odatist a boros társaságba, s a vendégek füle hallatára így adta fel a szót:

- Íme, leányom, Odatis, mi most a te menyegződet ünnepeljük. Tekints hát körül, nézz meg jól mindenkit, aztán fogj egy aranyserleget, töltsd meg, nyújtsd annak, akit férjedül választottál. Én ahhoz adlak feleségül.

A leány végigjártatta szemét valamennyin, s aztán könnyezve távozott, mert alig várta már, hogy lássa Zariadrest, hiszen üzenetet küldött neki, hogy hamarosan férjhez akarják adni.

Zariadres a Tanais folyó mellett táborozott. Egyetlen kocsihajtó kíséretében titokban távozott a táborból, s átkelt a folyón. Még az éjjel útnak indult kocsiján, s körülbelül nyolcszáz stadionnyi úton vágtatva száguldott az országon keresztül. Amint annak a városnak a közelébe ért, ahol a lakodalmat ülték, kiválasztott egy helyet, otthagyta a kocsiját s a kocsihajtót, ő maga pedig szkíta ruhába öltözött, s nekiindult.

Ahogy a palotába érkezett, s meglátta Odatist - ez éppen a pohárszéknél állt, s fáradtan-könnyesen vegyítgette az italt az aranyserlegben - odalépett hozzá, s így szólította meg:

- Itt vagyok, Odatis. Eljöttem, amint kívántad. Én vagyok Zariadres.

Amint ez felismerte a szép idegen férfiban szakasztott mását annak, akit álmában látott, határtalan örömre gyulladt, s odanyújtotta neki az aranyserleget. A férfi pedig felkapta Odatist, kocsijához vitte és megszöktette. A belső szolgákat és cselédleányokat a királyleány jó előre beavatta titkos szerelmébe, így hát hallgattak. Mikor az apa felelősségre vonta őket, azt mondták, nem is sejtik, ki szöktethette meg.

Az ázsiai barbárok sűrűn és nagy csodálattal emlegetik ezt a szerelmet, s templomokban, királyi palotákban és magánházakban festményeken is megörökítik ezt a történetet. Leánygyermekének pedig a legtöbb apa az Odatis nevet adja.

ARISTOBULOS

A HŐS TIMOKLEIA

MIDŐN SÁNDOR elfoglalta Thebai városát, katonái végigdúlták és rabolták a várost. Timokleia házába is berontott egy durva és pökhendi, erőszakos és szemtelen ember, valamelyik trák csapat vezére, Alexandros: névrokona volt a nagy királynak, de semmi másban nem hasonlított hozzá. Az asszony húga volt Theagenesnek, aki a chaironeiai csatában hősi halált halt, de a katona rá se hederített előkelő származására, nem is kímélte érzékenységét, hanem - miután részegre itta magát - vacsora után ágyába kényszerítette Timokleiát. De ezzel sem érte be, hanem követelte, hogy adja elő elrejtett aranyát és ezüstjét, részben fenyegetésekkel, részben mézesmázos ígéretekkel, hogy élete fogytáig feleségül tartja majd magánál. Az asszony megragadta a kínálkozó alkalmat, és így szólalt meg:

- Bárcsak meghaltam volna, s ne értem volna meg ezt az éjszakát, hogy ha már mindenemet elvesztettem, legalább testemet megmenthettem volna a gyalázattól. De ha már minden így történt, és kénytelen vagyok belenyugodni, hogy az istenség téged rendelt védelmezőmül, uramul és férjemül, nem fosztalak meg attól, ami a tiéd; mert látom, hogy úgyis az leszek, aminek te akarsz. Volt rengeteg ékszerem, ezüstserlegem, sőt aranyom és pénzem is; de mikor a város elesett, megparancsoltam szolgálóimnak, hogy mindent szedjenek össze, és én eldobtam, vagyis inkább leeresztettem abba a kiapadt kútba, amelyről alig tud valaki, mert fedél takarja, és körös-körül árnyas liget rejti. Vedd el hát mindezt, s légy vele boldog, a te szemedben pedig legyen kézzelfogható bizonyság, hogy mily gazdag és előkelő családból származom.

Ennek hallatára a makedón katona meg sem várta a másnapot, Timokleiával rögtön odavezettette magát arra a helyre, bezáratta a kertet, hogy senki se vegye észre, és csak úgy ingujjban leereszkedett a kútba. A bosszúálló Klotho - az odafent álló Timokleia személyében - irtózatos bűnhűdésre juttatta őt.

Mikor az asszony a katona hangjából megállapította, hogy leért a kút fenekére, maga is rengeteg követ dobott rá, a szolgálók is sok óriási követ hengergettek oda, s mind rádobálták, amíg csak agyon nem verték, és egészen be nem temették a kövekkel.

Amint a makedónok értesültek erről, felhozták a holttestet, s mivel akkor már megjelent a rendelet, hogy egyetlen thebait sem szabad megölni, az elfogott Timokleiát a király elé vezették, és elmondták, hogy mit követett el. Sándor az asszony elszánt arckifejezéséből és méltóságos járásából komolyságára és nemes jellemére következtetett, s először azt kérdezte tőle, hogy miféle asszony. Timokleia egy csöppet sem ijedt meg, hanem bátran így felelt:

- Az én bátyám volt ama Theagenes, aki Chaironeiánál mint hadseregünk vezére ellenetek harcolt a hellének szabadságáért, és elesett, hogy ilyen csapás többé ne érjen bennünket. Mivel pedig nekem olyasmit kellett elszenvednem, ami gyalázatot hozott nemességemre, kész vagyok a halálra, mert ez jobb, mint életben maradnom, és még egy ilyen éjszakát átszenvednem, hacsak te meg nem akadályozod.

A kíséret jobb érzésű tagjai sírva fakadtak, Sándornak azonban eszébe sem jutott sajnálkozni az asszonyon, hiszen fölötte állt minden sajnálkozásnak: inkább megcsodálta jellemét és kijelentését, amelytől súlyosan találva érezte magát; és vezéreinek megparancsolta: ügyeljenek és intézkedjenek, hogy egyetlen főnemesi családot se érjen többé ilyen gyalázat.

Timokleiát pedig elbocsátotta, s vele együtt mindazokat, akikről megállapították, hogy családi kötelékek fűzik hozzá.

PARTHENIOS

A FELESÉG ÉS A KÉT SZERELMES LÁNY

MIDŐN AZ ARGOSI IÓ-t rablók elragadták, az apja, Inachos, nyomozókat és egyéb kémeket küldött ki utána; ezek között volt Lyrkos is, Phoroneus fia, aki sok-sok földet végigvándorolt, és sok-sok tengert végigkutatott, de végül is, mivel nem találta meg a leányt, abbahagyta fáradozásait; Argosba azonban nem mert visszatérni, mert félt Inachostól. Inkább Kaunosba ment, Aigialoshoz, és feleségül vette leányát, Heilebiét; mert híre járt, hogy a lány, amint meglátta Lyrkost, nyomban beleszeretett, és könyörögve kérte apját, ne engedje el a fiatalembert; az apa tehát vejéül fogadta a jövevényt, s neki adta a királyságának és egyéb vagyonának nagyobbik felét.

Miután Lyrkosnak hosszú idő elteltével sem születtek gyermekei, elment Didymába, megkérdezni a jóshelytől, mi volna a módja, hogy gyermekei legyenek. Az istenség azt felelte, hogy igenis lesz gyermeke, mégpedig attól a nőtől, akivel - miután innen a templomból távozott - először egyesül szerelemben. Ennek Lyrkos nagyon megörült, és sietett feleségéhez, abban a hiszemben, hogy a jóslat az ő szándéka értelmében teljesül majd.

Miután azonban hajón Bybastosba érkezett, Staphyloshoz, Dionysos fiához, ez igen barátságosan fogadta, bőségesen itatta borral, s miután a vendég jócskán lerészegedett, a házigazda leányát, Hemitheát, mellé fektette. Ezt pedig azért tette, mert előre megtudta a jóslatot, és azt akarta, hogy az ő lányától szülessenek Lyrkosnak gyermekei.

Staphylos két leánya, Rhoio és Hemithea, versengett érte, melyikük élvezze végig az éjszakát az idegennel: annyira áhítozott rá mind a kettő. Midőn másnap Lyrkos látta, hogy Hemitheával hált, és ráébredt, hogy mit cselekedett, felháborodásában szemére lobbantotta Staphylosnak, hogy csapdába ejtette őt; később azonban, mit volt mit tennie, levetette övét, és odaadta a lánynak, azzal a meghagyással, hogy ha gyermekük fölserdül, őrizze meg számára, hadd legyen ez az ismertetőjele, ha elmegy majd apjához Kaunosba.

Ezzel elhajózott. Aigialos azonban, miután értesült a jóslatról és a Hemithea kalandról, kikergette őt országából. Innen kezdve szakadatlanul folyt a háborúskodás azok közt, akik Lyrkos pártjára szegődtek, és azok közt, akik Aigialos hívei maradtak; Lyrkost pedig leghatásosabban segítette Heilebié, mert sohasem mondott le róla.

Mikor aztán Basilos, Hemithea és Lyrkos fia, Kaunosba érkezett, Lyrkos felismerte, s mivel már öregember volt, a fiát tette meg népe vezérének.

TESTVÉRSZERELEM

LEUKIPPOS, XANTHIOS FIA, aki Bellerophontes nemzetségéből származott, valamennyi kortársánál jóval izmosabb-erősebb volt, s hát a katonai hivatást választotta. Ezen a réven nagy híre támadt Lykia lakosai és a szomszéd népek között, hiszen ezeket folyton dúlták-rabolták, úgyhogy rengeteget szenvedtek a sok zaklatás miatt.

Nos, ez a Leukippos, Aphrodite kajánsága miatt beleszeretett tulajdon húgába; egy darabig ugyan megfékezte magát, abban a reményben, hogy könnyűszerrel megszabadul betegségétől. De midőn sok idő elmúltával sem lohadt le szenvedélye egy csöppet sem, az egészet elmondta anyjának, s kérve kérte, ne nézze tétlenül pusztulását, s fenyegetőzött, hogy ha nem segít rajta, megöli magát.

Ám egyszeriben jobban érezte magát, mihelyt az anyja megígérte, hogy hozzásegíti gerjedelme kielégítéséhez. Behívta hát a lányt, és testvére ágyába fektette, és innen kezdve állandóan együtt háltak, és nem tartottak senkitől sem, mindaddig, amíg valaki el nem árulta viszonyukat a lány eljegyzett vőlegényének. Ez ekkor apja és néhány rokona kíséretében elment Xanthioshoz, és elmondta neki az esetet, de úgy, hogy nem árulta el Leukippos nevét. Xanthiost felbőszítette a hír, s minden követ megmozgatott, hogy leleplezze a csábítót, s meg is parancsolta a nyomozónak, hogy ha tetten éri őket, azonnal jelentse meg neki. Ez persze hűségesen teljesítette a parancsot, s azonnal a hálószobába vezette az öreget. A lány a hirtelen támadt neszezésre kirohant az ajtón, abban a hiszemben, hogy akárki jön, ő még észrevétlenül kisurranhat. Az apja viszont a csábítónak vélte, így rásújtott kardjával, és a földre terítette. A lány fájdalmában felsikoltott, Leukippos rögtön segítségére sietett, izgalmában azonban nem ismerte fel a támadót, és hát megölte - az apját.

Emiatt elhagyta szülőházát, és a thettalosok vezére lett, mikor Kretébe vonultak; miután azonban innen elűzték a környékbeliek, Ephesos vidékére ment, és ott az úgynevezett Kretinaion területen telepedett meg.

ASSZONYI HÁLA

MIKOR EGYSZER a galaták betörtek Ióniába, és sorra dúlták a városokat, Miletosban éppen a Thesmophoria ünnepet ülték, s az asszonyok valamennyien a templomban voltak, amely alig kőhajításnyira van a várostól. A barbároknak egyik különítménye betört a miletosi földre, hirtelen-váratlan az asszonyokra rontott, s foglyul ejtette őket. Egyiket-másikat, rengeteg arany s ezüst árán, kiváltották övéi, de nem egyet megtartottak a barbárok maguk asszonyául s elhurcolták.

Ezek közt volt Erippe, Xanthosnak, egy előkelő és tekintélyes miletosi polgárnak felesége is, akinek kétéves kisfia maradt otthon.

Xanthos nagyon epekedett felesége után. Pénzzé tette hát minden vagyonát, s kétezer aranyat összekapargatva áthajózott mindenekelőtt Italiába. Innen régi barátai segítségével átjutott Massiliába, ahonnan végre elérkezett a kelták országába.

Odaért a ház elé, amelyben felesége élt az idegen férfival - fő-fő ember volt ez a keltáknál -, s kérte, hogy fogadják szívesen vendégül. Csakugyan vendégszerető barátsággal fogadták. Amint belépett, ott látta a feleségét, aki karjait a nyaka köré fonta, s forró szerelemmel üdvözölte. Mikor aztán a kelta is bejött, Erippe elmesélte neki: íme a férje hosszú bolyongás árán azért jött, hogy illő váltság fejében hazavigye őt. A kelta megcsodálta Xanthos nemeslelkűségét; nyomban vendégségbe gyűjtötte belső embereit, s őt is vendégül hívta. Mikor már jól bent voltak az iddogálásban, az asszonyt férje mellé fektette, ettől pedig tolmács útján megkérdezte, mennyi pénzt hozott magával. Azt mondta, hogy ezer aranya van. Erre a barbár meghagyta, hogy ossza ezt négy részre, hármat tartson meg a maga, felesége és kisfia részére, a negyediket pedig hagyja ott váltságdíjul az asszonyért.

Mikor végre aludni tértek, az asszony szörnyű szemrehányásokkal halmozta el Xanthost, hogy hogyan is ígérhetett a barbárnak annyi aranyat, hiszen annyija nincs, és a fejével játszik, ha kötelezettségét nem tudja teljesíteni? Erre azt felelte, hogy van ám ezer aranya, csakhogy az el van dugva szolgái saruiban, mert arra számított, hogy nagy váltságdíjra lesz szükség, s nem hitte volna, hogy ilyen tisztességes barbárral lesz dolga.

Másnap az asszony beárulta a keltának, hogy Xanthosnak milyen rengeteg aranya van, s uszította, hogy ölje meg, mert - esküdözött - drágább őneki hazájánál s gyermekénél, Xanthos pedig nem kell se testének, se lelkének.

A barbárnak nem volt ínyére ez a beszéd, s feltette magában, hogy ezért megbünteti az asszonyt.

Xanthos már nagyon siettette az elutazást, hát a kelta szíves melegséggel elkísérte, s ő maga vezette Erippét. Mikor a kelta föld határához értek, a barbár kijelentette, hogy mielőtt elválnak, áldozatot akar bemutatni.

Odahozták az áldozati állatot, s ő felszólította Erippét: érintse meg. Amint az asszony megfogta az állatot - ahogy máskor is szokta -, a barbár kardot rántott, beledöfte a nőbe, s levágta a fejét. Xanthos előtt pedig feltárta az asszony aljasságát, megvigasztalta, hogy ne vegye szívére az esetet, s visszaadta neki minden aranyát. Így küldte haza.

SZERELEM, ÁRULÁS, HALÁL

ABBAN AZ IDŐBEN, amikor a miletosiak és szövetségeseik megtámadták a naxosiakat, ostromsáncot húztak a város köré, dúlták-pusztították a környéket, és ostromzár alatt tartották a naxosiakat.

Ekkor történt, hogy egy Polykrite nevű leány iránt - aki valamelyik isten rendeléséből a delosi Apollon városszéli templomában maradt -, szerelemre lobbant Diognetos, az erythraiabeliek vezére, aki csapatai élén a miletosiak oldalán harcolt. Mivel pedig nagyon megkívánta a lányt, elküldte hozzá megbízottait, hiszen szentségtörésszámba ment volna, éppen a templomban, erőszakot követni el a lányon, aki oltalmába ajánlotta magát.

Nos, a lány jó ideig nem bocsátotta be a küldötteket, de mikor azok nagyon erőszakoskodtak, azt felelte nekik, hogy csak akkor hallgatja meg a vezért, ha megesküszik rá, hogy teljesít mindent, amit csak kíván. Diognetosban semmiféle gyanakvás nem támadt, tehát a legnagyobb örömmel megesküdött Artemisre, hogy a lánynak minden kívánságát teljesíti. Miután megesküdött, Polykrite megragadta a kezét, s azt kérte tőle, hogy árulja el szövetségeseit, és esedezett, könyörüljön meg rajta, és akadályozza meg a város pusztulását. E szavak hallatára Diognetos éktelen haragra gerjedt, kirántotta kardját, s már-már nekilendült, hogy megölje a lányt.

Közben azonban arra gondolt, hogy milyen nemes lelkű is a lány, meg aztán szerelme is erőt vett rajta - mert úgy látszik, meg volt írva a sors könyvében, hogy a naxosiak is megszabaduljanak jelenvaló szenvedéseiktől -, egyelőre nem adott választ, mert töprengett, mit is kell tennie, másnap azonban kijelentette, hogy vállalja az árulást.

Eközben éppen három nap múlva, kezdődött a miletosiak ünnepe, a Thargelia, amidőn korlátlanul vedelik a bort, és eszeveszetten szórják a pénzt. Diognetos ezen az ünnepen akarta végrehajtani az árulást, és Polykrite segítségével ólomtáblára írt s kenyérbe sütött levelet küldött testvéreinek - akik éppen a város parancsnokai voltak -, hogy ezen az éjszakán, felkészül-

ten, törjenek ki: majd ő égő fáklyával jelt ad nekik. Polykrite pedig azzal az emberrel, aki a kenyeret vitte, azt is megüzente bátyjainak, hogy ne habozzanak, mert a vállalkozás bizonyosan sikerül, ha nem tétováznak.

A hírvivő gyorsan megérkezett a városba, de Polykles, Polykrite bátyja, sokáig töprengett, vajon higgyen-e az üzenetnek, vagy ne. Végül is, miután mindenki azon a véleményen volt, hogy az üzenet hiteles, és közben leszállt az éjszaka is, amikor az üzenet értelmében ki kellett törniük, előbb buzgón imádkoztak az istenekhez, s miután Diognetos emberei bebocsátották őket, rávetették magukat a miletosiak ostromsáncára, egyesek a kinyitott kapun, mások a sáncfalon át, s miután nagy tömegben bejutottak, leöldösték a miletosiakat; ekkor tévedésből, mert nem ismerték fel, Diognetost is megölték.

Másnap a naxosiak mindenáron látni akarták a lányt; sokan szalagokkal, sokan deréköveikkel szórták tele: oly rengeteg holmit dobáltak rá, hogy a leányt a súlyok agyonnyomták, és megfulladt. Államköltségen temették el a síkságon, és mindenki a vagyona századrészét adta oda halotti áldozatul. Egyesek azt állítják, hogy a naxosiak kívánságára Diognetost is ugyanazon a helyen égették el, ahol a leányt.

A KEGYETLEN KLEOBOIA

ANTHEUS, A KIRÁLYI nemzetségből származó halikarnassosi ifjú, túszként tartózkodott Neleus egyik fiának, Phobiosnak udvarában, aki akkor Miletosban uralkodott. Kleoboia, Phobios felesége - akit egyesek Philaichme néven nevezgettek - beleszeretett ebbe az ifjúba, és minden furfangját latba vetette, hogy elcsábíthassa. Az ifjú azonban elutasította, hol azzal a kifogással, hogy fél, hátha kiderül a dolog, hol pedig azzal az ürüggyel, hogy hivatkozott a vendégbarátságot védelmező Zeus Xenios tilalmára és arra, hogy családi asztaluk vendége. Kleoboia emiatt megharagudott, és feltette magában, hogy megbünteti az ifjút, és szemére lobbantotta, hogy szívtelen és elbizakodott.

Nos, idő múltán az asszony úgy viselkedett, mintha szerelméből kiábrándult volna. Egyszer szelídített fogolymadarat dobott bele a mély kútba (egyesek ugyan azt állították, hogy nem fogolymadarat), és arra kérte Antheust, hogy menjen le és hozza fel. Az ifjú, teljesen gyanútlanul, szívesen teljesítette a kérést, Kleoboia pedig roppant követ hengerített rá, amely a fiatalembert azon nyomban agyonütötte.

Az asszony ekkor rádöbbent, mily szörnyű bűnt követett el, ezenfelül pedig újra fellángolt az ifjú iránt érzett szenvedélyes szerelme, úgyhogy felakasztotta magát. Phobios úgy érezte, hogy az eset miatt őt is átok sújtotta, s ezért átadta trónját Phrygiosnak.

BOLDOG BETELJESÜLÉS

LAODIKÉRÓL, Priamos király leányáról mesélik, hogy - mikor Diomedes és Akamas Trójába érkezett, hogy hazavigyék Helenét - csillapíthatatlan gerjedelem lángolt fel benne az ifjú Akamas iránt, úgyhogy mindenáron szeretkezni akart vele. Szeméremérzetből egy ideig türtőztette ugyan magát, később azonban úgy elhatalmasodott rajta a szenvedély, hogy mindent elmondott Perseus feleségének, akinek Philobie volt a neve, s kérve-kérte: segítsen rajta, hiszen ebbe belepusztul.

Az asszonyt meghatotta a leányka bánata, s megkérte Perseust: legyen segítségére, és rávette, hogy barátkozzék Akamasszal, sőt kössön vele vendégbarátságot. Perseus, részben azért, mert maga is megsajnálta a leányt, részben azért, mert kedvére akart tenni a feleségének, minden ügyességével rábeszélte Akamast, hogy jöjjön el vele Dardanosba; ő volt ugyanis annak a tartománynak a kormányzója.

Odaérkezett Laodike is, mint szűz a többi szűzzel együtt, mintha ő is az ünnepre jött volna. Ott aztán pompás lakomát tálaltatott, utána pedig Laodikét az ifjú ágyába fektette, s azt mondta, hogy a lány a király egyik ágyasa. Laodike forró vágya tehát így teljesült.

Idő múltával aztán Akamasnak fia született, Munitos. Ezt Aithra nevelte föl, és Trója eleste után hazavitte. Mikor pedig a fiú egyszer a thrakiai Olynthos környékén vadászgatott, egy kígyó halálra marta.

PETRONIUS

A TÖRHETETLEN ÜVEG

VOLT EGYSZER egy mester, aki törhetetlen üvegcsészét csinált. Természetesen ajándékával a császár elé bocsátották; miközben átnyújtotta a császárnak, leejtette a földre. A császár úgy megrémült, hogy csuda. Amaz ellenben felvette a földről a csészét, amely behorpadt, mint valami rézedény aztán kalapácsot húzott elő az övéből, és a csészét nagy kényelmesen pompásan helyre kalapálta.

Mikor készen volt, a hetedik mennyországban képzelte magát; hát még mikor a császár így szólította meg:

- Ismeri vajon más valaki is az üvegfélék keverésének ezt a titkát?

Figyeljetek csak, mi történt tovább! Mikor a mester azt felelte, hogy nem, a császár lenyakaztatta; mert úgy gondolta: ha ezt mindenki megtanulhatná, az arany is csak annyit érne, mint a sár.

A KÜLDÖTT FARKAS

MIKOR MÉG szolga voltam, szűk sikátorban laktunk (most Gavilláé az a ház). Akkor isten különös rendeléséből belebolondultam Terentiusnak, a kocsmárosnak a feleségébe, a Taremumból való Melissába, hisz ismertétek ezt az ennivaló gömbölyű teremtést. De - isten engem úgy segéljen - nem a teste miatt, nem érzékiségből szerettem úgy, hanem mert olyan derék asszony volt. Sohasem tagadta meg, ha kértem tőle valamit; ha egy garast keresett, a felét nekem adta; amit én kerestem, mind rábíztam, és sohasem jártam meg.

A férje a majorunkban örök álomra hunyta le szemét. Én hát kézzel-lábbal fáradoztam, törtem magam, hogy hozzá juthassak; hiszen tudjátok: bajban tetszik meg, ki az igazi barát. Gazdám éppen Capuába rándult, hogy sok ringy-rongy holmiját eladja. Kaptam az alkalmon, s rábeszéltem lakónkat, hogy velem jöjjön az ötödik mérföldkőig. Ő katona volt, erős, mint a bika. Kakaskukorékolás táján kerekedtünk fel: a hold nappali fényt árasztott. A síremlékek közé értünk: az én emberem a sírkövek mellé lapult, miközben én dúdolgattam, és számlálgattam a sírköveket. Hát ahogy kísérőmre nézek, az vetkőződik, és ruháit mind az út szélére rakja. Nekem inamba szállt a bátorságom, úgy álltam, mint a sóbálvány. Amaz körülpisálta ruháit, és azon nyomban farkassá változott. Dehogy tréfálok, isten ments: nincs a világnak az a kincse, amiért hazugságra adnám a fejemet!

De hogy ott folytassam, ahol elhagytam: miután farkassá változott, üvölteni kezdett, és berohant az erdőbe. Én az első pillanatban azt sem tudtam, hol vagyok, aztán odamerészkedtem, hogy a ruháit elvigyem: azok bizony megkövesedtek. Majdhogy szörnyet nem haltam ijedtemben. Mégiscsak kardot rántottam, és rettenetesen nekikeseredve vagdalkoztam, vágtam a kísérteteket, míg csak kedvesemnek a majorjába nem értem. Halotthalványan léptem be, majdhogy a lelkemet ki nem köptem, hátamon csak úgy csurgott a hideg verejték; szemem fénye megtört: csak nagy nehezen bírtak lelket verni belém.

Melissám alig tért magához a csodálkozástól, hogy éjnek éjszakáján kint mászkálok, és így szólt:

- Bár előbb jöttél volna, legalább segíthettél volna nekünk: mert hát farkas szabadult a majorba, és mint valami mészáros, valamennyi jószágunknak vérét vette. Megugrott ugyan, de mégsem vitte el szárazon, mert egyik béresünk nyakon szúrta a dárdájával.

Ennek hallatára aztán végképp kiment az álom a szememből, hajnal hasadtával úgy rohantam Gaius barátunk házába, mint valami kifosztott kocsmáros. Ahogy aztán arra a helyre értem, ahol a ruhák megkövesedtek, vérnél egyebet ott nem találtam. Amint pedig hazaértem, ott feküdt már az én katonám az ágyban, mint egy ökör, nyakával pedig az orvos bíbelődött. Csak most eszméltem rá, hogy a fickó küldött farkas, és ettől kezdve, ha agyonvernek, akkor se tudtam volna vele egy asztalhoz ülni.

Kinek-kinek tetszésére hagyom, mint vélekedik az eset felől, de engem az isten verjen meg, ha nem színigazság az, amit elmondtam.

AZ ELVARÁZSOLT SZÉPFIÚ

ELMESÉLEK NEKTEK egy rémséges esetet: valósággal fából vaskarika.

Még akkor hosszú hajat hordtam - mert gyermekkorom óta úgy éltem, mint hal a vízben -, történt, hogy meghalt gazdám kedvence, szavamra, ritka tökéletes fiúszerető, gyöngy egy gyerek. Nos hát miközben szegény jó anyja jajveszékelt fölötte, s én is többedmagammal éppen vele szomorkodtam, odakint hirtelen elkezdtek vijjogni a boszorkányok: mintha csak vadászkutyák üvöltöttek volna hajtás közben. Volt akkor köztünk egy kappadokiai legény, szálas, vakmerő, iszonyú erejű: elbánt volna a felbőszült bikával is. Ez karddal a kezében nagy bátran kiment az ajtó elé, bal kezét óvatosan bebugyolálta, és az egyik boszorkányt, körülbelül ezen a tájon isten óvja azt, ahova nyúlok - keresztüldöfte. Hallottuk a nyögést, de a boszorkányokat - való igaz, amit mondok mintha a föld nyelte volna el.

Aztán bejött a mi óriásunk, ledobta magát az ágyra, és egész teste kék foltos volt, mintha végigkorbácsolták volna; bizonyosan azért, mert elérte a rossznak a keze. Bezártuk az ajtót, s újra foglalkozásunkhoz láttunk; hát mikor az anya átölelte fiának holttestét, megtapogatta, és szalmabábot talált ott helyette. Nem volt szíve, nem voltak belei, nem volt azon semmi; bizony a fiút már ellopták a boszorkányok, és szalmabábot fektettek helyébe.

Kérlek szépen, el kell hinnetek, hogy vannak boszorkányok, vannak kísértetek, akik mindent fenekestül felforgatnak. Egyébként abból a szálas legényből sohasem lett többé ember; de tovább megyek: egy-két napra rá kitört rajta a rossz nyavalya, úgyhogy belepusztult.

A NEMES PARIPA

MIKOR KATONAKOROMBAN valamelyik quaestorral Ázsiába kerültem, Pergamumban kaptam szállást. Nagyszerűen éreztem magam itt; nemcsak a szállásom volt pompás, hanem ezenfelül volt a házigazdámnak egy gyönyörű szép fia. Törtem a fejemet, hogyan lehetnék a szeretője, anélkül hogy az apja gyanút fogna.

Hát valahányszor az ebédnél szóba került, hogy mire valók a csinos fiúk, olyan mérgesen felháborodtam, olyan szigorú elkeseredéssel tiltakoztam a füleimet sértő trágár beszéd ellen, hogy mindenki, de főképpen a mama, úgy nézett rám, mint valami filozófusra. Lassankint én vezetgettem az ifjút a tornacsarnokba, én szabtam meg tanulmányai rendjét, én tanítgattam, s én adtam ki a rendeletet, hogy afféle liliomtiprót be ne eresszenek a házba...

Egyszer épp az ebédlőben heverésztünk (ünnepnap volt, iskolai szünet, a hosszabb vigadozás lomhasága nehezedett ránk, s ott maradtunk), mikor úgy éjféltájban észrevettem, hogy a fiú ébren van.

- Istennőm, Venus - fogadkoztam óvatos-félénk mormogással -, ha megcsókolhatom ezt a fiút, úgyhogy nem veszi észre, holnap egy pár galambot ajándékozok neki.

Amint a fiú meghallotta az élvezet díját, rögtön horkolni kezdett. Tettette magát, de én nekiestem, s összevissza csókoltam. Kezdetnek ez elég volt. Korán reggel aztán fölkeltem, gyönyörű pár galambot hoztam neki (már várta): így róttam le fogadalmamat.

A következő éjjel megint megengedte a csókolózást, de én más kívánságra gyulladtam és szóltam:

- Ha ezt a fiút csintalanul végigtapogathatom, úgyhogy nem veszi észre, hát harcias-vad kakast adok neki ajándékul az élvezetért.

Erre a fogadkozásra az ifjú közelebb csúszott hozzám, s úgy vettem észre: attól tartott, hogy netalántán elszundikálok. Hát én eloszlattam aggodalmát, és mindenestül elmerültem testének élvezésébe, csak épp a fő-fő gyönyört nem kaptam meg. Amint kinappalodott, meghoztam, amit ígértem. Nagyon örült neki.

A harmadik éjszaka, amint alkalmam nyílt rá, felkeltem s így suttogtam a csali-alvó fülébe:

- Halhatatlan istenek, ha én ezzel a gyermekkel álmában tökéletes, kívánatos ölelkezésben egyesülhetek, ezért a gyönyörűségért holnap pompás macedóniai paripát ajándékozok neki, de csak akkor, ha nem veszi észre.

Soha még a fiú mélyebben nem aludt. Hát először is rátapadtam kezemmel tejfehér keblére, aztán belefúródtam csókjaimmal, s aztán kedvemre töltöttem minden vágyamat...

Reggel csak ült, csak ült a szobájában, s várta szokásos ajándékomat. De hát, tudjátok, mennyivel könnyebb galambokat meg kakasokat szerezni, mint paripát, meg különben is attól tartottam, hogy ez a drága ajándék gyanút kelt bőkezűségem iránt. Sétáltam hát egy-két órát, aztán hazamentem szállásomra, és egy csókon kívül semmi egyebet nem adtam a fiúnak. Ő azonban körülkémlelődött, s miközben ölelő karját nyakam köré fonta, megszólalt:

- Hallod-e, uram, hát hol a paripa?

Bár ezzel a megbántással elzártam az utat, melyet magamnak vágtam, megint csak előbbi szemtelenségemhez folyamodtam. Néhány nap múltán hasonló körülmények közt ugyanabban a helyzetben kerültünk össze, s amint észrevettem, hogy az apja horkol, elkezdtem kérlelni a fiút, hogy béküljön ki velem, vagyis engedje meg, hogy kedvemet töltsem, s minden egyebet, amire a fékevesztett szenvedély izgat. De ő nagy dühösen, kurtán-furcsán csak ennyit mondott.

- Aludj, vagy mindjárt megmondom a papának!

De nincs olyan elérhetetlen dolog, amit egy kis makacssággal ki ne lehetne csikarni. Miközben azt hajtogatta, hogy „megmondom a papának”, én bizony odacsúsztam, s akárhogy is kapálózott, hiába, kicsikartam tőle a gyönyörűséget. Huncutságomban bizony kedve telt, aztán jó darabig panaszkodott, hogy megcsaltam, rászedtem, nevetség tárgyává tettem tanulótársai előtt, akiknek eldicsekedett bőkezűségemmel, végül hozzátette:

- De majd meglátod, hogy nem vagyok olyan, mint te: ha kedved tartja, tedd meg még egyszer.

Nos én, hogy minden félreértés eloszlott, egészen összebékültem a fiúval, éltem kegyes engedelmével, s aztán álomba bágyadtam. De az ifjúnak, aki már teljesen érett volt, s koránál fogva mohón kívánta a kielégülést, meg sem kottyant a két szeretkezés. Felébresztett hát álmomból s odaszólt:

- No, nem akarsz többet?

Biz én nem akartam, már terhemre volt a munka, de azért ha szuszogva, izzadva, megrokkanva is, mégis megadtam neki, amit kívánt.

Aztán az élvezettől elernyedten, megint álomba merültem.

De még alig múlt el egy órácska, máris csipkedni kezdett, s egyre kérdezte:

- Hát miért nem izélünk?

Ekkor én, hogy annyiszor fölébresztett, mérgesen felfortyantam, s a saját mondását vágtam a fejéhez:

- Aludj, vagy mindjárt megmondom a papának!

AZ EPHESOSI ÖZVEGY

EGY EPHESOSI ASSZONYNAK olyan szemérmetes híre volt, hogy még a szomszéd országokból is tódultak az asszonyok a csodálatára.

Mikor a férjét eltemette, nem érte be azzal, hogy rendes szokás szerint kibontott hajjal kísérje a gyászmenetet, s hogy meztelen keblét a gyászoló közönség szeme láttára öklözze, hanem a sírboltba is követte a halottat. Mikor a holttestet görög szokás szerint a föld alatti sírban nyugalomra helyezték, ott őrizte és siratta éjjel-nappal egyfolytában.

Így sanyargatta magát, éhhalálra kárhozottan, és sem szülei, sem rokonai nem tudták szándékától eltéríteni. Utoljára még a hatóság is elutasító válasszal jött vissza, s az egész város elsiratta a páratlanul hősies asszonyt, aki már ötödnapja tengődött élelem nélkül. Csak egyetlen hűséges szolgálója maradt mellette, együtt sírt a gyászoló özveggyel, s megigazgatta a síremléken álló lámpát, valahányszor hunyadozni kezdett.

Csak róla beszélt az egész város, és minden rendű és rangú ember úgy magasztalta, mint a hitvesi hűségnek és szerelemnek páratlanul ragyogó példáját.

Ekkor történt, hogy a tartomány kormányzója keresztre feszíttetett néhány rablót, éppen ama sírbolt közelében, amelyben az asszony zokogott, imént meghalt férje fölött.

Nos, az első éjszakán az a katona - aki a kereszteket őrizte, hogy le ne lopják és el ne temessék a holttesteket - élénkebb világosságot látott csillogni a síremlékek közt, és panaszos zokogás ütötte meg fülét. Ösztönös emberi gyengeségből szerette volna megtudni: ki az, s mit csinál? Lement hát a sírboltba, s amint meglátta a gyönyörű asszonyt, az első pillanatban mint valami tüneménytől vagy túlvilági kísértettől megdöbbent, s a lába szinte a földbe gyökerezett. De aztán mikor meglátta a kiterített holttestet, s észrevette a körömmel összevissza hasogatott könnyes arcot, kitalálta, miről van szó: ez az özvegy nem tud megvigasztalódni férje halálán.

Odahozta hát a sírboltba szerény vacsoráját, és vigasztalgatni kezdte a gyászoló asszonyt: ne makacsolja meg magát fölösleges fájdalmában, ne gyötörje keblét hiábavaló jajveszékeléssel, hisz mindnyájan erre a végre s ebbe a hajlékba jutunk - s más effélékkel, amikkel a sebzett

szíveket gyógyítgatni szokták. De az asszonyt felzaklatta a kéretlen vigasztalás, és csak annál elkeseredettebben marcangolta keblét, s kitépett hajfürtjeit a kiterített holttestre szórta...

De a katona nem tágított, tovább unszolgatta az asszonykát, s étellel kínálgatta, míg végre a szolgáló áldozatul esett a bor kísértő illatának, s elsőnek nyúlt a szívesen kínált étel után; aztán hogy az ételtől-italtól felüdült, maga is ostromolni kezdte asszonya makacsságát, és kérdezgette:

- Mi hasznod lesz belőle, ha megöl az éhség, ha elevenen eltemetkezel, ha mielőtt a végzet úgy kívánná, önként feláldozod az életedet?

Azt hiszed, ezzel a holtnak a hamva s a lelke törődik?

Akarsz-e újra élni? Akarod-e, asszonyi balgaságod félrevetve, élvezni az élet örömeit, ameddig lehet? Maga ez a kiterített holttest is bizonnyal arra int: élj!

Senkinek sincs kedve ellenére, mikor hallja, hogy enni s élni unszolják; nos hát az asszonyka is, a több napos koplalástól kiéhezetten, immár belenyugodott, hogy megtörjék állhatatosságát, s éppoly mohón töltekezett az étellel, mint a szolgáló, aki előbb adta meg magát.

Különben tudjátok, hogy ha az ember jóllakott, miféle kísértés szokta legtöbbször megkörnyékezni. A katona most ugyanazokkal a gyöngédségekkel vette ostrom alá az asszony erényét, amelyekkel az elébb rávette, hogy kedvet kapott az ételhez. Az erényes nő észrevette, hogy az ifjú csinos és szép szavú; a szolgáló is igyekezett az asszony hajlandóságát a katona felé fordítani, s egyre-másra mondogatta:

...miért szállsz szembe a szép szerelemmel?
Nem jut eszedbe, kiké ez a föld, hol megtelepedtél?

De minek kerülgessem a dolgot? Az asszony testének ezt a részét sem tagadta meg tőle; a győztes katona mind a kettőt meghódította. Együtt feküdtek le hát, s nemcsak ezen az egyetlen éjszakán, amelyen nászukat tartották, hanem másnap is, harmadnap is, de természetesen magukra zárták a sírbolt ajtaját, hogy ha valaki ismerős vagy ismeretlen a síremlékhez vetődik, azt higgye, hogy a világ leghűségesebb asszonya férje holttestén kilehelte lelkét. A katonának különben nagyon tetszett a csinos asszony s a titokzatos kaland, és amennyire a pénzéből futotta, mindenféle finom ennivalót összevásárolt, s mihelyt az éj leszállt, levitte a sírboltba.

Nos, az egyik keresztrefeszített gonosztevőnek a hozzátartozói észrevették, hogy az őrzés nem olyan szigorú, tehát éjjel levették a rablót a keresztről, s megadták neki a végtisztességet. Így fogtak ki a katonán, mialatt elhanyagolta szolgálatát. Mikor másnap észrevette, hogy az egyik keresztről hiányzik a holttest, megrémült a rá váró büntetéstől, s elmondta az asszonynak, mi történt, és hogy ő bizony nem várja meg a bírói ítéletet, hanem tulajdon kardjával ítélkezik önmagán a kötelességszegésért, tehát adjon helyet majd a holttestének, hadd nyugodjék együtt férje és szeretője ebben a végzetes sírboltban.

Az asszony azonban éppoly könyörületes volt, mint amilyen erényes, és így felelt:

- Isten ments, hogy egyszerre éljem meg annak a két embernek a temetését, akik nekem a legkedvesebbek voltak. Akkor már inkább keresztre akasztom a holtat, mintsem hogy megöljem az élőt!

És szavaihoz híven kivétette vele a koporsóból férje holttestét, és fölszegeztette az üres keresztre.

A katona kapva-kapott az elmés asszony ötletén.

Másnap aztán váltig csodálkozott a nép: hogy a csudába is mehetett föl a halott a keresztre?

JOSEPHUS FLAVIUS

PAULINA SZENTSÉGES ÉJSZAKÁJA

RÓMÁBAN AZ ISIS-TEMPLOMBAN felháborító és gyalázatos esemény történt.

Élt Rómában egy előkelő származású, erényekkel ékes, gazdag és igen szép asszony, Paulina; bár éppen abban a korban volt, amikor az asszonyok különösen élvezetre vágyók, ő éppenséggel tiszta és erényes életet élt. Férje, Saturninus minden tekintetben méltó párja volt.

Decius Mundus, tekintélyes lovag, szerelemre lobbant az asszony iránt, de hiábavaló volt minden igyekezete, hogy pazar ajándékokkal meghódítsa; végre szenvedélyében odáig ragadtatta magát, hogy kétszázezer drachmát ígért neki, ha egyetlenegy éjszakát vele tölt. De amikor az asszony ezt az ajánlatot is visszautasította, a férfi annyira elkeseredett szerelmében, hogy legokosabbnak tartotta, ha Paulina ridegsége miatt éhhalálra kárhoztatja magát; és nyomban hozzá is fogott szándéka megvalósításához.

Volt egy atyjától örökölt felszabadított rabszolgalánya, Idé nevű, mindenféle cselszövések mestere. Ennek sehogy sem tetszett a fiatalember halálos elhatározása, hiszen a vak is láthatta, hogy napról napra sorvadozik. Bement tehát hozzá, megvigasztalta, és azzal a reménnyel kecsegtette, hogy ő majd kimesterkedi találkozását Paulinával. Midőn Mundus örömmel felfigyelt szavaira, a leány kijelentette, hogy mindössze ötvenezer drachmára van szüksége, és hálójába keríti az asszonyt.

Miután így felbiztatta a fiatalembert, és megkapta a kívánt összeget, más módszert alkalmazott, mint Mundus, hiszen az asszony sokkal erényesebb volt, hogysem pénzzel meg lehetett volna szédíteni; tudta, hogy Paulina lelkes híve Isis tiszteletének, tehát ilyesmit eszelt ki: elment az Isis-papokhoz, biztosította őket jó szándékáról, és bizonyságul húszezer drachmát mindjárt lefizetett, és még ugyanannyit ígért nekik, ha terve sikerül; ezután közölte velük a fiatalember szerelmét, és megkérte őket, tegyenek meg minden tőlük telhetőt kívánsága teljesítésére.

A papokat elkábította az arany, mindent megígértek, és a főpap el is ment Paulinához; miután bebocsátották, engedélyt kért, hogy négyszemközt beszélhessen vele. Paulina tehát fogadta, és ez elmondta, hogy őt Anubis isten küldte, aki szerelmes belé; az ő parancsára jött ide. Az asszony örömmel hallotta szavait, és hozzátartozói előtt eldicsekedett, mily nagy megtiszteltetésben részesítette őt Anubis. Férjének bejelentette, hogy Anubis isten meghívta lakomára és ágyába. Férje beleegyezett, hiszen jól ismerte felesége szemérmetességét.

Paulina tehát elment a templomba, s midőn vacsora után elérkezett a lefekvés ideje, a pap bezárta a kaput, és a szentélyben eloltotta a lámpákat. Mundus, aki már előre elrejtőzött ottan, bejött az asszonyhoz, és egész éjjel élvezte öleléseit, mert őt az asszony Anubis istennek hitte.

Mielőtt felébredtek volna a papok, akik semmit sem tudtak erről a cselszövésről, Mundus kiosont; Paulina pedig kora hajnalban visszatért férjéhez, elmondta neki Anubis isten megjelenését, és hozzátartozói előtt is eldicsekedett, mily nagy megtiszteltetésben volt része. Ezek részben hitetlenkedve hallgatták az elbeszélést, részben pedig csodálkozásukat fejezték ki, hogy ily nemes és erényes asszony ilyesmire adja a fejét.

Az eset után harmadnapra találkozott vele Mundus, és így szólt hozzá:

- Paulina, kétszázezer drachmát megtakarítottál nekem, holott a tied lehetett volna, s te mégis kielégítetted gerjedelmemet. Egyáltalán nem bánt, hogy sértő szavakkal illetted azt, akinek Mundus a neve, inkább nagy elégtétel volt nekem, hogy Anubis neve alatt élvezhettem a gyönyörűséget.

Ennyit mondott és távozott. Az asszony pedig, mikor így tudomást szerzett a férfi aljasságáról, megszaggatta ruháját, elmondta férjének, milyen szégyen esett rajta, és könyörögve kérte, hogy legyen segítségére.

Férje az egész esetet bejelentette a császárnak. Tiberius gondos vizsgálatot indított, s végül a papokat is, Idét is, aki a gyalázatos tervet kieszelte, és az asszony szerencsétlenségének oka volt, keresztre feszíttette. Azután leromboltatta a templomot, és Isis szobrát a Tiberisbe dobatta. Mundust száműzte, és ezt a büntetést elegendőnek is tartotta, hiszen a fiatalembert a szerelem sodorta bűnbe.

DION CHRYSOSTOMOS

A BOLDOGOK SZIGETE

AMIT MOST ELMONDOK, csupa élmény, nem másoktól hallottam. A magamfajta vénember szeret fecsegni, szívesen fel is kap mindenféle mendemondát, különösen ha nemcsak vénember, hanem világcsavargó is. Ennek pedig az az oka, hogy a vénember is, a csavargó is sok olyan dolgot ér meg, amiről mindig szívesen emlékezik.

Elmondom hát, miféle emberekkel találkoztam Hellasnak úgyszólván kellős közepén, s hogy ezek az emberek miféle életmódot folytatnak.

Egyszer ősz elején, kisebbfajta bárkán, néhány halásszal útra keltem Chiosból. De vihar támadt ránk, és csak nagy üggyel-bajjal tudtunk bemenekülni Euboia-sziget sziklás öbleibe; a halászok a bárkát a sziklák alatt felfuttatták a meredek partra, és sorsára hagyták, ők maguk pedig csatlakoztak azokhoz a bíborcsiga-halászokhoz, akik a közeli sziklás szigeten horgonyt vetettek; elhatározták, hogy ott maradnak, és együtt fognak dolgozni velük.

Én tehát magamra maradtam, s mivel nem tudtam, hogy is jussak el valami városba, a tengerparton kódorogtam, hátha látok embereket arra hajózni vagy kikötni. Jó darabon kutyagoltam már, de embernek nyomát sem láttam; ellenben rábukkantam egy szarvasra: nemrégen eshetett le a szikláról a partra, a hullámok paskolták, még lélegzett. Nem sokkal utóbb úgy rémlett, mintha fentről kutyaugatást hallanék, de meglehetősen elnyomta a tenger hullámainak zúgása.

Továbbmentem, s nagy nehezen felkapaszkodtam egy magasabb sziklára: csakugyan ott voltak a kutyák. Tanácstalanul futkostak ide-oda; valószínűleg ezek szorították meg a vadat, hogy kénytelen volt leugrani a szikláról. Nem sokkal utóbb felbukkant egy férfi, külseje s ruházata szerint vadász, arca pirospozsgás, haja szépen fésült, nem borzas és kócos, mint azoké az euboiaiaké, akik Ilion alá vonultak, s akikről Homeros - azt hiszem, tréfálkozva és csúfolódva - azt mondja, hogy a többi achájok mind szépek voltak, ezek meg csak úgy feléből-nagyjából fésülködtek. Ez hát megkérdezett engem:

- Idegen, nem láttál errefelé szaladni egy szarvast?

- Dehogynem - feleltem -, ott fekszik a parton.

Oda is vezettem, és megmutattam neki; ő pedig kihúzta a vadat a vízből, vadászkésével megnyúzta - én is segítettem neki, amennyire tőlem telt -, aztán levágta hátsó combjait, s ezekkel meg a bőrrel a hátán elindult. Engem is hívott, hogy menjek vele, s meghívott szarvaspecsenyére is, hiszen nincs messze a háza.

Aztán kikérdezett, honnan jöttem, hogy kerültem ide, s vajon nem pusztult-e el a bárkánk?

- Kis bárka volt - feleltem -, csak egy-két halász volt rajta, s én voltam az egyetlen utas, mert nagyon sürgős dolgom volt. A bárka pedig, mikor sziklára futottak vele, elpusztult.

- Nem is igen történhetett másképpen - mondta. - Nézd csak, milyen vad és meredek itt a sziget partja. Ez az úgynevezett euboiai bemélyedés; ha ide besodródik a hajó, menthetetlenül elpusztul; hajós sem igen menekülhet, hacsak nem bánik a hajóval olyan ügyesen, mint ti. Hanem most előre, és ne félj semmitől se! Most előbb kipihened a hajótörés fáradalmait, aztán holnap, amikorra már jobban megismertünk, valamiképpen gondoskodni fogunk róla, hogy

továbbutazhass. Ha jól nézem, városi ember vagy, nem matróz vagy munkás, mert ezzel a cingár testtel aligha tudnál nehéz munkát végezni.

Amint hát mendegéltünk, útközben elmondta minden ügyét-dolgát, s azt is, hogyan él feleségével és gyermekeivel.

„Tudniillik - folytatta -, mi ketten lakunk ugyanazon a helyen, idegen. Két testvért vettünk feleségül, s gyermekeink is vannak tőlük, fiúk, leányok. Jobbára vadászatból élünk, és csak nagyon kis darabka földet művelünk meg. Mert a föld nem a miénk, nem örököltük, nem is vettük meg; apáink szabad emberek voltak ugyan, de éppen olyan szegények, mint mi magunk. Béresek voltak, egy gazdag embernek az ökreit legeltették: a sziget egyik ura volt ez. Rettentő nagy ménesei, gulyái, legelői, zsíros földjei voltak és még sok egyéb kincse, az övé volt ez a sok hegy is itt körös-körül. Mikor meghalt, elkobozták a vagyonát, mert úgy hírlett, hogy rengeteg kincse miatt megölette a császár, a gulyákat elhajtották, hogy levágják. A gulyába belekeveredett a mi két tehénkénk is, az árukat bizony sohasem fizette meg nekünk senki sem. Ekkor hát kénytelenségből ottmaradtunk, ahol addig is tanyáztunk, amíg megvoltak a tehenek; egy-két vityillót eszkábáltunk össze ott magunknak, meg udvart is a borjaknak, fakerítéssel; nem volt ez sem nagy, sem erős, de nyárra éppen megfelelt. Télen a síkságon legeltettünk, mert ott pompás volt a legelő, s dús és rengeteg a fű, nyaranta fölhajtottuk a gulyát a hegyekbe. És éppen ott ütöttük föl a tanyánkat, mert ez a hely kétfelől lejtős, mély és árnyékos völgy, középütt szelíd patak szeli át, tehén, borjú, könnyű szerrel átlábolja, vize bőséges és kristálytiszta, mivel forrása ott van a tőszomszédságban. És egész nyáron át szellő fújdogál a völgyben, s körös-körül az erdő szelíd és patakos, és nyoma sincs benne bögölynek vagy más kártevőnek, ami gyötri az állatokat. Sok-sok gyönyörű rét van arra, rajtuk itt is, ott is sudár fák és ropogós kövér fű az egész nyáron át, úgyhogy nem kell folyton vándorolni a gulyával. Ezért aztán mindig oda tereltük a gulyát, és ott is maradtunk a sátrainkban, amíg csak valami keresetet vagy munkát nem találtunk, és minden élelmünk megtermett azon a kis darab földön, amelyet ott a karám közelében megműveltünk; ez pedig bőségesen elegendő volt nekünk, hiszen alaposan megtrágyázhattuk. Mikor a jószágtól ráértünk, vadászgatni kezdtünk, magunkban is, kutyákkal is; mert a terelő kutyák közül kettő, mikor már jó messzire mentek, és nem látták a pásztorok, azonnal visszafordult, és faképnél hagyta a gulyát. Eleinte a nyomukban kullogtunk, mint rendesen, de ha farkast láttak, jó darabon üldözték; vaddisznóra meg szarvasra rá se hederítettek. Ha pedig embert láttak, kora reggel vagy késő este, versenyt ugattak és zargatták, mintha emberre vadásztak volna.

...Így aztán, mikor megismertük a vaddisznók meg a szarvasok vérének ízét, és gyakran ettük a húsukat, lassankint rákaptunk, s már jobban ízlett a hús, mint a kenyér; ha vad esett torkig tömtük magunkat; ha nem, koplaltunk. Azért most már jobban figyeltünk, üldözőbe vettünk minden vadat, ami csak mutatkozott, minden szimatot felkaptunk, minden nyomot észrevettünk, s így meglett korunkra pásztorokból vadászokká, kései vadászokká vedlettünk.

...Mikor aztán ránk köszöntött a tél, nem volt semmi dolgunk, nem mentünk le se a városba, se a falvakba, kunyhóinkat gondosan bekerítettük, a karámot megerősítettük, azt a földdarabot is alaposan megdolgoztuk: így töltöttük el a telet. Télen a vadászat könnyebb volt, a nyomokat világosabban ki lehetett venni, mert a nedves földben megmaradtak. A hó is világosan mutatja a nyomokat, nem kell sokat veszkődni a keresgéléssel, hiszen szinte út visz a vadhoz, és a vad is közelebb engedi magához a cserkésző vadászt, sőt néha a vackában lehet elcsípni a nyulat vagy az őzet. Ettől fogva hát így éldegéltünk, s egyáltalán nem kívántunk jobb életet. Apáink megházasítottak bennünket: mindegyik hozzáadta a lányát a testvére fiához. Tavaly halt meg

mind a kettő, aggastyán korban, bár a testük erős és izmos volt még. Feleségeik közül az én anyám él még.

...A testvérem már ötven éves, és még sohasem járt városban. Én is csak kétszer voltam, először kisgyerek koromban az apámmal, amikor még megvolt a gulyánk. Később idejött valaki, és pénzt követelt tőlünk, mivelhogy birtokosok vagyunk; fel is szólított engem, hogy menjek be vele a városba. Nekünk ugyan nem volt pénzünk, meg is esküdtem rá, hogy nincs; hiszen ha lett volna, már odaadtuk volna. Amennyire tőlünk telt, megvendégeltük, két szarvasbőrt is ajándékoztunk neki, én meg bekísértem a városba, mert azt mondta, hogy egyikünknek vele kell mennie, hogy mindenről felvilágosítást adjon.

...Mint már első ízben is, megint sok-sok és nagyon nagy házat láttam a városban, körülötte erős falat, a falon pedig magas, négyszögletes tornyokat; a kikötőben meg, mint valami tóban, sok hajó horgonyzott nagy kényelmesen. Ott, ahol te partra vetődtél, nincs ilyesmi, ezért pusztulnak el a hajók. Ezt láttam én ott és nagy tömeget, amely egy helyen csődült össze, s éktelenül üvöltözött és ordítozott. Én bizony azt hittem: valami általános verekedés közepébe csöppentem. Az én emberem odavezetett engem holmi főemberek elé, és mosolyogva így szólt: - Ez az az ember, akihez küldtetek. Nincs ennek egyebe, mint a haja meg egy erős gerendákból összerótt kunyhója.

...A főemberek most elmentek a színházba, s én is velük. A színház olyan, mint egy mély völgy, de nem hosszúkás, hanem félkör alakú, s nem is magától lett, hanem kövekből építették. Te bizonyosan kinevetsz, hogy töviről hegyire elmondok neked olyan dolgokat, amiket jól ismersz. Hát a néptömeg most jó sokáig mindenféle haszontalanságokkal töltötte az időt; egyszer barátságosan és vidáman kiáltoztak, másszor meg hangosan és dühösen ordítoztak egymásra. Rettenetes volt ez a dühkitörés; azok az emberek, akikre ráordítottak, egyszerre halálra rémültek: némelyek körben szaladgáltak és könyörögtek, mások ijedtükben a köpenyüket is ledobták. Én magam is majdnem összeestem ebben az üvöltözésben, amely olyan volt, mint a bömbölő tenger vagy a mennydörgés zúgása. Most jöttek emberek, vagy a tömeg soraiban fölálltak, és beszéltek a néphez, egyesek röviden, mások azonban hosszú szónoklatot tartottak. Némelyiket a tömeg sokáig türelmesen hallgatta, némelyikkel meg mindjárt gorombáskodott, amint a száját kinyitotta, sőt egyesekbe a szót is belefojtották.

...Mikor végre lecsillapodtak, és csend lett, engem is elővezettek. Valaki rákezdte:

- Polgártársak, ez az egyik azok közül, akik már évek óta bitorolják a város földjét; és nemcsak ő, hanem már előbb apja is; lelegeltetik a hegyeinket, megművelik a földeket, vadásznak, házakat építenek, rengeteg szőlőt telepítenek, s mindenféle jóban dúskálnak, pedig nem is fizetnek érte bért a tulajdonosnak, nem is kapták ajándékba a néptől. De miért is kapták volna? A mienkben gazdálkodtak és gazdagodnak, és soha még semmiféle szolgáltatást sem juttattak az államnak, vagyonváltságot sem fizettek, hanem megússzák fizetség nélkül, mintha legalábbis díszpolgárok volnának. Azt hiszem, még ide sem szagoltak soha.

- Úgy van - biccentettem rá én, a gyülekezet pedig harsány hahotában tört ki. A szónokot felbőszítette a hahota; előbb lepocskondiázott engem, aztán újra a néphez fordult:

- Ha ti ezt rendjén valónak tartjátok, akkor mért nem szedjük szét nyakra-főre a közvagyont? Egyesek megkaparintanák az állam pénzét, amit egyébként némelyek most is megtesznek, mások pedig, ha nem tudnak megegyezni veletek, felosztják az állami földeket, ha egyszer tűritek, hogy ezek a disznók több mint ezer hold zsíros földet csak úgy bitoroljanak, holott nektek fejenként legalább három attikai mérő gabona jutna belőle!

Ennek hallatára én torkom szakadtából elkezdtem nevetni, a nép azonban most már nem nevetett, mint az imént, hanem zajongani kezdett.

A szónok még jobban nekidühödött, lesújtó tekintettel mért végig és folytatta:

- Látjátok, milyen gúnyos, milyen gőgös ez a piszok, és milyen pimaszul röhög? Alig bírom türtőztetni magam, hogy be ne csukassam őt is meg a cimboráját is, mert úgy értesültem, hogy ők ketten a főkolomposok azok közt, akik majdnem az egész földet bitorolják ott kint a hegyekben. Tudniillik bizonyosra veszem, hogy kirabolják a hajótörötteket, akiket ott vet partra a vihar, hiszen majdnem pontosan a Kaphareus-sziklák fölött van a tanyájuk. Különben hogyan szerezték volna pompás földjeiket, hogyan építhettek volna egész falvakat, s honnan volna annyi barmuk, igásállatuk meg rabszolgájuk? Ti talán a kopott ruhát nézitek, meg a szarvasbőrt, amit magára vett, mikor ide jött, hogy becsapjon benneteket, mintha földhözragadt koldus volna. Engem, mikor megláttam, kevés híján elfogott a rémület: azt hittem, hogy a bosszúálló Nauplios kísértetét látom lefelé jönni Kaphareus sziklájáról. Azt hiszem, ő is hamis jelzőtüzeket gyújt odafönt, mint Nauplios, hogy a hajósok a sziklákon hajótörést szenvedjenek.

Ilyesmiket mondott ez a szónok s még sok effélét, és a népet egészen nekivadította; én pedig ott álltam tanácstalanul, és rettegtem, hogy netalán valami csúfságot tesznek majd velem.

Most másik szónok következett. Szavaiból és külsejéből ítélve tekintélyes férfiú lehetett. Mindenekelőtt csendet kért, s mikor elhallgattak, nyugodt hangon megmagyarázta nekik, hogy azok, akik parlag földet megműveltek és bevetettek, nem követtek el semmiféle bűnt sem, hanem inkább dicséretre érdemesek, és nem azokat kell megróni, akik a közös földet megművelik és termelnek rajta, hanem inkább azokat, akik elhanyagolják.

- Mert polgártársak - folytatta -, most is parlagon hever földjeitek kétharmad része, részben nemtörődömség, részben emberhiány miatt. Nekem is jó sok földem van, közületek is nem egynek, s nemcsak fönt a hegyekben, hanem lent a síkságon is, és ha valaki hajlandó megművelni, nemcsak hogy ingyen átengedném, hanem még forgótőkét is szívesen adnék neki. Mert világos, hogy a megművelés révén értékesebb lesz a földem, s különben is a megművelt és termékeny föld a szemnek is csupa gyönyörűség, a pusztaság pedig nemcsak hogy nem hajt hasznot tulajdonosának, hanem siralmas látvány is, és pusztulása mintegy a gazda pusztulását példázza. Véleményem szerint inkább tőletek telhetőleg buzdítanotok kellene a polgárokat, hogy kanyarítsanak maguknak az állami birtokból s műveljék meg. A tehetősebbek többet, a szegények annyit, amennyit bírnak, hogy a földetek teremjen, jóakaratú polgártársaitok pedig megszabaduljanak a két legnagyobb rossztól: a lustaságtól és a szegénységtől. Ezek tehát kapják meg tíz évre ingyen a földet, ennek az időnek elteltével pedig fizessenek a termékekből valami csekély dézsmát, az állatok után azonban semmit sem. Ha pedig idegen műveli meg a földet, öt évre kapja meg, s mivel ezalatt nem fizet semmi adót sem, később fizessen kétszer annyit, mint a polgárok. Aki pedig az idegenek közül kétszáz holdat megművel, nyerjen polgárjogot, hogy így annál többen kapjanak kedvet a dologhoz. Most bizony a városszéli földek is szörnyen elhanyagolt állapotban vannak, mintha csak kint volnának a legvadabb pusztaságban, nem pedig közvetlenül a város kapui előtt; a falakon belül pedig oszlik-foszlik, ebek harmincadjára kerül a föld. Valóban csodálkoznom kell bizonyos szónokokon, hogy kígyót-békát kiáltanak ezekre az emberekre, akik Euboiában, valahol az isten háta mögött, a Kaphareus-hegyen megművelik a földet, viszont egy szavuk sincs azok ellen, akik felszántják a tornateret, és a piacon legeltetnek. Hisz tulajdon szemetekkel láthatjátok, hogy a tornatérből szántóföld lett, s nyaranta a gabonában egészen eltűnnek Héraklésnek, a félistennek és az isteneknek a szobrai. Azért pedig, hogy az előttem szóló szónoknak a birkái hajnalban ellepik a főteret, s itt legelésznek a törvényszék meg a városháza tövében, bizony az erre járó idegenek vagy kinevetik a várost, vagy szívből sajnálják.

Ennek hallatára a nép szidalmazta az előbbi szónokot, és zajongani kezdett. Emez pedig folytatta:

- Így tesz ő, de ezeket a szegény parasztokat be akarja csukatni. Világos, hogy ilyenek után az is bolond lesz, aki dolgozik; kint a vidéken rablókká válnak az emberek, idebent a városban meg tolvajokká. Én tehát javaslom, hogy ezeket az embereket hagyjuk meg azon a földön, amelyet megműveltek; a jövőben fizessenek valami méltányos összeget, a mostanig esedékes adókat azonban engedjük el nekik, mert parlagon heverő pusztaságot foglaltak el és műveltek meg. Ha pedig meg akarják venni azt a földet, adjuk nekik olcsóbban, mint ha másnak adnók.

Mikor ez befejezte beszédét, megint az előbbi szónok szólalt fel, megtámadta emezt, és sokáig piszkolták egymást. Végül felszólítottak engem is, hogy ha van valami mondanivalóm, hát csak adjam elő.

- Hát mit kellene mondanom? - kérdeztem.

- Ahhoz szólj hozzá, amiről itt beszéltek - vetette oda az egyik tanácstag.

- Hát jó - kezdtem -, akkor megmondom, hogy egy árva szó sem igaz abból, amit mondott. Sőt, polgártársak, amondó volnék, hogy ez bizonyosan bolondgombát evett, ha földekről meg falvakról meg effélékről fecseg. Nekünk bizony nincs falunk, nincsenek se lovaink, se szamaraink, se marháink. Bárcsak mind megvolna az a vagyonunk, amiről beszélt, mert nektek is bőven adnánk belőle, s magunk is gazdag emberek volnánk. Mi beérjük azzal, amink van, ti pedig vegyetek el belőle, amennyit akartok. S ha az egészet el akarjátok venni, mi majd szerzünk helyette mást.

Beszédemet megéljenezték, az elöljáró pedig azt kérdezte, hogy mennyit tudnánk fizetni a közpénztárba? Én azt feleltem:

- Négy darab nagyon szép szarvasbőrt.

A nép erre harsányan nevetett, az elöljáró pedig rám förmedt. De én folytattam:

- Igen, igen, mert a medvebőr nagyon kemény, a kecskebőr pedig nem sokat ér, a többi meg vagy nagyon régi, vagy nagyon kicsi. De ha akarjátok, ezeket is odaadhatjuk.

Erre aztán igazán megharagudott az elöljáró, és azt mondta, hogy buta paraszt vagyok. De én nem hagytam magam:

- Te is azt mondod, hogy paraszt vagyok? Hát nem hallottad, hogy nincs semmi földünk?

Erre megkérdezte, hajlandók vagyunk-e fejenként egy-egy attikai fontot fizetni?

- Mi nem mérjük a húst - feleltem -, de ami van, azt odaadjuk. Valamicske sóban van, a többi meg füstön s épp annyit ér ez is; hogyne, csupa vaddisznó- meg szarvassonka, meg egyéb finom hús.

Erre zajongani kezdtek, s egyre azt ordították, hogy hazudom, az elöljáró pedig megkérdezte, van-e gabonánk és mennyi? Én megmondtam az igazat úgy, ahogy van:

- Van két mérő búzánk, négy mérő árpánk és ugyanannyi kölesünk, de babunk alig egy fél szakajtóra való, mert az idén szűken termett. A búzát meg az árpát odaadhatjuk, de a kölest hagyjátok meg nekünk. De ha azt is akarjátok, vegyétek el azt is.

- Borotok nem terem? - kérdezte egy másik.

- Hogyne teremne - feleltem -, s ha valaki közületek érte jön, azt is odaadjuk, de tömlőt hozzon magával, mert az nekünk nincs.

- És hány szőlőtőkétek van?

- Kettő az ajtónk előtt - feleltem -, a karámon kívül pedig húsz, és ugyancsak húsz a patakon túl, ezt nemrégen ültettük. Mind nagyszerű fajta, óriási fürtök teremnek rajtuk, ha ugyan az arra járók meghagyják. De hogy ne kelljen minden csip-csup dolgot külön kérdezgetnetek, elmondom rendre, mi mindenünk van még. Van nyolc nőstény kecskénk, egy szarvatlan tehenünk, ennek nagyon szép kis borja van; van négy sarlónk, négy kapánk, három lándzsánk, s mind a kettőnknek van egy-egy vadászkése. Hogy hány cserépfazekunk van, igazán nem tudnám megmondani. Aztán mindegyikünknek van felesége s a feleségétől gyerekei. És van mind a két családnak egy-egy szép kunyhója, s van egy harmadik is, ebben tartjuk az élelmiszereket, meg az állatbőröket.

- Bizisten ez az - csapott rám az a nagyszájú -, ebben ástátok el a pénzeteket.

De én nem hagytam magam:

- Hát csak gyere oda, te tökfejű, aztán ásd ki. Ki a fene ásna el pénzt? Hisz attól nem szaporodik.

Harsány nevetés csattant most a hallgatóságban; azt hiszem, kinevették ezt a nagyszájút. Én meg folytattam:

- Ez minden vagyonunk, s ha már most az egészet akarjátok, szívesen odaadjuk nektek, s nem is kell erőszakkal elvennetek, mint holmi idegenektől vagy gazemberektől, hiszen mink is ennek a városnak vagyunk polgárai, amint édesapámtól hallottam. Egyszer tudniillik ő is bejött ide, amikor éppen valami járandóságot osztogattak, s ő is megkapta a részét, mint a többi polgár. És ugyebár a fiainkat is úgy neveljük, hogy a ti polgártársaitok lesznek, s ha egyszer szükségetek lesz rá, segíteni fognak benneteket a kalózok meg az ellenségeitek ellen. Most éppen béke van ugyan, de ha egyszer kitör a háború, majd azt kívánjátok, hogy bár minden polgár olyan volna, mint mink vagyunk. Mert ne higgyétek ám, hogy akkor majd ez a nagyszájú fog harcolni értetek; ez akkor is csak nyelvelni fog, mint a vénasszonyok. Hát azt mondom: ha vadat ejtünk el, a húsából meg a bőréből szívesen részt adunk nektek, csak küldjetek valakit, aki ide hozza. Ha pedig azt parancsolnátok, hogy bontsuk le a kunyhóinkat, hát lebontjuk, de akkor aztán adjatok nekünk házat itten, mert különben hogyan tartjuk ki a telet? Van itt a falakon belül sok ház, amelyben senki sem lakik, ezek közül egy is elég nekünk. De pusztán azért, mert nem itten élünk, s nem akarunk terhetekre lenni ezen a szűk helyen, ahol rengeteg ember zsúfolódott össze, azért még nem szolgáltunk rá, hogy gyűlöljetek bennünket. Ez a nagyszájú olyan gyalázatossággal és aljassággal merészelt megvádolni, hogy mi kiraboljuk a hajótörötteket. Erről kellett volna legelőször is beszélnem, de majdnem elfelejtettem. Vajon melyitek hiszi el ezt neki? Mert azonkívül, hogy az ilyesmi istentelenség, méghozzá lehetetlen is azon a helyen akármit is zsákmányolni, hiszen még a hajógerendák is pozdorjává zúzódnak ottan, minden apróra törik, s a tetejébe még a szikla is teljességgel járhatatlan. Azokat a kosarakat, amelyek egyszer partra sodródtak, s amelyeket én megtaláltam, felakasztottam arra a szent tölgyfára, ott a tengerpart közelében. Zeus engem úgy segítsen, nem kell nekem az ilyesmi, én nem akarok nyerészkedni más ember szerencsétlenségén. Nem, nem, ebből sohasem húztam hasznot, de gyakorta megkönyörültem a hajótörötteken, befogadtam őket kunyhómba, enni és inni adtam nekik, segítségükre voltam mindenben, amiben csak tudtam, s el is kísértem őket addig, amíg emberlakta helyre nem értek. De vajon melyikük tehet most tanúságot mellettem? Nem azért tettem, hogy tanúskodjanak vagy hálálkodjanak; azt sem kérdeztem meg, hová valósiak. Isten ments, hogy közületek valaki ilyen bajba jusson!

Még be sem fejeztem, mikor valaki a hallgatóság soraiban fölkelt; én hirtelenében azt gondoltam magamban, hogy „no, megint egy nagyszájú, majd ez is összehazudoz felőlem hetethavat”. De ő megszólalt:

- Polgártársak, már régen nézem-nézem ezt az embert, de nem tudtam ráismerni. Most azonban határozottan felismertem, s ennélfogva méltatlanság, sőt gyalázatosság volna tőlem el nem mondani mindent, amit tudok, s legalább szóval meg nem köszönni neki azt a sok jót, amit velem tett. Tudjátok, polgártársatok vagyok - folytatta s rámutatott a mellette ülő emberre, aki most felállt -, és polgártársatok ez is. Három esztendővel ezelőtt történt, hogy Sokles hajóján útra keltünk. A Kaphareus-foknál hajótörést szenvedtünk, s bizony a rengeteg utasból csak néhányad magammal menekültem meg. Azokat, akiknek sikerült megmenteniük az erszényüket is, a halászok vették pártfogásukba, mi azonban, anyaszült meztelen, úgy, ahogy a partra vergődtünk, nekivágtunk egy ösvénynek, abban a reményben, hogy pásztoroknál vagy csordásoknál valahol csak menedéket találunk, s bizony már halálra gyötört az éhség meg a szomjúság. Végre nagy nehezen valami kunyhóféléhez értünk; megálltunk és kiabáltunk. Erre ez az ember kijött, bevezetett bennünket, gyenge tüzet gyújtott és ledörzsölt, mégpedig engem ő maga, a barátomat pedig a felesége, faggyúval, mivel olajuk nem volt; s végül langyos vízzel locsoltak, amíg csak magunkhoz nem tértünk bágyadtságunkból. Aztán lefektettek, jó vastagon betakartak, s búzakenyeret adtak ennünk, de ők maguk csak főtt kását ettek. Bort is adtak innunk, ők maguk vizet ittak, és szarvashúst is főztek meg sütöttek nekünk. Másnap tovább akartunk menni, de ők még három napig ott tartottak. Akkor aztán lekísértek a síkságra, s mikor elbúcsúztak tőlünk, mindegyikünknek húst meg egy-egy nagyon szép bőrt ajándékoztak. Mikor ez látta, hogy én a szerencsétlenség miatt nagyon hitványul vagyok, levette leányáról a köpönyeget, és rám adta, a lány pedig valami hitvány lebernyeget vett fel helyette. Ezt a köpönyeget, mikor leértünk a faluba, visszaadtam neki. Hogy tehát megmenekedtünk, azt az istenek után elsősorban ennek az embernek köszönhetjük.

A nép gyönyörűséggel hallgatta szavait, engem pedig megéljenezett. Nekem hirtelen világosság gyújt a fejemben és felkiáltottam:

- Adjisten, Sotodes! - s ezzel odamentem hozzá, és megcsókoltam őt is, meg a barátját is. S mikor megcsókoltam őket, a nép harsányan nevetett; ebből megértettem, hogy a városban nem szokták megcsókolni egymást az emberek.

Most megint kiállt az a daliás férfiú, aki elsőnek szólalt föl mellettem, és szót kért.

- Polgártársak, javasolom, hogy hívjuk meg ezt az embert a tanácsházba, és vendégeljük meg. Vajon ha a csatában valamelyik polgártársát fedezné és ezzel megmentené, nem kapna-e soksok és pompás ajándékot? Hát vajon most, amikor két polgárt megmentett, s talán még többet is, akik azonban nincsenek itt, ne részesüljön semmiféle megtiszteltetésben? A köpeny helyett, amelyet levettetett leányával és odaadott szenvedő polgártársának, adjon neki a város köpenyt és ruhát, hadd buzduljanak neki a többiek is, hogy emberségesek legyenek, és segítsenek egymáson. Mondjuk ki, hogy megadjuk nekik és gyermekeiknek ama föld haszonélvezetét, amiben senkinek se legyen joga korlátozni őket, és adjunk a tetejébe száz drachmát, hogy felszerelést vegyenek rajta. Ezt a pénzt én adom a sajátomból a város helyett.

Megéljenezték és mindent a javaslata értelmében határoztak el, és azonnal el is hozták a színházba a pénzt meg a ruhadarabokat. Én nem akartam elfogadni, de azt mondták, hogy ebben az állatbőr-ruhában nem ülhetek le a lakomához.

- Hát akkor máma üres marad a hasam - mondtam én, de bizony csak rám húzták a ruhát, és vállamra adták a köpenyt. Én meg fel akartam venni a tetejébe az állatbőrt is, de nem engedték. A pénzt már semmi áron nem fogadtam el, hanem elhárítottam magamtól, és így beszéltem:

- Ha már valakinek oda akarjátok adni, adjátok annak a nagyszájúnak, hadd ássa el, mert ehhez nyilván nagyon ért.

Ettől kezdve senki sem piszkált bennünket."

Így mesélgetett a vadász, s közben odaértünk a kunyhóhoz. Én ebben a pillanatban elnevettem magam:

- Egyet mégiscsak elhallgattál polgártársaid előtt, mégpedig a legszebbet, amid van.

- Ugyan mi az? - kérdezte.

- Ez a gyönyörű kert itt ni - feleltem -, s benne a sok vetemény meg gyümölcsfa.

- Ez még akkor nem volt meg - mondta -, csak később telepítettük.

Ezzel bementünk, és egész nap vidáman töltekeztünk. Mi ketten a lombbal és állatbőrökkel borított magas ágyon heverésztünk, az asszony pedig az ura mellett ült. Eladó lányuk ott sürgött-forgott körülöttünk, s édes vörös borral kínálgatott bennünket. A fiúk elkészítették a húst, aztán ők is letelepedtek, és velünk együtt lakmároztak.

Mire jól teleettük-ittuk magunkat, megérkezett a házigazdám testvére s vele a fia; szemrevaló ifjú. Nyulat hozott. Mikor belépett, elvörösödött, s míg az édesapja köszöntött bennünket, ő megcsókolta a lányt, és nekiajándékozta a nyulat. Erre a lányka abbahagyta a sürgést-forgást, és leült az édesanyja mellé; most már helyette az ifjú szolgált ki bennünket. Én megkérdeztem a házigazdámat:

- Ennek a lánynak a köpenyét adtad a hajótöröttnek?

- Dehogy - nevetett a gazda -, az már régen férjhez ment, s nagy gyerekei vannak; az ura jómódú paraszt odalent a faluban.

- Ahá - mondtam én -, tőle kaptok mindent, amire szükségetek van?

- Nekünk semmire sincs szükségünk - szólalt meg most az asszony -, sőt inkább ők kapnak tőlünk vadat, gyümölcsöt, zöldséget, mert nekik nincs kertjük. Tavaly, igaz, kölcsönkértünk tőlük búzát, vetőmagnak, de aratás után rögtön megadtuk.

- Nos - mondtam rá -, talán ezt a lányt is valami jómódú emberhez akarjátok adni, hogy kisegítsen benneteket búzával?

Erre aztán mind a ketten elpirultak, a lány is, meg a fiatal legény is, a lányka édesapja pedig így felelt:

- Nem. Szegény ember lesz az ura, vadászember, mint jómagunk - és mosolyogva odakacsintott a legényre.

- Hát akkor mért nem adjátok férjhez máris? - faggattam. - Vagy valahonnan messziről várjátok a vőlegényt?

- Nem hiszem, hogy messze volna - hamiskodott a gazda -, talán már idebent is van. A lagzit pedig megtartjuk az első szerencsés napon.

- És honnan tudjátok, hogy melyik a szerencsés nap?

- Amikor holdtölte van, tiszta a levegő, és felhőtlen az ég.

- Nos és hát csakugyan jó vadász ez a legény? - kérdeztem.

- Meghiszem azt - szólalt meg most a legényke -, legyűröm én a szarvast, és elbánok a vaddisznóval. Holnap, ha akarod, idegen, tulajdon szemeddel is megláthatod.

- Ezt a nyulat is te fogtad? - kérdeztem.

- Én bizony - nevetett -, az éjjel hálóval. Gyönyörű, világos éjszaka volt, a hold meg akkora, amekkorának még soha életemben nem láttam.

Erre aztán mind a két férfi elmosolyodott, nemcsak a lányka édesapja, hanem a legényé is; maga a legényke pedig megszégyellte magát, és elhallgatott. Most a lány édesanyja szólalt meg:

- Én, fiam, nem állok az utadba, de a te édesapád akar várni, amíg elmehet áldozati állatokat vásárolni, mert hát mégiscsak kell áldozatot bemutatni az isteneknek.

Erre megszólalt a lány öccse:

- De hisz már régen gondoskodott áldozati állatról! Szép állat, ott van az ólban, a kunyhó mögött.

Kérdő szemmel néztünk a legényre, mire ő megszólalt:

- Igaz.

- S hol szerezted? - faggatták.

- Amikor azt a kocát fogtuk - mesélte -, amelyiknek malacai voltak, a malacok megszöktek, mert gyorsabban futnak, mint a nyúl. Mégis, az egyiket kővel eltaláltam, s mikor utolértem, rádobtam a bőrköpönyegemet, aztán a faluban becseréltem házi sertés malacára, ott hátul ólat eszkábáltam neki és meghizlaltam.

- Ahá - kapott észbe az édesapja -, ez volt hát az, amin annyit nevetett édesanyád, mikor csodálkozva mondtam neki, hogy valahol itten disznó röfög, meg hogy nagyon sok árpa fogy?

- Igen - védekezett a legényke -, mert a gesztenye nem volt elég, makkot meg nem akart zabálni. Ha látni akarjátok, kimegyek és behozom.

Mivel pedig mindenki látni akarta a hízót, kiment s vele nagy vidáman a gyerekek is. Közben a leányka felkelt, és a másik kunyhóból berkenyebefőttet, naspolyát és téli almát hozott be és duzzadó érett csemegeszőlőt, falombbal tisztára törölte az asztalt a hús után, megterítette páfránylevelekkel, s rátette a gyümölcsöt. Megjöttek a gyerekek is, nagy kacagással-hűhóval noszogatták a disznót befelé. Jött a legény édesanyja is, meg két kisöccse; szép hófehér kenyeret hoztak, meg keményre főtt tojást, meg pörkölt borsót, fatálakon. Az asszony köszönt bátyjának és unokahúgának, leült az ura mellé és megszólalt:

- Ez itt az áldozati állat, a fiam már régóta hizlalja a lagzira. És elkészítettünk minden egyebet is, ami a mi dolgunk: a búzalisztet és az árpakását is. Még egy kis bor kellene, de azt könnyen beszerezzük a faluban.

Mellette állt a fia, és szaporán pillantgatott jövendőbeli apósára, de ez sunyi mosollyal odabökött a legénykére:

- Csak ő maga áll az útjába mindennek: még kövérebbre akarja hizlalni a disznót.

- Nem, nem - tiltakozott a legényke -, hiszen máris olyan kövér, hogy szinte kipukkad.

Én szerettem volna kimenteni zavarából a legényt, hát megszólaltam:

- Vigyázz, nehogy keszegre soványodjék a legényke, miközben a disznó degeszre hízik.

- Igaza van az idegennek - helyeselt az anyja -, hiszen máris lesoványodott. Elsorvad az epekedésben: a minap éjjel is hallottam, hogy felébredt és kiment a kunyhóból.

- Ugyan már - védekezett a legényke -, ugattak a kutyák, csak éppen kimentem megnézni.

- Dehogyis - folytatta az anyja -, izgatottan járkáltál odakint. Ne hagyjuk hát tovább epekedni - s ezzel megölelte és megcsókolta a leányka édesanyját. Ez pedig odafordult az urához:

- Tegyünk hát kedvük szerint.

Ebben mindenki egyetértett. Egyszerre mondták:

- Holnapután legyen a lakodalom.

Meghívtak engem is, hogy várjam meg a lakodalom napját. És én szívesen maradtam, és arra gondoltam, hogy a gazdag embereknél mennyire más a lakodalom is: dolgoznak a házasság-közvetítők, nyomozzák a jegyesek vagyoni viszonyait és származását, rengeteg az ajándék, a hozomány, az ígérgetés, a csalás, az írás meg a szerződés, s a vége sokszor az, hogy maga a házasság csupa veszekedés meg gyűlölködés.

Nem ok nélkül beszéltem el ezt a történetet, nem is azért, hogy csak úgy összevissza fecsegjek, mint egyesek talán gondolnák, hanem azért, mert eleve az volt a szándékom, hogy szemléltető képet rajzoljak a szegény emberek életmódjáról és foglalkozásairól, hiszen mindennek szemtanúja voltam. Tehát azért, hogy hiteles és szemléltető képet rajzoljak erről mindenkinek, aki meg akar győződni róla, hogy ezek az emberek beszédeikben, cselekedeteikben és egymáshoz való viszonyukban - a természetes és tisztességes életmód tekintetében - szegénységük miatt egyáltalán nem alábbvalók a gazdagoknál, hanem éppenséggel különbek náluk.

PLUTARCHOS

A SZÉPSÉGES AKTAION HALÁLA

AZ ARGOS VÁROSÁBAN született Phidon, miután abban mesterkedett, hogy szülővárosán kívül a Peloponnesos többi államának uralmát is megszerezze, legelőször is Korinthosra vetette ki hálóját. Tehát követeket küldött oda, azzal a követeléssel, hogy küldjenek neki ezer, kivételesen vitéz ifjút. El is küldték mind az ezret, Dexandros vezetésével. Phidon alattomban azt a tervet forgatta fejében, hogy valami csellel megöleti valamennyit, mert így meggyengíti Korinthost, és könnyebben elfoglalhatja; úgy gondolta, hogy ez lesz majd egész Peloponnesos leghatalmasabb erődítménye: a terv végrehajtását rábízta néhány barátjára. Ezek közt volt Abron is. Mivel ezt vendégbaráti kötelék fűzte Dexandroshoz, elárulta neki a tervet. Így történt, hogy az ezer ifjú, a megölésükre kitűzött időpont előtt, visszaszökött Korinthosba. Phidon szigorú nyomozást indított, hogy ki árulhatta el a tervét.

Abron emiatt megrémült, és Korinthosba szökött, magával vitte feleségét és szolgáit, s egy Korinthos környéki, Melissos nevű faluban letelepedett. Itt született meg a fia, akit a faluról Melissosnak nevezett el.

Ennek a Melissosnak a fia, Aktaion, a legszebb és a legkedvesebb ifjú volt valamennyi kortársa közt; igen sokan szerelmesek voltak bele, de a legszerelmesebb Archias, aki a Heraklesutódok nemzetségéből származott, s a leggazdagabb és leghatalmasabb volt a korinthosiak között.

Mivel Aktaiont sehogy sem bírta rávenni, hogy a szeretője legyen, elhatározta, hogy erőszakkal elrabolja a fiút, s rengeteg szolgája kíséretében elment Melissos házába.

Csakhogy az apa, a barátaival együtt, ellenszegült, a szomszédok is segítségükre siettek, s erőnek erejével ki akarták szabadítani a fiút; de Aktaion, miközben mind a két fél ide-oda rángatta, belepusztult, Archias pedig kísérőivel együtt eltávozott.

Melissos kivitte fia holttestét Korinthos piacára, közszemlére tette ki, s követelte a bűntény elkövetőinek megbüntetését, de bizony a hatóságtól mindössze annyit kapott, hogy sajnálkoztak rajta.

Dolgavégezetlenül távozott, s megvárta az isthmosi nagygyűlést. Ott felment Poseidon templomába, felemlegette apjának, Abronnak jótéteményét, fohászkodott az istenekhez, és levetette magát a szikláról a mélységbe.

Nem sokkal utóbb szárazság és dögvész sújtotta Korinthos városát. Miután elhatározták, hogy tanácsot kérnek a jóshelytől: hogyan szabadulhatnának meg a csapástól, éppen Archiasra bízták ezt a feladatot. Az isten azt válaszolta, hogy Poseidon haragja mindaddig nem enyhül, amíg Aktaion haláláért bosszút nem állnak. Ennek hallatára Archias - aki maga volt az értelmi szerzője a bűntettnek - önként számkivetésbe ment Korinthosból, elhajózott Siciliába, és megalapította Syrakusai városát. Ott két lánya született, Ortygia és Syrakuse. Később orvul meggyilkolta Telephos, hajójának a kapitánya, aki vele együtt jött Siciliába, mivel aljas szenvedélye kielégítésére kényszerítette.

KÉT SZERENCSÉTLEN ÖREG

LEUKTRÁBAN, Thespiai tartomány községében lakott egy Skedasos nevű szegény ember, akinek két lánya volt: az egyiknek Hippo, a másiknak Miletia volt a neve (mások szerint Theano és Euxiope). Derék egy ember volt ez a Skedasos, pompás vendéglátó, bár földi javaknak nem volt épp bővében.

Egyszer két spártai ifjú vetődött hozzá, s ő ezeket is szíves-nyájasan fogadta. A fiatalemberek szerelemre gyulladtak a lányok iránt, de Skedasos kedvessége útját szegte minden merészebb közeledésnek. Másnap tovább is mentek Pythoba, mert oda vitt az útjuk. Miután jóslatot kértek az istentől abban a dologban, amelyben szükségük volt rá, megint hazafelé vették útjukat. Boiotián általmentükben újból beállítottak Skedasos házába. Ő maga épp akkor nem volt otthon Leuktrában, s így leányai fogadták a fiatalembereket, mint előbbi ittlétük óta jó ismerőseiket. Ezek aztán, hogy egyedül találták a lányokat, erőszakot vettek rajtuk; mikor pedig látták, hogy azok vakmerőségüket túlságosan a lelkükre vették, meggyilkolták őket, holttesteiket bedobták egy kútba és odébbálltak.

Amint Skedasos hazajött, s leányait sehol sem találta, viszont látta, hogy mindene épségben megvan, először nem tudta mire vélni a dolgot. Végre aztán, hogy a kutyája folyton szűkölt, s egyre-másra futkározott hol hozzá, hol meg a kúthoz, gyanút fogott, s felfedezte a valóságot: kihúzta a kútból leányainak holttestét. Aztán kikérdezte a szomszédjait, nem látták-e betérni hozzájuk előtte való nap ezt a két lakedaimonit, akik egy ízben már vendégei voltak, s válaszukból megállapította, hogy mit cselekedtek ezek, mert hiszen már a minap is folytonosan tették a szépet lányainak, s egyre emlegették, milyen boldogok lesznek, akik elveszik őket. Elindult hát Lakedaimonba, hogy majd beszél a főbírákkal.

Ahogy Argolis tartományba jutott, meglepte az éj, betért hát egy fogadóba. Ugyanitt szállt meg egy másik öregember is, a hestiaiai Oreos városának polgára. Amint Skedasos hallotta, hogy az öreg egyre csak sóhajtozik, s átkozza a lakedaimonokat, megkérdezte, hogy hát mi rosszat is tettek vele a lakedaimonok? Az öreg elmondta, hogy ő hű alattvalója Spártának, s mégis hallatlan gazság és gyalázatosság érte Aristodemos részéről, akit a lakedaimoniak helytartóul küldtek Oreosba. Aztán így folytatta:

- Úgy volt a dolog, hogy beleszeretett a fiamba. Mikor aztán semmiképpen sem boldogult vele, arra vetemedett, hogy el akarta rabolni a tornacsarnokból, s erőszakkal magáévá tenni. Csakhogy ezt a tornamester meghiúsította, meg az ifjak valamennyien elkezdtek lármázni, úgyhogy Aristodemos egykettőre kereket oldott. Másnap azonban készenlétbe helyezte hajóját, elrabolta a gyereket, s Oreosból áthajózott a túlsó partra. Ott erőszakot akart rajta elkövetni, de a fiú ellenszegült, mire meggyilkolta. Aztán visszatért Oreosba, és lakomát rendezett, én pedig alighogy értesültem a szörnyűségről, eltemettem a holttestet, aztán Spartába siettem, s beszéltem a főbírókkal. Nos, a főbírók rám se hederítettek.

Elkeseredés fogta el Skedasost ennek hallatára, mert alapos volt a gyanúja, hogy a spartaiak rá is éppolyan kevéssé fognak hederíteni. Ő is elmesélte hát a maga baját az idegennek; ez lelkére kötötte, hogy feléjük se nézzen a főbíróknak, hanem induljon vissza Boiotiába, s emeljen síremléket leányai fölött. Skedasos azonban mégsem hallgatott rá, hanem elment Spartába, és beszélt a főbírókkal. Hogy aztán azok rá se hederítettek, elment a kormányzóhoz, ezek után pedig sorra járta a polgárokat, de mindenütt keserű csalódás volt a része. Mikor már minden kísérlete csütörtököt mondott, végigrohant a város közepén, ég felé tárta karjait, aztán meg a földet rugdalta, a bosszúálló fúriákért kiabált, s végül is maga kezével vetett véget életének.

Jó idő múltán mégis megbűnhődtek a lakedaimoniak. Mikor ugyanis már egész Hellas vezérállamává lettek, és a városokat helyőrségekkel rakták meg, a thebai Epameinondas mindenekelőtt lemészárolta a városbeli helyőrséget. Mikor emiatt a lakedaimoniak haddal jöttek ellene, a thebaiak Leuktránál álltak velük szembe, mert ezt a helyet szerencsét hozónak tartották: ti. egyszer régebben itt vívták vissza szabadságukat, mikor Amphiktyon - akit Sthenelos számkivetésbe kergetett - Thebai városába menekült, s megtudván, hogy a chalkisiaknak adófizetői, megszüntette a fizetést, s megölte Chalkodont, az euboiaiak királyát. Most is az történt, hogy a lakedaimoniak tökéletes vereséget szenvedtek, éppen Skedasos leányainak sírja mellett.

Mesélik, hogy a csata előtt Pelopidasnak, a thebai sereg egyik vezérének - aki mérgelődött egynémely rosszra magyarázott előjel miatt - megjelent Skedasos és biztatta: ne féljen, mert oda fognak jönni Leuktrához a lakedaimonok, hogy miatta és leányai miatt megbűnhődjenek. Egyúttal meghagyta neki, hogy egy nappal a lakedaimonokkal való megütközés előtt kezes fehér csikót vágjon le a leányok sírja mellett. Mesélik aztán, hogy Pelopidas, mikor a lakedaimoniak még Tegeában táboroztak, hírszerzőket küldött Leuktrába ennek a sírnak a dolgában, s mikor mindenről értesült az odavalósiaktól, bátor bizalommal vezette harcba hadseregét, és győzelmet aratott.

DAMOKRITE MEGÖLI LEÁNYAIT

A LAKEDAIMONI ALKIPPOSNAK a feleségétől, Damokritétől két leánya született. Bár Alkippos bölcsen gondoskodott városáról, és mindent megtett a lakedaimon polgárok érdekében, az ellenpárt emberei irigységből feljelentették az elöljáróknál; s hazug beszédükkel el is hitették, hogy Alkippos fel akarja forgatni a törvényes rendet. Száműzetésre ítélték, mire távozott Spartából; felesége a leányaival együtt követni akarta férjét, de a hatóság nem bocsátotta el őket, sőt elkobozta Alkippos vagyonát is, hogy a lányainak ne legyen hozománya.

Mivel azonban - éppen atyjuk érdemei miatt - mégis több kérőjük akadt, ellenségeik hatósági tilalmat eszközöltek ki, hogy a két lánynak nem szabad férjhez mennie, ezt pedig így okolták meg: Damokrite több ízben kifejezte azt az óhaját, hogy a lányai bárcsak minél előbb szülnének fiakat, akik majd bosszút állnak az apjukon elkövetett igazságtalanságért.

Damokrite, miután így teljesen elszigetelték, megvárta a nyilvános ünnepséget, amelyen régi hagyomány szerint, részt vettek az asszonyok leányaikkal, házuk népével, és a kisgyermekekkel, az előkelők feleségei külön a nagyteremben, és egész éjjel ott virrasztottak.

Damokrite kardot kötött derekára; leányaival együtt lement a templomba, és megvárta azt az időpontot, amikor az asszonyok valamennyien a nagyteremben a titkos szertartást végezték. Ekkor bezárta az ajtókat: sok fát halmozott össze a bejáratoknál - amit az ünnepi áldozat céljára készítettek oda - és meggyújtotta. Mikor a férfiak összecsődültek, hogy a tüzet eloltsák, Damokrite előbb leszúrta leányait, holttestük fölött pedig önmagát.

Mivel a lakedaimonok senkin sem tudták dühüket kitölteni, Damokrite és leányai holttestét kidobták a város határán. Beszélik, hogy eme gaztett miatt az isten haragjában rettenetes földrengéssel sújtotta a lakedaimonokat.

HALÁLOS NÁSZ

GALATIA HELYTARTÓI KÖZT a két leghatalmasabb volt Sinatos és Synorix. Sinatos feleségül vett egy Kamma nevű leányt, akit nemcsak káprázatos szépsége és virágzó fiatalsága miatt csodált meg mindenki, hanem sokkal inkább nemes jelleme miatt. Mert nemcsak erényes volt, nemcsak imádta a férjét, hanem okos és nagylelkű, és szelídsége s kegyessége miatt határtalanul szerették alattvalói. Növelte jó hírét az is, hogy papnője volt Artemisnek - akit a galaták különösképpen tisztelnek -, s mindig szemkápráztató díszben jelent meg a nép előtt a szent körmeneteken és az áldozatokon.

Synorix halálosan beleszeretett, de mivel sem elcsábítani nem tudta, sem erőszakkal magáévá tenni nem volt módja, hiszen ott volt az asszony férje - gyalázatos gaztettre vetemedett: Sinatost orvul meggyilkolta. Nem sok idő múltán kezdte megkörnyékezni Kammát, aki sűrűn foglalatoskodott a templomban, s aki férje meggyilkolását nem gyáván siránkozva, hanem bátran viselte, és óvatosan várta a kedvező alkalmat, hogy bosszút álljon Synorixen. Ez pedig szakadatlan udvarlásával zaklatta az asszonyt, és mindig látszólag megnyerő és rokonszenves szavakkal szólt hozzá: hangoztatta, hogy ő sok mindenben különb, mint Sinatos, s nem is aljas indulatból ölte meg őt, hanem Kamma iránt érzett szerelemből... Az asszony eleinte ridegen elutasította, de aztán úgy látszott, hogy lassacskán felenged; mert barátai és családtagjai noszogatták, hogy Synorix milyen hatalmas, és hát azt tanácsolták neki, s mindenáron sürgették, hogy hallgassa meg.

Végre Kamma engedett, s magához hívatta Synorixet, hogy az istennő színe előtt házasságot kössenek. Amikor a férfi belépett, az asszony kedvesen fogadta, az oltárhoz vezette, s miután az áldozótálból italáldozatot öntött az istennőnek, a maradéknak a felét megitta ő maga, a másik felét pedig odanyújtotta neki, hogy igya meg: az ital pedig mérgezett méhsör volt.

Mikor az asszony látta, hogy Synorix megitta a mérget, hangosan felsikoltott, leborult az istennő előtt, és így beszélt:

- Szentséges istennő, tégy mellettem tanúságot, hogy ennek az egyetlen napnak a kedvéért vonszoltam az életemet Sinatos halálától máig, s mindeddig csak egyetlen örömem volt benne: a bosszúállás reménye; most, hogy ez beteljesült, leszállok férjemhez. Neked pedig, te a földkerekség legelvetemültebb embere, nász és nászágy helyett készítsék el sírodat a hozzátartozóid.

Ennek hallatára Synorix - mivel úgy érezte, hogy a méreg hatni kezd, és görcsökbe rángatja a testét - kocsijába szállt, hogy a mozgás és rázás révén megszabaduljon a méregtől; de hamarosan kénytelen volt kiszállni, és estére meghalt.

Kamma pedig még egy éjszakát élt, s mikor meghallotta, hogy a férfi kimúlt, megbékélten és boldogan lehelte ki lelkét.

A HALÁLFOLYÓ

Az ACHELOOS FOLYÓ Aitolában van, régebben Thestios volt a neve. Thestios, Ares és Peisidike fia, valami családi viszálykodás miatt kivándorolt Sikyonba, s miután jó ideig ottan időzött, visszatért családi otthonába.

Amint belépett, látta, hogy fia, Kalydon, az anyjával egy ágyban fekszik; abban a hiszemben, hogy házasságtörésen kapta feleségét a szeretőjével, vaktában mind a kettőt megölte. Mikor aztán rádöbbent, hogy mily meggondolatlan cselekedetet követett el, belevetette magát az Axenos folyamba: ezt róla nevezték el Thestiosnak. Később azonban Acheloos lett a neve, a következő okból: Acheloos, Okeanosnak és Neis nimfának a fia, tudtán kívül saját leányával, Kletoriával szeretkezett; szégyelletes cselekedetét annyira a szívére vette, hogy a Thestios folyóba vetette magát. Ezt ettől fogva Acheloosnak nevezték el.

PLINIUS

REGULUS SZÉLHÁMOSSÁGAI

IDE A GARAST, s elmondok érte egy mulatságos történetet, nem is egyet, hanem többet: mert a legújabb eszembe juttatott egy-két régebbit is; és igazán mindegy, hogy melyikkel kezdem.

Verania - annak a Pisónak a felesége, akit Galba örökbe fogadott - súlyos betegen feküdt. Regulus meglátogatta. Először is micsoda szemtelenség ettől az embertől meglátogatni azt a beteg asszonyt, akinek a férjével ellenséges viszonyban volt, s akit ő maga szívből gyűlölt. Hagyján, ha csak meglátogatta volna! De odaült az ágya szélére, s kikérdezte, milyen napon, melyik órában született. Mikor mindent megtudott, összeráncolta az arcát, kimeresztette a szemét, mozgatta az ajkait, váltogatta az ujjait, számolgatott: semmi. Miután sokáig kínosan megvárakoztatta a szerencsétlen asszonyt, megszólalt:

- Éppen válságos életévedben vagy, de megúszod. Hogy pedig világosabb legyen előtted, magam leszek a jóspapod, mert ezt a tudományt már több ízben kitapasztaltam.

Haladéktalanul áldozatot mutat be, s kijelenti, hogy az állat belső részei ugyanazt mutatják, amit a csillagok is jeleznek. Az asszony, mint afféle nagybeteg, hitt neki, viasztáblát kért, és végrendelkezett Regulus javára. Aztán súlyosra fordult az állapota, és mikor már haldoklott, hivatta ezt a semmirekellő, becstelen, sőt mi több, hamisan esküvő embert, aki a fia életére hamis esküt tett neki. Gyalázatos módon s igen gyakran megtette ezt Regulus: naponta megcsalta az isteneket, haragjukat pedig szerencsétlen fia fejére idézte.

VELLEIUS BLAESUS, a dúsgazdag consulviselt férfiú, halálos betegségben gyötrődött, s meg akarta változtatni a végrendeletét. Regulus, aki abban reménykedett, hogy az új végrendeletből csak csurran-csöppen valami, hiszen egy ideje elkezdte már megkörnyékezni, biztatta és kérve kérte az orvosokat, hogy hosszabbítsák meg a beteg életét. Mikor aztán aláírta a végrendeletet, egyszerre színt váltott, és ugyanazokat az orvosokat épp az ellenkezőre buzdította:

- Meddig kínozzátok még ezt a szerencsétlent? Mért irigylitek tőle a nyugodt halált, ha nem tudjátok megmenteni az életét?

Blaesus meg is halt, de mintha csak mindent hallott volna, Regulusra egy fityinget sem hagyott.

Vajon beéred-e ezzel a két történettel, vagy pedig az iskolás szabályok értelmében harmadikat is kívánsz? Van miből adnom.

AURELIA, ez a tiszteletre méltó hölgy, mikor a végrendelete aláírására készült, a legszebb ruháit vette fel. Regulus, midőn tanúként megjelent a végrendelet aláírásán, így szólalt meg:

- Kérlek, hagyd rám ezeket a ruhákat.

Aurelia azt hitte, hogy ez az ember tréfál, de bizony komolyan követelőzött; minek szaporítsam a szót: rákényszerítette az asszonyt, hogy felbontsa a végrendeletet, és a rajta levő ruhát erre az emberre hagyja: ez pedig figyelte az írnokot s nézte, vajon beleírja-e.

És Aurelia ma is él, holott ez az ember azt hitte, hogy haldoklik, amikor a végrendelet megváltoztatására kényszerítette.

És hát az egyik örököl, a másik hagyatékhoz jut, mintha megérdemelné. Itt van például ez a Regulus: földhözragadt szegény ember és éhenkórász volt, és szélhámoskodásával óriási vagyont harácsolt össze. Midőn egyszer jóslatot kért, hogy hamarosan össze tud-e kaparni hatvanmillió sestertiust, maga mondta el nekem, hogy az áldozat belső részei kettős jósjelet mutatnak, úgyhogy felviszi százhúsz millióra. És sikerül is neki, ha úgy folytatja, ahogy elkezdte, és ő maga mondja tollba más emberek végrendeletét, ami a legaljasabb fajtája a szélhámosságnak.

HAJMERESZTŐ TÖRTÉNETEK

EZ A MOSTANI PIHENÉSEM módot ad rá nekem, hogy tanuljak, neked pedig, hogy taníts. Tudniillik nagyon szeretném tudni, hogy véleményed szerint vannak-e kísértetek, van-e saját alakjuk és valamiféle hatalmuk, vagy pedig képzeletbeli tünemények, és csak rettegésünk az oka, hogy alakot öltenek.

Engem elsősorban az indít rá, hogy higgyek a létezésükben, ami hallomásom szerint Curtius Rufusszal történt. Még ifjú és ismeretlen ember volt, mikor Afrika helytartójának a kíséretébe került; alkonyattájt az oszlopcsarnokban sétálgatott, amikor megjelent neki egy nőalak, magasabb és szebb, hogysem ember lehetett volna; a megrémült ifjúnak azt mondta, hogy ő Afrika geniusa, és megjósolta neki jövőjét; éspedig azt, hogy Rómába kerül, tisztségeket visel, sőt teljhatalommal visszatér majd ugyanebbe a tartományba, s itt is hal meg. Ez mind megtörtént. Ezenkívül mikor Karthagóba ért, és kiszállt a hajóból, a kikötőben ugyanezzel a nőalakkal találkozott. Bizonyos, hogy ekkor már betegség gyötörte, s megsejtette a múltból a jövőt, a jó szerencséből a balsorsot, a gyógyulás reményéről is lemondott, bár hozzátartozói közül senki sem volt ilyen borúlátó.

És vajon nem rettenetesebb-e és nem kevésbé csodálatos-e az az eset, amelyet úgy mondok el, ahogy hallottam? Volt Athénben egy terjedelmes és tágas ház, de rossz hírű és elátkozott. Az éjszaka csendjében hangok hallatszottak, és ha valaki feszülten figyelt, bilincsek csörgését hallhatta, előbb távolabbról, aztán egészen közelről, majd megjelent a kísértet: összeaszott, szennytől csapzott, hosszú szakállú, zilált hajú aggastyán; lábszárain bilincset vonszolt, kezein láncot és folyton csörgette. A ház lakói félelmükben szomorú és rémületes éjszakákat virrasztottak át; a virrasztásnak betegség lett a vége, és ahogy a rémület egyre jobban elhatalmasodott rajtuk, elkövetkezett a halál. Mert bár a kísértet eltávozott, napközben is szemük előtt lebegett a kísértet emléke, és jóllehet már nem volt rá ok, ezután is rettegtek a rettegéstől. Ezért mindenki elhagyta a házat: pusztulásra kárhoztatták, és az egészet átengedték annak a bizonyos kísértetnek. De azért hirdették, hátha megvenné vagy kibérelné valaki, aki nem tud erről a szörnyűségről.

Ekkor érkezett Athénbe Athenodorus filozófus; olvasta a hirdetést, s mikor meghallotta az árat, gyanút fogott, hogy mért oly olcsó; kérdezősködött, mindent megtudott, de azért, sőt csak azért is, bérbe vette.

Amikor esteledni kezdett, ágyat vettetett magának a ház elülső részében, viasztáblát, íróvesszőt, mécsest kért; embereit mind beküldte a ház belső részébe, maga pedig szellemét, szemét, kezét felajzotta az írásra, hogy tétlen elméjébe be ne férkőzzék holmi kísértet-

képzelődés vagy oktalan félelem. Eleinte, mint akárhol másutt, néma volt az éjszaka, de aztán elkezdődött a vascsörömpölés, a bilincscsörgés; ő azonban fel sem tekintett, nem tette le az íróvesszőt, hanem keményen megemberelte magát, és feszülten figyelt; erre fokozódott a zörgés, közeledett, és már mintha a küszöbről, sőt mintha a küszöbön innenről hallatszott volna; a filozófus odanézett, és felismerte azt az alakot, amelyről beszéltek neki. Ott állt, és ujjával integetett neki, mintha hívná; ez viszont intett neki hogy várjon egy kicsit, és megint elmerült az írásban; a kísértet most az írásban elmélyedt filozófus feje mellett csörgette a láncait: ez felnézett s látta, hogy megint úgy integet, mint az imént; hát se szó, se beszéd, fogta a mécsesét, és utána ment. A kísértet lassú léptekkel haladt, mintha a bilincsei lehúznák: mikor aztán kifordult a ház udvarára, szétfoszlott, és egyedül hagyta kísérőjét; ez pedig, amint egyedül maradt, füveket és leveleket tépett, és megjelölte ezt a helyet.

Másnap elment az elöljáróságra, és kérte, hogy azon a helyen ássák fel a földet: bilincsekbe béklyózott csontváz került elő; az idő és a föld lemállasztotta róla a húst, s ott hagyta a bilincsektől feldörzsölt csontokat meztelenül; ezeket összeszedték, és államköltségen eltemették. Miután a holtat szabályszerűen sírba helyezték, többé nem járta kísértet a házat.

Én ezt el is hiszem azoknak, akik határozottan állítják, de én is elmondhatok másoknak valamit, éppily határozottan.

Van nekem egy meglehetősen művelt felszabadított rabszolgám. Ez egy ágyban aludt az öccsével. Egyszer csak úgy rémlett neki, hogy valaki ül az ágya szélén, ollóval odanyúl a fejéhez, sőt a feje tetejéről lenyírja a haját. Amikor kivilágosodott, látták, hogy a feje le van nyírva, a levágott haja meg ott hever. Rövid idő múlva egy hasonló eset hitelesítette az előbbit. Egy fiú a nevelőintézetben együtt aludt a társaival; az ablakon - így mesélte - két fehér ruhás alak mászott be, s amíg aludt, megnyírták, és eltávoztak arra, amerre bejöttek. Reggel aztán kiderült, hogy valóban megnyírták, s meglátták körös-körül a szétszórt hajmaradványokat.

Ezután semmi nevezetes dolog sem történt, legfeljebb az, hogy nem lett belőlem vádlott, holott bizonyára vád alá helyeztek volna, ha Domitianus - akinek uralkodása alatt mindez történt - tovább él. Mert az irattartó szekrényében megtalálták Carusnak egy rám vonatkozó beadványát. Ebből arra lehet következtetni, hogy - mivel a vádlottak a gyász jeléül meg szokták növeszteni a hajukat - az én embereim hajának a lenyírása annak a jele volt, hogy elmúlt a veszély, amely fenyegetett.

Arra kérlek tehát, hogy vesd latba minden tudományodat, mert megérdemli ez a dolog, hogy sokáig és alaposan törd a fejed rajta; s bizonyára nem is vagyok méltatlan arra, hogy közöld velem a véleményedet. Ámbár szokásod szerint mind a két nézet mellett felsorakoztatsz érveket, ezúttal mégis foglalj állást az egyik mellett, s ne hagyj kétségben és bizonytalanságban, hiszen azért kértem a véleményedet, hogy eloszlassam kétségeimet.

LUKIANOS

IGAZ TÖRTÉNET

ELSŐ RÉSZ

VALAMINT AZ ATLÉTÁKNAK és azoknak, akik a testedzésnek szentelték magukat, nemcsak testi épségükre s a gyakorlatozásra van gondjuk, hanem a maga idején üdülésre is - hiszen szerintük ez a leghathatósabb eszköze a test edzésének -, véleményem szerint azoknak is, akik szellemi foglalkozást űznek, éppily szükséges a sok komoly olvasmány után szellemüket pihentetniük, s a jövendő munkára ruganyosabbá edzeniük.

Ez a pihentetés talán úgy lesz számukra a leggyümölcsözőbb, ha olyan olvasmányokkal foglalkoznak, amelyek nemcsak finom szellemességgel és tréfálkozással nyújtanak olcsó gyönyörűséget, hanem egyúttal bizonyos művészi elmélyedésre is alkalmat adnak. Úgy gondolom, hogy ez utóbbiak közé lesz sorozható ez a munkám is. Mert nemcsak a meglepően újszerű tartalom, a nevettető célzat s az igazmondás meggyőző erejével összehordott tarkabarka füllentések fogják őket lebilincselni, hanem az is, hogy elbeszélésemben lépten-nyomon akad egy-egy tréfás célzás egyes régi költőkre, írókra és filozófusokra, akik sok csodálatos és mesés dolgot összefirkáltak, s akiket név szerint is megemlíthettem volna, ha az olvasó amúgy is magától ki nem találná.

A knidosi Ktesias, Ktesiochos fia, az indusok országáról és viszonyaikról olyasmiket írt össze, amiket sem a maga tapasztalásából, sem mások tudósításából nem meríthetett. Iambulos is sok hihetetlent írt a Nagy Tenger csodáiról; mindenki tudja ugyan, hogy az ujjából szopta az egészet, így, elbeszéléssé faragottan, mégis élvezetes. Ezek nyomán mások is sokat irkáltak efféle dolgokról, s összevissza meséltek állítólagos utazásaikról, kalandozásaikról, óriási állatokról, vad emberekről s ezeknek különös életmódjáról. Az efféle bolondos hazudozásnak ősapja és tanítómestere Homeros Odysseusa, aki Alkinoos udvarában a kormányozható szelekről, egyszeműekről, emberevőkről, holmiféle vad népekről, sokfejű szörnyetegekről s társainak boszorkányos elvarázsolásáról mesélt: csak úgy ontotta magából az ilyen csodálatos elbeszéléseket az ostoba phaiakoknak.

Valahányszor ilyesmire bukkantam, sohasem vettem rossz néven ezektől az emberektől a hazudozást. Elvégre is tudom, hogy ez mindennapos azoknál is, akik filozófusoknak adják ki magukat; inkább csodálkoztam rajtuk: mennyire bíznak abban, hogy senki sem fedezi fel írásaikban a hazudozást. Minthogy a hiú dicsőség vágya engem is izgat, szeretnék valamit hagyományozni az utókorra - hogy egymagam ne maradjak, aki nem vettem ki részemet a korlátlanul csapongó meseköltésből -, minthogy továbbá nincs semmi megtörtént dolog, amit elbeszélhetnék, mert velem ugyan nem esett meg olyasmi, ami szóra érdemes, hát hazudozásra adom a fejemet. Ez azonban sokkal könnyebben megbocsátható nekem, mint a többieknek, mert én legalább egyszer igazat mondok, amikor tudniillik ezennel bevallom, hogy hazudom. Így, véleményem szerint nem érhet az a vád, mint a többieket, hisz én nyíltan megmondom, hogy elbeszélésemből egy árva szó sem igaz. Nos hát olyasmikről írok, amiket sem nem láttam, sem nem éltem át, sem másoktól nem hallottam, sőt amik egyáltalán nincsenek, de alapjában véve nem is lehetségesek. Nehogy olvasóim valamiképp egy szót is elhiggyenek az egészből!

A BORSZIGET. - Hát egyszer fölkerekedtem Herakles oszlopaitól, s hajómat kedvező széllel a nyugati Óceánba vezettem. Utazásom oka és célja: nyugtalan szellemem, vágyam új izgalmakra, kíváncsiságom, hogy hol van az Óceán vége, s milyenek a túlnan lakó emberek. Éppen azért rengeteg élelmiszert rakodtam be, elegendő édesvizet is vettem fel, magam mellé behajóztam ötven, egyazon szándékú cimborámat, ezenfelül rengeteg fegyvert szereztem be, és drága pénzen felfogadtam a legkitűnőbb kormányost, könnyű hajómat pedig, mint afféle nagy és veszedelmes utazásra, megerősítettem.

Egy napot és egy éjjelt siklottunk kedvező széllel; még mögöttünk ködlött a szárazföld, mi pedig nem nagyon erőltettük a nyílt tengerre jutást. Másnap azonban mindjárt napfölkeltekor erőre kapott a szél, a tenger megdagadt, sötétség borult ránk, úgyhogy még a vitorlát sem tudtuk bevonni. Megadtuk hát magunkat kényre-kegyre a szélnek, s hetvenkilenc napig hányódtunk a viharban; a nyolcvanadikon váratlanul felragyogott a nap, s ekkor nem messze erdős sziget domborodott fel szemünk előtt, csendes hullámok ölelték körül: a vad tengerverés tudniillik nagyjából már elült. Hát kikötöttünk, kiszálltunk, és hosszas hányattatás után jó darabig a földön heverésztünk. Végre feltápászkodtunk, és harminc embert kiválasztottunk magunk közül, hogy őrségül a hajón maradjanak, húszat pedig hogy velem jöjjenek körülnézni a szigeten.

Mikor már, egy erdőn keresztül, körülbelül három stadionnyira távolodtunk a tengerparttól, aranyoszlopot pillantottunk meg, amelyen, alig olvasható görög betűkkel, ez a felirat volt: „Idáig jutott el Herakles és Dionysos.” A közelben két lábnyom volt a sziklában: az egyik akkora, mint egy plethron, a másik kisebb; véleményem szerint a kisebbik Dionysosé, a másik Heraklesé. Vallásos hódolás után továbbmentünk; alig haladtunk egy keveset, folyóhoz értünk, amelyben bor folydogált, szakasztott olyan, mint a chiosi. Duzzadó, hatalmas folyó volt ez, imitt-amott hajók is járhattak volna rajta. Most, hogy láttuk Dionysos itt időzésének bizonyítékát, most értük fel ésszel, hogy feltétlenül igaznak kell vennünk az oszlop feliratát. Fontosnak tartottam kikutatni, honnan ered a folyó, hát megindultam a folyásán fölfelé; forrást ugyan egyáltalán nem találtam ott, ellenben találtam sok-sok hatalmas szőlőtőkét, mázsás fürtökkel; mindegyiknek tövéből kristályos bor cseppje buggyant: ezekből eredt a folyó. Sok halat is lehetett benne látni: színük-ízük olyan volt, mint a boré. Fogtunk egypárat, megettük, és berúgtunk tőlük; mikor felbontottuk őket, bizisten tele voltak musttal. Később természetesen észbe kaptunk, és édesvízi halakkal kevertük őket, így mérsékeltük erős borízüket.

Ahogy egy gázlón átkeltünk a folyón, csudafajta szőlőtőkékre bukkantunk: mert ahol a földből kinőttek, izmos és vastag tőkék voltak, de fönt nő-testben végződtek, amelyen a csípőtől fölfelé minden hibátlanul megvolt. Így szokták lefesteni Daphnét, amint Apollo ölelése közben éppen fává változik. Ujjaik hegyéből fürtöktől roskadozó venyigék sarjadzottak, fejükről pedig kacsok, levelek és szőlőfürtök omlottak alá haj gyanánt. Amint közelebb léptünk hozzájuk, kedves üdvözléssel fogadtak, miközben az egyik lydiai, a másik indus, a legtöbbje azonban görög nyelven szólalt meg. Némelyikünket meg is csókolták, azonban akit megcsókoltak, azon mód becsípett és megháborodott. Fürtjeikből ellenben nem engedtek szedni; ha valaki mégis szakított, fájt nekik és sikoltoztak. Két cimborám ölelkezett velük, de soha többé ki nem bontakozott karjaikból, mert a testük örökre egybefonódott, összenőtt velük; gyökeret vertek, nekik is venyigébe szökkentek az ujjaik, kacsok fonták körül őket, csak éppen hogy még szőlőfürt nem termett rajtuk.

A HOLDBAN. - Otthagytuk hát őket, visszasiettünk hajónkra, és alighogy odaértünk, elmeséltünk az ott maradottaknak mindent, és két bajtársunk szőlőházasságát. Aztán fogtunk egykét amforát, s megtöltöttük vízzel, jó néhányat meg telemerítettünk borral a borfolyóból, partja mentén a közelében tanyát ütöttünk, hajnalban aztán, nem nagyon erős széllel, tengerre keltünk. Déltájban, mikor a sziget már elveszett a szemünk elől, hirtelen forgószél kerekedett, megpenderítette hajónkat, felkapta a levegőbe, és körülbelül háromezer stadionnyi távolságon nem eresztette le a tengerre, hanem a szél nekifeszült a vitorláknak, kidagasztotta a vásznat, s úgy vitte fent a levegőben lebegő hajónkat.

Hét nap, hét éjjel repültünk odafönt, a nyolcadikon megpillantottunk a levegőben valami nagy szigetforma földet. Fényes volt, gömb alakú, vakító ragyogásban tündöklött. Amint odaértünk, kikötöttünk rajta, kiszálltunk, körülnéztünk a vidéken, s azt tapasztaltuk, hogy a föld lakott, és meg van művelve. Nappalonként nem láttunk innen semmit sem, hanem amint az éj beköszöntött, a közelben sok más efféle kisebb-nagyobb sziget tűnt fel, mind fényes, mint a tűz, lent pedig másféle föld, rajta városok, folyók, tengerek, erdők és hegyek. Úgy gondoltuk, hogy ez az a Föld, amelyen mi lakunk.

Elhatároztuk, hogy beljebb hatolunk, de találkoztunk a Keselyűvitézekkel (már amint ők magukat nevezik), és ezek elfogtak bennünket. A Keselyűvitézek olyan emberek, akik óriási keselyűkön lovagolnak: ezeket a madarakat használják lovak gyanánt; mert keselyűik nagyok, s általában háromfejűek. Nagyságukra ki-ki következtethet abból, hogy két szárnyuk hosszabb és vastagabb, mint egy nagy teherhajó árboca. Ezeknek a Keselyűvitézeknek az a kötelességük, hogy körülröpködjék a földjüket, s ha valamiféle idegenre bukkannak, a király színe elé vigyék. Összefogdostak hát minket is, és elébe vezettek. Ez végignézett rajtunk, és ruházatunkról ítélve ezt kérdezte:

- Ugye, görögök vagytok, ti idegenek?

Igenlő válaszunkra így folytatta:

- Hogy kerültetek ide, hogyan vágtatok át ekkora levegőégen?

Mi elmeséltük neki az egészet, erre aztán ő is nekifogott, és elmondta magáról, hogy ő is ember volt, Endymionnak hívták, de álmában elragadták a mi földünkről, idehozták, s azóta ennek az országnak királya. Megmondta továbbá, hogy ez a föld az, amely nekünk alulról a Holdnak látszik. Biztatott: ne féljünk, nem lesz semmi bajunk, meglesz mindenünk, amire szükségünk van.

- Ha pedig - folytatta - megnyerem azt a háborút, amelyet épp most folytatok a naplakók ellen, páratlan boldogságban fogtok élni nálam.

Megkérdeztük, ki is az ellenség, s mi az oka az összetűzésnek? Erre így felelt:

- Phaethon, a naplakók királya (mert miként a Holdban, a Napban is laknak emberek) már rég ideje háborúskodik velünk. A háború amiatt tört ki, hogy egyszer összeszedtem országom legszegényebb embereit, s telepesekül a Hajnalcsillagra akartam küldeni őket, mert az még puszta volt, s nem lakott rajta senki emberfia. Phaethon ellenben irigységből megakadályozta az áttelepítést, úgy, hogy feleúton a Hangyahuszárok élén utunkat állta. Nos, hát akkor megvertek bennünket, mert nem voltunk olyan jól felkészülve a mérkőzésre, mint ők, és visszavonultunk. Most azonban újból meg akarom indítani a háborút, és ki akarom juttatni a telepeseket. Ha kedvetek tartja, álljatok be hadseregembe; mindegyeteknek adok egy-egy keselyűt a királyi ménesből s minden egyéb felszerelést. Holnap útnak indulunk.

- Ha így akarod - feleltem -, megtesszük.

Ekkor hát nála maradtunk lakomára, hajnalban pedig felszedelőzködtünk, és rendekbe sorakoztunk, mert az előőrsök jelentették, hogy az ellenség közel van. A hadsereg - a szállító, műszaki, gyalogos és idegen segédcsapatokon kívül - százezer főre rúgott; ebből nyolcvanezer volt Keselyűvitéz, húszezer pedig kelmadáron lovagolt. Ez is afféle óriásmadár: testén tollak helyett kelkáposzta fodrosodik, szárnyai pedig szakasztott olyanok, mint a salátalevelek. Mellettük sorakoztak a Kölesparittyások és a Fokhagymaharcosok. Még a Medvecsillagról is jöttek szövetségesei: harmincezer Bolhaíjász és ötvenezer Szélfutó. Ezek közül a Bolhaíjászok óriási bolhákon lovagoltak, s innen vették a nevüket is; egy-egy bolha pedig akkora, mint tizenkét elefánt. A Szélfutók ellenben gyalogosok és szárnyak nélkül repülnek a levegőben. Repülésük módja az, hogy földig érő inget húznak magukra, felfúvatják a széllel, mint valami vitorlát, s így siklanak, csónak módjára. Ezek az ütközetekben többnyire mint könnyű fegyverzetűek szerepelnek. Szó volt róla, hogy a Kappadokia fölötti csillagokról is jön hetvenezer Makkveréb és ötezer Darulovas. Ezeket nem láttam, mert nem érkeztek meg, és éppen ezért nem vállalkozhatom a külsejük leírására, pedig csodálatos és hihetetlen dolgokat beszélnek róluk.

Ez volt Endymion hadereje. A fegyverzete valamennyinek ugyanaz: babsisak (a bab náluk óriási és erős!), borsópikkelyes mellvért (tudniillik mellvértjüket borsóhéjakból varrják, a borsóhéj pedig ott olyan áttörhetetlen, mint a szaru), görög pajzs és kard.

A kellő pillanatban aztán így sorakoztak fel: jobbszárnyon voltak a Keselyűvitézek és a király, a főemberek környezetében, ezek közt voltunk mink is; balszárnyon a Kelmadárlovasok, középen pedig rendre a szövetségesek. A gyalogság mintegy hatvanmilliónyi volt, s ilyenféleképpen állt fel: van náluk óriáspók, mindegyik jóval nagyobb, mint egy-egy Kyklas-sziget; ezeknek kiadta a parancsot, hogy a Hold és a Hajnalcsillag közt pókhálózzák be a levegőeget. Meg is csinálták egykettőre, s az így keletkezett felületen állította fel a gyalogságot, amelynek parancsnoka Nykterion, Eudianax fia volt, harmadmagával.

Az ellenség balszárnyát Phaethon vezérlete alatt a Hangyahuszárok tartották; óriási szárnyas állatok ezek, olyanfélék, mint a mi hangyáink, csak épp nagyobbak, például a legnagyobbik két plethron hosszú. Aztán nemcsak a rajtuk ülő lovasok harcoltak, hanem ők maguk is, mégpedig keményen, a szarvaikkal; ezek állítólag körülbelül ötvenezren voltak. Jobbszárnyukon sorakoztak a Légi Szúnyogok (ugyancsak körülbelül ötvenezren), csupa óriás szúnyogon nyargaló íjász, mellettük pedig a Légi Portyázók, könnyű fegyverzetű gyalogosok, de szintén jó vitézek. Ezek messziről óriási retkeket parittyáztak, s akit megsebesítettek, egy pillanatig sem tartott ki, nyomban szörnyethalt, mert a sebben valami bűzös gennyesedés támadt: állítólag mályvaméreggel kenték meg lövedékeiket. Szomszédságunkban sorakozott tízezer Gombaszárvitéz, nehéz fegyverzetű közelharcosok. Gombaszárvitézeknek pedig azért hívták őket, mert gomba volt a pajzsuk és spárgaszár a dárdájuk. Szorosan mellettük álltak a Makkkutyák ötezren, akiket a Sirius-lakók küldtek neki; szárnyas makkon lovagoló kutyafejű harcosok. Beszélték, hogy az ő segédcsapataik közül is megkéstek a Tejútról hívott Parittyások és a Felhőkentaurosok. Ezek az utóbbiak mégis megjöttek a csata után, de bár soha a színüket se láttuk volna! A Parittyások ellenben egyáltalán nem jelentek meg, amiért is Phaethon állítólag úgy megdühödött rájuk, hogy országukat később tűzzel pusztította el. Ilyen haderővel vonult fel Phaethon.

Miután megadták a jelt az összecsapásra, s mindkét felől elbődültek a szamarak - ezek helyettesítik náluk a trombitásokat -, megkezdődött az ütközet. A Naplakók balszárnya, mielőtt még a Keselyűlovasok rajtuk üthettek volna, azon nyomban megfutamodott, mi meg üldözőbe vettük s aprítottuk őket. Jobbszárnyuk azonban visszanyomta a mi balszárnyunkat, s a Légi Szúnyogok üldözése közben egészen gyalogságunkig előremerészkedtek. Ekkor

azonban a gyalogság keményen közbelépett, amazok pedig meginogtak, és futásnak eredtek, főképpen azért, mert balszárnyuk vereségéről értesültek. Mikorra vereségük teljes lett, sokan élve foglyul estek, sokat meg felkoncoltunk; vérük jó része a felhőkre folyt, s átitatta azokat; úgy vöröslöttek, mint nálunk naplementekor; részben meg a Földre csepegett, úgyhogy én gyanút fogtam, nem történt-e ilyesvalami régebben is itt fent, s nem ilyesmit magyarázott-e Homeros arra, hogy Zeus, Sarpedon halálakor, véresőt bocsátott a földre?

Mikor az üldözésből visszatértünk, két diadaljelet állítottunk: egyet a pókhálókon a gyalogharc, egyet pedig a felhőkön a légiharc emlékére. Miközben épp ebben foglalatoskodtunk, jelentették az előőrsök, hogy a Felhőkentaurosok (akiknek a csata előtt meg kellett volna érkezniük Phaethonhoz), közelednek. És már fel is tűnt a menet: csupa félig szárnyas ló, félig ember, hihetetlenül csudálatos egy látvány! Emberi felük akkora volt, mint a rhodosi kolosszus derekától a tetejéig, lófejük meg akkora, mint egy hatalmas teherhajó. Számuk oly nagy volt, hogy nem is mondom meg, mert még valaki hihetetlennek találná. Vezérük az állatkör Nyilasa volt. Hát mikor megtudták, hogy barátaik vereséget szenvedtek, megüzenték Phaethonnak, hogy újból vonuljon fel, maguk pedig csatarendbe álltak, s meglepetésszerűen rajtaütöttek a Holdlakókon, akik az üldözés és zsákmányolás közben felbomlottak, és szanaszét szóródtak. Egy szálig megszalasztották őket, magát a királyt is egészen a városig kergették, s legtöbb madarát levágták; romba döntötték a diadalmi jeleket, ellepték az egész pókhálóból szőtt mezőt, engem pedig két cimborámmal együtt foglyul ejtettek. Ekkorra ott termett Phaethon is, és embereivel ugyancsak diadaljeleket emeltetett. Nekünk egy-egy darab pókhálóval hátrakötötték kezünket, s még aznap elhurcoltak a Napba.

Városunkat ugyan nem tudták megostromolni, ellenben útjukban hazafelé a közbülső levegőrétegben falat húztak, úgyhogy a Nap sugarai többé nem juthattak el a Holdra. Ez kettős felhőfal volt, s emiatt teljes holdfogyatkozás állott be: az egész Holdra örök éjszaka borult. Az ekképpen sarokba szorított Endymion átküldött, és kérte, hogy rombolják le a felépítményt, s ne hagyják őket sötétségben tengődni; megígérte, hogy adófizetőjük és szövetségesük lesz, soha többé nem háborúskodik, és hajlandó mindezeknek hiteléül kezeseket adni. Phaethon népe kétszer tartott gyűlést: az elsőn haragjukban egyáltalán nem voltak engedékenyek, a másodikon ellenben megváltozott a hangulat, és létrejött a béke a következő feltételekkel:

„A Naplakók és szövetségeseik, valamint a Holdlakók és szövetségeseik jelen szerződéssel kötelezik magukat, hogy: a Naplakók lebontják a felépítményt, többé nem törnek a Holdba, és egyenként megszabott váltságdíj fejében visszaadják a hadifoglyokat; a Holdlakók viszont elismerik a többi csillagok önkormányzatát, és nem támadnak haddal a Naplakókra; minden támadás ellen kölcsönösen segítik egymást. A Holdlakók királya évenként tízezer vödör harmatot fizet adóban a Naplakók királyának, s tízezer alattvalóját kezesül adja; a Hajnalcsillagon közös egyetértésben létesítenek telepet, s ebben tetszésük szerint a többi népek is részt vehetnek. Ezt a szerződést borostyánoszlopra vésik, amelyet a levegőben, a két ország határán állítanak fel. Esküvel pecsételik meg a Naplakók részéről: Sugár, Láng és Tűz, a Holdlakók részéről pedig Borús, Havas és Holdas.”

Ilyen volt a békeszerződés. A falat nyomban ledöntötték, s minket foglyokat visszaadtak. Mikor a Holdba érkeztünk, cimboráim és Endymion fogadtak, és könnyek közt üdvözöltek. Ez megkért, hogy maradjak nála, vegyek részt a településben, s megígérte, hogy feleségül adja hozzám - a fiát, tudniillik nők nincsenek náluk. Én azonban sehogy sem álltam kötélnek, hanem megkértem, hogy szállíttasson le a tengerre. Mikor látta, hogy minden rábeszélés hiábavaló, hétnapos vendégeskedés után utunkra bocsátott.

El akarom mesélni azokat a különös és csudálatos dolgokat, amiket a Holdon időzésem alatt tapasztaltam. Először is nem asszonyoktól születnek, hanem férfiaktól; férfiak a feleségeik, s

az asszonyra egyáltalán még csak szavuk sincs. Huszonöt éves koráig mindenki feleség, azontúl ő maga házasodik; magzatukat nem a méhben érlelik, hanem hasas lábikrájukban. Miután ugyanis megfogamzik bennük a magzat, felpuffad a lábikrájuk; bizonyos idő múlva aztán felvágják, kiveszik belőle az élettelen kis testet, kiteszik a szélbe, tágra nyitják a száját, s így élesztik fel. Azt hiszem, hogy innen került a görögökhöz is a „hasas lábikra" elnevezés, mert ezeknél a has helyett ebben folyik le a terhesség.

Ha náluk valaki megöregszik, nem hal meg, hanem füst módján szétoszlik a levegőben. Tápláléka valamennyinek ugyanaz: tüzet gyújtanak, s a szénparázson békát sütnek, mert ebből náluk rengeteg röpköd a levegőben. Miközben sülnek, körülülik, mint valami asztalt, beszippantják a felszálló füstöt, és így laknak jól; ilyen eledellel táplálkoznak. Italuk serlegbe sűrített levegő, amely harmatszerű folyadék alakjában csapódik le. Természetesen nem is vizelnek, s ürülékük sincs, nincsenek erre szerveik, mint nekünk. Ők a kopasz és sima fejű embereket tartják szépeknek, a hosszú hajúaktól úgyszólván undorodnak; viszont az üstököscsillagokon a hosszú hajúakat tartják szépeknek, amint egy-két arrafelé megfordult ember mesélte. Bizony a szakálluk is valamivel a térdük felett nő; lábukon pedig nincsenek körmeik, hanem valamennyinek csak egy ujja van. Mindegyiknek a farán hosszúkás kelkáposzta nő, mint valami farok; ez mindig zöldell, s még akkor sem törik össze, ha valaki hanyatt vágódik.

Az orrukból csípős mézet fújnak ki; ha pedig kifáradnak vagy tornáznak, egész testük tejet izzad, úgyhogy egy kevéske effajta méz hozzáadásával sajtot is gyúrnak belőle. A hagymából fényesen csillogó balzsamillatú olajat készítenek. Rengeteg víztermő szőlő van náluk; a fürtök szemei olyanok, mint a jégszemcsék, s én azt hiszem, hogy valahányszor szél kerekedik, és megrázza ezeket a szőlőtőkéket, akkor lehullanak a szőlőszemek, s jégeső gyanánt zúdulnak le ránk. Biz a hasukat zsebnek használják, abba tesznek mindent, amire szükségük van; ki tudják nyitni, be tudják csukni, de sem belet, sem májat nem látni benne, csak annyit, hogy a belseje véges-végig sűrűn be van nőve szőrrel, úgyhogy az újszülöttek is ide bújnak be melegedni, ha fáznak.

A gazdagok ruházata puha üveg, a szegényeké érc-szőttes; mert azon a tájon rengeteg az érc. Ezt az ércet úgy dolgozzák fel, hogy vízzel nedvesítik, mint a gyapjút. A szemükről... alig merem elmondani, hogy milyen, nehogy még valaki hazugnak tartson, mert bizony ez hihetetlenül hangzik. Mégis elmondom ezt is: kiszedhető a szemük! Ha valakinek úgy tetszik, kiszedi a szemét, és vakoskodik mindaddig, amíg szüksége nincs rá, akkor aztán visszateszi és lát. Sokan elvesztik a szemüket, s ilyenkor mástól kölcsönkért szemmel látnak. Vannak olyanok is - a gazdagok -, akiknek sok szemük van raktáron. Füleik platánlevelek, csak a makkból születetteknek vannak fából a füleik.

A királyi palotában még egyéb csodát is láttam: egy nem nagyon mély kúton hatalmas tükör fekszik; ha mármost valaki leszáll a kútba, mindent meghall, amit nálunk a Földön beszélnek, ha pedig belenéz a tükörbe, minden várost, minden népet meglát, mintha csak ott állna mellettük. Ekkor én is megláttam atyámfiait és hazámat, azt azonban nem tudnám egészen határozottan megmondani, vajon ők is látnak-e engem? Ha valaki nem hinné, hogy ez így van, majd meglátja, hogy minden szavam színigaz, ha tán egyszer maga is lejut oda.

Aztán hát elbúcsúzkodtunk a királytól és udvarától, hajóra szálltunk s elvitorláztunk. Nekem ajándékokat is adott Endymion: két üveg- és öt ércruhát, meg teljes borsópáncélzatot, de bizony mindezt otthagytam később a Cethalban. Ezenfelül ezer Keselyűvitézt adott mellénk, hogy kísérjenek el ötszáz stadionnyira.

Hajóutunk alatt sok mindenféle országot érintettünk, eljutottunk a Hajnalcsillaghoz is, amelyet épp akkor telepítettek be, és partra szállva édesvizet vettünk fel. Aztán bejutottunk az

Állatkörbe, és szorosan a part mentén hajózva elsiklottunk a Nap mellett, amely tőlünk balra volt. Csakhogy itt nem szálltunk ki, bármennyire szerették volna cimboráim, mert a szélirány miatt nem lehetett. De így is láttuk, hogy milyen virágzó, termékeny, bővizű s minden jóban dúslakodó egy ország ez. Mikor a Felhőkentaurosok, Phaethon zsoldosai, megláttak, hajónk ellen vették röptüket, de mihelyt értesültek, hogy szövetségeseik vagyunk, eltávoztak.

A LÁMPAVÁROS. - Már a Keselyűvitézek is visszatértek, mi pedig a következő éjjelt és napot áthajózva, estefelé az úgynevezett Lámpavárosba érkeztünk. Ekkor már lefelé vitt utunk. Ez a város a Fiastyúk s az Esőcsillagzat közt terül el, jóval mélyebb fekvésű az Állatkörnél. Itt partra szálltunk, de nem találtunk egyetlen embert sem, csak sok-sok lámpát, amelyek a piacon szaladgáltak, meg a kikötő környékén őgyelegtek. Némelyek kicsik voltak; ezek - hogy úgy mondjam - a szegények; volt viszont néhány nagyon fényes és ragyogó, ezek a főemberek és hatalmasok. Mindegyiknek megvolt a maga külön lakása és lámpatartója, nevük is volt, mint az embereknek, és beszélgetni is hallottuk őket. Minket egyáltalán nem bántottak, sőt vendégül hívtak, de mi mégis féltünk, és sem enni, sem aludni nem mert egyikünk sem. Középületeik a város közepén állanak, és elöljárójuk egész éjjel ott tartózkodik, és mindegyiküket nevén szólítja; azt, aki nem jelentkezik, halálra ítélik, mint holmi szökevényt; a halál pedig az, hogy eloltják. Ott álltunk mink is; néztük, mi történik, s végighallgattuk a lámpák védekezését és az okokat, amelyekkel késedelmüket igazolták. Egyszerre csak megismertem a mi lámpánkat is, megszólítottam s kikérdeztem, hogy s mint vannak az otthoniak; ő aztán mindenről beszámolt nekem. Ezen az éjszakán még ott maradtunk, a következőn azonban útra keltünk, s immár a felhők közelében hajóztunk. Bámulva pillantottuk meg itt Felhőkakukkvár városát, de bizony nem mentünk be, mert a szélirány miatt nem lehetett. Annyit mégis hallottunk, hogy Varjas, Rigós fia uralkodik benne. És nekem eszembe jutott Aristophanes, a költő, ez a bölcs és igaz ember: mennyire alaptalanul kételkedtek abban, amit írt! Ezután harmadnapra már világosan láttuk az Óceánt is, de a földet még semerre sem, csak a levegőben lebegő égitesteket; már ezek is tüzes ragyogásban sugároztak felénk. Negyednapra csendesen alábbhagyott a szél, majd elült, s bennünket letett a tengerre.

A CETHAL. - Amint a vízre értünk, csodamód megörültünk, határtalan örömünkben a helyzethez illő nagy lakomát csaptunk, aztán beugrottunk a vízbe, s úszkáltunk, mert éppen szélcsend volt, s a tenger nyugodt. De már úgy szokott lenni, hogy sorsunk jobbra fordulása gyakran csak még nagyobb bajok kezdete: mi is csak éppen két napig hajóztunk a pompás időben, s amint a harmadik ránk virradt, napkelet felé hirtelen sok mindenféle szörnyeteget és cethalat pillantottunk meg, köztük egy óriásit, amely ezerötszáz stadionnyi hosszú volt. Tátott szájjal nekünk jött, messzire felverte a tengert, hullámok csapdosták körül: fogait ránk vicsorította, mind hegyes volt, mint a cölöp, és fehér, mint az elefántcsont. Mink hát utolsó istenhozzádot mondtunk egymásnak, összeölelkeztünk és vártunk. Az meg már ott is termett, nagyot szürcsölt, s minket hajóstul beszippantott. Csakhogy a hajót nem roppantotta össze idejében a fogaival, s így a torkán keresztül lesiklott a bendőjébe.

Mikor aztán bent voltunk, eleinte a sötétben nem láttunk semmit sem; később azonban, hogy kitátotta a száját, hatalmas, végtelenül tágas és magas üreget láttunk, amelyben egy tízezer lakosú város bízvást elfért volna. Kis halak hevertek a közepében, és sok egyéb összerágott állat, hajóárbocok, vasmacskák, emberroncsok, hajórakományok, középütt pedig föld és dombok voltak, amelyek, véleményem szerint, abból az iszapból ülepedtek le, amelyet lenyelt. Hát ezen a földön erdő zöldellt, mindenféle fák és zöldségek termettek, s egyáltalán olyan volt, mintha megművelték volna. A föld kerülete kétszáznegyven stadion volt. Láthattuk, hogy a fákon tengeri madarak: sirályok és jégmadarak fészkelnek.

Ekkor hát sokáig sírtunk, később azonban felserkentettük cimboráinkat, megtámogattuk a hajót, aztán tüzet csiholtunk, s olyan-amilyen ebédet készítettünk: bőven volt még mindenféle húsunk és halunk, s volt vizünk is, amelyet még a Hajnalcsillagról hoztunk. Másnap lesbe álltunk, s valahányszor a cethal kitátotta a száját, egyszer szárazföldet, másszor hegyeket, majd puszta égboltozatot, néha-néha szigeteket is pillantottunk meg; azt is megfigyeltük, hogy a tengeren minden irányban sebesen tud mozogni. Mikor már megszoktuk az ott-tartózkodást, magam mellé vettem hét cimborámat, s nekivágtam az erdőnek, azzal a szándékkal, hogy alaposan átkutatom. Még alig haladtam öt stadiont, mikor Poseidon szentélyére bukkantam - a feliratról ismertem rá -, nem messze pedig sok emlékjeles sírra, a közelben meg kristálytiszta forrásvízre. Majd kutyaugatás ütötte meg fülünket, távoli füstoszlop tünedezett fel, s valami tanyát is sejdítettünk.

Szaporábban szedtük hát a lábainkat, s egy öreg meg egy ifjú emberre akadtunk; szorgos buzgalommal dolgozgattak a zöldséges ágyáson, s a forrás vizét csatornán rávezették. Örömünkben s egyúttal ijedségünkben szinte gyökeret vert a lábunk; magától értetődik, hogy láttunkra őket is ugyanilyen megdöbbenés nyűgözte le: hangtalanul meredtek ránk. Végtére megszólalt az öreg:

- Hát kik vagytok, idegenek? Vajon tengeri istenek-e, vagy szerencsétlenül járt emberek, sorsunk osztályosai? Mert bizony magunk is emberek voltunk, a földön éltünk, s most tengerlakókká lettünk, együtt úszunk ezzel az állatbörtönnel, s igazában azt sem tudjuk, mi történt velünk. Mert az a gyanúnk, hogy meghaltunk, viszont bízunk benne, hogy még élünk.

Erre aztán magam is szóra kaptam:

- Mink is emberek vagyunk, bácsikám, mint te, éppen most érkeztünk, hajónkkal együtt csak a minap nyelt el minket is a cet. Úgy kerültünk idáig, hogy ki akartuk fürkészni, mi minden is van az erdőben, mert nagynak és sűrűnek tűnt fel. Úgy tetszik, valamely istenség vezérelt hozzátok, hogy tulajdon szemünkkel győződjünk meg róla: nem vagyunk egyedül foglyok ebben a vadállatban. De mondd el csak nekünk életed sorát: ki vagy s hogyan kerültél ide?

Ő azonban kijelentette, hogy addig nem mesél, s felőlünk sem kérdezősködik, amíg illő módon meg nem vendégelt. Ezzel bevezetett a házába (éppen megfelelő épület volt ez, szalmafonatú ágyak álltak benne, s minden egyéb szükségessel fel volt szerelve), főzeléket, gesztenyét, halat tálalt elénk, s még bort is töltött; minek utána bőségesen töltekeztünk, kérdezősködni kezdett kalandjaink felől. Én meg sorjában elmeséltem mindent: a vihart, élményeinket a szigeten, a légi hajózást, a háborút, s mindent-mindent, egészen a Cethalba süllyedésünkig.

Ámult-bámult, s aztán maga is rendre elmondott mindent, ami vele történt, ilyenféleképpen:

- Kyprosbeli vagyok, vendégbarátaim. Felkerekedtem egyszer házamból fiammal, ezzel itt ni, és sok egyéb háznépemmel együtt, s mindenféle árucikket vittem Italiába, hogy eladjam; hajóm roncsait bizonyára láttátok a Cethal szájában. Siciliáig jó szerencsével hajóztunk, innen kezdve rettentő vihar ragadott magával, s harmadnapra kisodort az Óceánba. Itt találkoztunk a Cethallal, amely szőröstül-bőröstül elnyelt; a többiek mind elpusztultak, csak mi ketten menekültünk meg. Társainkat eltemettük, Poseidonnak szentélyt emeltünk, s most efféleképpen éldegélünk: főzelékfélét termesztünk, meg hallal és gesztenyével táplálkozunk. Amint látjátok, az erdő nagy, és szőlő is bőven terem benne; ebből pompás bort szüretelünk; bizonyára láttátok azt a kristályos, jéghideg vizű forrást is. Ágyunkat falevelekből vetjük, bőven rakunk tüzet, vadászunk a betévedő madarakra, kimegyünk az állat kopoltyújára, s elevenen fogdossuk össze a halakat, ugyanott meg is fürdünk néhanapján, ha éppen kedvünk tartja. Ezenfelül van itt nem messzire egy húsz stadion kerületű sós vizű tó, teli mindenfajta hallal, ebben szoktunk úszni meg csónakázni egy magam ácsolta kis csónakban. Elnyelettetésünknek ez

immár a huszonhetedik éve. És bizony mindenbe beletörődtünk volna, csak épp hogy szomszédaink, itt a közelben, ellenséges indulatú, kiállhatatlan, vad emberek, még érintkeznünk sem lehet velük.

- Csakugyan? - szóltam közbe. - Hát mások is vannak a Cethalban?

- Méghozzá sokan - felelte -, csupa rideg és furcsa formájú ember. Nyugat felé, az erdőszélen a füstivók laknak, ez az angolnaszemű, rákpofájú, harcias és vakmerő, nyershúsevő népség; a másik oldalon, a jobb oldali hasfalnál, a gyíkfarkúak, akiknek felsőteste ember, az alsó gyík, de legalább olyan gonoszak, mint a többiek; baloldalt a rákkezűek és a tintahalfejűek, akik szövetséget és barátságot kötöttek egymással; a szárazföld kellős közepét a rákemberek és tányérlábúak foglalják el, harcias egy fajta és nagyszerű futók; a keleti vidék, a szája felé nagyobbrészt lakatlan, mert a tenger vize mossa. Mindazonáltal ez a terület is az enyém: ötszáz kagylót fizetek érte évenként a tányérlábúaknak. Hát ilyen ez az ország. Most már gondolkozzatok, hogy mérkőzhetnénk meg ennyi néppel, hogyan fogunk megélni?

- Mennyien lehetnek ezek összevissza? - kérdeztem. - Ezernél is többen - felelte.

- Miféle fegyvereik vannak?

- Semmi egyéb - felelte -, mint halcsontok.

- Nos hát akkor a legokosabb lesz - mondtam én - harcolni velük, hiszen fegyvertelenek, mi pedig fel vagyunk fegyverkezve. Ha leverjük őket, nyugalomban élhetjük le hátralevő napjainkat.

Ilyen értelemben határoztunk, aztán hazamentünk a hajóra, és nekikészülődtünk. A háborúra az adófizetés megtagadásának kellett okot szolgáltatnia, mert ennek a határideje éppen elkövetkezett. És azok küldötteik útján már követelték is az adót, a mi emberünk azonban hetykén válaszolt, s kiutasította a követeket. Skintharosra - ez volt a neve - először a tányérlábúak és a rákemberek dühödtek meg, s nagy harci zajjal ellene vonultak.

Mi megsejtettük felvonulásukat, és harcra készen várakoztunk, egyúttal huszonöt emberünket lesbe állítottuk; ez volt a parancsuk: ha látják, hogy az ellenség már elvonult előttük, törjenek elő búvóhelyeikről. És eszerint is cselekedtek: kirohantak és hátulról vágták őket, mi pedig (magunk is huszonöten, mert Skintharos és a fia is velünk harcolt) elölről támadtunk, s a kézitusában hősiesen és derekasan verekedtünk. Végre megfutamítottuk őket, s egészen a barlangjaikig kergettük. Az ellenségnek százhetven halottja volt, nekünk egy legény és a kormányos, akinek egy tengeri márna bordájával átdöfték a hátgerincét.

Ezen a napon és éjjelen ott tanyáztunk a csatatéren, s diadalmi jelet állítottunk, leszúrva egy kiszáradt delfingerincet. Másnap, hogy hírét vették az esetnek, felvonultak a többiek is, jobbszárnyon a füstivók - Pelamos, a Nagy Tin vezérlete alatt -, balszárnyon a tintahalfejűek, középütt pedig a rákkezűek; a gyíkfarkúak ugyanis békén maradtak, jobbnak tartották egyik félhez sem csatlakozni. Mi elébük mentünk, és Poseidon szentélye mellett zúgó harci kiáltással rájuk rontottunk: a hasüreg visszhangzott, mint valami barlang. Megkergettük hát őket, hiszen könnyű fegyverzetűek voltak, egészen az erdőbe üldöztük, s így egyszer s mindenkorra hatalmunkba kerítettük az egész földet.

Nem sokkal ezután követeket küldtek, eltemették az elesetteket, és békeajánlatot tettek; mi azonban nem voltunk hajlandók szerződést kötni, hanem másnap ellenük vonultunk, s a gyíkfarkúak kivételével mind egy szálig levágtuk őket. Mikor ezek látták, mi megy itt végbe, a kopoltyúkon keresztül kirohantak, és a tengerbe vetették magukat. Mi pedig behatoltunk az országba, amelyből immár kipusztult az ellenség, s ezentúl nyugalomban éltünk benne. Nagyobbára testgyakorlatokkal és vadászattal töltöttük időnket, szőlőt műveltünk, össze-

szedtük a fák gyümölcseit, szakasztott úgy, mintha csak valami óriási, áttörhetetlen börtönben kényünkre-kedvünkre szabadon éltünk volna. Ekképpen éldegéltünk hát egy évig és nyolc hónapig.

A kilencedik hónap ötödik napján, a második szájtátás idején - ezt óránként egyszer művelte a Cethal, s mi a szájtátások szerint számláltuk az órákat -, tehát, mint mondtam, a második szájtátáskor hirtelen rettentő ordítás és zaj hangzott fel, mintha vezényszavak és evezőcsapások lettek volna. Ijedtünkben felmásztunk a vadállat szájába, megálltunk a fogai mögött, s olyasmi tárult szemünk elé, amilyen hihetetlen látványban még világéletemben nem volt részem: mintegy félstadionnyira felmagasló, hatalmas szál emberek hajóztak felénk, óriási szigeteken, mint holmi háromsorevezősökön. Hát tudom, hogy hihetetlen dolgokat mesélek, mégiscsak elmondom. Ezek a szigetek hosszúk, nem nagyon domborúak voltak, mindegyiknek a kerülete úgy száz stadion lehetett, körülbelül százhúsz afféle óriás hajózott rajtuk. Egyik részük a sziget két oldalán ült sorjában, s hatalmas ciprustörzsekkel, amelyeken az ág és a lombozat is ott volt még, mint valami evezőkkel eveztek, hátul pedig, mondjuk: a hajó farán, magas dombon a kormányos állt, öt stadion hosszú érckormányrúddal a kezében. A „hajó" orrán negyvenen közülük nehéz fegyverzetben viaskodtak; ezek mindenben olyanok voltak, mint az emberek, a hajuk kivételével, mert ez tűzből volt, és lángolt, úgyhogy sisakra nem is volt szükségük. Mindegyik szigeten hatalmas erdő volt, s vitorlák helyett ebbe fújt bele a szél, megduzzasztotta, s így vitte a szigetet, amerre csak a kormányos akarta. Ott állt mellettük az evezőmester, és az evezőcsapásokra sebesen siklottak a szigetek, mint a hadihajók.

Eleinte csak kettőt-hármat láttunk, később feltűnt valami hatszáz, felsorakoztak, megütköztek s tengeri csatát vívtak. Sok sziget az orrával vágódott egymásnak, sok pedig léket kapott s elsüllyedt; egynéhány egymásba akaszkodott, s elkeseredett viaskodás után alig-alig tudtak szétválni; azok, akik a hajóorron voltak felállítva, átléptek a másikra, és öldököltek, senkinek az életét nem kímélték. Vaskampók helyett kötélen óriási polipokat dobáltak egymásra, ezek belecsimpaszkodtak az erdőbe, és megfogták az egész szigetet. Óriási kagylókkal és plethron hosszúságú gombákkal lőtték és sebesítették meg egymást.

Az egyik félnek a vezére Csillámkentauros, a másiké Tengerivó; a háború valószínűleg zsákmány miatt támadt köztük, mert Tengerivó állítólag elhajtotta Csillámkentaurosnak egy csomó delfinnyáját, legalább is így vettük ki kölcsönös szemrehányásaikból, amint többi közt királyaik nevét is hangosan emlegették. Végül is Csillámkentauros alattvalói győztek, elsüllyesztették az ellenségnek körülbelül százötven szigetét, további hármat pedig a legénységgel együtt elfogtak, a többiek hanyatt-homlok megfutamodtak. Amazok egy darabig üldözték őket, mikor aztán beesteledett, a roncsokhoz láttak, java részüket hatalmukba kerítették, egyúttal összeszedték a magukéit is; nekik is nem kevesebb, mint nyolcvan szigetük süllyedt el. A szigetek csatájának emlékére diadaljelet is állítottak: odatűzték az egyik ellenséges szigetet a Cethal fejére. Ezen az éjszakán ott maradtak szálláson az állat körül: ráerősítették a hajóköteleket, s benne vetettek horgonyt; hatalmas, erős üveghorgonyokat használtak.

Másnap áldozatot mutattak be a Cethalon, belé temették elesett bajtársaikat, s aztán vidáman elvitorláztak, győzelmi dal hangjai mellett.

Ez a szigetek csatájának története.

MÁSODIK RÉSZ

ETTŐL FOGVA sehogy sem bírtam a cethalbeli életet; terhemre volt a hosszas ott-tartózkodás, s valami ravaszságon törtem a fejemet, hogyan is lehetne kiszabadulni. Eleinte arra gondoltunk, hogy átfúrjuk a jobb hasfalat, s így menekülünk; hozzá is fogtunk a csákányozáshoz. Mikor azonban mintegy öt stadionnyira behatoltunk, és még mindig nem jutottunk a végére, abbahagytuk a fúrást, és elhatároztuk, hogy felgyújtjuk az erdőt, mert ekképpen a Cethal megdöglik, s ebben az esetben bizonyára könnyű szerrel kijuthatunk. A farka táján kezdtük a felégetést; hét nap és hét éjjel semmit sem érzett a hőségből, a nyolcadikon és kilencediken azonban észrevettük, hogy rosszul van; ugyanis lustábban tátogott, s ha egyszer-egyszer ki is tátotta a száját, hamar összecsukta. A tizedik és tizenegyedik napon már dögrovás on volt, és kezdett bűzleni; a tizenkettediken nagy nehezen észbe kaptunk, hogy ha szájtátáskor nem feszítünk éket a fogai közé, úgyhogy ne tudja többé összecsukni, azt kockáztatjuk, hogy a dögbe zárva kell meghalnunk. Ezért hát hatalmas gerendákkal felpeckeltük a száját, rendbe hoztuk hajónkat, bőven megraktuk édesvízzel és mindenféle élelmiszerrel; kormányosnak Skintharost szemeltük ki.

Másnap végre megdöglött a Cethal.

Mint hát felhúztuk a hajót, átvezettük a réseken, oda kötöztük a fogaihoz, s óvatosan leeresztettük a tengerre. Felmásztunk a Cethal hátára, áldozatot mutattunk be Poseidonnak, s ott a diadaljel tövében három napig táboroztunk, negyednapra aztán szélcsendben elvitorláztunk. Útközben láttuk a tengeri csata sok áldozatát, melléjük faroltunk, megmértük a testüket s elálmélkodtunk. Néhány napig jó időben hajóztunk, akkor aztán vad északi szél kerekedett; s oly rettentő hideg lett, hogy az egész tenger befagyott, mégpedig nemcsak a felszínén, hanem a mélyén is, körülbelül négyszáz ölnyire, úgyhogy mi kiszálltunk, és a jégen futkároztunk. Minthogy a szél nem hagyott alább, mi pedig már nem bírtuk elviselni, ilyesmit eszeltünk ki (ez a gondolat egyébként Skintharostól származott): nagy üreget vájtunk a jégben, tüzet raktunk, s itt maradtunk harminc napig, mialatt az ásás közben talált halakkal táplálkoztunk. Mikor már fogytán volt az ennivalónk, kimásztunk, befagyott hajónkat kihúztuk, kifeszítettük a vitorlát, mintha csak hajóznánk, és simán, kellemesen csúszva siklottunk a jégen. Ötödnapra megenyhült az idő, felolvadt a jég, s az egész újra vízzé változott.

A SAJTSZIGET. - Hát aztán mintegy háromszáz stadionnyi hajóút után magányos kis szigetre vetődtünk, ahol vizet vettünk fel - mert bizony már kifogytunk belőle -, elejtettünk két vadbikát, s tovább hajóztunk. Ezeknek a bikáknak nem a fejükön volt a szarvuk, hanem a szemük alatt. Nemsokára véget ért a víz: a tejestengerbe jutottunk. Felbukkant ebben egy hófehér, szőlőborította sziget is; ez a sziget óriási, huszonöt stadion területű, nagyon kemény sajt volt, amint később, mikor ettünk belőle, tapasztaltuk. A szőlőtőkék teli voltak fürtökkel, de mikor kipréseltük, nem bort, hanem tejet eresztettek. A sziget közepén állott Galateia és Nereis temploma, mint a felirat tanúsította. Amíg csak ott tartózkodtunk, maga a föld volt a kenyerünk és eledelünk, italunk pedig a szőlőtej. Amint hallottuk, ennek az országnak a királynője, Túró, Salmoneus leánya, akit - miután hazulról távoznia kellett - Poseidon ezzel a méltósággal kárpótolt.

Öt napig maradtunk a szigeten, hatodnap felkerekedtünk; jó szél hajtott, a tenger tükre sima volt. Nyolcadnapon immár nem a tejben, hanem sós, kék vízben futott hajónk. Egyszerre csak látjuk, amint egy csomó ember futkároz a tengeren; szakasztott olyan volt a testük, mint a mienk, a nagyságuk is, csak épp a lábaik nem, mert ezek parafából voltak. Véleményem szerint erről nevezték el őket Parafalábúaknak. Álmélkodva láttuk, hogy nem merülnek el,

hanem a víz színén maradnak, s bátran járnak-kelnek. Oda is jöttek hozzánk, görög nyelven üdvözöltek, s elmondták, hogy hazájukba, Parafavárba sietnek. Egy darabon el is kísértek, mellettem futottak, aztán lekanyarodtak az utunkról, szerencsés utazást kívántak nekünk s távoztak. Kisvártatva sok sziget tűnt szemünkbe; bal felől egészen közel Parafavár, ahová azok siettek: hatalmas, kerek parafalapon épült város. Távolabb, inkább jobbra, öt óriási és nagyon magas sziget látszott, amelyekről hatalmas tűz lobogott felénk.

A BOLDOGOK SZIGETE. - Hajónk orra irányában egyetlen széles, alacsony sziget volt, nem kevesebb, mint ötszáz stadion kerületű. Már közel voltunk hozzá, s valami csodálatosan édes és illatos levegő lengett körül, olyanféle, amilyen a történetíró Herodotos szerint a Boldog Arábiában illatozik. Olyan édes volt, mintha rózsa, nárcisz, jácint, liliom, ibolya s hozzá mirtusz, babér és szőlővirág-illat csapott volna arcunkba. Élveztük az illatot, s abban a reményben, hogy hosszas szenvedéseink után végre jóban lesz részünk, hamarosan a sziget közelébe kerültünk. Ekkor láttuk, hogy a sziget körös-körül tele van csendes vizű kikötőkkel, kristálytiszta hatalmas folyamokkal, amelyek halkan omlanak a tengerbe, továbbá rétekkel, erdőkkel, dalos madarakkal, amelyek a tengerparton, javarészt azonban a faágakon zengedeznek. Könnyű, illatos levegő ömlött el a vidéken, lágyan fújdogáló szellők simogatták szelíden az erdőt, úgyhogy mozgás közben még az ágai is egyre gyönyörűséges dallamokat zizegtek; olyan volt ez, mint csendes helyen a szélfuvolák dúdolgatása. Néha erősebb, zűrzavaros zúgás hallatszott, de nem lármás, hanem amilyen a lakomákon szokott lenni, mikor némelyek fuvolázznak, mások tetszésüket nyilvánítják, egyesek pedig megtapsolják a fuvola- vagy lantjátékot.

Mindettől elragadtatva kikötöttünk, lehorgonyoztuk a hajót. Skintharost két cimboránkkal rajta hagytuk és kiszálltunk. Amint épp egy virágos réten haladtunk, találkoztunk a csőszökkel és határőrökkel, akik megbilincseltek rózsakoszorúkkal - ez náluk a legerősebb bilincs -, s uralkodójuk elé vittek. Útközben elmondták, hogy ez a Boldogok Szigete, s hogy királya a krétai Rhadamanthys. Amint elébe vezettek, odaálltunk az ítéletre várók sorában a negyedik helyre.

Első volt Telamonfia Aias ügye, hogy vajon fel kell-e őt venni a hérosok közé vagy nem? Felhozták ellene, hogy őrült és hogy öngyilkos lett. Végre sok vitatkozás után a király úgy döntött, hogy egyelőre Hippokrates, a Kos szigetéről való orvos kezelésébe kerül, hunyort fog szedni, s később, ha elméje kitisztul, részt vehet a lakomájukon.

A második holmi szerelmi ügy volt. Ugyanis Theseus és Menelaos versengett Helenéért, hogy melyiküknek legyen a felesége. A király úgy ítélt, hogy az asszony Menelaosszal éljen együtt, annál inkább, mert ez már éppen elég bajt és veszedelmet küzdött végig e házasság miatt, továbbá mert Theseusnak már úgyis vannak feleségei: egy Amazon és Minos leányai.

Harmadiknak Nagy Sándor, Philippos fia és a karthágói Hannibal rangkérdése került döntésre. Az ítélet úgy szólt, hogy az elsőbbség Nagy Sándort illeti, s oda is állítottak neki egy trónust az idősebbik perzsa Kyros mellé.

Negyediknek minket vezettek elé. Kikérdezett, milyen úton-módon jutottunk elevenen ebbe a szent országba. Mink rendre mindent elmeséltünk. Erre félreküldött bennünket, és sokáig hányta-vetette a dolgot, majd a bírákkal tanácskozott felőlünk. Sok bírótársa volt, köztük az athéni Aristeides, az igazságos. Mikor tisztába jött az üggyel, kihirdette, hogy nyughatatlanságunkért és kalandozásunkért halálunk után fog felelősségre vonni, egyelőre bizonyos ideig itt maradhatunk a szigeten, együtt élhetünk a herosokkal, s aztán távozhatunk. Ott-tartózkodásunk idejét pontosan hét hónapban szabta meg.

Erre a koszorúk magukról lehulltak rólunk, szabadok voltunk, mire bevittek a városba s a boldogok lakomájára. Maga a város színarany, smaragdfal övezi; hét kapuja van, valamennyi egy-egy darab fahéjfából faragott. A város kövezete s a falon belül a talaj elefántcsont. Valamennyi isten temploma berillkőből épült, bennük óriási oltárok egy darab ametisztből: ezeken végzik a hekatombákat. A várost remek balzsamfolyam folyja körül, amely száz királyi rőf széles, ötven rőf mély volt, úgyhogy kényelmesen lehetett benne úszkálni. Fürdőik nagy üvegházak, ezeket fahéjjal fűtik; a kádakban meleg harmat helyettesíti a vizet.

Ruhájuk bíborszínű finom pókhálószövet. Testük tulajdonképpen nincs, hústalanok, megfoghatatlanok, csak afféle látszólagos alakjuk és körvonaluk sejlik fel, de testetlen létükre sem folynak szét: mozognak, gondolkodnak, hangot adnak, és pontosan olybá tűnik fel, hogy csak a puszta lelkük jár-kél, valami látszólagos testbe burkolózva. Ha nem nyúlna hozzájuk az ember, sohasem találná ki, hogy nem is test az, amit lát; olyanok, mint egyenesen álló árnyékok, csak nem feketék. Nem öregszik meg egyikük sem, hanem megmarad abban a korban, amelyikben odajött. Bizony náluk nincs sem éjszaka, sem világos nappal; olyanféle tompa fény dereng az egész föld felett, mint napkelte előtt a hajnali szürkület. És az egész évben csak egy évszakot ismernek: tudniillik náluk örökös tavasz van, és csak egy fajta szél fújdogál: a zefír.

Az egész föld százféle virággal, százféle nemes és kellemes növénnyel pompázik: a szőlő tizenkétszer érik, minden hónapban hoz termést; a gránátalma és egyéb gyümölcstermés állítólag tizenháromszoros, mert a Minosról elnevezett hónapban kétszer van náluk gyümölcsszüret. Búza helyett a kalászok csúcsán kész kenyér terem, mint valami gomba. A város körül háromszázhatvanöt vízforrás, ugyanennyi mézforrás buzog, olajforrás pedig ötszáz, igaz, hogy kisebbek; van aztán hét tejfolyó, nyolc borfolyó.

A lakomát a városon kívül rendezik, az ún. elysioni mezőn; ez gyönyörűséges rét, körülötte tarka, sűrű erdő, amely árnyékot vet a virágpamlagokon heverő lakomázókra. Mindent a szelek hordanak és szolgálnak fel, csak bort nem töltenek; erre nincs is szükségük, mert a lakoma helye körül üvegfák vannak, remek, átlátszó kristályból, s ezeken a fákon gyümölcsként mindenféle mívű, kisebb-nagyobb pohár terem. Hát aztán ki-ki, mikor a lakomára jön, leszakít egy-két poharat, maga elé állítja, s ezek azon nyomban megtelnek borral. Koszorúk helyett a fülemülék s a többi énekes madarak szednek virágot csőrükkel a közeli rétekről, föléjük repülnek, s dalolva rájuk hullatják. És bizony efféleképpen illatosítják magukat: sűrű felhők teleszívják magukat balzsammal a forrásokból és a folyóból, aztán megállnak a lakoma helye fölött, és a szellőknek szelíd nyomására gyenge harmatot szitálnak a vendégekre.

Lakoma közben zenével s dallal szórakoznak, mégpedig többnyire Homeros hőskölteményeit éneklik náluk; hiszen maga Homeros is ott van, velük lakomázik; éppen Odysseus mellett van a helye. Az énekkarok fiúkból és leányokból állnak. Karnagyaik és előénekeseik: a lokrisi Eunomos, a lesbosi Arion, továbbá Anakreon és Stesichoros; tudniillik ezt is megláttam köztük, mert már akkor Helene megbocsátott neki.

Ha ezek abbahagyják az éneket, utánuk hattyúk, fecskék és fülemülék kara lép fel. Ezeknek az éneke után pedig rákezdik a szellők, s egyszerre csak megzendül az egész erdő. Jókedvük leghathatósabb előmozdítója két forrás a lakoma helyén: egyik a nevetés, másik az öröm forrása. A lakoma elején mindnyájan isznak valamelyikből, s aztán mindvégig vidáman és kacagva töltik az időt.

Azt is el akarom mesélni, hogy mely híres embereket láttam náluk. Láttam az összes félisteneket s mindazokat, akik Ilion ellen harcoltak, a lokrisi Aias kivételével; említették, hogy egymaga bűnhődik a gonoszok országában. Láttam a barbárok közül mind a két Kyrost, a

szkíta Anacharist, a trák Zamolxist, az italiai Numát. Aztán a lakedaimoni Lykurgost, az athéni Phokiont és Tellost, továbbá a bölcseket, Periandros kivételével. Láttam Sokratest is, Sophroniskos fiát, amint éppen Nestorral és Palamedesszel csevegett; társaságában volt a lakedaimoni Hyakinthos, a thespeiai Narkissos, Hylas és sok más szép ember. És én úgy vettem észre, hogy Hyakinthosba szerelmes, mert a legtöbbet ővele vitatkozott. Beszélték, hogy Rhadamanthys haragszik rá, s már jó néhányszor megfenyegette, hogy eltávolítja a szigetről, ha nem hajlandó abbahagyni ostoba fecsegését és gúnyolódását a lakománál. Csak Platon nem volt ott, ellenben hallottam róla, hogy a maga alapította államban él, a maga szerkesztette alkotmány és törvények szerint.

Legtöbbre becsülték köztük Aristippost, Epikurost és tanítványaikat, mint afféle mézesmázos, kellemes, kitűnő asztaltársakat; amilyen ott a phrygiai Aisopos is: ő volt a mulattatójuk. A sinopei Diogenes annyira más jelleművé vedlett, hogy feleségül vette Laist, a cifralányt, és részegségében egyre-másra táncra perdült és hülyéskedett. A stoikusok közül egy sem volt jelen: állítólag még mindig útban voltak az Erény meredek csúcsa felé. Chrysipposról meg éppen azt hallottuk, hogy mindaddig nem szabad a szigetre jönnie, amíg négyszer egymás után ki nem gyógyítja magát hunyorral az őrültségéből. Az akadémikusokról azt mondták, hogy akarnak ugyan jönni, de még vonakodnak, és latolgatják a dolgot, mert még addig sem jutottak a megismerésben, hogy vajon létezik-e hát egyáltalán ilyenféle sziget? Csakhogy én inkább azt hiszem, hogy Rhadamanthys ítéletétől félnek, hiszen éppen ők azok, akik tagadják az ítéletek biztosságát. Állítólag sokan útra keltek közülük az ide igyekvők nyomában, de aztán ostobaságukban, hogy nem tudták felfogni a dolgot, elmaradoztak, s feleútról visszafordultak.

Hát ezek voltak a leginkább említésre méltók az ottaniak közül. Ott főképpen Achilleust és utána Theseust tartják nagyra. Sokrates esküdözött, hogy biz ő csak tiszta szándékkal közeledik az ifjakhoz, de mindenki azzal gyanúsította, hogy hamisan esküszik, mert bármennyire is tagadta, Hyakinthos és Narkissos nemegyszer mindent bevallott. Az asszonyaik közösek, senki sem féltékenykedik a másikra; ellenkezőleg, ebben a tekintetben Platon legeslegigazibb hívei.

Alig múlt el két vagy három nap, mikor egyszer odamentem Homeroshoz, a költőhöz, s mert mind a ketten ráértünk, többek közt azt is megkérdeztem tőle, hogy hová valósi, mert - tettem hozzá - ez után nálunk még mindig lázasan kutatnak. Ő azt felelte: jól tudja, hogy némelyek chiosinak, mások smyrnainak, sokan pedig kolophoninak tartják; ám felvilágosított, hogy valójában babyloni, de hazájában nem Homerosnak, hanem Tigranesnek hívják, és csak később változtatta meg a nevét, mert túszul a görögökhöz került.

Megkérdeztem azt is, vajon ő írta-e a hamisnak bélyegzett verssorokat; azt felelte, hogy valamennyi az ő műve. Most kaptam csak észbe, mennyi ostobaságot fecsegtek össze Zenodotos, Aristarchos és tudós tanítványaik. Mikor minderre kielégítő felvilágosítást adott, tovább kérdeztem, hogy hát miért is kezdte költeményét éppen a „Harag”-gal? Erre azt felelte, hogy ez minden művészi tervezgetés nélkül csak úgy eszébe jutott. Arra is nagyon kíváncsi voltam, vajon előbb írta-e az Odysseiát, mint az Iliast, ahogy a közvélemény tartja? Ezt megcáfolta. Annyit rögtön láttam, hogy egyáltalán nem volt vak, amint mesélik róla, hiszen látott; úgyhogy efelől nem is kellett megkérdeznem.

Máskor is több ízben megtettem ezt, ha láttam, hogy nincs semmi dolga: odamentem hozzá, kérdeztem tőle egyet s mást, ő pedig szíves készséggel válaszolt, főképpen a döntés után, mikor megnyerte a perét. Tudniillik Thersites vádiratot adott be ellene becsületsértés címén, azért, mert a költeményében kicsúfolta; de Homeros megnyerte a pert, mivel Odysseus is szót emelt mellette.

Ez idő tájt érkezett oda a samosi Pythagoras is, miután hétszer változott át, s hétféle alakban élt egymás után, és végigcsinálta a lélekvándorlást. Egész jobb fele színarany volt. Az ítélet úgy szólt, hogy együtt élhet a herosokkal, de még eldöntetlen maradt, vajon Pythagoras vagy Euphorbos legyen-e a neve. Megérkezett természetesen az a bizonyos Empedokles is, egész teste megpörkölve s megsülve, de bizony nem fogadták be, akármennyire rimánkodott.

Idők múltával elkövetkeztek a náluk Thanatusiának nevezett versenyjátékok. Versenybírák voltak: Achilleus, immár ötödízben, és Theseus hetedízben. Hosszadalmas volna az egészet elmesélni, ezért csak a főbb eseményeket mondom el: a birkózásban Karos, Herakles tanítványa legyőzte Odysseust, s kiküzdte a koszorút; az ökölvívás, amelyben az aigyptosi Areios (aki Korinthosban van eltemetve) és Epeios mérkőztek, eldöntetlen maradt. Összetett versenyre nem tűznek ki díjakat. Bizony arra, hogy futásban ki győzött, már nem emlékszem. A költők közül igazság szerint Homeros tűnt ki legjobban, mégis Hesiodos lett a győztes. A versenydíj minden győztes számára egy-egy pávatollakból font koszorú.

Alig ért véget a verseny, híre jött, hogy a gonoszok országában bűnhődők szétszaggatták bilincseiket, leverték az őrséget, és a sziget ellen vonulnak; vezéreik az akragasi Phalaris, az aigyptosi Busiris, a trák Diomedes és két rabló: Skerion és Pityokamptes. Mikor ezt Rhadamanthys meghallotta, csatarendbe állította a herosokat a tengerparton; vezéreik voltak Theseus, Achilleus és a már józanná gyógyult Telamonfia Aias. Összecsaptak, viaskodtak, s végül a herosok győztek; természetesen Achilleusnak oroszlánrésze volt a sikerben. Sokrates is, aki a jobbszárnyon állt, különbül vitézkedett, mint életében a delosi csatában, mert mikor az ellenség előrenyomult, nem szaladt el, de még csak egy arcizma sem rándult meg. Ezért később vitézi díjul gyönyörű nagy díszkertet ajándékoztak neki a város tőszomszédságában. Ide gyűjtötte össze barátait, itt vitatkozott velük, s ezt a helyet Holtakadémiának nevezte el.

Ezután összeszedték a legyőzötteket, újra bilincsbe verték, s visszaküldték még keményebb bűnhődésre. Ezt a csatát is megénekelte Homeros, s mikor eltávoztam tőlük, nekem adta a könyvet, hogy vigyem el honfitársainak; később azonban egyebekkel együtt ezt is elveszítettem. A költemény így kezdődött:

Zengjed, ó, Múzsa, halott daliák viadalra kelését...

Akkor aztán babot főztek - a háború győzelmes végeztével náluk ez a szokás -, győzelmi lakomát laktak, s nagy ünnepet ültek. Csak Pythagoras egymaga nem vett részt ebben; étlen üldögélt valahol messze, mert bizony undorodott a babevéstől.

Mikor már hat hónapunk letelt, a hetediknek közepén különös dolog történt. Kinyras, Skintharos fia, szép szál fiatalember, már régen szerelmes volt Helenébe, és a vak is láthatta, hogy ez is bolondul a fiú után: a lakománál folyton kacérkodtak egymással, egymás egészségére ittak, asztalbontás előtt felkeltek, és az erdőben andalogtak. Végre is Kinyras már nem bírt szerelmével, s elhatározta, hogy megszökteti Helenét. Ennek is ínyére volt a dolog, hogy valamelyik közeli szigetre, a Parafa- vagy a Sajtszigetre szökjenek innen. Már régebben összeszűrték a levet három legvakmerőbb cimborámmal, s megnyerték őket maguknak. Az apja előtt Kinyras természetesen eltitkolta az egészet, mert jól tudta, hogy az megakadályozná benne. Mikor hát mindenben megegyeztek, tervük végrehajtásához láttak. Alighogy leszállt az éj, elcipelték Helenét - én ugyan nem voltam ott, mert éppen elszundikáltam a lakomán -, és nagy sebbel-lobbal elvitorláztak.

Éjféltájban felébredt Menelaos, s mikor észrevette, hogy a felesége ágya üres, lármát csapott, és bátyjával Rhadamanthys királyhoz rohant. Virradatkor jelentették az őrszemek, hogy a hajó már jó messze jár, alig látszik. Erre a király egyetlen szál aszfodélosz fából faragott hajón ötven herosszal üldözőbe vétette őket. Izompattantó evezés árán déltájban csakugyan rajtuk

ütöttek, a Sajtsziget közelében, éppen amikor befutottak a Tejtengerbe; kis híja volt, hogy meg nem menekültek. Rózsaláncokkal a magukéhoz bilincselték a hajót, és visszavitorláztak. Helene zokogott, szégyellte magát, eltakarta az arcát. A király pedig mindenekelőtt Kinyrast és cimboráit vonta felelősségre: mikor ezek kijelentették, hogy több cinkostársuk nincs, megbilincseltette őket, s miután mályvával megkorbácsoltatta, elszállíttatta valamennyit a gonoszok országába.

Egyúttal azt is kimondták, hogy nekünk még a határidő lejárta előtt távoznunk kell a szigetről, és már csak a következő napot töltjük ott. Erre én sírva fakadtam, s keservesen jajgatni kezdtem, hogy itt kell hagynom ezt a gyöngyéletet, s megint bolyongásra adnom fejemet. Ők természetesen vigasztaltak, s azt mondták, hogy egy-két év múlva úgyis visszakerülök közéjük, sőt még a jövendőbeli székemet és fekvőhelyemet is megmutatták, a legkitűnőbbek tőszomszédságában. Én aztán odamentem a királyhoz, és könyörögve kértem, fedje fel jövendőmet, és szabjon irányt hajóutamnak. Ő csak annyit mondott, hogy sok bolyongás és veszedelem után eljutok majd hazámba, de semmiképpen sem volt hajlandó megmondani, mikor kerülök vissza ide. Ellenben megmutatta a szomszéd szigeteket - öt tisztán látszott, a hatodiknak csak távoli körvonalai -, s aztán így igazított útba:

- Ezek a közelebbiek itt, amelyeken azt a hatalmas tüzet látod lobogni, a gonoszok szigetei, amaz a hatodik az álmok országa; ez után következik Kalypso szigete, de ezt innen egyáltalán nem láthatod. Ha ezek mellett elhajóztál, nagy kiterjedésű szárazföldhöz érkezel, amely épp ellenlábas a ti hazátokkal. Minek utána itt sokat szenvedtél, mindenféle nép közt megfordultál, és vad emberekkel érintkeztél, jó darab idő múltán eljutsz a másik szárazföldre.

Mindössze ennyit mondott. Aztán kihúzott a földből egy mályvagyökeret, ideadta s meghagyta, hogy végső szorongattatásaimban ehhez folyamodjam; azt is a lelkemre kötötte, hogy ha egyszer eljutok arra a földre, se karddal ne piszkáljam a tüzet, se lófogú borsót ne egyem! Ha mindezt eszembe vésem, remélhetem, hogy visszakerülök ide a szigetre. Ezután felkészülődtem az utazásra, s a szokott időben együtt lakomáztam velük. Másnap odamentem Homeroshoz, a költőhöz, s megkértem, írjon rám egy kétsoros epigrammát. Meg is írta, s én aztán berillkő oszlopot állítottam a kikötőben s belevéstem. Ez volt az epigramma:

> Lukianos mindezt a csodát magas isteni kegyből
> végignézte, s utána siet haza ősi honába.

A GONOSZOK SZIGETE. - De még ezen a napon is ottmaradtam, és csak másnap szálltam tengerre, a herosok kíséretében. Egyszerre csak odalopózkodott hozzám Odysseus - természetesen Pénelope híre-tudta nélkül -, s rám bízott egy levelet, hogy vigyem el Kalypsónak Ogygia szigetére. Rhadamanthys mellénk adta Naupliost is, a révészt, hogy ha esetleg a szigetekhez sodródtunk, ne engedje, hogy ott fogjanak, mert hiszen a mi hajózásunknak más, távolabbi célja van. Alighogy rövid úton kijutottunk az illatos levegőből, hirtelen rettenetes szag csapott meg, afféle, mintha kátrányt, ként és szurkot olvasztottak volna, utána undok, elviselhetetlen zsírszag, mintha emberhúst sütöttek volna; a levegőt sötét köd ülte meg, és szurokharmat csöpögött belőle; korbácsok csattogása, emberek zűrzavaros jajveszékelése ütötte meg fülünket.

Nem kötöttünk ki mindegyik szigeten, csak egyiken szálltunk partra, s ez ilyenféle volt: körös-körül csupa meredek szakadék, kiszáradt vad sziklák, sem fa, sem víz sehol. Mégiscsak megmásztuk a szakadékokat, s valami tüskés, hegyes karókkal borított ösvényre bukkantunk; vigasztalanul ijesztő volt a táj. Amint a börtönhöz s a büntetés helyéhez érkeztünk, első pillanatra bámulatba ejtett az egésznek a berendezése, mert a talajból széltében-hosszában

kardok és hegyes karók meredtek felfelé; körös-körül folyamok hömpölyögtek: kívül sárfolyam, középütt vérfolyam, belül pedig tűzfolyam. Ez az utóbbi végtelen nagy és járhatatlan volt; úgy folyt, mint a víz, s úgy hullámzott, mint a tenger, sok hal volt benne, némelyek mint tüzes fahasábok, mások mint izzó kicsi széndarabok; ezeket úgy hívták, hogy lámpácskák.

Az egésznek egyetlenegy bejárása volt, és az athéni Timon állt ott kapusként. Nauplios vezetésével mégis bejutottunk. Sok királyt és sok polgármestert láttunk ott bűnhődni, egyiket-másikat meg is ismertük. Ott láttuk Kinyrast is, amint felakasztva tűz fölött füstölték. Vezetőink egy-két szóval elmondták mindegyiknek az életét, s a bűnt is, amelyért bűnhődtek. A legeslegrettenetesebb bűnhődést azok szenvedték, akik életükben hazudtak, és azok, akik valótlan dolgokat firkáltak, mint például a knidosi Ktesias, Herodotos s még jó néhányan. Láttukra jó reményem támadt jövőmet illetőleg, mert tudtommal soha még csak egy szót sem hazudtam.

Az ÁLMOK SZIGETÉN. - Hamarosan visszatértem hajómra, mert nem bírtam elviselni ezt a látványt, elbúcsúztam Naupliostól, s továbbvitorláztam. Kisvártatva homályosan felködlött a közelben az Álmok Szigete; ez maga is olyan álomszerű volt; közeledtünkre egyre távolodott, egyre messzebb tünedezett, szinte szökött előlünk. Végre mégiscsak elértük, befutottunk az Álom nevű kikötőbe, amely mindjárt az elefántcsontkapu mellett van, ott, ahol a Kakas temploma áll; sötét este volt, mikor partra szálltunk, de bementünk a városba, ahol tarkabarka álmokat seregestül láttunk. Mindenekelőtt azonban a városról akarok beszélni, mert még egyáltalán senki sem írt róla, Homeros pedig - az egyetlen, aki említi -, meglehetősen hiányosan festette le.

Körös-körül égbenyúló mák- és mandragóra-fák erdeje övezi a várost, rajtuk rengeteg denevér; ez az egyetlen madárfajta él a szigeten. Szorosan mellette folyam hullámzik, amelyet ők „Sötétség Vándorá"-nak neveznek, és egy-egy forrás is van a kapuk előtt; az egyiknek a neve „Örökalvó", a másiké „Örökéj". A város körfala magas, és a szivárvány minden színében tarkállik. Csakhogy nem két kapu van rajta, mint Homeros meséli, hanem négy; kettő, a vas- és cserépkapu, az „Ernyedtség" mezejére nyílik - ezeken távoznak állítólag a borzalmas, véres és szörnyű álmok -, kettő pedig a kikötőre és a tengerre tárul; egyik a szarukapu - ezen mentünk be mink is -, másik az elefántcsontkapu. Amint belép az ember a városba; jobbra van az Éj temploma, mert isteneik közül ezt és a Kakast részesítik a legnagyobb tiszteletben. Bal kéz felől van az Álomkirály palotája; mert ez az ő uralkodójuk; két helytartója van a kormányzásban: Rémség, a Valószínűtlenség fia, és Gazdagság, a Képzelet fia. A piac közepén van egy forrás, ennek a neve Szender, a közelben pedig a Hamisság és az Igazság egy-egy temploma; itt van a szentélyük és jóshelyük is, amelynek élén a jós Antiphon áll, az álmok magyarázója, aki az Álomkirálytól kapta ezt a hivatalát.

Természetesen az álmoknak sem az alakjuk, sem a minéműségük nem egyforma; némelyek hosszan tartók, lágyak, szépek, tetszetősek, mások soványak, kicsinyek, idétlenek; némelyek, úgy látszott, aranyosak, mások szegényesek és ócskák. Volt köztük néhány szárnyas és csodálatos álom is, néhányuk pedig királynak, istennek s más effélének cicomázkodott fel, mintha csak ünnepi körmenetre készülne. Sokra ráismertünk közülük, hogy ezeket már előbb is, otthon, láttuk; ezek odajöttek hozzánk, régi jó barátaikként üdvözöltek, aztán pártfogásukba vettek, álomba ringattak, csoda fényesen és pompásan megvendégeltek, szóval mindenképpen nagyszerű fogadtatásban részesítettek, s végül megígérték, hogy királyokká és helytartókká tesznek. Némelyek hazánkba is elvittek, megmutatták házunk népét, s még aznap vissza is hoztak.

KALYPSÓNÁL. - Álomban s lakmározásban harminc napot s harminc éjjelt töltöttünk náluk. Ezután hirtelen rettentő vihar szakadt ránk, felriadtunk álmunkból, elrohantunk, elláttuk magunkat élelmiszerrel, és tengerre szálltunk. Innen harmadnapra Ogygia szigetére jutottunk, és partra szálltunk. Előbb azonban felbontottam a levelet és végigolvastam. Ez volt benne: „Odysseus köszönti Kalypsót! Értesítlek, hogy alig távoztam tőled a magam ácsolta tutajon, hajótörést szenvedtem, s Leukothea segítségével csak nagy nehezen menekültem meg, és jutottam a phaiakok országába. Ezek aztán hazaküldtek; ott találtam feleségem nagy sereg kérőjét, akik házamban dőzsöltek. Agyonvertem hát valamennyit, de később Kirkétől született fiam, Telegonos, megölt, s most itt vagyok a Boldogok Szigetén, és keservesen bánkódom, mért is nem maradtam nálad, mért is hagytam ott a halhatatlanságot, amellyel megkínáltál. De hát mihelyt alkalom nyílik, megszököm innen, és visszamegyek hozzád.” Ez volt a levélben, s még felőlünk annyi, hogy fogadjon barátságosan.

Alig haladtam egy kissé befelé a tengerpartról, barlangra bukkantam, éppen olyan volt, amilyennek Homeros leírta; magát Kalypsót is ott találtam, éppen fonogatott. Mikor megkapta a levelet és elolvasta, először sokáig zokogott, aztán vendégül hívott. Nagyszerűen megvendégelt, s közben kérdezősködött Odysseusról, s aztán Penelope felől is, vajon olyan szép s olyan okos-e, amilyennek annak idején Odysseus magasztalta előtte? Mi olyan feleleteket adtunk, amelyekről sejtettük, hogy örömet szereznek neki. Aztán visszamentünk hajónkhoz, és közelében a tengerparton aludni tértünk.

KALANDOK A TENGEREN. - Reggel útra keltünk. Egyre dühösebben zúdult ránk a szél, végre kétnapi viharverés után harmadnapon a rabló Tökhajósoknál lyukadtunk ki. Ezek a közeli szigetek vad lakói, akik az arra hajózókat fosztogatják. Hajóik hatalmas, hatvan rőf hosszú tökök; ugyanis a tököt kiszárítják, a belsejét kiszedik, kivájják s aztán hajónak használják; árbocnak nádrudakat alkalmaznak, vitorla helyett pedig tökleveleket. Két, legénységgel jól megrakott hajóval támadtak ránk, harcra kényszerítettek, és tökmaglövedékeikkel sokunkat megsebesítettek. Mikor már jó ideje eldöntetlenül folyt a tengeri csata, végre déltájban a Tökhajósok háta mögött szemünkbe tűntek a Dióhajósok közeledő hajói. Mindjárt kiderült, hogy ezek hadilábon állnak egymással, mert alighogy azok észrevették emezeknek a közeledését, faképnél hagytak bennünket, ellenük fordultak, és tengeri csatába elegyedtek velük.

Erre mi kifeszítettük vitorlánkat s elillantunk, ott hagytuk őket, hadd harcoljanak. Előrelátható volt, hogy a Dióhajósoké lesz a győzelem, amennyiben többen is voltak, öt hajónyi legénységük volt, meg a hadihajóik is erősebbek voltak, s mindegyik ilyen féldióhéj hossza tizenöt öl. Miután tehát eltűntünk előlük, sebesültjeink ápolásához láttunk, s innentől állandóan fegyverben maradtunk, mert minden pillanatban támadástól tartottunk. És nem alaptalanul.

Mert még le sem nyugodott a nap, mikor valamelyik magányos sziget felől körülbelül húsz, hatalmas delfineken nyargaló férfi rohant ránk. Ezek is rablók voltak. A delfinek biztosan vitték őket, ficánkoltak és nyihogtak, mint a lovak. Mikor közelünkbe értek, kétoldalt felsorakoztak, és szárított tintahalakkal és rákszemekkel lövöldöztek ránk; csakhogy a mi nyíl- és dárdazáporunkban nem tudtak helytállni, legtöbbjük meg is sebesült, úgyhogy megfutamodtak a szigetjükre.

Éjféltájban - éppen szélcsend volt - észrevétlenül egy jégmadár óriási fészkéhez ütődtünk: hát bizony hatvan stadion volt a kerülete. A jégmadár alig volt kisebb a fészeknél; rajta ült, és éppen a tojásait költötte. Most felröppent, és olyan szelet csapott szárnyaival, hogy majdnem felfordította hajónkat; aztán sebesen elszállt, közben furcsa panaszos hangot hallatott. Ezalatt

kinappalodott, mi meg kiszálltunk, és megnéztük a fészket: olyan volt, mint szálfákból összeeszkábált óriás tutaj. Ötszáz tojás volt benne, mindegyik öblösebb egy chiosi hordónál. Bizony már a fiókák is látszottak bennük és csipogtak. Feltörtünk hát egy tojást a szekercéinkkel, és kihámoztuk belőle a csupasz fiókát; biz az testesebb volt, mint húsz keselyű együttvéve.

Aztán továbbvitorláztunk, s mikor már körülbelül kétszáz stadionnyira voltunk a fészektől, elképesztő, nagy csodajelek mutatkoztak: a hajónk farán faragott liba egyszerre csapkodni kezdett szárnyaival, és elgágintotta magát; kormányosunknak, Skintharosnak, aki már régen kopasz volt, megint kinőtt a haja; de a legeslegmeglepőbb az volt, hogy hajónk árboca kisarjadzott, ágakat hajtott, a hegyén pedig gyümölcs termett, mégpedig füge és feketeszőlő: igaz, hogy még éretlen. Természetes, hogy mindennek láttára megriadtunk, és könyörögtünk az istenekhez, fordítsák el tőlünk ezeket a baljóslatú jelenségeket.

Még nem haladtunk ötszáz stadionnyira, mikor óriási, sűrű fenyő- és cipruserdő tűnt elénk. Mi azt gyanítottuk, hogy itt a szárazföld, csakhogy ez gyökértelen fákkal benőtt, feneketlen tenger volt; a fák mégis szilárdan álltak, mintha egyenesen állva úsznának. Közelebb mentünk hát, megvizsgáltuk az egészet, de nem tudtuk, mitévők legyünk. Mert sem a fák közt nem lehetett keresztülhajózni - oly sűrűn és zártan sorakoztak egymás mellett -, sem visszafordulni nem látszott könnyű dolognak. Én felmásztam a legmagasabb fára, és kémlelődtem, mi lehet túlnan az erdőn. Annyit láttam, hogy az erdő alig valamivel szélesebb ötven stadionnál, aztán megint csak tenger következik. Végre is abban állapodtunk meg, hogy felemeljük a hajót a fák koronájára - hisz az erdő oly sűrű volt -, és ha csak lehet, így visszük át a másik tengerre. És így is cselekedtünk. Hosszú kötélre kötöttük a hajót, felmásztunk a fákra, nagy üggyel-bajjal felhúztuk, letettük a lombokra, aztán kifeszítettük a vitorlákat, a szél előretaszított, és hajónk siklott, mint a tengeren. Ekkor eszembe jutott Antimachos költő verse, aki valahol ezt mondja:

Ők pedig így igyekeztek az erdőtengeren által...

Mégiscsak átvergődtünk az erdőn a vízig, aztán megint ugyanúgy leeresztettük a hajót, és tovasiklottunk a kristályos, tiszta vízen, amíg csak egy nagy hasadékhoz nem értünk, ahol a víz kétfelé szakadt, úgy, mint ahogy a földben gyakran látni földrengéstől szakított ilyen hasadékokat. Kis híja, hogy hajónk bele nem zuhant, de bevontuk a vitorlákat, s így nagy nehezen mégis megállt. Előrehajoltunk aztán, s rettentően félelmetes és hihetetlen, mintegy ezer stadionnyi mélység tárult szemünk elé: a víz úgy állt, mintha ketté volna hasítva. Ahogy körülnéztünk, jobb kéz felől nem nagyon messzire vízhidat pillantottunk meg, amely kapocsként kötötte össze a két tenger felszínét, és egyikből a másikba folyt. Evezőinkkel odáig küszködtük magunkat, ráfutottunk és rettentő fáradság árán átjutottunk, sohasem hittük volna!

Innen, csendes tengeren, könnyen hozzáférhető, nem nagy, emberlakta szigethez értünk; vad, szarvas emberek laknak rajta, az Ökörfejűek; olyanok, mint amilyennek mifelénk a Minotaurust ábrázolják. Kiszálltunk és beljebb mentünk, hogy vizet és élelmiszert vegyünk fel, ha csak lehet, mert bizony már mindenből kifogytunk. Vizet csakugyan találtunk is a közelben, de egyébnek nyoma sem volt, csak épp sűrű bőgés hallatszott a közelből. Abban a hiszemben, hogy ökörcsorda, kissé beljebb hatoltunk, és rábukkantunk ezekre az emberekre. Ezek, amint megláttak, üldözőbe vettek, három cimborámat el is fogták, mi többiek azonban visszaszaladtunk a tengerpartra. Aztán bizony valamennyien felfegyverkeztünk - mert kötelességünknek tartottuk társaink megbosszulásához látni -, és megrohantuk az Ökörfejűeket, amint éppen osztozkodtak áldozataik húsán. Nagy harci zajjal üldözőbe vettük őket, megöltünk vagy ötvenet, kettőt pedig élve elfogtunk, aztán foglyainkkal együtt megint visszafelé vettük utunkat. Ennivalót bizony egy falatot sem találtunk. Egyesek hát azt indítványozták, hogy

vágjuk le a foglyokat, de én ezt nem helyeseltem, hanem megkötözve őriztettem őket, amíg csak meg nem érkeztek az Ökörfejűek követei, akik váltságdíj fejében visszakérték a foglyokat; legalábbis mink az integetésüket és keserves bőgésüket könyörgésre magyaráztuk. A váltságdíj egy csomó sajt, szárított hal, hagyma és négy szarvas volt; ezeknek a szarvasoknak csak három lábuk volt, kettő hátul, kettő elöl, de a két elülső össze volt nőve. Az élelmiszerek fejében kiadtuk a foglyokat, egy napot még ott töltöttünk, aztán továbbmentünk.

És már halak tünedeztek fel, madarak röpködtek mellettünk, és egyéb mindenféle jelei mutatkoztak a szárazföld közelségének. Nemsokára különös módon hajókázó embereket pillantottunk meg; ugyanis ők maguk voltak a hajók is, a hajósok is. Elmesélem hajókázásuk módját: hanyatt feküsznek a vízen, szálfa-hosszú, irdatlan férfidorongjukra vitorlát feszítenek, csücskeit marokra fogják, s ha a szél megduzzasztja, vitorláznak. Ezek után olyanok következtek, akik parafán ültek, eléje fogtak két delfint, s ilyen fogaton hajtottak: a delfinek nekiiramodtak, és húzták a parafát. Ezek nem bántottak, nem is menekültek előlünk, hanem bátran és békességesen odahajtottak, megbámulták a hajónk alakját, s töviről hegyire körülvizsgálgatták.

Estefelé kicsiny szigetre vetődtünk; ezen asszonyok laktak, akik - legalább így vettük ki - görög nyelven beszéltek. Odajöttek hozzánk, kezet fogtak velünk, és üdvözöltek minket. Szakasztott afféle cifralányok módjára voltak kicicomázva, csupa szép, fiatal nő, földig érő uszályos ruhában. A sziget neve: Gyilkos-sziget, a városuké Szörnyetegvár volt. Nos hát mindegyik nő magával vitte valamelyikünket, és vendégül látta. Én azonban megálltam egy kicsit - valami rosszat sejtettem ugyanis -, s alaposabban körülnéztem: hát szerteszét heverő sok-sok embercsont meg koponya ötlött a szemembe. Nem tartottam tanácsosnak lármát csapni, cimboráimat összecsődíteni s fegyverre kapni, hanem kezembe vettem a mályvát, s buzgón könyörögtem hozzá, hogy mentsen ki a jelenvaló veszedelmekből. Kisvártatva, miközben háziasszonyom megvendégelt, észrevettem, hogy nem női lába van, hanem szamárpatája. Nosza, kardot rántok, megragadom a nőt, megkötözöm, és az egészről feleletre vonom. Hát ő, ímmel-ámmal ugyan, de mégiscsak bevallotta, hogy ők a Szamárlábú Tengeri Nők, és a hozzájuk vetődő idegeneket felfalják.

- Mégpedig - folytatta - előbb berúgatjuk őket, aztán lefektetjük, s álmukban végzünk velük.

Ennek hallatára otthagytam a nőt megkötözve, felmásztam a háztetőre, s hangos kiabálással összecsődítettem cimboráimat. Mikor együtt voltak, felfedtem előttük mindent, megmutattam a csontokat, s bevezettem őket a megkötözött nőhöz: hát ez abban a pillanatban vízzé vált s eltűnt. Biztonság kedvéért mégiscsak beledöftem a kardomat a vízbe: biz az vérré változott.

Most már egykettőre hajóra szálltunk s elvitorláztunk. Mikor felcsillant a nap, szárazföldet pillantottunk meg; úgy sejtettük, hogy ez az, amely a mieink lakta föld ellenlábasa. Hódolattal leborultunk és imádkoztunk, azután pedig tanácsot tartottunk, mitévők legyünk. Némelyek azt indítványozták, hogy csak éppen szálljunk ki, s aztán forduljunk vissza, mások pedig, hogy hagyjuk ott a hajót, s hatoljunk be a földterület belsejébe, és tapasztaljuk meg, kik s mik a bennlakók? Miközben ezeken rágódtunk, heves vihar zúdult ránk, odacsapta hajónkat a parthoz, és pozdorjává törte. Sebtiben összekapkodtuk a fegyvereinket, s miegymást, ami épp a kezünk ügyébe esett, s nagy üggyel-bajjal a partra úsztunk.

Hát ennyi minden történt velem - amíg erre az ellenlábas földre érkeztem - a tengeren, a szigeteken, a levegőben és a Cethalban-utazásomon, kiszabadulásunk után pedig a herosoknál, az álmoknál, s utoljára az Ökörfejűeknél és a Szamárlábúaknál.

Az ellenlábas földön átélt kalandjaimat majd a legközelebbi könyvemben mesélem el.

FÖLÖSLEGES VARÁZSLATOK

- VALAMIKOR ÉN SEM hittem az efféle mesékben - beszélte Kleodemos -, sőt elképzelhetetlennek tartottam, hogy bármilyen érveléssel elhitessék velem. Igen ám, de mikor repülni láttam a barbár földről jött idegent, ő hyperboreusnak adta ki magát, hittem: s akármennyire ellenkeztem is addig, beadtam a derekamat. Mit is tehettem volna egyebet, mikor láttam őt fényes nappal a levegőben lebegni, vízben járni és nyugodt léptekkel átmenni a tűzön?

- Csakugyan? - szólt közbe valaki. - Láttad a hyperboreust repülni és a vízen járni?

- Hogyne - felelte rá -, mégpedig bőrcipőben, hisz ezek rendszerint ilyenben járnak. Minek soroljam fel a legjelentéktelenebb dolgokat, amiket bemutatott, hogy például bűbájossággal szerelmet ébresztett egyesekben, hogy szellemeket idézett, hogy oszlásnak indult holtakat felhívott az alvilágból, hogy felidézte magát Hekatét testi valóságában, és lehozta a holdat: inkább azt mondom el, hogy mit művelt szemem láttára Glaukiasnak, Alexikles fiának házában.

...Glaukias, atyja halála után, örökölte vagyonát, és beleszeretett Demainetos leányába, Chrysisbe. Én tanára voltam a spekulatív filozófiában, és ha ez a szerelem nem rabolta volna el annyi idejét, már tudná az egész peripatetikus rendszert, hiszen már mint tizennyolc éves ifjú analizált és a fizikát elejétől végig tudta. Mikor már a szerelem miatt sehogy sem bírt magával, felfedte előttem az egész dolgot. Tanári kötelességemhez híven elvittem hozzá azt a hyperboreus varázslót, akinek mindjárt a markába nyomtam négy minát, mert az áldozatokért mindig előre kell fizetni valamit; tizenhat mina járt neki, abban az esetben, ha Glaukias vágyai, Chrysisszel kapcsolatban, beteljesülnek.

A varázsló megvárta a holdtöltét - efféle cselekményeket rendszerint ilyenkor szokás végrehajtani -, és éjfélkor a háznak egyik födetlen részében gödröt ásott, és legelőször is felidézte Alexiklest, Glaukias apját, aki hét hónappal azelőtt halt meg. Az öregnek sehogy sem volt ínyére fia szerelme, és elöntötte a méreg, ám végül mégis belenyugodott.

Azután a varázsló Hekatét idézte fel, aki a Kerberost is magával hozta, s egyúttal levarázsolta a holdat. Változatos látványosság volt ez, mindig új meg új jelenetekben bontakozott ki. A holdistennő először nőalakban mutatkozott, aztán gyönyörű tehénné s végül kis kutyussá változott. A legvégén a hyperboreus agyagból apró Erost gyúrt, és odaszólt neki: „Menj és hozd ide Chrysist!" Az agyag-Eros felröppent, és nemsokára bekopogott az ajtón a szépséges leány, majd belépett, és őrjöngő szerelmes módjára megölelte Glaukiast, és nála is maradt egészen kakaskukorékolásig. Ekkor a hold visszaröppent az égre, Hekate leszállt az alvilágba, minden egyéb jelenés eltűnt, és mi, mikor már majdnem kivilágosodott, hazaküldtük Chrysist.

- Igazad van - mondtam erre én -, el is hinném az egészet, ha láttam volna. De azt a Chrysist, akiről beszéltél, ismerem: szerelemre termett és engedékeny leányka. Éppen ezért nem értem, mi szükség volt az agyag-Erosra, a hyperboreus varázslóra, sőt éppenséggel a holdra, olyan lány miatt, aki húsz drachmáért szívesen loholt volna Glaukias után akár a hyperboreusok országáig? Az efféle varázsigének a lány készségesen enged; éppen fordított esete ez a szellemjelenéseknek; ugyanis közhiedelem szerint a szellemek nyomban eltűnnek, mihelyt érc vagy vas csengését hallják; ez a lány viszont, mihelyt ezüstpénz csilingelését hallja, azonnal szívesen-készségesen arrafelé indul.

AZ ÉLŐ SZOBOR

- NEMCSAK TŐLEM hallhatod meg a szobor történetét kezdte elbeszélését Eukrates -, hanem a házamban lakó valamennyi fiú, ifjú és öreg szájából is, mert minden éjjel tanúi annak, ami itt történik.

- Melyik szoborról beszélsz? - kérdeztem.

- Arról, amelyik ott van a kút mellett; arról a nagy hasú, kopasz, félig meztelen szoborról, amelynek az erei feltűnően kidagadnak, és a szakállát mintha a szél lengetné; arról, amely teljesen hű mása annak, akit ábrázol, Pelichos korinthosi hadvezérnek. Hallgassátok meg hát, mi történik itten éjjelente ezzel a szoborral. Alighogy besötétedik, a szobor leszáll a talapzatáról, és körüljár a házban; ha valakivel találkozik, csendben marad, néha esetleg dúdol is valamit; eddig senkit sem bántott; de ki kell térni előle, s akkor tovább megy, és nem bántja azt, aki meglátta. Többnyire fürdik, és egész éjjel a vízben szórakozik, úgyhogy hallani a pacskolását. És figyelmeztetlek: ne csúfolódjatok rajta, mert könnyen megjárhatjátok, mint például az, aki elemelte az obolosokat, amelyeket minden újholdkor a talapzatára helyezünk. Egyszer, mikor már rengeteg obolos hevert a talapzatán, sőt a lábszárain is bőven volt ezüstpénz meg ezüst-lapocska, amiket viasszal ragasztottak oda, fogadalomból vagy hálából, mert megszabadította őket a lázas betegségüktől, egy csirkefogó libyai kocsis arra a gondolatra vetemedett, hogy az egészet ellopja, és ezt a tervét meg is valósította. Megvárta azt az időpontot, amikor a szobor leszállt a talapzatáról... és most jól figyeljetek: hogyan bosszulta meg magát Pelichos, és hogyan érte el, hogy a libyait tetten kapják, midőn visszatért körútjáról, és észrevette, hogy kifosztották: a nyomorult libyai egész éjjel ide-oda tévelygett az előcsarnokban, mint valami labirintusban, sehogy sem tudott kijutni belőle, míg végre napkeltekor zsákmányával együtt fülön fogták. Büntetésül rettenetesen megkorbácsolták, de nem is élt már sokáig, mert innen kezdve, saját vallomása szerint, minden éjjel oly borzalmas verést kapott, hogy a korbácsütések nyoma másnap is látható volt a testén. Így pusztult el a nyomorult libyai rabszolga...

KÍSÉRTETEK HÁZA

- EZT A KEMÉNYFEJŰ EMBERT - szólalt meg Eukrates - mindenáron szeretnénk meggyőzni, hogy vannak szellemek és kísértetek, s hogy az elköltözöttek lelkei itt járnak-kelnek a földön, és annak jelennek meg, akinek akarnak.

- Talán arra gondolsz - szólt közbe valaki -, hogy azoknak a lelkei kószálnak köztünk nyugtalanul, akik erőszakos halállal haltak meg, például akiket lefejeztek, keresztre feszítettek, vagy akik felakasztották magukat, a természetes halállal kimúltak lelkei azonban nem!

- Dehogyis - kiáltotta Eukrates -, ő az ilyesmit teljesen lehetetlennek tartja, és nem hiszi, hogy efféléket egyáltalán megláthat valaki.

- Hogyhogy? - kérdezte Arignotos, és keményen rám szegezte a szemét. - Nem hiszel olyan dolgokban, amiket már majdnem mindegyikünk látott?

- Éppen ezzel igazolod a kételkedésemet - vágtam rá -, hiszen egynek mindjárt itt vagyok én, aki sohasem láttam ilyesmit. Ha láttam volna, nyilván éppúgy hinnék benne, mint ti.

- Ha egyszer eljutsz Korinthosba - kezdte Arignotos -, kérdezd meg, merre van Eubatidas háza; majd megmutatják neked, hogy ott van a Kraneion nevű ciprusliget közelében. Menj be a házba, és a kapusnak, Tibiosnak mondd meg, hogy szeretnéd megnézni azt a helyet, ahonnan Arignotos a kísértetet elkergette, és ezzel elérte, hogy a ház újra lakhatóvá lett.

- Mi történt hát ott, Arignotos? - kérdezte Eukrates.

- Már hosszú ideje senki sem volt hajlandó beköltözni abba a házba - folytatta Arignotos -, de ha történetesen valaki mégis rászánta magát, azt bizony egy rémületes, szörnyen izgága kísértet nyomban kikergette. Ennek az lett a vége, hogy a ház egészen tönkrement, a teteje is beomlott, s azontúl senki sem mert oda beköltözni. Mikor én ezt meghallottam, hónom alá csaptam a könyveimet, jó sok könyvem volt, mind ilyen tárgyú s mind egyiptomi nyelvű, és még éjfél előtt bementem abba a házba, ámbár házigazdám mindenképpen lebeszélt róla, mikor megtudta, hogy hová készülök, sőt szinte erőszakkal igyekezett visszatartani, mert bizonyosra vette, hogy a vesztembe rohanok. Én azonban elmentem a házba; mindössze egy szál gyertya volt nálam; a nagyobbik szobában leültem a földre, elhelyeztem a gyertyát, és nyugodtan elkezdtem olvasni. A kísértet azt hitte, hogy holmiféle tucatemberrel van dolga, hát abban a hiszemben, hogy majd engem is rémületbe ejt, akárcsak a többieket, irtóztató alakban jelent meg, talpig szőrösen, az éjszakánál feketébben: egyre közelebb settenkedett hozzám, igyekezett hol erről, hol amarról közel férkőzni, s mindenáron ki akart hozni a sodromból; egyszer kutya alakjában, aztán bika s végül oroszlán alakban. Én azonban elővettem a legrettenetesebb átokmondást, egyiptomi nyelven ráolvastam, és ezzel a varázsmondással bekényszerítettem a sötét szoba egyik sarkába. Mikor láttam, hogy hová bújt be, lefeküdtem, és reggelig nyugodtan aludtam. Reggel, amikor már mindnyájan lemondtak rólam, és azt hitték, hogy mint már mások esetében is, csak a hullámat találják majd a szobában, egyszerre csak váratlanul kiléptem a házból, és örömmel jelentettem Eubatidasnak, hogy ezentúl már tiszta a háza, és akárki nyugodtan beköltözhet. Magam mellé vettem őt is, és az összeverődött kíváncsiakat is, és bevezettem arra a helyre, ahol a kísértetet eltűnni láttam, és felszólítottam őket: hozzanak ásót és kapát, és ássanak. Ástak is, és körülbelül egy ölnyi mélységben emberi csontvázat találtak. Kiástuk, eltemettük, és ezentúl soha többé nem nyugtalanították a házat semmiféle kísértetek.

A BŰVÉSZINAS

- MIKOR FIATAL KOROMBAN Egyiptomba utazgattam - beszélte Eukrates -, ahová atyám tanulmányútra küldött, kedvem kerekedett elhajózni Koptosig, s onnan kirándulni a Memnon-szobrokhoz, hogy napkeltekor meghalljam csodálatos zengésüket. És én ott nem csupán tagolatlan zengést hallottam, mint általában a legtöbb ember, hanem Memnon maga szólalt meg, és jövendőt mondott nekem, hét versben: s el is mondhatnám ezeket, de minek szaporítsam a szót?

Útközben felszállt hajónkra egy híres tudós, aki jól ismerte a szent könyveket, könyv nélkül tudta az egyiptomiak minden bölcsességét; bámulatosan tudós férfiú volt.

Állítólag huszonhárom évig a föld alatt élt, hozzáférhetetlen helyen, és maga Isis tanította meg a varázslás mesterségére.

- Ahá - vágott a szavába Arignotos barátom -, hiszen te Pankratesról beszélsz! Papi ember ő, egykor tanárom; haját kopaszra nyíratja, mindig fehér vászonköntöst visel, mindig gondolataiba mélyedten jár, törve beszél görögül, meglehetősen magas termetű, sasorra van, pipaszárlábú, ajka duzzadt...

- Igen, igen - vágta rá Eukrates -, csakugyan erről a Pankratesról beszéltem! Eleinte sejtelmem sem volt róla, ki s miféle lehet, de mikor egyszer kikötöttünk, s láttam, mennyi csodát művel, s a tetejében krokodilusokon lovagol, körbe-körbe úszik ezekkel az állatokkal, s méghozzá ezek félnek tőle, és a farkukat csóválják előtte: akkor rádöbbentem, hogy ő szent ember; igyekeztem megnyerni hajlandóságát, lassankint bizalmába és barátságába fogadott, és minden titkát elárulta nekem.

Végül arra is rávett, hogy hagyjam Memphisben a rabszolgáimat, és egymagam csatlakozzam hozzá: majd lesz nekünk szolgánk elég!

- Nos, ezek után így éltünk: valahányszor fogadóba tértünk, megfogta az ajtó reteszét vagy a seprűt, vagy akár a mozsártörőt, emberi ruhába öltöztette, ráolvasott holmi varázsigét, mire a seprű elkezdett járni, úgyhogy mindenki más emberi lénynek nézhette. El is indult, vizet hordott, bevásárolta az élelmiszereket, megfőzött mindent, és nagyon ügyesen kiszolgált bennünket. Mikor aztán nem volt már szükségünk a szolgálatára, ráolvasott valami más varázsigét, mire a seprű visszaváltozott seprűvé, vagy a mozsártörő mozsártörővé.

Akárhogy törtem magam, sehogy sem tudtam eltanulni tőle ezt a varázsló mesterséget; ámbár csodálatosan szíves és kedves ember volt, ezt váltig titkolta előttem.

Egyszer azonban elbújtam - ő nem vett észre sötét rejtekhelyemen -, és meghallottam a varázsigét, amely három szótagból állt: megparancsolta a mozsártörőnek, hogy mi mindent végezzen el, aztán ő maga kiment a piacra.

Másnap, amikor megint dolga akadt a piacon, fogtam a mozsártörőt, felöltöztettem, ráolvastam azt a bizonyos három szótagot, s megparancsoltam neki, hogy hozzon vizet.

Mikor behozta a vödör vizet, rászóltam:

- No most abbahagyhatod, ne hozz több vizet, változz vissza mozsártörővé!

Csakhogy rám se hederített, tovább hordta a vizet, úgyhogy már az egész házat elárasztotta. Tanácstalanságomban - mivel attól tartottam, hogy Pankrates hazajön, és megharagszik rám, ami meg is történt - felkaptam a fejszét, és kettéhasítottam a mozsártörőt.

Igen ám, de most mind a két fele felkapott egy-egy vödröt, és hordta a vizet, úgyhogy egy helyett két vízhordót teremtettem.

Ebben a pillanatban belépett Pankrates, észrevette, mi történt, a mozsártörőt visszavarázsolta fává, ami a varázslás előtt volt, ő maga pedig faképnél hagyott engem s eltűnt; hová lett: sohasem tudtam meg.

- Hát aztán most legalább érted a módját, hogyan kell emberré varázsolni a mozsártörőt? - kérdezte Arignotos.

- Hogyne érteném - felelte Eukrates -, legalábbis félig. Ugyanis: ha egyszer vízhordó lány lett belőle, nem tudom visszavarázsolni emberré, mert ezt a varázsigét nem hallottam. Úgyhogy ha nincs Pankrates, a mozsártörő vagy a seprű buzgóságából árvíz sodorhatta volna el az egész házat.

ÖT VARÁZSGYŰRŰ

...HA MÁR RAJTAM A SOR, elmondom, mit kívánok: nekem nem kellene sem arany, sem kincs, sem vékaszámra mért pénz, sem királyság, sem háború, sem az uralkodás gondja és rettegése, mert mindez csupa bizonytalanság, s több benne az üröm, mint az öröm.

Én azt kívánnám, hogy találkozzam Hermesszel, s az ajándékozzon nekem különféle gyűrűket, úgyhogy mindegyiknek más-más ereje legyen: az egyiknek az, hogy mindig erős és testileg egészséges legyek, valamint sebezhetetlen és mentes minden fájdalomtól; a másiknak az, hogy ha az ujjamra húzom, láthatatlanná váljak (olyan legyen, mint Gyges gyűrűje volt); a harmadiknak az, hogy felérjek tízezer férfi erejével, és egymagam könnyedén felemeljek akkora terhet, amekkorát ez a tízezer ember is csak kínos-keservesen tudna megmozdítani; más gyűrűt kívánok arra a célra, hogy felrepülhessek a földről; aztán olyan gyűrűt kívánnék, amely kétféle hatalmat ad nekem: egyrészt, hogy akárkit elaltassak, másrészt, hogy minden ajtó kinyíljon, amint hozzálépek, engedjen a zára, csattanjon vissza a retesze. És végül legyen olyan gyűrűm - és nekem ez a legkívánatosabb -, amelynek akkora az ereje, hogy ha az ujjamra húzom, szép fiúk, szép leányok, egész népek belém szeressenek; ne legyen a világon senki, aki ne szeretne, ne epedne értem, ne beszélne szüntelenül rólam; úgyhogy sok-sok lány öngyilkosságot követne el kibírhatatlan szerelme miatt, az ifjak őrjöngenének értem, és akire csak ránézek, olvadozna a gyönyörűségtől; akit pedig nem méltatok pillantásomra, belehalna bánatába, egyszóval Hyakinthos, Hylas és Phaon elbújhatna mellettem.

Mindezt pedig nem rövid időre kívánnám, és nem is az emberi élet szokásos tartamára, hanem ezer évig kívánnék élni, úgyhogy újra meg újra megfiatalodom, s tizenhét évenként levedlem a koromat, mint a kígyó a bőrét.

Ha ezt megkaptam, megkaptam mindent; mert mindenkinek mindene az enyém lesz: hiszen megnyithatok minden ajtót, elaltathatom az őröket, és láthatatlanul bejuthatok mindenhová. Ha például Indiában vagy a hyperboreusok földjén akad valami ritka látnivaló, vagy drága kincs, vagy ínycsiklandozó étel és ital, én bizony nem hozatom ide azokat, hanem magam repülök oda, és kiélvezem az egészet, amíg csak torkig nem teltem mindennel. Ugyan ki látott már griffmadarat avagy földi főnikszmadarat? Én ezeket is meglátom majd, és magam megismerem a Nílus forrását és a föld lakatlan vidékeit; meggyőződöm róla, vannak-e ellenlábasok, akik a föld déli felét lakják. Továbbá - mivel a tűz sem árthat testemnek - könnyű szerrel megismerhetem a csillagzatok, a Hold és a Nap mineműségét, és - ami mindennél nagyobb gyönyörűség - még aznap hírül vihetem Babylonba, hogy ki győzött Olympiában; és ha úgy adódik, Syriában reggelizem, és Italiában ebédelek. És ha van ellenségem, bosszút állhatok rajta, mert láthatatlanul követ vágok a fejéhez, úgyhogy a koponyája megreped, viszont barátaimmal jót teszek, mert álmukban aranyesőt bocsátok rájuk. Ha pimasz emberre akadnék vagy zsarnokra, vagy dúsgazdag gonosztevőre, bizony felvinném tizenkétezer lábnyi magasba, s lehajítanám a sziklákra. A szeretőimmel akadálytalanul érintkezhetném, hiszen láthatatlanul bejuthatnék hozzájuk, s mindenki mást elaltatnék, csak őket nem. S milyen pompás lehet a magasban lebegni, s onnan, ahová nem érnek el a nyilak s a lándzsák, végignézni, hogyan csatáznak egymással az emberek! Ha úgy tetszik nekem, esetleg a vesztes fél pártjára állok, elaltatom a győzteseket, a megfutamodott sereget visszafordítom, és neki adom a győzelmet. Egyáltalán szórakoztató játéknak veszem az emberi életet; minden az én tulajdonom lesz, és mindenki istennek fog tekinteni. Ez az elképzelhető legnagyobb boldogság: nem semmisülhet meg, nem veszélyeztetheti semmiféle áskálódás sem, hiszen a hosszú élet és egészség egyszer s mindenkorra biztosítja.

HETÉRÁK ISKOLÁJA

KROBYLE: No ugye, Korinna, nem volt olyan rettentő nagy dolog lányból asszonnyá változni, mint gondoltad? Most már tudod, miután odaadtad magad ennek a csinos fiatalembernek, s mindjárt először egy minót kaptál tőle jutalmul, amelyen nyomban nyakláncot veszek neked.

KORINNA: Igenis, mamácskám. De legyen benne néhány tüzesen szikrázó drágakő, mint a Philainiséban.

KROBYLE: Szakasztott olyan lesz. De hadd mondjak el neked egyet-mást: mit kell tenned, s hogyan kell viselkedned a férfiakkal; mert bizony, lányom, nincs más módunk a megélhetésre. Bizony te nem tudod, hogy ezt az utolsó két esztendőt, mióta boldogult apád itt hagyott bennünket, hogyan húztuk ki. Míg élt, mindenben dúskáltunk, kovácsmesterséget folytatott, s nagy volt a híre Peiraieusban. Még ma is akárhányan esküdöznek, hogy Philinos után nem lesz több ilyen jó kovács. Halála után először is eladtam két minóért a fogóit, az üllőjét, a kalapácsát: ebből éldegéltünk; aztán szőve-fonva, vetélőt forgatva kapargattam össze üggyel-bajjal az élelmünket. Így neveltelek fel, leányom, s vártam reményeim beteljesülését.

KORINNA: Ezt a minót gondolod?

KROBYLE: Dehogy. Hanem az járt az eszemben, hogy ha ekkorára cseperedel, te tartasz el majd engem, magadat meg könnyű szerrel felruházod, vagyont gyűjtesz, lesznek bíborruháid, szolgálóid...

KORINNA: Hogyhogy, mama? Hogy érted ezt?

KROBYLE: Úgy, hogy fiatalemberekkel élsz, mulatsz velük, együtt alszol velük - illő díjazásért.

KORINNA: Úgy, mint Lyra, Daphnisnak a lánya?

KROBYLE: Úgy.

KORINNA: De hisz az afféle széplány!

KROBYLE: Hát aztán? Nincsen abban semmi szörnyűség. Majd te is megszeded magad, mint ő, neked is lesz egész csomó szeretőd. No mit sírsz? Nem látod, mennyi a széplány, hogy körülrajongják őket, mennyi pénzt szereznek? No hát, drága Adrasteiám, én ismertem Daphnist, mielőtt még a lánya virágzó hajadonná serdült volna: bizony rongyokban járt. De nézd meg most, ha kimegy: csupa arany, a ruhái hímzettek, négy szolgálója van...

KORINNA: Hogy szerezte Lyra mindezt?

KROBYLE: Úgy, hogy először is feltűnően cicomázta magát, pompásan öltözködött, s kedves volt mindenkihez, nem röhögött teliszájjal minden szire-szóra, mint te szoktál, hanem csak mosolygott, bájosan és csábítón; ha valaki hozzá jött vagy érte küldött, finoman bánt vele, nem vezette az orránál fogva, viszont nem is törte magát a férfiak után. Ha ebédre megy valahova - természetesen díjazás fejében -, sem be nem rúg (mert ez nevetséges, és a férfiak utálják a részeg nőket), sem nem zabál be ízléstelenül a pecsenyéből, csak épp az ujja hegyével nyúl az ételekhez, óvatlan pillanatokban nem tömi kétpofára a falatokat a szájába, az italt nem dönti magába, hanem kortyonkint iszik, s közben megmegpihen.

KORINNA: Akkor se, mama, ha véletlenül szomjas?

KROBYLE: Akkor a legkevésbé, Korinnám. Aztán nem jár a szája többet a kelleténél, nem tesz csípős megjegyzéseket senkire a jelenlevők közül, nem néz másra, csak a kedvesére: ezért kedvelik a társaságban. Mikor aztán eljön a lefekvés ideje, sem nem malackodik, sem nem húzódozik, hanem minden erejével azon van, hogy az illetőt meghódítsa, s megszerettesse magát; ez az, amit mindenki dicsér benne. Nos, ha te is beletanulsz mindebbe, mi is fülön fogjuk a szerencsét, hiszen mindenképpen sokkal különb vagy amannál! De eleget beszéltem, drága Adrasteiám. Még csak ennyit: most aztán neki az életnek!

KORINNA: Mondd csak, mama, ezek a pénzes urak mind olyanok, mint Eukritos, akivel a tegnapi éjszakát töltöttem?

KROBYLE: Nem mind. Vannak köztük csinosabbak, vannak javakorbeli férfiak, vannak aztán... nem éppen elragadó külsejűek is.

KORINNA: És ilyenekkel is kell majd aludnom?

KROBYLE: De még mennyire, leányom! Ezek persze jobban is fizetnek, a szép ifjak ellenben beszámítják a szépségüket is. Te mindig csak azt nézd, hogy hol kereshetsz többet, ha azt akarod, hogy hamarosan minden lány ujjal mutogasson rád, s így beszéljen: „Nézd csak, Korinna, Krobyle leánya! Mily rengeteg pénze van, mily boldoggá tette az anyját!” Nos felelj: megteszed mindezt? Meg, meg, mondom én, s könnyűszerrel lefőzöd a többieket. Most menj fürödni, hátha ma is eljön az ifjú Eukritos, hiszen megígérte...

A SZIRÉN

NEM IS OLYAN RÉGEN élt Samosban egy Agathokles nevű ember, aki sem előkelőbb, sem gazdagabb nem volt a többi samosinál, de a legkitűnőbb jó barátnak bizonyult. Gyermekkora óta barátság fűzte az ephesosi Deiniashoz, Lyson fiához, aki viszont csodamód gazdag ember volt. És mint efféle frissen meggazdagodott ember körül szokás, rengetegen lebzseltek körülötte, ivásban-mulatozásban páratlan cimborák, de bizony a baráti érzésből nem volt bennük egy szikrányi sem. Egy darabig Agathokles is eljárogatott közéjük, velük volt, részt vett mulatságaikon, de nem nagy kedve telt ebben az életben, és Deiniast sem becsülte többre, mint a tányérnyalóit. Végül is folytonos szemrehányásai megütközést keltettek, és szinte elviselhetetlennek érezte, hogy őt, a barátját, egyre az ősökre emlékeztette és figyelmeztette: ne herdálja el azt a vagyont, melyet atyja keserves fáradozás árán szerzett. A dolog vége az lett, hogy már meg sem hívta Agathoklest a mulatságaikra, hanem egymagában dőzsölt cimboráival, s mindenképpen azon volt, hogy az ne is tudjon róla.

Történt egyszer: egyik tányérnyalója elhitette a szerencsétlennel, hogy Charikleia, Demonaxnak, ennek a tekintélyes ephesosi közéleti vezérférfiúnak felesége, szerelmes bele. És egymás után kapta az asszonytól a levélkéket, a hervadozó koszorúkat, almákat, amelyekbe beleharapott, s egyéb apróságot, amikkel a kerítőnők az ifjakat megmaszlagolják, s mesterkedéseikkel fokról-fokra lángra szítják bennük a szerelmet, és elhitetik velük, hogy ők az illető nőnek első szerelme. Mert ez a legcsábítóbb valami, különösen azoknál, akik csinos fiúknak tartják magukat; míg egyszer csak észrevétlenül bele nem esnek a csapdába.

Csinos egy asszonyka volt ez a Charikleia, csak feneketlenül erkölcstelen; nem volt az a kevés pénz, amiért az első jöttmentnek oda ne adta volna magát; ha csak ránézett valaki, máris igent intett, mert attól igazán nem kellett félni, hogy Charikleia esetleg nem lesz hajlandó...

Szörnyen ügyes volt abban is: más nőktől, akármelyiktől, elcsábítani a szeretőjüket; az ingadozót egészen levenni lábáról, s ha már az övé lett, erősen fogni, és szítani benne a lángot, egyszer duzzogással, másszor hízelkedéssel, idők folytán fitymálással s afféle látszat keltésével, mintha már máshoz húzna. Elég az hozzá, hogy minden hájjal megkent nőszemély volt, s mesteri módon tudta megtáncoltatni a szeretőit.

Deinias tányérnyalói ezzel az asszonnyal együtt fújták a kígyókövet, és pompás komédiát játszottak végig, hogy a fiatalember mindenáron kénytelen legyen beleszeretni Charikleiába. Ez a nő már eddig is sok-sok fiatalembernek szegte nyakát, ezer meg ezer szerelmet végigszínészkedett, dúsgazdag családokat tönkrejuttatott - csillogó, csalafinta szörnyeteg -, s most, hogy a karmai közé kaparintotta ezt a gyanútlan s efféle huncutságokban tapasztalatlan fiatalembert, nem engedte kisiklani a kezéből, hanem befonta, körülhálózta, s mikorra egészen a hatalmába kerítette, zsákmányával együtt önmagát is rombolásra rántotta, a boldogtalan Deiniasra pedig ezernyi szenvedést zúdított.

Mindenekelőtt egyre-másra küldözgette hozzá azokat a bizonyos levélkéket, folytonosan üzengetett a rabszolgalányával, hogy ő egyre csak sír, nem tud aludni, hogy boldogtalan szerelme miatt végül úgyis felakasztja magát - addig-addig, hogy a fiatalember elbizakodott a maga szépségében, s azt képzelte, hogy minden ephesosi nő utána bolondul. Hogy aztán az asszony annyit rimánkodott, kötélnek állt. Magától értetődik, hogy ezek után már könnyen hatalmába kerítette a szép asszony, aki értette a módját, hogyan kell mámorba ringatni, mikor kell sírva fakadni, beszélgetés közben keservesen felsóhajtani, hogyan kell marasztalni, ha megy, elébe viharzani, ha jön, kicicomázni magát, hogy megakadjon rajta a szeme, hébe-hóba énekelni, lantot pengetni. Ezeket a mesterfogásait sorra alkalmazta Deiniason.

Mikor észrevette, hogy a fiú már nagyon odáig van, és szinte fuldoklik és olvadozik a szerelemben, az eddigieknél különb dolgot eszelt ki, amivel a szegény ifjút tönkre is juttatta: elhitette vele, hogy áldott állapotban van tőle - ezzel pedig még a legmaflább szeretőt is könnyen lázba lehet hozni -, aztán el sem ment hozzá többet, mert - azt mondja - a férje nagyon vigyáz rá, tud a viszonyukról. Az ifjú már alig bírta ki ezt az állapotot, sehogy sem tudott meglenni az asszony nélkül. Egyre sírt, küldözgette hozzá a tányérnyalóit, Charikleia nevét sóhajtozta, jajgatva ölelgette fehérmárvány-szobrát, levágta magát a földre, s ott vonaglott, mintha tisztára megőrült volna. Most már ő halmozta el ajándékokkal az asszonyt, de ezek nem ám holmi koszorúk meg almák voltak, hanem egész paloták, birtokok, rabszolganők, hímzett ruhák s arany, amennyit csak akart. Száz szónak is egy a vége: Lysonnak Ionia-szerte híres-nevezetes vagyona hamarosan megcsappant, kimerült. Mikor aztán már alaposan megkopasztotta, faképnél hagyta, s máris másra - éspedig egy dúsgazdag krétai fiúra - vetette ki hálóját. És ez lett Deinias utódja: az asszony hamar a szeretője lett, s a fiú vakon hitt neki.

Deinias, hogy nemcsak Charikleia, hanem tányérnyalói is kiadtak rajta - mert ezek is mind átszivárogtak a kegyelt krétaihoz -, elbandukolt Agathokleshez, aki már régen tudta, hogy ebül vannak barátja dolgai. És eleinte röstelkedett, de aztán mégis rendre elmesélte, hogyan lett szerelmes, hogyan hágott nyakára vagyonának, hogyan hidegedett el tőle az asszony, hogyan ütötte ki a nyeregből a krétai, és végül hogy ő bizony, Charikleiától elhagyatva, nem akar tovább élni.

Agathokles úgy érezte: idétlenség volna Deiniasnak ebben a pillanatban az orra alá dörgölni, hogy éppen ő volt az egyetlen barátja, akit sohasem hívott meg, akinél kedvesebbek voltak neki tányérnyaló cimborái. Ellenben eladta egyetlen birtokát, a samosi szülői házat, s az árát, három talentumot, elhozta barátjának.

Amint Deinias megint pénzhez jutott, Charikleia nyomban felfedezte, hogy ez az ifjú valamiképpen megint milyen csinos lett. Újra megjelent a rabszolgalány, feltünedeztek a levélkék, s jöttek a szemrehányások, hogy miért nem mutatkozott oly régóta már; összeverődtek egy kis potyázásra a cimborák is; megszagolták, hogy Deiniason megint van kopasztani való.

Deinias megüzente az asszonynak, hogy meglátogatja, s el is ment hozzá.

Éppen elszunnyadt a háznép.

Deinias belopózott.

És ekkor Demonax, Charikleia férje (már akár magától szimatolt ki valamit, akár összebeszélt a feleségével; mesélik így is, úgy is), felbukkant valami rejtekhelyről, s kiadta a parancsot, hogy zárják be a kaput, s fogják le Deiniast. Fenyegetőzött korbáccsal, máglyával, s kardot emelt rá, mint afféle házasságtörőre. Deinias, amint ráeszmélt, miféle csávába jutott, felkapott egy ott heverő vasrudat, s úgy halántékon sújtotta Demonaxot, hogy az menten szörnyethalt; megölte Charikleiát is, de nem ám egy csapásra, hanem előbb többször rávágott a vasrúddal, aztán Demonax kardjával. A háznép egy darabig rémült némaságban meredt a szörnyű jelenetre, aztán le akarták fogni; amint azonban a karddal őket is megriasztotta, menekülésre fogták a dolgot, s így Deiniasnak borzalmas munkája végeztével sikerült megszöknie.

Reggelig Agathoklesnél bújt meg; itt meghányták-vetették a történteket, s mérlegelték a jövő eshetőségeit. Reggel aztán beállítottak a rendőrtisztviselők - mert ekkorra már híre ment az esetnek, s letartóztatták Deiniast, aki egy szóval sem tagadta a gyilkosságot, és az Ázsiát kormányzó helytartó elé vezették. Ez átküldte őt a császárhoz, s nem sokkal ezután a császár rendeletére elszállították Gyarosra, a Kyklades egyik szigetére, örökös számkivetésbe.

Agathokles mindvégig vele maradt, elkísérte Italiába, vele együtt jelent meg a törvényszék előtt - egymaga a barátai közül -, s mindenben kezére járt. Mikor pedig Deiniasnak számkivetés lett a sorsa, akkor sem hagyta el barátját, hanem önmagát is arra ítélte, hogy Gyarosban tartózkodjék, s megosztotta vele a számkivetést. Aztán, hogy mindenükből kifogytak, s nélkülözni kezdtek, elszegődött búvárnak a bíborkagyló-halászokhoz, s ebből a keresményből tartotta el Deiniast. Hosszas betegsége alatt ápolta, és mikor meghalt, még akkor sem volt hajlandó visszatérni hazájába, hanem ottmaradt a szigeten, mert még holtában is restellte elhagyni barátját.

Íme, így cselekedett ez a görög jó barát. Az eset pedig nemrégiben történt: mert ha jól emlékszem, alig van öt éve annak, hogy Agathokles Gyaroson elhalálozott.

BARÁTSÁG MINDHALÁLIG

ELMONDOK EGY TÖRTÉNETET, Makentes, Lonchates és Arsakomas barátságáról.

Arsakomas, mikor egyszer követségbe ment a bosporosiakhoz az adó ügyében - amelyet nekünk rendszeresen fizettek, de amellyel akkor már harmadik hónapja hátralékban voltak -, beleszeretett Mazaiába, Leukanornak, a bosporosi királynak leányába. Amint ebédnél a szépséges, sudár szüzet, Mazaiát megpillantotta, úgy megszerette, hogy a nyugalma nyomban odalett.

Az adóügyet már elintézte, a király kihallgatáson fogadta, és búcsúlakomát rendezett tiszteletére. Szokás már a Bosporosban, hogy az ifjak lakoma közben kérik meg a lányokat, s elmondják, milyen jó tulajdonságaik alapján tartják magukat méltónak a lány kezére. Vélet-

lenül éppen akkor is sok kérő vett részt a lakomán, királyok, királyfiak; ott volt Tigrapates, a lazosok királya, aztán Adyrmachos, Machlyene uralkodója és sokan mások. Minden kérőnek kötelessége kijelenteni, hogy leánykérés végett jött, aztán elhelyezkedni a többiek közt, s nyugodtan lakomázni. Amint azonban befejezik az ebédet, boroskancsót kér, áldozatul az asztalra loccsant belőle, s megkéri a leányt, közben pedig egyre-másra feldicséri magát, már akár a származása előkelő, akár a vagyona dús, akár a hatalma nagy.

Miután hát szokás szerint már sokan elvégezték a boráldomást, és megkérték a leányt, büszkén felhánytorgatva királyi nevüket és dús vagyonukat, utoljára Arsakomas is elkérte a kancsót, de nem áldozott belőle - mert a szkítáknál nem szokás bort elönteni: ez isten ellen való vétek számba megy -, hanem egy hajtásra kiitta, és így szólalt meg:

- Király, hozzám add feleségül leányodat, mert én vagyonommal s kincseimmel sokkal inkább megérdemlem, mint ezek.

Leukanor elcsodálkozott, mert úgy tudta, hogy Arsakomas közrendbeli szkíta és szegény ember. Megkérdezte hát:

- Mennyi nyájad van, Arsakomas, és hány szekered? Mert a ti vagyonotok ilyesmiben van.

Az pedig így felelt:

- Bizony nekem sem nyájam, sem szekerem, de van két olyan talpig derék barátom, amilyen egy szkítának sincs!

Ezért aztán kinevették, és lefitymálták; meg voltak győződve róla, hogy becsípett.

Adyrmachos, akire a választás esett, másnap reggel szándékozott hazavinni menyasszonyát a machlyesekhez, a Maiotis mellé. Arsakomas pedig hazasietett, és elmondta barátainak, hogyan szégyenítette meg a király, s hogyan nevették ki a lakomán látszólagos szegénysége miatt.

- Pedig bizony én megmondtam neki - folytatta -, mekkora kincsem van bennetek, ó, Lonchates és Makentes, s azt is, hogy a ti ragaszkodástok többet ér, és sokkal szilárdabb, mint a bosporosiak hadereje. De ahogy mondókámnak a végére értem, kicsúfolt és lefitymált benneteket, leányát pedig Adyrmachosnak adta feleségül, mert ennek állítólag tíz arany-kancsója, nyolcvan négyüléses szekere, s rengeteg juha és ökre van. Így hát ő többre becsülte a roppant nyájakat, a művészi kancsókat s a nehéz szekereket, mint a derék férfiakat. Nos, barátaim, engem két dolog bánt: egyrészt szeretem Mazaiát, másrészt meg nagyon az elevenembe vágott a sértés, amely annyi ember előtt ért. Egyúttal azt hiszem, titeket is éppen így bántalom ért, mert mindegyikünkre a szégyen harmadrésze esik, ha már olyan egyezségben élünk, hogy azóta szinte egy ember vagyunk, egy az örömünk, egy a bánatunk.

- Nem addig van az - vágott közbe Lonchetes. - Ha veled ez a csúfság megesett, mindegyikünket érte az egész megszégyenítés!

- Nos hát - szólalt meg Makentes -, hogyan cselekedjünk ebben a helyzetben?

- Megosztjuk a munkát - válaszolta Lonchetes. - Én megígérem Arsakomasnak, hogy elhozom Leukanor fejét, neked pedig a menyasszonyt kell idehoznod.

- Meglesz - hagyta rá a másik. - Te pedig, Arsakomas, közben itt maradsz, s mert valószínű, hogy azután majd harcra kényszerülünk, gyűjt és tarts készen fegyvert, lovat, s minél nagyobb haderőt. Könnyű szerrel toborozhatsz nagy sereget, hiszen magad is ember vagy a gáton, nekünk is rengeteg a háznépünk, különösen ha letelepszel az ökörbőrre.

Így is határoztak.

Lonchetes azon mód elindult a Bosporosba, Makentes a machlyesekhez, mindketten lóháton, Arsakomas pedig otthon maradt, megbeszélt mindent a pajtásaival, házuk népéből hadsereget fegyverzett, s végül még az ökörbőrre is letelepedett. Ez az ökörbőr-intézmény a szkítáknál ilyenféle: ha valakit bántalom ér, s bosszút akar venni a másikon, de látja, hogy a maga erejéből nem mérkőzhetik vele, ökröt áldoz, húsát feldarabolja és megfőzi, aztán az ökörbőrt leteríti a földre, s a két kezét hátrateszi és összekulcsolja, mint azok, akiknek hátul összekötözik a könyöküket.

Ez náluk a fő-fő módja a segítségkérésnek.

Mikor már ott hever készen az ökörhús, jönnek az illetőnek atyjafiai, s más is, akinek kedve tartja; mindegyik kivesz egy-egy jó darabot, jobb lábával rálép az ökörbőrre, s aszerint, amint módja van benne, megígéri: az egyik, hogy kiállít teljes ellátással és zsolddal öt lovast, a másik tízet, a harmadik még többet, a negyedik meg annyi nehéz vagy könnyű fegyverzetű katonát, amennyit csak bír; aki meg nagyon szegény, az a maga személyében áll be. Így az ökörbőr révén néha tekintélyes haderő toborzódik össze, s az ilyen hadsereg keményen összetart, és győzhetetlenül helytáll az ellenség előtt, mert szent eskü köti: ugyanis az ökörbőrre lépés egyértelmű az esküvel. Arsakomas tehát ehhez a módhoz folyamodott, és össze is verődött így körülötte vagy ötezer lovas, nehéz és könnyű fegyverzetű pedig összevissza húszezer.

Lonchetes feltűnés nélkül eljutott a Bosporosba, és a király elé járult, aki éppen valami államüggyel foglalatoskodott. Előadta, hogy a szkíta ország megbízottjaként jött ugyan, de mint magánember is fontos dolgokat akar közölni a királlyal.

Biztatására, hogy csak beszéljen, így kezdte:

- A szkíták azt a szokásos és szinte mindennapos kérésüket terjesztik eléd, hogy pásztoraitok ne jöjjenek át a síkságra, hanem csak a hegyekig legeltessenek. Azt üzenik, hogy azokat a rablókat, akik a ti panaszotok szerint betörnek országotokba, nem a mi népünk határozata uszítja rátok, hanem ezek egytől egyig a maguk szakállára s a maguk zsebére rabolnak. Ha pedig csak egyet is elcsípsz közülük, felhatalmazunk arra, hogy megfenyíttesd. Ennyit bíztak rám hivatalosan. Én a magam nevében barátilag figyelmeztetlek, hogy Arsakomas, aki a minapában követségben járt nálad, nagy hadjáratra készül ellened dühében, azt hiszem, amiatt, hogy elutasítottad, mikor leányodat megkérte. Sőt mi több, már hetednapja ül az ökörbőrön, és immár nem csekély hadsereg áll a pártján.

- Magam is értesültem olyasmiről - felelte Leukanor -, hogy az ökörbőr révén hadsereget toboroznak, de arról semmit sem tudtam, hogy ez ellenünk irányul, és hogy Arsakomas a bujtogató.

- De bizony hogy ellened készülődnek - vágta rá Lonchetes. - Ellenben ez az Arsakomas nekem ellenségem, s gyűlöl, mert az öregebbek engem többre tartanak, s mindenben különb ember számba vesznek. Ha azonban te ide ígéred nekem második leányodat, Barketist, mert hiszen én egyébként sem vagyok méltatlan hozzátok, akkor hamarosan elhozom neked Arsakomas fejét.

- Megígérem - harsant fel a király nagy szorongásában, mert jól tudta, hogy a leánykérés az oka Arsakomas dühének, és különben is rettegett a szkítáktól.

- Esküdj meg - mondta Lonchates -, hogy állod az egyezséget, s nem fogod letagadni.

Amint ezek után a király éppen meg akart esküdni, égre tárt karokkal, Lonchates rászólt:

- Ne itt, uram, nehogy még valaki meglásson, és megsejtse, mire esküszünk. Menjünk be ide ni, Ares templomába, zárjuk magunkra az ajtót, s úgy tegyünk esküt, meg ne hallja senki se! Mert félek, hogy ha Arsakomas megtud ebből valamit, még a hadjárat előtt eltesz láb alól, hiszen máris nagy-erős hadsereg áll mögötte.

- Menjünk be hát - szólt a király -, ti pedig húzódjatok csak vissza minél messzebbre. Senki se merjen a templomba lépni, csak ha hívok valakit!

A testőrök visszahúzódtak, Lonchates pedig, amint bent voltak, kardot rántott (másik kezét a király szájára tapasztotta, hogy ne kiálthasson), s mellbe döfte a királyt, levágta a fejét, köpenye alá rejtette, közben pedig mintha még beszélgetne vele, visszaszólt, hogy mindjárt itt lesz: mintha a király elküldte volna valamiért. Ekképpen eljutott arra a helyre, ahol kikötve hagyta a lovát, nyeregbe pattant, és elvágtatott Szkítiába. Senki sem vette üldözőbe, mert a bosporosiak egyáltalán nem is sejtették, mi történt; mikor pedig megtudták, összemarakodtak a királyi hatalmon.

Így végezte dolgát Lonchates. Aztán átadta Leukanor fejét Arsakomasnak, s ezzel teljesítette ígéretét.

Makentes már útközben értesült a bosporosi eseményről, s amint a machlyesekhez ért, első dolga volt megjelentetni nekik a király meggyilkolását.

- Adyrmachos - mondta -, az ország téged kíván királyul, hisz a veje vagy. Nyomulj hát előre, s teremj ott addig, amíg a helyzet zavaros, és ragadd kezedbe a hatalmat; menyasszonyod pedig jöjjön utánad kocsin, mert könnyebben magadhoz hajlítod a bosporosi népet, ha meglátják Leukanor leányát. Én alán vagyok, s anyai ágon rokona ennek a leánynak, mert Leukanor felesége, Masteira, közülünk származik. Most is Masteira Alániában élő testvéreinek küldöttjeként jövök, akik azt üzenik, hogy rögtön vonulj a Bosporosba, s ne engedd, hogy a hatalom Eubiotosnak, Leukanor féltestvérének kezére jusson, aki mindig csak a szkítákkal barátkozik, az alánokat pedig gyűlöli.

Ezt mondta Makentes, aki alánnak volt öltözve, s alán nyelven beszélt; az alánok és szkíták viselete majdnem egyforma, csak éppen az alánok nem viselnek olyan hosszú hajat, mint a szkíták. Makentes ebben is az alánokhoz igazította magát, s levágott a hajából annyit, amennyivel rövidebb hajat viselnek az alánok a szkítáknál. Ennek révén elhitték neki, hogy rokona Masteirának és Mazaiának.

Aztán így folytatta:

- És most, Adyrmachos, ha te is úgy akarod, kész vagyok veled vonulni a Bosporosba, vagy ha jobbnak látod, itt maradni s utánad vinni menyasszonyodat.

- Igen, igen - kapott rajta Adyrmachos -, jobb lesz így. Nagyon szeretném, ha te kísérnéd Mazaiát, aki vérrokona vagy, mert ha velünk vonulsz a Bosporosba, legfeljebb egy lovassal leszünk többen; ha ellenben menyasszonyomat kíséred, egész csapattal felérsz egymagad.

Így is lett.

Adyrmachos elvonult, s rábízta Makentesre, hogy kísérje el Mazaiát, aki még hajadon volt.

Egész nap kocsin utazott a leány, de amint az éj leszállt, lóra ültette (gondoskodott róla, hogy még egy lovas legyen a kíséretükben), maga is nyeregbe pattant s elvágtatott, de nem a Maiotis irányában, hanem az ország belseje felé. Közben-közben megpihentette ugyan a leányt, mégis harmadnapra eljutott a szkíták földjére. Vágtató lova, ahogy célhoz ért, néhány pillanat múlva holtan rogyott össze.

Makentes pedig átadta a leányt Arsakomasnak.

- Fogadd - úgymond - tőlem is, amit megígértem.

Mikor pedig Arsakomas a hirtelen meglepetéstől felindultan hálálkodni kezdett, Makentes így szakította félbe:

- Elég, ne bánj velem úgy, mintha idegen volnék hozzád! Mert hálálkodnod nekem annyi volna, mintha a bal kezem megköszönné a jobbnak, hogy mikor egyszer megsebesült, ápolta, s fájdalmait szerető gonddal csillapítgatta. Éppily nevetségesekké válnánk mi is, akik annak idején vérszerződést kötöttünk, s úgyszólván egy emberré forrtunk össze, ha most nagy dolognak tartanám, hogy egyik részünk valami jót cselekszik a közösségünk érdekében. Mert ami a közösség javára van, azt az egyes a maga érdekében is cselekedte.

Így oktatta ki Makentes a hálálkodó Arsakomast.

Adyrmachos, amint az árulásról értesült, nem ment el a Bosporosba, mert ott máris Eubiotos uralkodott, hanem hazament országába, nagy sereget gyűjtött, s a hegyeken át betört Szkítiába. Nem sokkal utána Eubiotos is berontott, mérhetetlenül sok göröggel s a fegyverbe szólított alánok és sarmaták húszezer-főnyi seregével. Eubiotos és Adyrmachos egyesített hadereje kilencvenezer főre rúgott, s ennek a harmadrésze lovas íjász volt. És ámbátor mink (magam is részt vettem a vállalkozásban, mert az ökörbőrön száz lovast ajánlottam a magam költségére) a lovassággal együtt alig voltunk összevissza harmincezren, mégis helytálltunk támadásuk előtt. Vezérünk Arsakomas volt.

Amint észrevettük, hogy közelednek, élünkön a lovassággal előrenyomultunk. Hosszú és kemény volt a küzdelem; seregünk hátrált, falanxunkat áttörték, s utoljára az egész szkíta haderő két részre szakadt. Az egyik megfutamodott, pedig nem szenvedett döntő vereséget; futása inkább olyannak látszott, mint a visszavonulás, mert az alánok nem merték őket messzire üldözni. A másik felét (ez volt a gyöngébb) az alánok és a többiek bekerítették, és aprították, minden oldalról nyíl- és dárdazáport zúdítottak rájuk, úgyhogy bekerített embereink már végveszélyben voltak, és tömegesen hajigálták el fegyvereiket.

Éppen ezeknek sorában volt Lonchetes és Makentes is. Vakmerő küzdelmükben már meg is sebesültek, éspedig Lonchetes lándzsadöféstől a combján, Makentes pedig buzogánycsapástól a fején és dárdaszúrástól a vállán. Amint ezt észrevette Arsakomas, aki a sereg másik felénél volt, úgy gondolkozott, hogy gyalázatos dolog volna barátait cserbenhagyni s megfutamodni. Megsarkantyúzta hát lovát, s hangos harci kiáltással, sújtásra emelt karddal az ellenség közé ugratott, úgyhogy az nem állta viharzó rohamát, hanem szétvált, s utat nyitott előtte. Amint barátaihoz ért, maga mellé szólította többi harcosait is mind, aztán rárohant Adyrmachosra, s egyetlen kardcsapással nyakától a derekáig kettéhasította.

A vezér elestével megbomlott az egész ellenséges sereg, utána az alán, s végül a görög haderő is. Így aztán mink kerekedtünk felül, és messzire üldöztük s vágtuk volna az ellenséget, ha az éjszaka végét nem szakítja harcunknak.

Másnap követek jöttek az ellenségtől azzal a kéréssel, hogy kössünk békét. A bosporosiak megajánlták, hogy kétszeresét fizetik az eddigi adónak, a machlyesek megígérték, hogy kezeseket adnak, az alánok pedig kötelezték magukat, hogy támadásuk jóvátételéül meghódítják nekünk a sindianosokat, akikkel régóta hadilábon álltunk.

Ilyen feltételek alapján, főképpen Arsakomas és Lonchetes javaslatára, megegyeztünk; ők vezették a tárgyalásokat, és így kötöttük meg a békét.

A SZELENCE TITKA

STRATONIKE, mikor még az első férjével élt, egyszer azt álmodta, hogy Hera felszólította: építsen neki a szent városban templomot, s megfenyegette, hogy ha vonakodnék, keservesen megadja az árát. Eleinte rá sem hederített, de hogy súlyos betegség lepte meg, elmondta látomását férjének, megengesztelte Herát, s megfogadta, hogy felépítteti a templomot.

Erre azon nyomban meggyógyult.

Férje pedig elküldte a szent városba, s rengeteg kincset adott vele és hatalmas sereget, részben az építkezés céljaira, részben biztonsága okáért. Aztán magához hívatta egyik kedves hívét, a deli-szép ifjú Kombabost, és így szólt hozzá:

- Kombabos, te derék ifjú vagy, s ezért minden hívemnél jobban szeretlek. Nagyra becsülöm okosságodat és hozzám való hűségedet, amelynek immár annyi bizonyságát adtad. Nos, most szükségem van páratlan megbízhatóságodra: azt akarom, hogy kísérd el feleségemet, fejezd be a templomépítést, végezd el az áldozatokat, s légy főparancsnoka az oda vonuló hadseregnek. Ha visszatérsz, bőséges jutalomban lesz részed.

Erre Kombabos rögtön kérésre-könyörgésre fogta a dolgot, hogy ne küldje őt, ne bízza rá kincseit, feleségét és a szent művet, mert ez a feladat meghaladja erejét. Attól félt ugyanis, hogy a király idő múltával féltékeny lesz rá Stratonike miatt, akit egyedül kellett elkísérnie. Azonban a király nem engedett, Kombabos pedig másodszor már azzal a kéréssel járult elé, hogy a király adjon neki legalább hét napi időt, s csak ennek elteltével indítsa útnak, hogy addig még valami nagyon sürgős ügyét elintézhesse.

Ezt a király készségesen megadta neki. Kombabos pedig hazament lakására, levetette magát a földre, s így kesergett:

- Ó jaj, szegény fejemnek, mit ér nekem ez a nagy bizalom! Mi hasznom lesz ebből a küldetésből, hisz előre látom a végét! Fiatal vagyok, és szép asszonyt kell kísérnem. Ebből nagy bajom kerekedik, hacsak előre el nem hárítom a veszedelem minden lehetőségét. Ezért hát nagy áldozatra kell elszánnom magamat, de ez legalább fölöslegessé teszi minden aggodalmamat.

Szólt és megcsonkította magát, s levágott szemérmét mirhával, mézzel s egyéb fűszerszámokkal együtt kis szelencébe rejtette, aztán ujján viselt pecsétgyűrűjével lezárta. Végül begyógyította sebét.

Mikor már úgy gondolta, hogy útra kelhet, megjelent a király előtt, és sok tanú jelenlétében e szavakkal nyújtotta át a szelencét:

- Uram, ez az én legdrágább, legféltettebb kincsem, s eleddig a házamban őriztem. Most azonban, hogy ilyen nagy útra kelek, a te kezedbe teszem: őrizd meg gondosan, mert drágább nekem az aranynál, s az életemmel felér. Ha visszatérek, szeretném épségben visszakapni.

A király átvette a szelencét, a maga pecsétgyűrűjével is lepecsételte, s megőrzés végett rábízta kincstartóira.

Ennek utána Kombabos nyugodtan tette meg útját. A szent városba érkezvén, buzgón nekiláttak a templomépítésnek. Három év telt el ebben a munkában, s ezalatt bekövetkezett az, amitől Kombabos rettegett: Stratonike, hogy folytonosan együtt volt vele, beleszeretett, és nemsokára valósággal őrjöngött érte. A szent város lakói azt beszélik, hogy mindennek Hera volt az okozója, mert jól tudta ugyan, hogy Kombabos milyen derék ember, de Stratonikét sújtani akarta, mert csak olyan kénytelen-kelletlen ígérte meg a templomépítést.

Stratonike eleinte türtőztette magát, s rejtegette szenvedélyét, de mikor sehogy sem bírta többé magába fojtani a szenvedést, nem takargatta emésztő fájdalmát, nappal is egyre sírdogált. Kombabost szólongatta, Kombabos volt mindene. Végre is, hogy szenvedélyével szemben tehetetlen volt, tisztes módot keresett szerelme bevallására. Visszariadt attól, hogy szerelmet valljon egy férfinak, és szégyellte megtenni az első lépést. Tehát olyasmit eszelt ki, hogy majd bort iszik, becsíp s így beszél az ifjúval: mert a borivás megoldja az ember nyelvét, s elvégre az sem nagy szégyen, ha nem sikerül a dolog, hiszen ilyenkor minden cselekedetünk a beszámíthatóság rovására megy.

A gondolatot tett követte.

Amint felkeltek az asztaltól, elment Kombabos lakására, átkulcsolta a térdét, s rimánkodva megvallotta szerelmét. A fiatalember idegenkedve fogadta szavait, visszautasította ajánlatát, és szemére vetette részegségét. De mikor Stratonike azzal fenyegetőzött, hogy szörnyű kárt tesz magában, Kombabos ijedtében mindent elmondott neki, elmesélte az önmaga ellen elkövetett merényletet, sőt kézzelfogható bizonyságát is szolgáltatta az esetnek. Mikor Stratonike látta a hihetetlent, őrjöngő vágya ugyan lecsillapodott, de szerelme egy cseppet sem fogyatkozott meg, sőt innen kezdve a folytonos együttlétben kereste olthatatlan vágya vigaszát. Az effajta szerelem még ma is járja a szent városban: az asszonyok szenvedélyesen vágyódnak a gallusokra, a gallusok őrjöngnek az asszonyokért, de senki sem féltékenykedik, s ezt a viszonyt különösképpen szentnek tartják.

De hát a királynak is fülébe jutottak Stratonikének a szent városban viselt dolgai; sokan jöttek onnan hozzá, akik árulkodtak s elmesélték a történteket. Mélyen megszomorodott ezen a király, s bár a mű még nem volt befejezve, visszahívta Kombabost.

(Vannak, akik olyasmiket hazudnak, hogy Stratonike, mikor minden kérése hiábavaló volt, maga írt férjének, s megvádolta Kombabost, hogy el akarta csábítani, szóval az asszíriaiak ugyanazt mesélik Stratonikéről, amit a görögök Stheneboiáról s a knossosi Phaidráról. De én ilyesmit sem Stheneboiáról, sem Phaidráról nem hiszek el. Különben mindegy, akárhogy is volt.)

Amint a király üzenete megjött a szent városba, Kombabos azonnal kitalálta, honnan fúj a szél. Nagy nyugodtan útra kelt, hiszen a védelme odahaza volt. Alig érkezett meg, a király rögtön megkötöztette, s fogságra vettette, majd mikor egybegyűltek hívei, akik Kombabos kiküldetésekor is jelen voltak, elővezettette az ifjút, vádat emelt ellene, és szemébe vágta házasságtörését és erkölcstelenségét. Ziháló nagy izgalomban hánytorgatta fel hűtlenségét s árulását, és azt mondta, hogy Kombabos háromszoros bűnt követett el: először is házasságtörő, aztán galádul visszaélt a bizalommal, végül szentségtörő is, mert az isten szolgálata közben vetemedett ilyesmikre. Voltak ott sokan, akik azt vallották, hogy a tulajdon szemükkel látták a két szerelmest egymás karjaiban. Végül az volt az egyhangú vélemény, hogy Kombabosnak, halálos bűnéért, rögtöni halállal kell lakolnia.

Némán állt ott eddig Kombabos. De most, hogy már-már a vesztőhelyre vitték, megszólalt, s visszakövetelte kincsét. Odavágta, hogy a király nem felségsértés, nem is házasságtörés miatt végezteti ki, hanem azért, mert szeretné megkaparintani a szelencét, amelyet elutazásakor rábízott. Erre a király hívatta a kincstartót, s megparancsolta, hogy azonnal hozza ide az őrizetére bízott szelencét. Az elő is hozta, Kombabos pedig feltörte a pecsétet, megmutatta, mi van benne, elmondta, hogy mennyit és mit szenvedett, és így folytatta:

- Király, ettől féltem én, mikor erre az útra küldtél, ezért húzódoztam az utazástól, s mikor akaratodból mégis rám nehezedett a kényszerűség, ezt műveltem magammal, királyom javára, magamnak is szerencsémre. Csonka ember vagyok, s mégis férfibűn a vád ellenem.

Ezekre a szavakra a király felordított, megölelte Kombabost, és könnyek közt rebegte:

- Ó, Kombabos, hogy mérhettél magadra ily borzasztó szenvedést! Mért hajtottad végre magadon ezt a borzalmas csonkítást, aminőt férfi még el nem követett? Szerencsétlen barátom, sehogy sincs kedvemre, hogy olyasmire szántad magad, amit bár ne tettél volna, s bár én ne láttam volna: mert erre a védelemre előttem nem volt szükséged. De ha már az istenség így rendelte, legyen részemről első elégtételed feljelentőid halála, aztán pedig nagy ajándékokat rendelek részedre: rengeteg aranyat, mérhetetlenül sok ezüstöt, asszíriai díszruhákat, királyi lovakat. Végül pedig: bejelentés nélkül is beléphetsz hozzám, és senki sem akadályozhat meg abban, hogy színem elé járulj, még akkor sem, ha feleségemmel fekszem az ágyban.

Ezt mondta a király és szavának állt: a feljelentőket nyomban vérpadra hurcolták. Kombabos pedig megkapta az ajándékokat, s barátsága a királlyal még szorosabbra fűződött.

Bölcsességben és szerencsében egyetlen asszíriai sem volt Kombaboshoz fogható.

AELIANUS

A SZERELMES DELFIN

EL KELL MESÉLNEM, hogy egyszer régen Iasosban egy delfin halálosan beleszeretett egy gyönyörű szép fiúba. Iasos tornacsarnoka a tengerparton van; miután a fiúk belefáradtak a futásba és a tornagyakorlatokba, régi szokás szerint beugrottak a tengerbe és fürödtek. Amint egyszer úszkáltak, egy delfin forrón beleszeretett éppen abba a fiúba, aki a leggyönyörűbb szépség volt valamennyi közt. Mikor első ízben odaúszott a fiúhoz, meglehetősen megijesztette; de lassankint a fiú hozzászokott; a delfin magához édesgette, úgyhogy végül is megenyhült iránta a fiú, és összebarátkozott vele. Ezután már játszadoztak, sőt versenyt úsztak egymással; mikor aztán a fiú egyszer a hátára ült, mint lovas a lóra, boldogan meglovagolta a szerelmes delfint. Megcsodálták ezt a látványt az iasosiak is, az idegenek is. A szerelmesét hordozó delfin pedig repült vele a tengeren, amily messzire a fiúnak szabad volt elúsznia, aztán visszatért vele, és a part közelében letette; miután elváltak, a fiú hazament, a delfin pedig visszamerült a tengerbe.

Amint a fiúk szétoszlottak a tornacsarnokból, a delfin rendszerint megjelent. A fiú már várta, s amint megpillantotta, elöntötte az öröm, aztán nagy élvezettel játszadozott a delfinnel. Természetes szépségét megsokszorozta az a tudat, hogy nem csupán az emberek tartják gyönyörűnek, hanem az oktalan állatok is.

De az irigy sors nem sokkal utóbb véget vetett kölcsönös szerelmüknek. Midőn egyszer a fiú nagyon sokat úszott, és túlságosan kifáradt, oly vigyázatlanul vetette rá magát hasmánt delfinparipájára, hogy nem ügyelt az állat hátán felmeredő tüskés uszonyra, és ez fölsebezte a gyönyörű fiú köldökét: így történt, hogy néhány ütőere felszakadt, a fiú rengeteg vért vesztett, és ebbe ott mindjárt bele is halt.

A delfin ezt észrevette: részben abból, hogy terhe súlyosabb lett (mert lovasa nem volt oly könnyű és lebegő, mint rendszerint, hiszen nem könnyítette már testét a lélegzés), részben pedig abból, hogy meglátta maga körül a csupa vér tengert. Mikor megértette, hogy mi történt, szerelmese nélkül ő sem akart tovább élni.

Ezért, mint a viharzó tenger hullámaitól korbácsolt hajó, veszettül nekiiramodott, és a halottal a hátán kivetette magát a partra. Így feküdtek ott a földön, az egyik holtan, a másik - a lelki megrázkódtatás miatt - a halál révén.

Az iasosiak, hogy ezt a szenvedélyes szerelmüket megdicsőítsék, a gyönyörű fiúnak és delfinszerelmesének közös síremléket emeltek, és szobrot állítottak fölé, amely delfin hátán ülő gyönyörű fiút ábrázolt; és érmeket verettek ezüstből és bronzból az ő képmásukkal, szerencsétlen sorsuk emlékezetéül.

ANDROKLES ÉS AZ OROSZLÁN

AZ ÁLLATOKNAK IS VAN emlékezőtehetségük, és ez is egyik sajátos adományuk, anélkül hogy szükségük volna holmi különleges emlékező művészetre, amit bizonyos nagyszájú hencegők találtak fel, legalábbis így dicsekszenek. Ezt bizonyítja az itt következő történet is.

Egy Androkles nevű rabszolga megszökött gazdájától, a római senatortól; hogy mit követett el, súlyos volt-e a bűne vagy jelentéktelen, nem tudnám megmondani. Elég az hozzá, hogy eljutott Afrikába, elkerülte a városokat, s amint mondani szokták: csak a csillagok útmutatását követte, s így vándorolt ki a sivatagba; ott kint a forrón izzó nap sugarai agyonperzselték, úgyhogy végre egy sziklabarlangban talált enyhítő védelmet és nyugalmat.

Igen ám, de ez a barlang egy oroszlánnak a tanyája volt. Az állat épp hazatért a vadászatáról, de rettenetesen kínozta az a hatalmas tüske, amelybe útközben belelépett. Amint a barlangban meglátta az ifjút, szelíden ránézett, elkezdte csóválni a farkát, odatartotta neki a mancsát, és a maga módján kérlelte, hogy húzza ki a tüskét a talpából. Androkles azonban eleinte csak lapult félelmében, de mikor észrevette, milyen szelíd az állat, s megpillantotta a sebet a lábán, kihúzta a fájdalmat okozó tüskét, és megszabadította az állatot kínjaitól.

Határtalan volt az oroszlán öröme. Nem maradt adós orvosának a gyógyítás díjával, hanem úgy bánt vele, mint kedves vendégbarátjával: az egész vadászzsákmányát megosztotta vele. Az oroszlán, oroszlán módra, nyersen ette meg a húst, Androkles azonban megsütötte a maga részét; így aztán közösen étkeztek, de mindegyik a maga természete szerint.

Így élt ott Androkles három esztendeig. Mivel azonban a haja mérhetetlenül megnőtt, és ezért a bőre kibírhatatlanul viszketett, otthagyta az oroszlánt, és találomra elindult. Amint így céltalanul bolyongott, elfogták, s miután kiderítették, hogy kinek a tulajdona, megbilincselték, és visszaküldték a gazdájához Rómába. Ez felelősségre vonta a rabszolgát a gazságáért, s Androklest arra ítélték, hogy vettessék a vadállatok elé zsákmányul.

Azonban azt a bizonyos afrikai oroszlánt is megfogták, és beeresztették az amfiteátrumba, s ugyanakkor azt az ifjút is, aki ennek az oroszlánnak a vendége és lakótársa volt. Az ember pedig nem ismerte meg az állatot, ez azonban azonnal felismerte az embert, a farkát csóválta, egész testével hozzásimult, és lábaihoz vetette magát. Jóval később Androkles is felismerte házigazdáját, átölelte az oroszlánt, és úgy üdvözölte, mint hosszú utazásból megtért barátját. Olyan látszata volt ennek az egésznek, mintha valami boszorkányság volna a dologban, tehát még egy párducot is ráeresztettek a rabszolgára, de amint épp rárohant Androklesre, az oroszlán, hálából egykori orvosa és asztaltársa iránt, segítségére sietett, és széttépte a párducot.

Érthető, hogy a közönséget meghökkentette ez a jelenet; a játékrendező magához hívatta Androklest, aki aztán mindent megmagyarázott neki. És mikor ennek mindenfelé híre ment, és a nép részletesen megismerte az esetet, zajos kiáltozással követelte a rabszolga és az oroszlán szabadon bocsátását.

Nyilvánvaló tehát, hogy az állatoknak is van emlékezőtehetségük.

A HŰSÉGES KUTYA

AZ EPEIROSI PYRRHOS egyszer meggyilkolt ember hullájára bukkant útközben, s látta, hogy a holttest mellett egy kutya virrasztja néhai gazdáját, nyilván azért, hogy a gyilkosság tetejébe még a holttestet is meg ne gyalázzák. A kutya ekkor már harmadnapja étlen-szomjan állta ezt a fárasztó és önfeláldozó őrséget.

Mikor ezt jelentették Pyrrhosnak, megsajnálta a halottat és eltemettette: egyúttal meg-parancsolta, hogy vegyék gondozásba a kutyát, s ha véletlenül jelen volt, maga is vetett neki

egy-egy jó falatot. Ez vonzalmat és szeretetet ébresztett a kutyában a király iránt, úgyhogy egyre jobban ragaszkodott hozzá.

Így tartott ez sokáig. Nem sokkal utóbb a király katonai szemlét tartott, s miközben a felvonuló katonákban gyönyörködött, a kutya is ott volt mellette. Egy darabig nyugodtan viselkedett, de mikor az elvonuló katonák közt meglátta gazdája gyilkosait, nem bírta tovább türtőztetni magát, hanem éktelen csaholással rájuk ugrott, körmeivel összevérezte őket, s közben egyre-másra visszanézett Pyrrhos felé, és tőle telhetőleg igyekezett megértetni vele, hogy akiket lefogott, azok a gyilkosok.

A királyban és kíséretében tehát gyanú támadt, s amint a kutya folyton ugatta az említett katonákat, gondolkodóba estek.

A két katonát letartóztatták, kínpadra vonták, s így kényszerítették őket gaztettük bevallására.

PINDOS ÉS A KÍGYÓ

MAKEDONNAK, Emathia (a későbbi Makedonia) királyának volt egy bátor és káprázatosan szép fia, Pindos. Voltak még más fiai is, de ezek szellemi tehetség és testi erő dolgában egyaránt elmaradtak mögötte. Ezek aztán később irigykedni kezdtek testvérükre bátorságáért és ragyogó sikereiért, és azon mesterkedtek, hogy elpusztítsák. Csakhogy ezzel a tulajdon romlásukat idézték elő, és Dikének, az igazság istennőjének törvénye szerint bűnhődtek.

Mikor aztán Pindos észrevette, hogy testvérei az életére törnek, elhagyta ősi országát, és ezentúl falun lakott. És mivelhogy izmos-erős férfi volt, már csak vadászattal foglalkozott.

Egyszer őzre vadászott. Mikor az őzek nekiiramodtak, ahogy csak a lábuk bírta, üldözőbe vette őket, oly gyorsan, ahogy csak a lova lába bírta, s így üldözés közben jócskán elszakadt vadásztársaitól. Az őzek besurrantak egy horpadt, igen mély szurdokba, amely eltakarta őket üldözőjük szeme elől, úgyhogy eltűntek, s így megmenekültek. Pindos most leugrott lováról, az állatot a kötőfékjénél fogva egy közeli fához kötözte, és elindult átkutatni a szurdokot, hogy az eltűnt őzbakot felkutassa. Egyszerre csak hangos szózatot hallott: „Ne bántsd az őzeket!”

És ámbár mindenfelé körülkémlelt, semmit sem látott. Ekkor aggodalom szállta meg, hogy hátha valamely felsőbb hatalom szózata volt ez a hang. Sebbel-lobbal eltávozott hát, és lovát is elvezette.

Másnap azonban gyalog visszatért arra a helyre, de félelmében, mivel eszébe jutott a szózat, nem mert bemenni a szurdokba. Miközben ezt az egészet meghányta-vetette magában, és el sem tudta képzelni: ugyan ki béníthatta meg az előző napon vadászszenvedélyét, és természetesen körülnézett: vannak-e ott a hegységben pásztorok vagy kunyhók, vagy más vadászok; egyszerre csak hatalmas kígyót pillantott meg; óriási szörnyeteg volt ez, amely testének nagyobb részét a földön vonszolta, de a nyaka, ehhez a tömeghez képest, csak igen alacsonyan meredt fel, ámbár ez a nyak a fejjel együtt mégis magasabb volt egy jó növésű férfinál. Pindos, amint meglátta, először megijedt, de eszébe sem jutott elmenekülni, hanem megemberelte magát, és igyekezett a szörnyeteget kellő óvatossággal megkörnyékezni. Szerencsére lőtt néhány madarat, ezeket odahozta, és odanyújtotta a kígyónak, vendégajándékul és váltságdíjul. Ezt csakugyan kiengesztelték, sőt mondhatni elbűvölték az ajándékok, úgyhogy elkotródott.

Az ifjú megörült ennek a sikernek, és ettől fogva jó szívvel állandóan lerótta a kígyónak az adót megmeneküléséért, úgyhogy vadászzsákmánya javát - akár hegyi vadak voltak, akár madarak - szíves ajándékul elvitte neki. És amilyen arányban buzgólkodott Pindos az ajándékozásban, oly mértékben halmozta el őt az istenség gyarapodással, úgyhogy napról napra jobban ment sora: a vadászaton egymás után sikerült neki a sok jó fogás, akár erdei vadakra cserkészett, akár madarakra, úgyhogy bőségesen élt. És egyre jobban terjedt a híre; azt rebesgették, hogy mindenféle vadállattal szembe mer szállni, és nincs olyan állat, amelyet vakmerőn le ne gyűrne. Igaz, hogy sudár termetű ember volt, és már óriási, s mégis arányos termetével is félelmet gerjeszthetett valamennyiben.

Emellett azonban, nyilván szépségével, a női szíveket is sorra lángra gyújtotta, úgyhogy valamennyien szerelemre lobbantak iránta. És nem csupán a hajadonok zarándokoltak ajtajához lelkesen és rajongva, hanem a férjes nőket is akiket pedig a törvény és erkölcs fékez - megejtette Pindos szépségének a híre, és inkább kívánták azt, hogy vele élhessenek, mint hogy az istennők közé kerüljenek. A férfiak java része is csodálta és szerette, csak a testvérei acsarkodtak rá.

Egyszer meglesték, amikor egyedül vadászott egy folyó közelében, és mivel látták, hogy társai nincsenek vele, megtámadták és leszúrták. Ő azonban még harsányan elordította magát, úgyhogy barátja, a kígyó, meghallotta - mert ennek az állatnak rendkívül éles a hallása és a látása. Tehát nyomban előbújt rejtekéből, testével rátekergőzött az elvetemült gyilkosokra, és addig szorította őket, amíg meg nem fulladtak. De azután is ott maradt őrségen az ifjú mellett, amíg csak oda nem jöttek hozzátartozói, akiknek feltűnt hosszas elmaradása. Mikor ott találták holtan, jajveszékelni kezdtek, de féltek a holttest őrzőjétől, s nem mertek közeledni hozzá, hogy eltemessék.

A kígyó azonban, a természetnek valami titkos sugallatából megérezte, hogy ő riasztja el az embereket, tehát szép lassan távozott onnét, s otthagyta a holttestet, hogy hozzátartozói megadhassák neki a végtisztességet. Így hát Pindost nagy pompával eltemették, és a folyót a gyilkosság helye közelében, az áldozatról és a sírjáról, Pindosnak nevezték el.

A ZSARNOK MEGSZÉGYENÜL

AGRIGENTUMBAN ÉLT Chariton, egy minden szépség iránt fogékony férfiú, akit különösképpen lenyűgözött a virágzó ifjak szépsége és varázsa. Ezért gyulladt forró szerelemre a ragyogó tehetségű és káprázatosan szép Melanippos iránt. Ezt a Melanippost, aki ugyancsak agrigentumi volt, a zsarnok Phalaris egyszer súlyosan megbántotta: peres ügybe bonyolódott a zsarnok egyik személyes barátjával; ebbe Phalaris azzal a paranccsal avatkozott bele, hogy azonnal vonja vissza panaszát; mikor pedig az ifjú fittyet hányt a parancsnak, a zsarnok a legsúlyosabb következményekkel fenyegette meg, ha nem engedelmeskedik. Így hát Phalaris erőszakos döntése miatt jog és igazság ellenére az ellenfél nyerte meg a pert, sőt a tisztviselők még a vádiratot is eltüntették.

Az ifjú ezt az erőszakoskodást elkeseredésében töviről hegyire kitálalta szerelmesének, s arra kérte: vegyen részt ő is abban a merényletben, amelyet a zsarnok ellen tervez; egyúttal igyekezett megnyerni a legszilajabb, legvérmesebb ifjakat, akiknek efféle hajlandóságát jól ismerte, hogy vegyenek részt az összeesküvésben.

Midőn Chariton látta barátja tüzes szenvedélyét és lobogó haragját, s azt is bizonyosra vette, hogy polgártársai egytől egyig rettegnek a zsarnoktól, és nem mernek majd közösséget vállalni

velük, azt felelte barátjának, hogy már régóta erre áhítozik ő maga is, és minden erejével arra törekszik, hogy megszabadítsa hazáját attól a szolgaságtól, amelybe süllyedt; de veszélyes volna, ha ez kiszivárogna az emberek közé.

Ezért azt követelte Melanippostól: hagyja rá a terv részletes kidolgozását, és bízza rá, hogy a cselekvésre alkalmas pillanatot ő jelölje ki. Az ifjú beleegyezett, s így Chariton az egész merényletet magára vállalta. Szerelmesét ki akarta hagyni a merényletből, hogy felfedeztetése esetén csak őt büntessék meg, s amazt ne rántsa magával a bajba.

Mihelyt elérkezettnek látta a pillanatot, magához vette tőrét, és megindult a zsarnok ellen. Mivel azonban a testőrök az efféle merénylőkre hiúzszemmel ügyeltek, őt is rajtacsípték. Phalaris börtönbe vettette, és megkínoztatta, hogy kicsikarja belőle cimborái nevét, Chariton azonban, akárhogy gyötörték, állhatatos maradt, és nem vallott.

Ez meglehetősen sokáig elhúzódott, s ezenközben Melanippos elment Phalarishoz, és megvallotta neki, hogy nemcsak cinkosa volt Charitonnak, hanem még a merénylet gondolata is tőle származik. A zsarnoknak arra a kérdésére, hogy mi indította erre, elmondta elejétől fogva az egész történetet, perének elvesztését, s megvallotta, hogy ezt a bántalmat elviselhetetlenül kegyetlennek érezte.

Phalaris bámulatában mindkettőnek a büntetését elengedte, s mindössze azt parancsolta meg nekik, hogy még aznap távozzanak nemcsak Agrigentumból, hanem egész Siciliából, de megengedte, hogy birtokaik törvényes jövedelmét ezután is megkaphassák.

Később Pythia, a delphoibeli jósnő, versben magasztalta ezt a barátságot: szerelmüket isteni barátságnak nevezte.

A CSODÁLATOS ASPASIA

A PHOKAIAI ASPASIA, Hermotimos leánya, árvaságban nevelkedett, mert születése anyjának életébe került. Így hát szűkös viszonyok közt, de jó erkölcsben és szigorúságban nőtt fel. Volt egy álma, amely éjszakáról éjszakára megismétlődött; szerencsét jósolt neki, s megcsillantotta előtte az eljövendő boldogságot, amely majdan egy szép és előkelő férfiú oldalán vár reá.

Még gyermekkorában kelés támadt az arcán, éppen az álla alatt. Csúnya volt még ránézni is, búsult is miatta a leányka apjával egyetemben. Az apja tehát orvoshoz vitte. Ez vállalkozott is a meggyógyítására, de három aranyat kért fizetség fejében. Az apa kijelentette, hogy ennyije nincs, mire az orvos odavágta, hogy ő sem kapja ingyen az orvosságot. Magától értetődik, hogy Aspasia ezen nagyon elkeseredett, elmentében sírva fakadt, s amint maga elé tette a tükrét, és meglátta magát benne, még kegyetlenebbül nekibúsult. Búbánatában étlen-szomjan maradt, míg végre jótékony álom szállt reá. Álmában eléje rebbent egy galamb, asszonnyá változott, s így beszélt hozzá:

- Ne csüggedj, hagyd faképnél az orvosokat kotyvalékaikkal együtt, ahelyett szedd össze Aphrodite valamennyi hervadt rózsakoszorúját, s ezzel borogasd kelésedet.

A leányka az istennő útbaigazítása szerint cselekedett, és a kelés csakugyan eltűnt: Aspasia lett megint a leggyönyörűbb leány, mert a leggyönyörűbb istennő révén nyerte bájosságát. Olyan pazarul sugárzott róla a szépség, mint a vele egykorú leányok egyikéről sem. Szőke haja hullámos fürtökben göndörödött, alatta tágra nyílt szem, enyhén hajló orr, apró kis fülek. Bőre puha-finom, arcának színe szakasztott mint a rózsa, úgyhogy honfitársai ezért már

kislány korában Piroskának nevezgették. Szája is pirosan csillant, fogai pedig hónál fehérebben villantak elő. Bokái szépen íveltek; ilyen szépséges nőket nevez Homeros a maga költői nyelvén karcsú bokájúaknak. Hangja édes és lágy; ha megszólalt, mintha szirén hangját hallotta volna az ember. Nem volt benne egy szemernyi asszonyos kotnyeleskedés vagy ravaszkodás sem, mert az ilyesmi csak a nagy jólét nyomán fakad, ő pedig szegény apja mellett szegényes sorsban nevelkedett, s egyáltalán nem volt szüksége arra sem, hogy fölösleges piperéskedéssel fokozza szépségét.

Történt egyszer, hogy Aspasia Kyroshoz, Dareios és Parysatis fiához, Artaxerxes testvéréhez került, nem ugyan szépszerével, nem is az apja küldte oda jószántából, hanem odahurcolták, mint ahogy városok elfoglalásakor, zsarnokok és helytartók erőszakoskodásából gyakorta megtörténik. Nos hát az egyik helytartó több más leánnyal együtt őt is Kyroshoz hurcolta. Itt tisztes erkölcsével, szemérmes modorával, mesterkéletlen szépségével hamarosan első lett a király asszonyai között. Okos asszony volt, s ez is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Kyros úgy megszerette: sürgős ügyekben gyakran kikérte tanácsát, és sohasem bánta meg, hogy rá hallgatott.

Kyros, mikor Aspasia első ízben színe elé került, éppen ebéd után volt, és perzsa szokás szerint az iváshoz készülődött; mert a perzsák, miután elteltek étellel, testestül-lelkestül a borivásba felejtkeznek; úgy nekigyürkőznek az italnak, mint valami ellenségnek. Az italozás kellős közepén négy görög hajadont vezettek Kyros elé: köztük volt Aspasia is. Gyönyörűen felcicomázták magukat; a másik háromnak az udvari fodrászlányok - akik ide is felkísérték őket - művészien befonták a haját, s festékkel és szépítőszerekkel kendőzték az arcát. Udvarmesterek kioktatták őket, hogyan kell Kyros elé járulni, mi módon lehet kegyét megnyerni, hogy nem szabad húzódozni, ha hozzájuk lép, duzzogni, ha megsimogatja őket, elsiklani a csókjai elől. Egy szó mint száz: ez csupa afféle cifralány-mesterkedés, olyan nőszemélyek ügyeskedése, akik aprópénzre váltják a szépségüket. Igyekezett is mindegyik lefőzni a másikat szépségével és viselkedésével.

De bizony Aspasia sem a drága ruhát nem akarta magára venni, a hímzett kendőt sem tartotta illendőnek vállára vetni, még csak megfürödni sem akart, hanem hangos jajgatással szólítgatta a görögök minden istenét, hogy mentsék meg, aztán atyja nevét kiáltozta, s őt is, magamagát is megátkozta. Úgy érezte, hogy tagadhatatlanul és a maga jószántából vesz magára rabszolgaságot, ha felölti testére azt az idegenszerű köpenyt s azt a sok ravasz cifraságot. Mikor aztán az udvari szolgák megvesszőzték, kényszerűségből mégiscsak felcifrálkodott, és engedelmeskedett az utasításoknak, bármennyire is fájt neki, hogy kénytelen cifralányok módjára s nem tisztes hajadonként viselkedni.

Nos hát a másik három, alighogy belépett, odakacsintott Kyrosra, és színészkedő vidámsággal rámosolygott, Aspasia ellenben földre sütötte szemét, lángoló vörösség öntötte el arcát, két szeme könnyben fürdött: látni való volt, mily végtelenül szégyelli magát. Mikor aztán Kyros odaszólt a lányoknak, hogy üljenek mellé, a másik három hajlott a szóra, mégpedig nagyon is szívesen, Aspasia azonban rá se hederített a felszólításra, amíg az a helytartó, aki bevezette, erővel le nem ültette. Mikor Kyros a leányokat megsimogatta, szemüket, arcukat, ujjukat vizsgálgatta, a másik három mindent tűrt, a görög leány azonban nem hagyta magát, hanem alighogy Kyros az ujja hegyével hozzáért, felsikoltott, s rákiáltott, hogy megkeserüli, ha ilyesmire vetemedik. Kyros nagyszerűen mulatott ezen. Mikor aztán mégis megtapogatta a testét, s a leány felugrott és menekülni akart, Dareios fiában, minden perzsa erkölcs ellenére, csodálat fakadt e lelki nemesség iránt. Aztán odapillantott az udvarmesterére, s így szólt hozzá:

- Ez az egyetlen szabad és romlatlan azok közt, akiket hoztál. A másik három kívül-belül közönséges nőszemély.

Éppen ezért Kyros melegebb vonzalmat érzett iránta, mint bármely nő iránt, akivel valaha is viszonya volt - szerelem volt ez, s hamarosan a legforróbb szerelemmé tüzesedett. És ezt Aspasia is viszonozta. Lassan-lassan olyan bensőséges viszony alakult ki köztük, hogy tökéletesen megértették egymást, együtt dobogott a szívük, rendíthetetlen volt a hűségük, s így a viszonyuk egészen olyan volt, mint egy hellén házasság.

Kyros szerelmének Aspasia iránt Ioniában s egész Görögországban híre ment, sőt a Kyrosról és kedveséről szóló mendemondák Peloponnesost is elárasztották, s hírük-nevük még a nagy királynak is fülébe jutott. Mindenkinek meggyőződése volt, hogy Kyros, mióta Aspasia mellette van, még csak közeledni sem próbált más asszonyhoz.

Mindezek most eszébe juttatták Aspasiának régebbi álomképeit: azt a bizonyos galambot, aztán a szavait és azt is, amit az istennő jövendölt neki; és mivel szent meggyőződése volt, hogy kisgyermekkora óta Aphrodite a védőistennője, ünnepélyes áldozatokkal rótta le iránta érzett háláját. Először is elkészíttette aranyból az istennő szokatlanul nagy szobrát, s hogy felismerjék a szoborban Aphroditét, drágakövekkel kirakott galambokat adatott a kezébe; ezenfelül is naponta áldozatokkal és himnuszokkal biztosította magának az istennő kegyét. Atyjának, Hermotimosnak is sűrűn küldött drága ajándékokat, s ezen a réven gazdag emberré tette. Ő maga azonban továbbra is egészen igénytelenül és szerényen élt, s erről a hellén nők s a perzsa nők egy értelemmel tanúskodhatnak.

Történt egyszer, hogy az ifjabb Skopas, Thessaliából, Kyrosnak nyakláncot küldött ajándékba, amelyet Siciliából kapott. A nyaklánc csodálatosan művészi, csillogó ötvösmunka volt, úgyhogy mindenki megbámulta, akinek Kyros megmutatta. Nagyon örült a drágaságnak, és tüstént Aspasiához ment vele. Délre járt az idő, s Aspasiát éppen álomban találta. Óvatosan odaült mellé, s hangtalanul, mozdulatlanul várt, de az csak tovább aludt. Amint végre felébredt, és ott látta Kyrost, megölelte és elhalmozta gyengédségeivel. Kyros pedig kivette tokjából a nyakláncot, megmutogatta, és így szólt:

- Olyan remekmű ez, hogy csak királylány vagy királyi anya méltó rá.

Hogy pedig Aspasia is ezen a véleményen volt, így folytatta:

- Nézd csak, neked adom, legyen a tied ez a drágaság. Vedd fel, hadd lássam, milyen a nyakad, mikor rajta van.

A nőt azonban nem szédítette meg az ajándék, hanem hidegen-józanul, de illő tisztelettel így válaszolt:

- Hogyan mernék én magamra venni olyan ajándékot, amely anyádhoz, Parysatishoz méltó? Küldd el csak neki, Kyros, az én nyakam enélkül is elég szép lesz a te szemedben.

Így Aspasia minden asszonyi szokás ellenére, valóságos királyi nagylelkűséggel, éppen az ellenkezőjét cselekedte annak, amit az asszonyok szoktak tenni, mert bizony szörnyen bomlanak a cifraságokért. Kyros nagyon megörült a feleletnek, összecsókolta kedvesét, és azonnal elküldte a nyakéket anyjának; levelet is írt neki, amelyben pontosan és részletesen beszámolt mindenről, ami történt, és párbeszédükről is.

Parysatis, amint megkapta az ajándékot, nem kevésbé örült a levél tartalmának, mint az ékszernek, és Aspasiát nagyszerű, királyi ajándékkal kárpótolta. Mert módfelett örvendezett azon, hogy ámbár Aspasia igen nagy becsületben állt fiánál, bármennyire imádta is őt Kyros, mégis szívesen megalázta magát Kyros anyja előtt. Aspasiának nagyon tetszettek az ajándékok, de azt mondta, hogy nincs szüksége rájuk. Minthogy pedig az ajándékokon kívül rengeteg pénzt is kapott, mindent odaadott Kyrosnak, ezzel a megjegyzéssel:

- Te, aki oly sok embert eltartasz, jól felhasználhatod ezeket. Nekem bőven elég, hogy szerethetlek, s hogy te lehetsz az én egyetlen kincsem.

Csak természetes, hogy ezzel Kyrost még jobban lángra gyújtotta, s innen kezdve egyértelmű magasztalással ünnepelték ezt az asszony, egyrészt testének csuda szépségéért, de még inkább nemeslelkűségéért.

Mikor Kyros a testvére, Artaxerxes ellen vívott küzdelemben elesett, és tábora is az ellenség kezére került, egyéb zsákmánnyal együtt Aspasia is fogságba jutott. De nem volt pusztán a vak véletlen műve, hogy az ellenség hatalmába került, hanem maga Artaxerxes király kerestette nagy gonddal, mert hallotta hírét, ismerte erényeit. Mikor aztán megkötözve eléje vezették, haragra lobbant: a tetteseket börtönre vettette, s megparancsolta, hogy Aspasiára drága díszruhát adjanak.

Aspasia azonban vonakodott, jajgatott, zokogott, és csak nagy üggyel-bajjal lehetett ráerőszakolni a királytól kapott öltözetet: olyan keservesen gyászolta Kyrost.

Mikor felöltözött, szépségesebben tündöklött minden más asszonynál, úgyhogy Artaxerxes menten lángra gyúlt iránta. Szenvedélyes szerelmében Aspasiát első asszonyává emelte, határtalanul megbecsülte, s mindezzel abban a reményben igyekezett kedvében járni, hogy sokféle kegyessége révén - amivel fáradhatatlanul elhalmozta -, sikerül elfeledtetni vele Kyrost, és meggyőzni őt arról, hogy ő is éppoly forrón szereti, mint amaz szerette.

Ez a reménye be is teljesedett, de csak lassacskán, nagy idő múltával, mert a Kyros iránt érzett végtelen szerelem mélyen gyökerezett Aspasiában, s mint valami bájital, testébe-lelkébe beleévődött, kiirthatatlanul.

Nem sokkal utóbb meghalt Teridates herélt, aki egész Kisázsiában a legszebb és legragyogóbb ifjú volt; akkor érte utol a halál, amikor gyermekéveiből éppen az ifjúkorba lépett. Úgy mondják, hogy a király ezt az ifjút halálosan szerette, éppen ezért keservesen gyászolta, mély szomorúságba temetkezett, sőt a király kedvéért egész Kisázsia gyászba borult. Senki sem mert közeledni hozzá, senki sem merte vigasztalni, mert úgy érezték, hogy a veszteség miatt sajgó fájdalma csillapíthatatlan.

Így múlt el három nap. Ekkor Aspasia gyászruhát öltött, s mikor a király a fürdőbe ment, könnyes szemmel és földre sütött tekintettel eléje lépett. A király elcsodálkozott, mikor ott látta, és megkérdezte, miért jött. Aspasia pedig így felelt:

- Király, szerettelek volna megvigasztalni fájdalmadban és szenvedésedben, ha megengednéd; de ha ellenedre van, azonnal távozom.

A király szívesen fogadta jóságos részvétét, és meghagyta neki, hogy várja meg őt a szobájában. Ott fogadta őt Aspasia, mikor a fürdőből visszajött; a király megkérte, hogy gyászruhájára vegye fel Teridates ruháját is. Az ifjú ruhája pompásan illett testére, de ennél is szebben ékesítette őt a maga virágzó szépsége, amellyel megint lenyűgözte a királyt.

Miután tehát legalább ennyire megenyhült a király, közölte vele azt a kívánságát, hogy addig, míg a fájdalma legalább némileg lecsillapodik, mindig ebben a ruházatban jelenjen meg előtte: ezt a kívánságát a nő a legnagyobb készséggel teljesítette.

Amit tehát egész Kisázsia lakosai, s a királynak sem asszonyai, sem fiai, sem rokonai közül senki sem bírt elérni, azt ő megszerezte Artaxerxesnek: hogy megszabadult és meggyógyult szerelmi fájdalmából, jóságos részvéte révén, mert ennek a király nem bírt ellenállni, és vigasztalása révén, amelyet, igen okosan, elfogadott.

AZ ERDŐK VADVIRÁGA

HALLGASSÁTOK MEG az arkádiai mesét Atalantéról, Iasion leányáról.

Alighogy megszületett, apja kitétette, mert - így mondta - fiúkra van szüksége, nem lányokra. Az, aki elvitte, hogy kitegye, nem ölte meg, hanem felment a Parthenion-hegyre, s letette a leánykát egy forrás közelében; volt ott egy barlangos szikla, föléje pedig sűrű lombú tölgy borult. A csecsemőre itt is biztos halál várt, de a szerencse kegyéből mégis megmenekült.

Kis idő múltán ugyanis odatévedt egy medve, amelytől vadászok elvették a bocsait: duzzadó emlői tejtől súlyosodtak. És hát valami isteni rendelés következtében megtetszett neki a csecsemő, s megszoptatta; ezzel fájdalma is megcsillapodott, hát tovább táplálgatta a gyermeket. Mikor megint duzzadt a tejtől, megint megszoptatta, s ha már saját kicsinyeinek nem maradhatott anyja, gondozója lett a vadidegen csecsemőnek.

A vadászok, akik már régen leselkedtek a medvére, észrevették a csecsemőt.

Miután tehát tövéről hegyére meghányták-vetették, mit kellene tenniük: mikor a medve, szokás szerint, kiment ennivaló után a legelőre, ellopták a gyermeket, akinek még neve sem volt. Ők adták neki az Atalante nevet.

És aztán ott nevelkedett a kezük alatt, a hegyi lakók életmódja szerint.

Testi edzettsége, korához képest, rövid idő alatt túlságosra duzzadt. A leányok társaságát szerette, ellenben kerülte az érintkezést a férfiakkal. Magány után vágyott, felmászott az arkádiai hegyek tetejére, ahol a szakadékokban bő vizek zuhogtak, s hatalmas tölgyek és fenyők vetettek mély-komor árnyékot.

Atalante barlangja egyetlen öblös és roppant mély sziklaüreg volt, bejáratát szakadékos part védelmezte. Borostyán futotta körül, a borostyán gyönyörű fákra fonódott, s felkúszott rajtuk. Körös-körül sáfrányvirág sarjadt a selymes, buja fű között, mellettük jácint s ezer más tarkabarka virág fakadt, s mindezek nemcsak a szemének nyújtottak pazar gyönyörűséget, hanem körüllebegő illatuk betöltötte az egész levegőt: ünnepet lehetett volna ülni itt, s lakmározni a dús illatokból. Sűrűn álltak a babérfák, lombjukban az ágak hegye virágba borult: látni is gyönyörűség. Fürtökkel dúsan rakott szőlőtövek zöldelltek a barlang előtt, s dicsérték Atalante dolgos kezét. Szakadatlan zúgással, bőven omlottak alá s rohantak tova kristálytiszta vizek; ha beléjük nyúlt az ember, vagy ivott belőlük, érezhette, milyen jéghidegek. Ezek a vizek alkalmasak voltak az imént említett fák öntözésére is, mert szüntelenül tövükre folytak, és segítették őket növekedésükben. Az egész hely pompázott és sugárzott a szépségtől, s emellett a leány lakása maga volt a tisztes egyszerűség. Atalante ágya az elejtett vadak bundája, eledele ezeknek húsa, itala pedig víz volt. Kényelmes ruházatot viselt, szakasztott olyant, mint Artemis.

Egyébként is azt szokta mondogatni, hogy ebben is az istennő a mintaképe, meg abban is, hogy élete fogytáig leány akar maradni. Páratlanul kitűnő futóvá edzette magát: akár állat, akár ember támadt rá, nem menekülhetett előle; ha pedig nekiiramodott, senki sem tudta utolérni.

Aki csak egyszer is látta, menthetetlenül beleszeretett, de szerelmesek voltak bele azok is, akik csak hírből ismerték.

Már kislány korában sudármagas volt, mint a felnőtt hajadonok, s oly szép, hogy akkoriban nem akadt párja Peloponnesosban. Tekintete tüzes, férfias volt, részben a vadhússal táplálkozástól, részben pedig a hegyi élettől, ami szenvedélyessé edzette.

Nem volt benne semmi lányos finomság; nem szobában nőtt, nem anyáskodás és dajka-dédelgetés mellett nevelkedett. De azért idomtalan nagy sem volt a teste, csak éppen hogy egyenletesen izmossá edződött a vadászélet természetes következményeként. Haja szőke, de ezt a színt nem asszonyi mesterkedéssel, festékkel és szépítőszerekkel nyerte, ez a természet műve volt. Arcát bíborosra sütötte a nap, s ha ránézett az ember, olyan volt, mintha mindig pirult volna.

A pompázó virágnál gyönyörűségesebb volt, bár igaz, hogy tanácsos volt óvatos tisztelettel viselkedni ennek az edzett lánynak a színe előtt. Mert két félelmetes vonás volt benne: lebírhatatlan szépsége s az az erő, hogy ezzel rémületet tudott kelteni az emberekben. Akárki fia is meglátta, nem egykönnyen szeretett bele, hanem bizony eleinte alig-alig mert rápillantani, szépségének ragyogása annyira elvakította bámulóit. Egyébként is csak nagy ritkán és nehezen lehetett vele találkozni. Mert nem egykönnyen láthatta meg akárki is; hirtelen és váratlanul szokott felbukkanni, mint egy égi tünemény, ha egy-egy vadat kergetett, vagy valaki ellen védekezett, s ilyenkor haragos villámként izzott-vágtatott.

Aztán, hogy elrobogott, megbújt a hegyek sűrű bokrai és cserjései között.

És egyszer éjféltájban két kentauros (akik a tőszomszédságában tanyáztak), vakmerő szerelmesek, keménykezű cimborák, utána portyáztak. De kíséretükben nem fuvoláslányok voltak ám, s nem olyan volt ez a felvonulás, mint a városi ifjaké, hanem fáklyákkal jöttek, amelyek lobogó lánggal égtek, s ahol csak ez a tűz feltünedezett, megrémítették a népet, s főképpen a leányokat. Friss fenyőgallyakat szedtek, füzérbe fonták, s koszorúba kötötték. Fegyvereik szűnös-szüntelen ott csörögtek a hegyeken, felégették a fákat.

Gonosz kérők, féktelen vadságukat küldték előre nászajándékul, s rátörtek a lányra.

De Atalante résen volt, ismerte gonosz tervüket.

Amint barlangjából meglátta a tüzeket, s felismerte, hogy kik a portyázók, nem futott el, nem is bújt el előlük, hanem kifeszítette íját, kiröpítette nyilát, s az egyiket épp a kellő pillanatban eltalálta úgy, hogy menten elterült.

Most jött a másik, nem ünnepi kedvvel, hanem inkább ellenséges indulattal, hogy megbosszulja cimboráját, s kitöltse a maga dühét. A leánynak második bosszuló nyila ezt szemen találta, s halálra sebezte.

Ím ez volt az arkádiai mese Atalantéról, Iasion leányáról.

A RABLÓGYILKOS FŐPAP

MYTILENÉBEN ÉLT egy Makareus nevű pap, Dionysos főpapja. Látszatra szelíd és derék ember volt, a valóságban azonban az elképzelhető legelvetemültebb ember.

Egyszer egy idegen kereste fel, és rengeteg aranyat helyezett nála letétbe, hogy őrizze meg; Makareus a templom legsötétebb zugában gödröt ásott a földbe, és abban földelte el az aranyat. Bizonyos idő elteltével visszajött az idegen, és visszakérte az aranyát. Ekkor a főpap bevezette őt a templom belsejébe, mintha ott akarná átadni neki az aranyat, és meggyilkolta. Aztán kiásta az aranyat, és a helyébe elföldelte az idegen holttestét. És utána azt képzelte, hogy cselekedete rejtve marad isten és emberek előtt egyaránt.

Csakhogy elkerülhetetlenül más vége lett a dolognak.

Nem sok idő múltán elérkezett az istennek háromévenként visszatérő nagy ünnepe, és ezen Makareus fényes áldozatot mutatott be. Miközben neki a bacchánsok körmenetében kellett részt vennie, két fia otthon maradt a lakásában. Ezek utánozni szerették volna apjuk főpapi cselekményeit: odamentek az oltárhoz, amelyen még mindig égett az áldozati állatok húsa; a kisebbik fiú ráfektette a nyakát, az idősebbik pedig felkapta a véletlenül otthagyott kést, és levágta az öccsét, mint áldozati állatot. Amikor ezt meglátták az otthonmaradt házi emberek, hangos jajveszékelésbe kezdtek, úgyhogy az anya meghallotta és kirohant.

Amint meglátta, hogy egyik fia halott, a másik pedig ott áll mellette a vértől csepegő késsel a kezében, felkapott az oltárról egy félig üszkös fahasábot, és agyonverte vele a fiát. Midőn Makareus erről a szerencsétlenségről értesült, otthagyta a körmenetet, ünnepi öltözetében tomboló dühvel hazarohant, és a thyrsos-bottal, amelyet még a kezében tartott, agyonütötte feleségét. Borzalmas tettének mindenfelé híre ment; Makareust letartóztatták.

A kínpadon bevallotta a templomban elkövetett bűncselekményét, s aztán még ott a kínpadon felfordult. Szerencsétlen áldozatát pedig, aki a bűntény következtében veszítette el életét, az isten parancsára az állam tisztességesen eltemettette.

Makareus tehát, mint a költő mondja, érdeme szerint megbűnhődött, a maga életével, felesége életével és gyermekei életével.

A SZÉPSÉGES RHODOPIS CIPELLŐJE

MINT AZ EGYIPTOMIAK MESÉLIK, Rhodopis gyönyörű szép cifralány volt. Mikor egyszer fürdött, a szerencse istenasszonya - aki kedvét leli furcsa és meghökkentő esetek felidézésében - olyan megtiszteltetéshez juttatta, amelyet ha nem is erényeivel, mindenesetre azonban a szépségével, megérdemelt.

Miközben tehát a fürdőben lubickolt, és szolgálólányai a ruháit őrizték, a levegőből lecsapott egy sas, felkapta egyik cipellőjét, és zsákmányával együtt Memphisbe repült, ahol Psammetichos király éppen törvényt ült, a sas pedig beleejtette a cipellőt a király ölébe.

A cipellő bájos szabása és díszes kidolgozása éppúgy bámulatot keltett a királyban, mint a madár cselekedete, tehát parancsot adott, hogy egész Egyiptomban nyomozzanak: ki lehet a cipellő tulajdonosa.

Így találtak rá Rhodopisra, s a király hamarosan feleségül is vette.

A FÜGE

EGYSZER EGY SYBARISI TANÁR (ezek éppoly léha életet éltek, mint a többi sybarisi) sétálni ment a tanítványával. Mikor ez egy érett fügét talált és leszakította, a tanár szigorúan megfeddette, utána pedig - eléggé nevetséges módon - elvette a fiútól a talált fügét és megette.

Mikor a Sybaris történetéről írt könyvben elolvastam ezt az esetet, önkéntelenül is jót nevettem és feljegyeztem, s most jó szívvel kívánom másoknak is, hogy éppily jót nevessenek rajta.

HANNO, AZ ISTEN

A KARTHÁGÓI HANNO olyan fennhéjázó ember volt, hogy semmi áron sem akart belenyugodni embersorsába, hanem mindig azon mesterkedett, hogy olyan híreket terjesszen magáról, mintha felsőbb lény volna, holott éppen olyan ember volt, mint mindenki más.

Hát mindenekelőtt rengeteg énekesmadarat vásárolt össze, sötét szobába zárta őket, és folyton erre az egy mondatra tanította valamennyit: „Hanno isten!”

Miután a madarak tökéletesen ki tudták ejteni ezeket a szavakat, hiszen mást sohasem hallottak, Hanno szétrepítette őket a világnak mind a négy tája felé, és várta-várta, hogy ez a Hanno-magasztalás a madarak éneke révén majd mindenhová eljut.

A madarak azonban, alighogy szabadságukat visszanyerték, és szárnyra keltek, visszatértek fészkükbe, és megint a szokott módon énekeltek, úgy, ahogy a Múzsák tanították énekelni a madarakat.

Hannót pedig, és mindazt, amit fogságukban tanultak, egyszer s mindenkorra tökéletesen elfelejtették.

ALKIPHRON

PANOPE ÉS A FÉRJE

NEM VAGYOK ÉN holmi alja nőszemély, Euthybolos, nem is holmi silány család sarja: tisztes férfiú volt az apám, tisztességes asszony az anyám: ezért vettél feleségül. A steiriai Sosthenes volt az apám, Damophila az anyám, akik mint törvényes örökösüket eljegyeztek veled, és feleségül adtak hozzád, hogy utódokról gondoskodjunk. Ámde te könnyelműen és állhatatlanul erre-arra kacsingattál, mindenféle szerelmi gyönyöröket hajhásztál, elhanyagoltál engem is, gyermekeinket, Galenét és Thalassiont is: azt a hermionei némbert szereted, aki a férfiak vesztére telepedett le itt Peiraieusban; odajárnak hozzá dorbézolni a hajóslegények, és versenyt hordják neki az ajándékokat. Ő pedig mindent elfogad és lenyel, valóságos Charybdis! Te meg, hogy lepipáld az ajándékozgató halászlegényeket, nem holmi heringeket meg márnákat viszel ajándékul neki, hanem mint afféle korosabb férfi, sőt házasember és már serdültebb gyermekek apja - hogy vetélytársadat kiüssed a nyeregből -, miletosi hajhálókat és siciliai köntöst, sőt a tetejébe még aranyat is küldözgetsz neki... Tehát vagy abbahagyod a léhaskodást, és végét szakítod ennek a kicsapongásnak és esztelen szerelmeskedésnek, vagy pedig tudd meg, hogy visszamegyek apámhoz. Ő majd családod elhanyagolása miatt a törvényszéknél pert akaszt a nyakadba!

A FUKAR SYMALION

(SYMALION PETALÉNAK)

HA AZT HISZED, hogy neked magadnak örömet, egyeseknél pedig - akikkel viszonyod van - megbecsülést szerez az a tény, hogy egyre-másra az ajtód elé zarándokolok, és panaszkodom a rabszolgalányoknak, akiket nálam szerencsésebb férfiakhoz szoktál küldözgetni: igazán kimondhatatlanul megbántasz vele. Tudd meg azonban (ámbár tisztában vagyok vele, hogy hiába erőlködöm): én úgy ragaszkodom hozzád, hogy azok közül, akikkel most viszonyod van, nagyon kevesen ragaszkodnának így, ha szakítanál velük.

Azt gondoltam, hogy majd vigasztalást találok a borban, amit három estével ezelőtt Euphroniosnál oly bőven nyakaltam, hogy elverjem éjszakai gyötrődésemet, csakhogy ez balul ütött ki: annyira felszította szenvedélyemet, hogy sírva fakadtam, jajveszékeltem, úgyhogy a jobb érzésű emberek megsajnáltak, a többiek meg kinevettek. Csak az a csekély enyhülésem és halvány vigasztalásom maradt, amit a lakomán ama gyászos civakodás közben odavetettél nekem, megrázva hajfonataidat, mintha csak mindenkire mérges volnál, akit hozzád küldtem.

Ha tehát kedved telik az ilyesmiben, élvezd az én bánatomat, s ha jólesik, beszéld el azoknak, akik most szerencsésebbek nálam, de hamarosan - mikor majd úgy járnak, mint én - keseregni fognak. Könyörögj inkább, hogy Aphrodite meg ne haragudjék rád elbizakodottságod miatt!

Más talán gyalázkodó és fenyegető levelet írt volna neked, én azonban kérlelő és könyörgő hangon írtam. Mert szeretlek, ó, Petale, szenvedélyesen. Attól tartok azonban, hogy ha még jobban elhatalmasodik rajtam ez az érzelem, majd azoknak a sorsára jutok, akik a szerelem gyönyörűségeiben még szerencsétlenebbek.

(PETALE VÁLASZA)

JÓ IS VOLNA, ha könnyekkel ki lehetne elégíteni a hetéra igényeit! Hiszen akkor fényesen élhetnék, mert könnyet aztán bőségesen kapok tőled. De nekem most arany kell, ruha, ékszer, cselédség! Ez az egyetlen módja megélhetésemnek. Nincs nekem Myrrhinusban ősi birtokom, sem ezüstbányám, csak a keresetem, és az ostoba szerelmeseknek keservesen megszolgált ajándékai!

Veled már egy éve tart a viszonyom, és csak nyomorgok, a hajam gubancos, hiszen azóta sem volt részem illatszerben! Úgy éljek, hogy a barátnőim előtt szégyellem már ócska és foszladozó tarantoni ruháimat. Hát azt hiszed, hogy megélek abból, ha folyton melletted kuksolok? Ha nincs valaki, aki eltart, én bizony éhen halok. De te csak sírdogálsz! No majd abbahagyod! Csodálkozom rajtad: a könnyeid sem tudnak meggyőzni. Ó, úrasszonyom, Aphrodite!

Te ember, azt mondod, hogy szeretsz. Azt akarod, hogy a szeretőd testestül-lelkestül odaadja magát neked, hiszen nem tudsz élni nélküle! Hogy is van ez? Hát nincsenek otthon serlegeid, nincsenek anyádnak aranyedényei, nincsenek apádnak kamatozó kölcsönügyletei? Philotis a boldog: jóságos szemmel tekintettek rá a Charisok! Pompás szeretője van: Menekleides! Naponta meglepi valamivel! Ez többet ér, mint a siránkozás. Ó, én szerencsétlen! Az én szeretőm inkább siratóasszony: koszorúkat küldöz nekem meg rózsákat, mint valami fiatal halottnak, és azt hajtogatja, hogy egész éjjel sír. Ha hozol valamit, gyere siránkozás nélkül. Máskülönben csak magadat gyötröd, nem engem!

SZÉPSÉGVERSENY

CSAK NEKED JUTOTT olyan szerető, akit annyira imádsz, hogy egy pillanatra sem tudsz elválni tőle. Úrasszonyom, Aphrodite! Micsoda idétlenség! Mikor Glykera annak idején (úgy mondta nekünk, hogy a Dionysos ünnepen) meghívott az áldozatra, csak az ő kedvéért jöttél el, de semmiképpen sem tudtad rászánni magad, hogy a barátnőddel találkozzál. Hát persze, most már valóságos szűz lány vagy, imádod a szeretődet, ebben a jó híredben tetszelegsz magadnak, s mi persze feslett cifralányok vagyunk. Volt Philonnak is fügefabotja! A nagy istennőre mondom: elfut a méreg! Valamennyien együtt voltunk: Thettale, Moscharion, Thais, Anthrakion, Petale, Thryallis, Myrrhine, Chrysion, Zeuxippe, még Philumene is ott volt, ámbár csak nemrégiben ment férjhez, és a férje nagyon féltékenykedik rá; nos, lefektette a férjét, és ha kissé későn is, de megjelent köztünk. Te persze csak a saját Adonisodat rajongtad körül, hogy Persephone el ne csábítsa, ha te, az ő Aphroditéje, esetleg elhanyagolod.

Milyen pompás lakoma kerekedett ebből, milyen gyönyörűséges! (Ugyan mért ne facsarjam a szívedet?) Dalolás, tréfálkozás, ivás, egészen kakaskukorékolásig! Mennyi illatszer, mennyi virág, mennyi édesség! Árnyas babérfák alatt hevertünk. Csak egy valakit nélkülöztünk: téged, mást semmit. Mi már sokszor tivornyáztunk együtt, de ilyen remekül ritkán. Mégis, legnagyobb gyönyörűségünk abban telt, mikor éktelen civakodás tört ki Thryallis és Myrrhine közt, hogy melyiküknek a fara szebb és bársonyosabb.

Elsőnek Myrrhine oldotta meg övét (selyeming volt rajta), s riszálni kezdte a csípőit: reszkettek is, mint a kocsonya vagy mint a friss aludttej, s közben hátra-hátrapillantott, hogyan rezeg a fara; halkan fel-felnyögött, mintha kéj borzongatná; úgyhogy - Aphroditére mondom -

bámulatomban szemem-szám elállt. De Thryallis sem hagyta magát, sőt szemérmetlenségben még lepipálta a másikat: „Én bizony nem holmi selyemleplekkel vagy színészkedéssel versenyzek, hanem úgy, mint a tornaversenyen szokás; mert az igazi küzdelem nem szereti a köntörfalazást." Ezzel levetette ruháját, kissé kidomborította csípőit, és odaszólt: „Ide nézz, Myrrhine! Vedd szemügyre a bőröm színét, milyen hamvas, milyen friss, milyen tökéletes. Nézd a csípőim bíborszínét; nézd, hogyan hajlanak át a combjaimba, sem nem vastagok, sem nem véznák; nézd a gödröcskéket a felületükön! De nem rezegnek, mint Myrrhine csípői" - tette hozzá mosolyogva. És olyan viharosan kezdte rengetni a farát, és egész testét úgy ringatta a csípői fölött, mintha hullámzott volna; úgyhogy valamennyien zajosan megtapsoltuk, és a győzelmet Thryallisnak ítéltük.

Aztán összehasonlítgattuk a combjainkat, s versenyeztünk, kinek a melle szebb... Senki sem merte azt állítani, hogy a hasa vetekedhet Philumene hasával, hiszen üdén duzzadó, mert még nem szült. Miután tehát így eltöltöttük az egész éjszakát, és a szeretőinket megszóltuk, és azért sopánkodtunk, hogy másikat szerezhessünk magunknak (mert a friss szerelem mindig édesebb), jól becsiccsentve hazamentünk. Miután pedig útközben pityókos emberek szokása szerint sok mindenféle ostobaságot műveltünk, betértünk mulatni Deximachoshoz az Arany-közbe, aztán le a bariskacserjéhez, ott Menephron házának tőszomszédságában. Ugyanis Thais eszeveszetten szerelmes ebbe, s meg is van rá minden oka, hiszen nemrégiben meghalt a dúsgazdag apja, és hát vagyona az ifjúra szállt.

Most az egyszer tehát megbocsátjuk rátartiságodat, de az Adoma ünnepen a Kollytosban lakmározunk majd, Thettale kedvesénél, mert Aphrodite szerelmesét Thettale öltözteti fel, tehát feltétlenül jöjj el, és hozd magaddal virágaidat, ékszereidet és saját Adonisodat, akiért most őrjöngsz: mert a szerelmeseinkkel fogunk dorbézolni. Minden jót!

KLYMENE ELRABLÁSA

NOSZA FOGD a furulyádat és a cintányérjaidat, és az első éjjeli őrváltás idején gyere le az Arany-közbe: ott a bariskacserjénél, ott találkozhatunk majd, és elrabolhatjuk Skirostól Klymenét, a hetérát, és elvihetjük az Aixonéből való, hirtelen meggazdagodott Therippides-hez. Ez ugyanis már jó ideje őrjöng a lányért, és nem csekély összegeket pazarol rá, de eredménytelenül... Mert ez a lány, mióta észrevette, hogy a fiatalember halálosan szerelmes bele, szeszélyeskedik és folyton makrancoskodik, és bár valósággal kifosztja az ifjút, kijelenti, hogy nem lesz a szeretője, ha a rengeteg pénzen felül nem kapja meg tőle a majorját is.

Itt az ideje hát, hogy - ha szokása szerint ellenszegülne akár erőszakkal is elragadjuk. Hiszen ketten vagyunk, s mindketten izmosak, úgyhogy akármennyire kapálózik, magunkkal tudjuk cipelni. Therippides pedig, mihelyt megtudja ezt, és látja sok virrasztásunk szerencsés eredményét, majd jó csomó aranyat nyom a markunkba ezért az újabb szolgálatért, pompás ruhával is megajándékoz, ezenfelül pedig szabad bejárásunk lesz a házába, és ott mindent korlátlanul élvezhetünk. Meglehet, hogy ezentúl nem is tányérnyalóknak tekint majd bennünket, hanem barátainak. Mert akik felszólítás nélkül végeznek jó szolgálatot, azokat már senki sem tekinti tányérnyalóknak, hanem jó barátainak.

BÁMULATOS BŰVÉSZ

TUDOD, HOGY a szamaramat megraktam szárított gyümölccsel, s betértem egy fogadóba, hogy valamelyik ismerősömnek eladjam. Hát jön egy ember, karon fog, bevisz a színházba, jó helyre ültet, és elkezd különféle mókákkal szórakoztatni. Én bizony valamennyit nem tartottam meg emlékezetemben, mert nincs tehetségem hozzá, hogy az ilyesmiket megértsem, vagy éppen elmeséljem.

Egyet mégis megjegyeztem abból, amit láttam, s még most is tátom a számat, és kis híja, hogy torkomon nem akad a szó. Valaki ugyanis kilépett a középre, háromlábú asztalt állított oda, három kistányért tett rá, mindegyik alá kicsi fehér kavicsokat dugott, amilyeneket a hegyi patakok partján lehet találni. Ezeket előbb egyesével bedugta a tányérok alá, aztán - nem tudom, milyen huncutsággal - egy tányér alatt mutatta meg valamennyit, aztán kimesterkedte, hogy a tányérok alól eltűntek, s egyszerre csak a szájából szedte ki őket; aztán lenyelte valamennyit, majd a közelebb állók közül néhányat kihívott a középre, s ekkor az egyik kavicsot az orrából, a másikat a füléből, a harmadikat a torkából szedte ki, s végül valamennyit eltüntette. Ez az ember a legkörmönfontabb szemfényvesztő, s még a világhírű oichaliai Eurybatest is felülmúlja.

Nehogy ez a szörnyeteg ide kerüljön a faluba, hiszen senki sem tudná rajtakapni, és mindent kilopna a házamból, és eltüntetné az egész termésemet.

A HŰTLEN NŐ ESKÜJE

A PAIANIAI MNESILOCHOSNAK tudtára adtam felesége házasságtörését. Ez az oktondi pedig, ahelyett hogy annak rendje-módja szerint alapos nyomozással végére járt volna a dolognak, esküre bocsátotta az asszonyt. A felesége elvezette Eleusisba, a Kallichoros nevű szent kúthoz, megesküdött és megtisztult a bűnvádtól. A férj, sajátságos módon, hitt neki, és kitépte szívéből a gyanút; pedig én hajlandó vagyok bárkinek, aki kívánja, odanyújtani ezt a pletykás nyelvemet, hogy tenedosi cseréppel tövig kivágja, ha nem igaz ennek az asszonynak a házasságtörése.

MENANDROS ÉS GLYKERA

(MENANDROS LEVELE GLYKERÁHOZ)

GLYKERÁM, az eleusisi istennőkre és titkos szertartásaikra mondom és írom - amelyekre oly sokszor esküdtem előttük, ha édeskettesben voltam veled -, hogy sohasem fogok fölényeskedni veled, és sohasem hagylak el. Mert lehetne-e még örömem az életben nélküled? Mivel büszkélkedhetem jobban, mint a te szerelmeddel, hiszen egyéniséged és jellemed jóvoltából még késő öregségemet is örök fiatalságnak fogom érezni. Éljük hát együtt ifjú éveinket és öreg napjainkat, és, az istenekre! haljunk meg együtt, de hadd érezzük is, Glykera, hogy együtt haltunk meg, hogy odalent az alvilágban ne támadjon egyikünkben sem irigység: vajon a másik, aki túlélte, mi minden jót élvez még az életében. Ne jusson osztályrészemül, hogy megérjem halálodat, hiszen mi jó maradna akkor még az életemben? Peiraieusban vagyok, gyengélkedem (hiszen ismered gyakran ismétlődő kimerültségemet, amit a rosszmájú emberek

szívesen bélyegeznek elpuhultságnak és képzelgésnek), s hogy miért írok mégis neked, aki az istennőd ünnepe miatt a városban maradtál: elmondom.

Levelet kaptam Ptolemaios egyiptomi királytól, amelyben, fejedelmi módon, a világ minden kincsét ígérgeti, és kérve kér és csábít, hogy Philemonnal együtt költözzem az udvarába; azt mondják, hogy ez is kapott levelet, s maga Philemon is megírta nekem, hogy az ő levele nem volt olyan meleg hangú és megtisztelő: persze, hiszen nem Menandrosnak szólt. De hát ez az ő dolga; döntsön a saját feje szerint, én ugyan senkitől sem kérek tanácsot; hiszen Glykera, Pallas Athenére mondom, mindig te voltál, s most is te leszel az én bölcsességem, bíróságom és esküdtszékem. Mellékelten megküldöm a király levelét, mert nem akarlak azzal fárasztani, hogy kétszer olvasd ugyanazt: az ő levelében is, az enyémben is; inkább azt írom meg neked, hogy mit szándékozom válaszolni a királynak.

Eszem ágában sincs hajóra szállni - esküszöm mind a tizenkét istenre -, és Egyiptomba utazni, abba a távoli és roppant országba. De ha itt, a szomszédban, Aiginában volna ez az Egyiptom, akkor sem jutna eszembe, hogy irántad érzett szerelmem országát itt hagyjam, és a nyüzsgő egyiptomiak közt Glykera nélkül, árván kóboroljak abban a rajzó sokadalomban. Édesebb és biztonságosabb, ha ölelő karjaidban teljesítek szolgálatot, mint valamennyi helytartó és király palotájában, ahol a szókimondás veszélyes, a hízelkedés megvetésre méltó, a szerencse pedig megbízhatatlan. Én Therikles művészi kancsóiért és a serlegekért és az aranyedényekért és a paloták minden kincseiért és mindazért, ami azoknál vagyonszámba megy, nem adnám oda az évi italáldozatokat, a Lenaia színielőadásait, a tegnapi Anthesteriát, a Lykeion és a szent Akadémia tornacsarnokait - Dionysosra és körmeneti borostyánfüzéreire! -, mert inkább ezekkel koszorúzzanak meg, mint Ptolemaios diadémjaival, a színházban jelenlevő Glykera szeme láttára. Mert ugyan hol látok én Egyiptomban népgyűlést és szavazást? hol láthatok demokratikus népet, s ilyen szólásszabadságot? hol láthatok borostyánkoszorús törvényhozókat a szent körmenetekben? hol láthatok ilyen elkerített törvényszéket, ilyen választást, ilyen halottaknapját? És hol láthatnám a Kerameikost, az Agorát, a törvényházakat, a szépséges Akropolist, a tiszteletre méltó istennőket, a titkos szertartásokat, a szomszédos Salamist, a hegyszorosokat, a Psyttaleia szigetét, Marathont, Athénben egész Hellast, egész Ioniát, mind a Kyklas-szigeteket? Itt hagyjam ezeket s velük együtt Glykerát, hogy Egyiptomba menjek, aranyat, ezüstöt, vagyont szerezni? Kivel élvezzem majd mindezt, ha Glykerát mérhetetlen tengerek választják el tőlem? Nemde mindez csak az ínséget jelenti nekem őnélküle? S ha tán azt hallom majd, hogy felséges szerelmét másnak ajándékozta, nemde a világ minden kincse hamuvá omlik az én számomra? S ha meghalok, minden bánatomat magammal viszem, kincseim pedig itt maradnak, hogy a hatalmaskodók kényükre-kedvükre garázdálkodjanak velük. Vajon olyan nagy dolog együtt élni Ptolemaiosszal és a helytartóival és az afféle nagyfejűekkel, akiknek sem a barátsága nem szilárd, sem az ellenséges indulata nem veszélytelen? Viszont ha tán Glykera haragszik meg rám, először a karomba kapom, és összevissza csókolom; ha még mindig haragszik, még jobban megpuhítom; ha búskomor lesz, sírva fakadok. Erre már nem bír ellenállni tovább a bánatomnak, és békét köt velem, holott sem harcosai nincsenek, sem lándzsásai, sem darabontjai: mivelhogy én vagyok neki mindene.

Valóban nagyszerű és csodálatos élmény látni a Nílust. De vajon nem éppily nagyszerű-e látni az Euphratest is? Nem nagyszerű-e látni az Istrost is? S nem éppily nagy folyam-e a Thermoion, a Tigris, a Halys, a Rhenos? Ha látni akarnám valamennyi nagy folyamot, elfolyna az életem úgy, hogy Glykerát nem is láthatnám. Az a Nílus szép ugyan, de csak úgy nyüzsögnek benne a vadállatok, és meg sem szabad közelíteni hullámait, mert számtalan szörnyeteg leselkedik és fenekedik ott az emberre.

Ptolemaios király, én azt kívánom magamnak, hogy hazám földjében legyen sírhelyem; azt kívánom, hogy mindig attikai borostyán koszorúzzon, hogy évről évre házi oltáromnál zenghessek himnuszt Dionysosnak, hogy elvégezhessem a titkos szertartásokat, hogy évente új színjátékot adassak elő az ünnepeken, hogy a versenyeken itt kacagjak, örvendezzek, aggódjak, izguljak és győzzek.

Ám Philemon csak menjen Egyiptomba, és élvezze a nekem szánt kincseket is, hiszen Philemonnak nincs Glykerája, és bizonyosan nem is méltó ilyen kincsre! Te pedig, kicsi Glykera, rögtön a Haloa ünnep után ülj nyeregbe, kérlek, és repülj hozzám. Ennél hosszabb és alkalmatlanabb ünnepet Demeter irgalmazzon nekem ezért! - még sohasem éltem meg.

(GLYKERA VÁLASZA)

A KIRÁLY LEVELÉT, amelyet megküldtél nekem, azonnal elolvastam. Aphrodite Kalligeneiára mondom, Menandros - az ő templomában vagyok most -, úgy megörültem, hogy egészen odavoltam a gyönyörűségtől; ahány nő ott volt, mind észrevette rajtam: tudniillik ott volt az anyám és egyik nővérem, Euphronion, és az a barátnőm, akit ismersz: többször volt már nálad ebéden, és megdicsérted választékos attikai beszédmodorát, de úgy, mintha szégyenkeztél volna a dicséret miatt: ezért aztán rád mosolyogtam, és még forróbban csókoltalak meg. Nem emlékszel rá, Menandros?

Mikor a nők látták rajtam, hogy arcom és szemem a szokottnál is vidámabban ragyog, megkérdezték: „Ó, kicsi Glykera, miféle nagy szerencse ért, hogy úgy látjuk: lélekben is, testben is egészen megváltoztál, és csak úgy sugárzol, bájosan és kívánatosan?" Én pedig így feleltem, messzebb csengő és szenvedélyesebb hangon, hogy a jelenlevő nők mind meghallják: „Menandrosomat Ptolemaios, Egyiptom királya meghívta, s neki adja a fél királyságát." S miközben ezt mondtam, kezemben rázogattam és lobogtattam a királyi pecsétes levelet. „Örülsz hát, ha itt hagy?" - mondták rá.

Erről szó sem lehet, Menandros! Soha semmiképpen sem hinném el, az istennőkre esküszöm! - még akkor sem, ha, mint a mondában, megszólalna az ökör, és az mondaná nekem -, hogy Menandros szabad elhatározásából vagy szántszándékkal valaha is itt hagyná az ő Glykeráját, hogy egyedüli királya legyen Egyiptomnak, jómódban, dúsgazdagon. A levélből azonban, amelyet elolvastam, az is kiderül, hogy a király tud a szerelmünkről, és alattomban, egyiptomi modorban, finom célzásokkal csipkelődik is veled. De én ennek örülök, mert íme: szerelmünk híre Egyiptomba is eljutott, és ebből az értesülésből világosan megértheti, hogy lehetetlenségen fáradozik, ha azt kívánja, hogy Athén költözzék át hozzá! Mert ugyan mi Athén Menandros nélkül? És Menandros ugyan mi Glykera nélkül? Hiszen én készítem elő neki az álarcokat, én próbálom fel a színpadi ruhákat, sőt ott állok a színfalak mögött, és a kezemet tördelem és reszketek, amíg a színházban fel nem zúg a tapsvihar; Artemisre! csak akkor lélegzem fel és megölellek, és karjaimba zárom isteni fejedet. A barátnőimnek pedig, Menandros, azért mondtam akkor, hogy örülök, mert nem csupán Glykera szeret téged, hanem a tengerentúli királyok is, és az Óceán túlsó partján is zengi a hír dicsőségedet. És Egyiptom és a Nílus és Proteus hegyfoka és a Pharos-szigeti sziklák most mind feszülten várakoznak; látni kívánják Menandrost, és hallgatni akarják az uzsorásokat, a szerelmeseket, a babonásokat, a becsteleneket, az apákat, a fiaikat, és a rabszolgákat s mindazokat az alakokat, akiket színpadra szokott állítani; hát ezeket ugyan hallgathatják, de nem láthatják meg Menandrost, hacsak nem jönnek el ide a városba Glykerához, és nem látják az én boldogságomat, imádott Menandrosomat, aki éjjel-nappal mellettem van.

Mindazonáltal ha mégis elfog valami sóvárgás az ottani kincsek után, vagy pusztán csak Egyiptom után, ami maga a legnagyobb kincs, és az ottani piramisok és zengő szobrok után, és a világhírű labirinthus után, s minden egyéb után, ami náluk régisége és műértéke miatt becses: kérlek, Menandros, miattam ne mondj le az útról, s az athéniek se gyűlöljenek meg engem, hiszen máris számlálgatják, hogy a te réveden hány véka kincset küld nekik a király. Inkább indulj útnak, az istenek segítségével, jó szerencsével, kedvező szelekkel és Zeus kegyelmével! Mert én nem hagylak el téged; ne képzeld, hogy ilyesmit forgatok a fejemben. Ha akarnám, akkor sem tehetném meg; inkább elhagyom anyámat és nővéreimet, hajóra szállok veled, útitársad leszek. Tapasztalatból tudom: nagyon jól bírom a tengert, és ha viharban esetleg meglep a tengeri betegség, majd én ápollak; ha bágyadozol a tenger háborgásában, én felüdítelek, és Ariadne fonala nélkül is elviszlek Egyiptomba, nem ugyan mint Dionysost, hanem mint Dionysos szolgáját és papját. Nem is hagysz magamra sem Naxosban, sem a magányos szigetvilágban, hogy hűtlenséged miatt siránkozzam és epekedjem. Hallani sem akarunk azokról a Theseusokról és a régiek bűnös hűtlenkedéséről: a mi számunkra minden megrendíthetetlen, a város is, a Peiraieus is, Egyiptom is. Nincs ország, amely a mi szerelmünket ne fogadná tárt karokkal, és jól tudom, hogy ha a sziklán ütünk tanyát, Aphrodite templomává varázsolja azt a szerelmünk. Meggyőződésem, hogy nem áhítozol mérhetetlen kincsekre, sem határtalan gazdagságra, mert bennem és komédiáidban találod a boldogságodat; de bizonyára tudod, hogy a haza, a rokonok, a jó barátok mindig és mindenütt sok mindent igényelnek tőled: nyerészkedni akarnak és meggazdagodni. De nagyon jól tudom, hogy ilyesmivel sem kis, sem nagy dologban, sohasem fogsz megvádolni engem, mivel már régen hívemül szegődtél szenvedélyes szerelemmel. És most mindebben elkövetkezett a döntés, ehhez pedig annál inkább ragaszkodom, Menandros, mivel félek, hogy a szenvedélyes szerelem mindig rövid életű; mert amilyen erőszakos a szenvedélyes szerelem, éppoly könnyen oldódik is fel; de ha józan megfontolással párosul, akkor sokkal tartósabb, és a szenvedély révén még gyönyörűség is jár vele, és nincs benne semmi, ami félelmet keltene. Te majd eldöntöd ezt a kérdést, hiszen ilyesmire gyakran nyomatékosan oktatgatsz engem. De ha nem is teszel nekem szemrehányást, és nem is hibáztatsz semmiben, tartok ezektől az attikai darazsaktól, hogy ha kiteszem a lábamat a házból, folyton körülzümmögnek: Athén városát megfosztottam a kincseitől. Tehát arra kérlek, Menandros, türtőztesd magad, és a királynak semmiképp se válaszolj semmit sem. Egyelőre mérlegeld a dolgot; várd meg, amíg majd együtt leszünk a barátainkkal, Theophrastosszal és Epikurosszal is. Meglehet, hogy akkor majd veled együtt ők is másképp vélekednek minderről.

Tehát inkább mutassunk be áldozatot, és nézzük meg, mit javasolnak a jelek: vajon helyesebb-e Egyiptomba utazni, mint itthon maradni? Delphoiba is elküldtünk jóslatot kérni, hiszen az isten ősi pártfogónk: igazolni fog bennünket, akár megyünk, akár maradunk.

Én azonban legszívesebben ezt tenném: van itt egy ismerős asszony, aki a minap érkezett Phrygiából, és mindehhez pompásan ért: csalhatatlanul tud jósolni a hasból és a kötelek éjjeli megfeszüléséből, éjjel pedig halottidézésből; azt mondják, nem kell puszta szóra hinni neki, hanem mindent látni kell. Én elhívatom ezt az asszonyt. Mert előbb feltétlenül tisztulási szertartást kell végeznie, és elő kell készítenie néhány áldozati állatot és erős illatú tömjént és sztóraxbalzsamot és hold-süteményt és valami vadon nőtt gyógynövénynek leveleit.

Úgy gondolom, hogy te is hamarosan megérkezel Peiraieusból: vagy írd meg nekem világosan, meddig nem jöhetsz még Glykerához, hogy akkor én siessek hozzád, azt a phrygiai asszonyt pedig addig is készenlétben tartsam. Ha netán olyasmivel próbálkoznál, hogy minél előbb kiverd a fejemből Peiraieust, a földecskénket, és Munichiát, meg nem tehetem, esküszöm az istenekre! De te sem teheted meg, hiszen már mindenestül összeforrottál velem. És ha valamennyi király is üzenne érted, én mindegyiknél inkább a királyod vagyok, téged

pedig hűséges kedvesemnek érezlek, aki nem feledkezik meg esküjéről. Éppen ezért, kedvesem, iparkodjál minél előbb visszatérni a városba, hogy - ha megváltoztattad elhatározásodat, és mégis elutaznál a királyhoz - kezed ügyében legyen valamennyi vígjátékod, s főleg azok, amelyek legjobban kielégíthetnék Ptolemaiosnak és a te Dionysosodnak közismerten választékos ízlését: akár a Thais, akár a Misumenos, akár a Thrasyleon, akár az Epitrepontes, akár a Rhapizomene, akár a Sikyonios, vagy bármely másik. De mi ez? Én, tudatlan lány létemre, hogy is lehetek oly elbizakodott és vakmerő, hogy ítélkezem Menandros vígjátékairól? De a te szerelmed úgy megihlet engem, hogy ezt az ítélkezést megkockáztathatom. Hiszen te magad tanítgattál arra, hogy egy tehetséges lány könnyen tanul a szerelmesétől, a szerelem pedig gyorsan megvalósítja terveit. Artemisre mondom: szégyellném magam, ha méltatlan volnék hozzád azzal, hogy nehéz a felfogásom. Mindenképpen kérlek, Menandros, hogy azt a vígjátékot tartsd készenlétben, amelyben engem megírtál, hogy habár nem leszek veled, a te réveden mégis elhajózzam Ptolemaioshoz, hogy a király még jobban megérezze: milyen fontos volt neked, hogy legalább a vígjátékodban ábrázolt szerelmedet elvidd neki, ha már az igazit itthon hagytad. De még ezt sem fogod itthon hagyni! Jól tudod, hogy megtanulok hajót vezetni és kormányozni, hogy saját kezűleg vezéreljelek haza a tenger hullámain, mikor hazaérkezel hozzánk, ide Peiraieusba, ha ez jobbnak látszik.

Ti minden istenek, történjék tehát az, ami mindnyájunknak javára válik, és jósoljon a phrygiai asszony jobbakat, mint a te istentől ihletett kedvesed. Minden jót!

„AESOPUS”

A TOLVAJ ÉS A FOGADÓS

EGY TOLVAJ megszállt a fogadóban, s néhány napig ott tanyázott, azzal a szándékkal, hogy lop valamit, de erre nem adódott alkalom. Egy szép napon észrevette, hogy a fogadóson vadonatúj és pompás köpeny van (mert épp ünnepnap volt). A gazda leült a fogadó előtti padra, s mivel senki sem volt ott, a tolvaj is odament, letelepedett a fogadós mellé, és beszélgetésbe elegyedett vele. Mikor már jó ideje beszélgettek, a tolvaj egyszerre csak nagyot ásított, és az ásítás után elüvöltötte magát, mint a farkas. A fogadós megkérdezte:

- Miért teszel így?

A tolvaj ezt felelte rá:

- Megmondom neked, s kérlek, vigyázz egy kicsit a ruhámra, mert itt fogom hagyni. Uram, én nem tudom, hogy jön rám folyton ez a szörnyű ásítás, vajon az én hibámból-e vagy más okból, nem tudom. Elég az hozzá, hogy miután három nagyon ásítottam, farkassá változom, és felfalom az embereket.

Miután ezt mondta, másodszor is ásított, és elüvöltötte magát, úgy mint első ízben. Ennek hallatára a fogadós hitt a tolvajnak, megrémült, felugrott és menekülni akart; de a tolvaj megragadta a köpenyénél fogva, visszatartotta és így beszélt:

- Uram, maradj itt, és vigyázz a ruháimra, nehogy ellopják azokat.

Miután visszatartotta őt, kitátotta a száját, és ásítani kezdett, immár harmadszor. A fogadós megrémült, hogy mindjárt felfalja; otthagyta a köpenyét, visszarohant a fogadóba, és jól bezárkózott.

A tolvaj pedig felkapta a köpenyt és elillant.

KISKUTYA ÉS NAGYKUTYA

EGY FÉRFI GYAKRAN belopózott titokban egy asszonyhoz, és szerelmeskedett vele. Megegyezett az asszonnyal abban, hogy amint megjön, kutya módjára ugatni fog, s erről ismerheti meg, és akkor nyisson neki ajtót.

Azonban egy másik férfi meglátta, amint az úton, éjnek idején az asszonyhoz lopózkodik, s mivel tudta, milyen nagy huncut, egyik éjjel jó messziről suttyomban megleste. A szerelmes ebből semmit sem sejtett, és mikor az ajtóhoz ért, szokása szerint úgy tett, mint mindig. A leskelődő az egészet végignézte, és utána hazament. A következő éjjel azonban korábban indult, és elsőnek ért oda a kikapós asszony házához.

Mikor aztán elkezdett ugatni, mint egy kutyuska, az asszony, abban a meggyőződésben, hogy itt a szeretője, eloltotta a lámpát, hogy meg ne lássa senki, és kinyitotta az ajtaját. Ez pedig bement hozzá, és szerelmeskedett vele.

Kis idő múlva azonban megjött az igazi szerető is, és szokása szerint elkezdett ugatni odakint, mint egy kutyuska. Mikor azonban a másik, aki bent volt, meghallotta, hogy amaz odakint ugat, mint egy kutyuska, kiment a szobából az ajtó elé, és nagy hangon elkezdett ugatni, mint egy óriáskutya.

Nos az, amelyik kívül volt, észrevette, hogy a másik, amelyik bévül van, erősebb nála, hát szó nélkül eloldalgott.

ANTONINUS LIBERALIS

GALATEIA LEÁNYFIA

LAMPROS, PANDION FIA, feleségül vette a krétai Phaistosban Galateiát, Eurytios leányát; ez a férfi előkelő családból származott ugyan, de alig volt valamicske vagyona. Mikor Galateia áldott állapotba került, Lampros azzal dicsekedett, hogy neki fiúgyermeke születik, és előre megmondta a feleségének, hogy ha lánya születik, elemészti. Ezzel távozott, és tovább legeltette birkáit.

Nos, Galateiának leánya született. Sajnálta a gyerekét, de meggondolta, hogy egyedül van a házban, álomfejtőket és jósnőket hívott magához, akik azt tanácsolták, hogy a lányt nevelje fiúnak; azt hazudta hát Lamprosnak, hogy fia született, és fiúnak nevelte, s fiúnéven Leukipposnak nevezte el.

Miután a lányka felserdült, és csodálatos szépséggé fejlődött, úgyhogy tovább már nem lehetett eltitkolni, Galateia annyira félt Lamprostól, hogy Leto templomába menekült, és könyörögve kérte az istennőt, hogy vajon volna-e hatalma átváltoztatni a leányát fiúvá. Leto pedig megkönyörült a kétségbeesetten siránkozó és rimánkodó Galateián, és megváltoztatta a leány nemét: úgyhogy fiú lett belőle.

Ezt az átváltozást még ma is emlegetik a krétaiak, és áldoznak a férfiteremtő Letónak, aki férfit teremtett a lányból, és az ünnepét Vetkőzésnek nevezik annak emlékére, hogy a lány levetette a lányruháit. Azóta is szokás házasságkötéskor előbb lefeküdni Leukippos szobra mellé.

A KŐSZÍVŰ ARSINOE

ARKEOPHRON, MINNYRIDES FIA, a Kypros-szigeti Salamis városból származott, cseppet sem előkelő szülőktől (hiszen Phoinike volt a hazájuk), de mérhetetlen gazdagsága révén olyan pazar jólétben élt, mint senki más.

Egyszer meglátta Nikokreon salamisi király leányát, Arsinoét, és halálosan beleszeretett. Ez a Nikokreon ama Teukros utóda volt, aki Agamemnonnal együtt foglalta el Iliont, és ez is eggyel több ok volt arra, hogy Arkeophron igyekezzék mindenáron megnyerni a lányt feleségül; fogadkozott is, hogy sokkal több nászajándékot ad a leányért, mint a többi kérő együttvéve. Nikokreon azonban nem egyezett bele a házasságba, éppen Arkeophron nemtelen származása miatt, mivel ősei phoinikiai kereskedők vagy kalózok voltak.

Arkeophront most, hogy házassága meghiúsult, annál jobban emésztette a szerelem; éjjel elment Arsinoe palotájához, és egész éjjel ott virrasztott a cimboráival. Minthogy azonban ezzel semmit sem ért el, bőséges ajándékokkal megvesztegette a leány dajkáját, és ajánlatot tett a lánynak, hogy a szülei tudta nélkül szeretkezzék vele.

Nos, a leány, miután a dajka átadta neki az üzenetet, elárulta a dolgot a szüleinek; ezek levágatták a dajkának a nyelve hegyét, az orrát és az ujjait, s miután így kegyetlenül megkínozták, kikergették a palotából.

De az istennő beleavatkozott ebbe az ügybe. Arkeophron ugyanis elviselhetetlen fájdalmában, házassága meghiúsulása miatt, a dajka kudarca után önkezével vetett véget életének. A polgárok keservesen gyászolták halálát, harmadnapra pedig hozzátartozói közszemlére tették ki a holttestét. Ezek szerették volna megadni neki a végtisztességet, Arsinoe azonban gőgjében úgy akarta, hogy a palota ablakából végignézze, amint Arkeophron holttestét elégetik.

Végig is nézte. Aphrodite azonban felháborodott ezen a viselkedésen, és elváltoztatta: emberből kősziklává merevedett, és lábai örökre belegyökereztek a földbe.

PROKRIS KÉT HÁZASSÁGTÖRÉSE

KEPHALOS, DEION FIA, Thorikos attikai községben feleségül vette Prokrist, Erechtheus leányát. Deli-szép ifjú volt ez a Kephalos, olyan gyönyörűséges, hogy Eos beleszeretett, elraboltatta, s férjeként tartotta magánál.

Ez a Kephalos egyszer próbára vetette Prokrist, vajon meg fogja-e őrizni házastársi hűségét. Hogy valami ürügye legyen, úgy tett, mintha vadászni menne, Prokrishoz pedig elküldött egy ismeretlen rabszolgát, sok-sok arannyal, s a szájába rágta, hogy Prokrisnak azt mondja: egy idegen úr beleszeretett, s felajánlja neki ezeket az aranyakat, ha hajlandó vele hálni. Prokris először visszautasította az aranyakat, de mikor a szolga a duplájával jött vissza, igent mondott, s elfogadta az ajánlatot.

Kephalos látta, amint Prokris bejött a házba, s mikor - abban a hiszemben, hogy ő az idegen - mellé feküdt, egyszerre csak égő fáklyát hozatott be, és leleplezte a nőt.

Prokris szégyenében otthagyta Kephalost, s hanyatt-homlok Minoshoz, a krétai királyhoz menekült. Minosnak nem volt gyermeke, s ezért Prokris megígérte neki, hogy majd segít rajta s megtanítja: hogyan s miképp lehetnek gyermekei. Minosnak a magvában ugyanis kígyók, skorpiók és százlábúak voltak, s az asszonyok belehaltak ölelésébe; csak Pasiphae nem, mert mint Helios leánya, halhatatlan volt.

Prokris tehát a következőképpen készítette elő Minos gyermeknemzését: kecske hólyagját illesztette bele az asszony szemérmébe, és Minos a kígyókat előbb beleeresztette ebbe a hólyagba, s aztán ölelkezett igazában Pasiphaéval. Minek utána pedig csakugyan születtek gyermekeik, Minos a lándzsáját és a kutyáját odaajándékozta Prokrisnak; ezeknek segítségével minden vadat el tudott ejteni, egy sem menekülhetett előle.

Ajándékaival Prokris elment az attikai Thorikosba, ahol Kephalos lakott. Férfi módra lenyíratta a haját, elváltoztatta öltözetét, úgyhogy senki sem ismerte meg, s vadászni ment Kephalosszal.

Kephalos egyszer csak észrevette, hogy neki egyetlen vadat sem sikerül elejtenie, míg ellenben Prokrisnak minden dobása talál: nagyon szerette volna hát megkaparintani Prokris lándzsáját.

De Prokris ezenfelül még a kutyáját is odaígérte neki, ha hajlandó vele szeretkezni. Kephalos elfogadta a feltételt, de amikor lefeküdtek, Prokris felfedte magát, s gorombán rátámadt Kephalosra, hogy sokkal gyalázatosabb házasságtörésre akarta adni a fejét, mint ő annak idején.

A dolog vége az lett, hogy Kephalos megkapta a lándzsát is, a kutyát is...

APPIANOS

A NAGYLELKŰ KIRÁLY

ANTIOCHOS BELESZERETETT a tulajdon mostohaanyjába, Stratonikébe, Seleukos király feleségébe, akitől a királynak már gyermeke is volt. Mivel pedig jól tudta, hogy szenvedélye istentelen, ellenállt a gonosz indulatnak, s nem árulta el érzelmeit, hanem betegágyba feküdt, sorvadozott és maga siettette halálát. Még Seleukos drágán fizetett háziorvosa, a nagy nevű Erasistratos sem tudta megállapítani, hogy mi a betegsége. Végre aztán megbizonyosodott, hogy lelki betegséggel van dolga, mert hiszen a test egyformán megérzi a lélek egészségét és betegségét is; és míg az elkeseredést, dühöt s egyéb indulatokat nem szokás titkolni, addig az ép erkölcsi érzékű ember a szerelmét rejtegetni szokta.

Minthogy épp ezért Antiochos sem nyilatkozott előtte egy szóval sem, titokban, de annál szívósabban igyekezett nyomra jutni: odaült mellé, s figyelte, milyen változások mutatkoznak szervezetében, mikor egy-egy látogató belép. Úgy tapasztalta, hogy akárki jön be, a test változatlanul hanyatlik, s egyformán senyved, amint azonban Stratonike bejön hozzá látogatóba, szégyenében és bűnössége érzetében a lelke nyomban izgalomra gyúl, és bár némán hallgat, a teste - akarata ellenére is - mintegy felvirul s életre frissül; amint ő távozik, megint hervadásba hull. Ekkor megmondta Seleukosnak, hogy a fia menthetetlen. A király végtelen fájdalmában felhördült, ő pedig így folytatta:

- Betegsége az, hogy szerelmes egy asszonyba, mégpedig reménytelenül.

Seleukos elálmélkodott. Hogyan? Ő, Seleukos, Ázsia királya, ne tudna valakit szép szóval, kincsekkel, ajándékokkal rávenni arra, hogy az ő drága fiához menjen feleségül? Ezenfelül odaadná az egész királyságát is, ha az illető úgy kívánná, cserében a haldokló meggyógyulásáért, hiszen egyszer amúgy is rászáll a királyi hatalom. És már csak azt kívánta tudni, ki hát ez az asszony? Erasistratos pedig így felelt:

- Az én feleségembe szerelmes.

- Barátom - szólt Seleukos -, hát te, akit barátságommal s kegyeimmel úgy elhalmoztalak, akinek erénye s bölcsessége ritkítja párját, te nem mentenéd meg nekem ezt az ifjú királyi sarjat, barátodnak s királyodnak fiát, aki boldogtalanságában is nemesen viselkedik, rejtegeti baját, s kész inkább a halált elviselni? Hát ilyen kevésbe vennéd Antiochost, ilyen kevésbe engem magamat, Seleukost?

Amaz pedig mintegy védekezésül ezt a fogós feleletet adta:

- Te sem adnád oda a feleségedet Antiochosnak, ha a tiedbe volna szerelmes, pedig te az apja vagy.

Ekkor Seleukos a királyságát védő minden istenekre megesküdött, hogy bizony ő szíves örömest odaadná, s gyönyörű bizonyságát szolgáltatná ezzel szerető apai jóindulatának nemes lelkű fia iránt, aki uralkodni tud szenvedélyén, s nem érdemelte ezt a szenvedést. Sok ilyesfélét összehordott még, s már-már amiatt mérgelődött, hogy mért nem gyógyíthatja meg ő maga szerencsétlen fiát, s mért is van szükség ebben Erasistratosra.

Ez pedig, mikor látta, hogy a király felindulásában őszinteség s nem tettetés tükröződik, feltárta a királyfi titkos szenvedélyét, s elmondta azt is, hogyan jött nyomára. Seleukos boldog

volt, de bizony fiát is, feleségét is kemény munka volt rábeszélnie a dologra. Végre mégiscsak rávette őket. Akkor aztán egybehívta hadseregét, amelyben már sejtettek valamit a dologról; felsorolta a katonáknak a maga haditetteit, elmondta, hogy Nagy Sándor utódai közül ő terjesztette ki legmesszebbre birodalmát, s hogy öreg ember létére terhes már neki ekkora birodalmon uralkodnia.

- Fel akarom osztani hatalmas birodalmamat - folytatta -, hogy jövőtöket már most biztosítsam, s egyik részét oda akarom adni azoknak, akik nekem legkedvesebbek. Elvárom, hogy ti, akik Sándor után nekem köszönhetitek, hogy ilyen félelmetes hatalommá erősödtetek, mindebben egy szívvel-lélekkel támogatni fogtok. Nos hát legkedvesebbek nekem: gyermekeim közül legidősebb fiam, aztán pedig feleségem. Bizonyára majd nekik is hamarosan lesznek gyermekeik, hiszen még fiatalok, s ezek újabb őrizői lesznek a ti kiváltságos hatalmatoknak. A ti kedvetekért tehát összeházasítom őket, s elküldöm: uralkodjanak északi népeimen. Az a határozat pedig, amelyet most kimondtam, nem a perzsa vagy más külföldi nép szokásain alapul, hanem közös törvényén minden népnek: hogy mind igazságos dolog az, amit a király határoz.

Így beszélt Seleukos.

Hadserege lelkesen üdvözölte, mint a legjobb apát, és Sándor után a legnagyobb királyt.

Seleukos pedig, miután Stratonikét és fiát is kioktatta minderre, összeházasította őket, s útnak indította országukba.

És ezzel dicsőbb és nagyszerűbb dolgot művelt minden haditetteinél.

APULEIUS

A BOSZORKÁNY

ELSŐBEN IS ESKÜSZÖM a mindentlátó Napistenre, hogy tulajdon magammal történt meg és színigaz, amit elmesélek; s ha Thessaliába, annak is a legközelebbi városába érkeztek, nyomban bizonyságot szerezhettek felőle, hogy ennek az ismerős történetnek szájról szájra jár ott a híre.

De hogy előbb megtudjátok: ki fia-borja volnék, megmondom én: aeginai. Azt is elárulom, mi a kenyéradó mesterségem: mézzel, sajttal s egyéb efféle vendéglői áruval cikázom keresztülkasul Thessaliát, Aetoliát, Boeotiát.

Hát mikor egyszer neszét vettem, hogy Hypatában, Thessalia legfényesebb városában hihetetlenül potom pénzért pompás zamatú fiatal sajtot árulnak, lóhalálában odasiettem, hogy az egész készletet megvegyem. Csakhogy ballábbal indultam útnak, s mert így esik rendszerint, a jó vásár reménye ezúttal is füstbe ment: egy Lupus nevű nagykereskedő ugyanis egy nappal előbb megvásárolta mind. Mit volt mit tennem? A haszontalan lótás-futás elcsigázott, tehát alighogy estére hajlott a nap, a fürdőbe mentem: hát uramfia, ott látom ám Socratest, régi pajtásomat. A földön kuporgott félmeztelenül, ócska, rongyos köpenyben, holtra vált arccal, szánalmasan soványra torzultan, mint az utcasarkokon kéregető, balsorstól megtépázott, szegény koldusok.

Hiába volt régi ismerősöm és jó barátom, ebben az állapotban mégiscsak ímmel-ámmal léptem közel hozzá.

- Ejnye-ejnye, Socratesem - szólítottam meg. - Mi ez? Miért vagy ily meggyötört? Miféle gazság juttatott ennyire? Meg is gyászoltak, el is sirattak már otthonodban bizony, és a császári főbíró gyermekeid mellé gyámokat rendelt; feleséged elvégezte a halotti szertartásokat, s azóta örökös gyászban s fájdalomban hervadoz, a szüntelen zokogásban már-már szemét is kisírta, s most a szülei egyre sürgetik, hogy gyászos özvegységét második menyegző örömeivel derítse már vigalomra! S íme most elém kerülsz, mindnyájunk végtelen szégyenére, mint egy kísértet, árnya tennenmagadnak!

- Aristomenes - fordult hozzám -, bizony hogy sem a szerencse síkos útvesztőit, sem ingatag állhatatlanságát, sem forgandó változásait te sem ismered.

Szólt és foszladozó rongyaiba temette szégyentől hirtelen kigyulladó arcát, miközben köldökétől a szemérméig meztelenre tárta testét. Én ezt a szánalmas nyomorúságot nem bírtam tovább nézni, megragadtam kezét, s mindenáron szerettem volna talpra állítani. De ő azon mód, ki sem takarván fejét, ellenállt:

- Eressz el, eressz el, hadd gyönyörködjék a sors még tovább diadalmi emlékművében, amelyet, nézz meg, benne állított ő maga!

Nagy nehezen rávettem, hogy velem jöjjön, egyúttal pedig levetve felső ruhámat, ráadtam sebtiben, s úgy-ahogy befödtem vele. Erre tüstént megfürdetem, a dögönyözést, kenést egyedül magam végezem, a rettenetes piszokréteget nagy üggyel-bajjal lesúrolom, derekasan rendbe hozom, és - bármilyen fáradt voltam - halálosan kimerült pajtásomat eltámogattam szállásomra. Nagy kínosan ággyal üdítem, étellel erősítem, itallal nyugtatom, mesékkel elzsongítom. És lassan-lassan belopózik a jókedv, megoldódik nyelvünk, röpködnek a finom s

ingerkedő tréfák, vérszemet kap a csipkelődés, amikor egyszerre csak keserves sóhajtás szakad fel melle mélyéből, dühödt ököllel döngeti homlokát, s így kezdi rá:

- Ó jaj, szegény fejem! Messze földön híres gladiátori játék gyönyörűségei után vetettem magam, s ezenközben szakadt rám ily irtózatos balszerencse. Makedoniába mentem üzleti ügyben, te is jól tudod. Tíz hónapig tartózkodtam ott, s mikor már jól megszedtem magam, útnak indultam haza. Már-már beértem Larissába, mert átutazóban ott akartam végignézni a játékokat, amikor egyszerre csak szakadékos, úttalan völgykatlanban marcona rablók utamat állták, s mindenemet elrabolták. De magam ép bőrrel menekültem, s halálosan elcsigázva bevetődtem egy Meroe nevű, már nem éppen fiatal, ám veszettül csinos csapláros-asszonyhoz, s töviről hegyire mindjárt el is mondom neki hosszas csavargásomat és rémületes utamat és siralmas megraboltatásomat; az asszony szokatlanul kedvesen bánik velem, pompás, sőt potyás vacsorával torkig laktat, utoljára pedig, mikor lángra gyúlt szenvedélye, ágyába von. Jaj, én szerencsétlen! Attól a pillanattól kezdve, hogy vele háltam, ez az egyetlen ölelkezés örökös és végzetes szolgaságra kárhoztatott, úgyannyira, hogy még ama néhány rongyom is neki adtam, amit rajtam hagytak a jószívű rablók, takargatni mezítelenségemet; éppígy még csekély bérem is, amit míg erőmből futotta, zsákhordással kerestem, míg végre is a jó asszony s a balszerencse azzá a ronccsá csúfított, amilyennek épp imént te is láttál.

- Polluxra mondom - riadtam rá -, megérdemelnéd, hogy a leggyalázatosabb sors zúduljon reád (ha ugyan képzelhető is gyalázatosabb annál, amelyben az előbb is sínylődtél), mert az érzéki gyönyörűséget s azt a ringyók ringyóját gyermekeidnél s házi tűzhelyednél többre tartottad!

- Csitt, csitt - vágott a szavamba rettentő rémülettel, mutatóujját ajkára tapasztva, aztán körülkémlelt: szólhat-e biztonságosan, s odasúgta: - Ne bántsd ezt az isteni asszonyt, mert hányaveti beszédednek könnyen nagy árát adhatod!

- Ugyan úgy-e - csipkelődtem -, hát miféle némber ez a hatalmas kocsmakirálynő?

- Boszorkány - rebegte -, bűbájos; hatalma van lehozni az eget, levegőbe emelni a földet, kővé dermeszteni a forrásokat, porrá omlasztani a hegyeket, életre hívni a holtakat, alvilágra vetni az isteneket, kioltani a csillagokat, s fényességbe borítani az örök-sötét Tartarust!

- Kérlek szépen - szakítottam félbe -, told csak félre a tragikus díszletet, csavard össze a színpadi függönyt, és beszélj érthető nyelven.

- Elmondjam-e - kérdezte - egyik vagy másik, vagy egész sereg bűbájoskodását? Mert hogy veszettül belebolonduljanak nemcsak az odavalósiak, hanem még az indusok vagy a kétféle etiópok, vagy akár maguk az ellenlábasok, az az ő bűbájosságának csak amolyan csip-csup tréfadolog, gyerekjáték. Inkább hallgasd meg, mi mindenre vetemedett ország-világ előtt... Egyik szeretőjét, csak azért, mert más nővel fajtalankodott, egyetlen szavával hóddá változtatta, mert ez a vadállat úgy fél a fogságtól, hogy ha üldözik, leharapja nemzőszerveit, s így menekül. Ezzel az volt a célja, hogy így járjon a szeretője is, mert más nővel kezdett viszonyt. A szomszéd kocsmárost kenyéririgységből békává éktelenítette, és az öreg most ott úszkál az egyik boroshordóban, s régi vendégeit a seprőben evickélve, udvarias brekegéssel, rekedten szólogatja. Egy ügyvédet, aki pert akasztott a nyakába, birkává változtatott, s most ez a birka ügyvédkedik. Ugyancsak egyik szeretőjének a feleségét, aki nagy nyelvesen lepiszkolta, örökös terhességre kárhoztatta, úgy, hogy elzárta méhét, s visszatartotta magzatát, pedig már érett volt méhének gyümölcse. Nyolc éve viseli már terhét az a szerencsétlen asszonyka (a közönség számon tartja!), s dagad, egyre dagad, mintha csak elefántot akarna a világra hozni. Hogy egyre-másra ilyenekben mesterkedett, s egyik embert a másik után tönkrejuttatta, a lakosságban általános felháborodás tört ki. Elhatározták, hogy másnap kegyetlenül agyon-

kövezik. Azonban ráolvasásainak erejével meghiúsította ezt a szándékot, s valamint ama bizonyos Medea egyetlen rövid nap alatt, amelyet Kreontól haladékul kapott, egész házát, leányát s magát az öreget is, koszorújából kicsapódó lángokkal halálra égette; úgy ez is: halottas varázsigéket mormolt egy gödörbe, amint nekem ő maga mondta el részegen, mindenkit a lakásához szegzett a szellemek titokzatos hatalmával, úgyhogy két álló napig sem feltörni a zárakat, sem kiszakítani az ajtószárnyakat, sem akár kiásni a házfalakat senki sem bírta. Végre is egymást addig-addig tüzelték, hogy felkiáltottak, s nagy esküt tettek egyhangúlag: nem nyúlnak hozzá csak egy ujjal is, s ha ez ellen bárki is vétene, istenigazában őt megsegítik. Erre aztán megengesztelődött, s felszabadította a várost a varázs alól. De az ellene szőtt összeesküvés szervezőjét egy viharos éjszakán egész házával, azon mód, ahogy zárva volt, falastul és földestül és alapkövestül, szőröstül-bőröstül elvitte száz mérföldnyire másféle városba, amely ott feküdt fenn a zord hegytetőn, s épp ezért szűkösen volt vize. És mivelhogy az ottlakók házrengetegében az újonnan érkezett háznak helyet szorítani már sehogy sem tudott, a városkapu előtt ledobta és távozott.

- Socratesem - feleltem -, elbeszélésed csodás és egyben hajmeresztő. Annyi bizonyos, hogy nem holmi kis tövist, hanem valóságos lándzsát döftél belém, vagyis nem valami halvány aggodalommal szúrtál szíven, hanem bizony rettegéssel: hogy hátha ez a boszorkány valamiféle szellem segítségével éppen így kihallgatja még a mi beszélgetésünket is. Hajtsuk hát fejünket minél előbb nyugalomra, s ha fáradt testünket az álom majd felüdítette, mielőtt még a hajnal dereng, szökjünk el innen, amilyen messzire csak tudunk.

Jó tanácsomnak nem értem még a végére sem, mikor az én jó Socratesemen máris erőt vett a szokatlanul bőséges borivás és a végtelen kimerültség: elszunnyadt és hangosan hortyogott. Én meg becsuktam az ajtót, jól betoltam a reteszt, ágyamat az ajtó sarkához húztam, és szorosan odanyomtam, aztán belefeküdtem. Eleinte a félelemtől jó darabig nem tudtam elaludni, végre úgy éjféltájban elszenderedtem. Alighogy elpihentem, egyszerre csak hatalmas dördüléssel (könnyű volt kitalálni, hogy alighanem betörők műve ez) kivágódik az ajtó, vagyis inkább tövestül kiszakad, és kitörik a sarkaiból, s a földre zuhan. Az ágyam, amely különben is rövidke volt, korhadt s egyik lábára csonka, ettől a rettenetes erejű rohamtól felborult, engem kiröpített magából, lelökött a földre, felborulva rám zuhant, leborított és eltakart.

És ekkor én kézzelfoghatón tapasztaltam, hogy bizonyos érzelmek néha éppen a lényegükkel ellenkező hatásban nyilvánulnak. Mert amint örömünkben igen gyakran könnyekre fakadunk, úgy én is ebben a rettentő szorongásomban kénytelen-kelletlen elnevettem magam, hogy íme: Aristomenes voltam, és teknősbéka lett belőlem. Miközben hát a piszokban fetrengtem, sanda szemmel kikukucskáltam ágyam ravasz bástyája mögül, hogy hát mi történik itt. Két meglett korú asszonyt láttam: az egyiknek égő lámpa, a másiknak szivacs és kivont kard volt a kezében. Így felszerelve odaálltak a mély álomba merült Socrates mellé.

- Panthia testvér - kezdte az, amelyiknél kard volt -, ez a drága Endymion, ez az én szeretőm, aki éjjel-nappal tiporta liliomos leányságomat, ez az, aki most már fittyet hány szerelmemnek, és nemcsak hogy becstelen híremet költi, de még szökésen is töri a fejét. Én meg a ravasz Ulixestől elhagyott Calypso módjára, sajnos, örökre sirathatom elhagyattatásomat.

Aztán kardjával megmutatott engem is Panthiájának, és így folytatta:

- Ez a mákvirág pedig Aristomenes, a tanácsadója, aki a szökést kieszelte. Most itt fekszik a földön elterülve, meglapulva az ágy alatt, szinte a halál torkában, és mindent kikémlelt abban a hiszemben, hogy ellenem szórt piszkolódásaiért haja szála sem fog meggörbülni. De lesz gondom rá később, vagyis inkább hamarosan, vagy méginkább most rögtön, hogy előbbi szájaskodását is, mostani kíváncsiskodását is megkeserülje!

Szegény fejem! Ahogy ezt hallottam, kivert a hideg verejték, s belülről olyan reszketés rázott, hogy remegésemtől az ágy is nyugtalanul vonaglott-táncolt a hátamon. És megszólalt a kitűnő Panthia:

- Nem volna legjobb, Meroe testvér, ha ezt itt előbb bacchánsnők módjára szétmarcangolnók, vagy legalábbis összekötöznők kezét-lábát, s levágnók a férfiasságát?

Erre Meroe (valóban, most eszméltem rá, hogy ő az, akinek nevét Socrates említette történetében) így válaszolt:

- Ellenkezőleg, legalább ő maradjon életben, hogy majd ennek a szegény nyomorultnak a holttestét valami kis sírdomb alá elföldelje.

Ezzel Socrates fejét jobb felé fordította, s baloldalt markolatig döfte a kardot a torkába, aztán odatartott egy kis tömlőt, s gondosan felfogta kibuggyanó vérét, úgyhogy egyetlen csepp sem piroslott fel sehol. Mindezt a tulajdon szememmel láttam. Ezenfelül pedig (gondolom azért, hogy hajszálnyira pontosan végezze az áldozati szertartást) a derék Meroe a sebnyíláson át mélyen belenyúlt szerencsétlen pajtásom mellkasába, kitapogatta és kihúzta a szívét, miközben ez a kardvágással keresztülmetszett torkából a seben át valami hangot, helyesebben afféle tagolatlan hörgést ökrendezett fel, és kiadta lelkét. A sebnek tátongó nyílását Panthia betömte a szivaccsal, és így olvasott rá:

- Hallssza, szivacs, tengerben születtél, folyóvízen át ne menj!

Ennek utána kifelé indultak, de előbb félretolták az ágyat, szétvetett lábakkal arcom fölé telepedtek, s rám ürítették hólyagjukat, úgyhogy undorító vizeletükkel lucskosra áztattak.

Alighogy túljutottak a küszöbön, az ajtó visszalendült eredeti állapotába épségben: a sarokvasak belefúródtak lyukaikba; az ajtószárny az ajtófélfákra simul, a reteszek visszafutnak záraikba. Én pedig, amint holtra váltan, meztelenül, dideregve, vizelettel végigfreccsentve, még mindig ott feküdtem a földön, mintha csak épp az imént bújtam volna ki anyám méhéből (vagy inkább fél lábbal a sírban, vagy mintha túléltem volna halálomat, vagy mint egy utószülött, vagy legalábbis mintha kereszthalálra lettem volna kárhoztatva), ekként évődtem magamban:

„Mi lesz velem, ha reggelre kiderül a gyilkosság? Ha megmondom az igazat, ki hiszi el, hogy vallomásom akárcsak valószínű is? Legalább segítségért kiabálhattál volna, ha már ilyen markos legény létedre nem tudtál elbánni holmi némberekkel! Szemed láttára meggyilkolnak egy embert, és te hallgatsz? Mért nem estél áldozatul ugyanannak a gyilkos támadásnak te is? Mért kegyelmezett a kegyetlen gyilkos bűntette tanújának, hiszen feljelentheted! Nos hát éppen azért, mert megmenekültél a haláltól, halál fia vagy!”

Már nappalba hajlott az éjszaka, és én még egyre csak ezt hánytam-vetettem magamban. Végre is legokosabbnak gondoltam, ha még napkelte előtt titokban kisurranok, s ha remegő inakkal is, de nekivágok az útnak. Fogom hát kis batyumat, beillesztem a kulcsot, félrehúzom a reteszt: csakhogy most számtalanszor kellett beledugdosnom a kulcsot, míg végre nagy nehezen kinyílt ez a derék, becsületes ajtó, amely pedig az éjjel csak úgy magától kitárult!

- Hé, hát te hol vagy? - kiáltottam el magam. - Nyisd ki csak a fogadó kapuját, még napkelte előtt szeretnék útra kelni!

A kapus ott feküdt a fogadó ajtaja mögött a földön, s félig még álmában rám mordult:

- Hallod-e, nem tudod, hogy rablók garázdálkodnak az utakon, hogy épp ilyenkor, éjnek éjszakáján indulsz útnak? Mert még ha nyomja is valami gazemberség a lelkedet, s emiatt halálra is szántad magad, én bizony nem vagyok tökkelütött, hogy miattad kockára vessem az életemet!

- Hiszen mindjárt kivilágosodik - ellenkeztem -, és különben is mit vehetnének el a rablók ilyen földhözragadt szegény utastól? Hát nem tudod, ostoba, hogy meztelen embert még tíz díjbirkózó sem tud levetkőztetni?

Ernyedt-álmosan fordult a fickó a másik oldalára s odadörmögte:

- Mit tudom én, nem ölted-e meg a pajtásodat, akivel az este betértél, s nem akarsz-e most biztonság kedvéért kereket oldani?

Ebben a pillanatban - jól emlékszem - mintha a föld nyílt volna meg alattam; szinte láttam a feneketlen Tartarust s benne a Cerberus kutyát, mintha szőröstül-bőröstül be akart volna kapni. És ekkor eszembe villant, hogy a kitűnő Meroe bizonyára nem jószívűségből kegyelmezett meg szegény fejemnek, hanem gonoszságból hagyta meg az életemet, hogy akasztófára juttasson. Visszakullogtam hát a szobába, és az öngyilkosságnak valami hirtelen módján törtem a fejemet. De a Sors semmi más halálos fegyvert nem adott kezem ügyébe, csak épp az ágyat; megszólítottam hát:

- Hajh, hajh, ágyacskám, szívem drága kincse, aki annyi keservet végigszenvedtél velem, részese s tanúja az éjjeli eseményeknek, te egyetlen, akire meghurcoltatásomban ártatlanságom bizonyságául hivatkozhatom, ím a halálba sietek, a megváltó fegyvert te add most a kezembe!

Szóltam és nekiestem a kötélnek, amellyel át volt kötve; lefejtettem róla, s a kötél egyik végét feldobtam és ráerősítettem arra a gerendára, amely az ablak szemöldökfájából az egyik oldalon kinyúlt, másik végét pedig jó erősen hurokra csomóztam. Aztán, végzetem fölé magasztosodva, felléptem az ágyra, fejjel belebújtam a hurokba, s nyakamra erősítettem. De miközben egyik lábammal elrúgtam a támasztékot, amelyen álltam, hogy a súlyomtól megfeszülő kötél gégémre szoruljon, s lélegzetemet megakassza, a különben is öreg és foszladozó kötél elszakadt, én lepottyantam a magasból, rázuhantam a mellettem fekvő Socratesre, s vele együtt a földre hemperedtem. És íme, ebben a pillanatban berohant a kapus, éktelen ordítozással:

- Hé, hol vagy te, aki éjnek éjszakáján olyan szörnyen siettél, most meg hortyogsz, fülig takarózva?

Erre, már nem tudom, vajon az eséstől-e vagy a fickó éktelen ordítozásától, felébredt Socrates és feltápászkodott:

- Nemhiába átkozza minden vendég ezeket a fogadósokat! - dörmögte. - Ez a szemtelen fickó is, hogy ilyen idétlenül berontott (nyilván el akart emelni valamit), vad bömbölésével felriasztott legmélyebb álmomból, pedig nagyon bágyadt vagyok.

A váratlan öröm hatása alatt derülten s fürgén toppantam elébe:

- Íme, kapunk hűséges őre, itt az én útitársam és atyámfia, akit én meggyilkoltam, mint ahogy az éjjel részeg fejjel gazul rám fogtad.

Szóltam, megöleltem Socratest, és összevissza csókoltam.

De szegénynek megütötte orrát a bűzös vizelet szaga, amellyel engem az a két boszorkány bemocskolt, és riadtan eltolt magától:

- Menj innen, hisz olyan büdös vagy, mint a legmocskosabb szennygödör!

Egyúttal azonban barátságosan érdeklődni kezdett emez illat oka-foka felől. Kétségbeesésemben hirtelen valami hülye tréfát rögtönöztem, más tárgyra tereltem figyelmét, karon fogtam és szóltam:

- Menjünk csak, élvezzük a hajnali utazás kellemességeit!

Fogtam kis batyumat, megfizettem a fogadósnak a szállás árát, és nekivágtunk az útnak.

Alig haladtunk valamit, máris felvillant a napsugár, s fényességbe borított mindent. Én kíváncsian pislogtam pajtásom nyakának arra a pontjára, ahol a kardot behatolni láttam, és így füstölögtem magamban:

„Ostoba vagy, holtrészegre ittad magad, és vadakat összeálmodtál. Íme, Socrates ép, egészséges, kutyabaja. Hol a sebhely, hol a szivacs? Végül hol az az egészen friss, mélységesen mély sebe?”

Aztán hozzáfordultam:

- Nemhiába bizonygatják a legkitűnőbb orvosok, hogy aki puffadtra zabálja és leissza magát, borzalmas és szörnyű dolgokat álmodik. Nekem is, hogy az este sűrűbben nézegettem a pohár fenekére, keserves éjszakám volt; olyan rémes és kegyetlen álmokat sorakoztatott elém, hogy még most is azt hiszem: embervérrel vagyok befröcskölve és beszennyezve.

Felnevetett erre Socrates, s így felelt:

- De bizony, te nem vérrel, hanem vizelettel vagy befröcskölve! Mindazonáltal én is úgy éreztem álmomban, mintha meggyilkoltak volna: belenyilallt itt a nyakamba a fájdalom, s úgy rémlett, mintha a szívemet is kitépnék. Még most is elakad a lélegzetem, reszketnek a térdeim, tántorgók a lépéseim, és szeretnék valamit enni, hogy lelket öntsek magamba.

- Itt van - szóltam -, készen vár a reggelid.

És máris leakasztottam vállamról tarisznyámat, s nagy sietve sajtot és kenyeret adtam neki.

- Üljünk oda a platánfa alá - mondtam.

Így is történt. Magam is ettem valamicskét az ételből, s amint rápillantottam a mohón falatozó Socratesre, észrevettem, hogy még jobban megsoványodott, és sárgán-sápadtan bágyadoz. Úgy eltorzította a halotti sápadtság, hogy nekem ijedtemben (még mindig előttem rémlettek az éjszakai fúriák) az első kis falat kenyér, amelyet leharaptam, torkomon akadt: sem lecsúszni, sem visszajönni nem tudott. Fokozta rettegésemet, hogy sűrűn jártak arra emberek, mert ugyan ki hitte volna el, hogy két ember közül az egyiknek halálában a másik ártatlan? Socratest pedig, hogy elegendőképpen befalatozott, rettentő szomjúság kezdte gyötörni, hiszen a kitűnő sajtból jó darabot behabzsolt, mégpedig mohón. Nem nagyon messze a platán tövétől kristálytiszta ezüstszínű folyó folydogált, lomhán-szelíden, mint valami csendes tó.

- Itt van - szóltam -, a folyó kristályos vizével csillapítsd szomjadat.

Pajtásom felkelt, és kisvártatva egy lapos partszegélyen leguggolt, térdre ereszkedett, s mohó vággyal a víz fölé hajolt. De még jóformán alig érintette ajka szélével a víztükör cseppjeit, amikor tátongó nyílású seb fakadt nyakán, hirtelen kibuggyant belőle az a bizonyos szivacs, és nyomában alig néhány cseppnyi vér szivárgott. Végtére is élettelen teste menthetetlenül a folyóba zuhan, ha az egyik lábát el nem kapom, és ki nem húzom a dombosabb partra, ahol (már amennyire a körülmények megengedték) elsirattam szegény jó pajtásomat, s a homokos földben, a folyó tőszomszédságában örök nyugalomra földeltem.

Magam remegve az életemért, reszketve menekültem, úttalan pusztákon keresztül-kasul, és mintha csak emberölésben érezném magam bűnösnek, odahagytam hazámat és családomat, önkéntes számkivetésre kárhoztattam magam, új házasságot kötöttem, s most Aetoliában éldegélek.

HALOTTVIRRASZTÓ

SIHEDER KOROMBAN történt.

Egyszer felkerekedtem Miletosból, hogy megnézzem az olympiai játékokat; (mert szerettem volna a híres tartománynak ezeket a helyeit is bejárni), és minek utána bebarangoltam egész Thessaliát - ó, átkozott óra -, Larissába vetődtem. Útravalóm már nagyon is fogyatékán volt, s én minden zugot bejártam, hogy ínségemre valami könnyebbülést szerezzek, mikor egyszerre csak a piac közepén megpillantottam egy hórihorgas öregembert. Ott ült egy kövön, és harsány hangon hirdette, hogy az, aki hajlandó egy halott őrzését vállalni, jelentkezzék: mennyit kérne érte. Megszólítottam az egyik járókelőt:

- Mit hallok? Hát itt a halottak megszöknek talán?

- Fogd be a szád - ripakodott rám az illető. - Látszik, hogy éretlen kölyök vagy és vadidegen, nem csoda, ha megfeledkezel róla, hogy Thessaliában vagy, ahol a boszorkányok egyre-másra leharapdálnak a halottak arcából, s az ilyen darabkáknak aztán jó hasznát veszik bűbájos mesterkedéseikben.

- Hallod-e - adtam fel én szót -, magyarázd meg, hogy megy az a halottőrzés?

- Mindenekelőtt - volt a válasz - egész éjjel feszülten kell virrasztani, éber és tágra nyílt szemmel folytonosan a halottra kell meredni, nem szabad levenni róla a tekintetet, de még csak oldalt sem szabad pislantani, mert bizony ezek az átkozott boszorkányok akármiféle állattá át tudnak változni, és észrevétlenül odalopózkodnak, úgyhogy még a Napnak és az igazságnak a szemét is könnyűszerrel megcsalják. Mert néha madár, máskor kutya vagy egér, sőt nem ritkán légy alakjában bújnak meg. Első dolguk, hogy borzalmas ráolvasásaikkal álomba bágyasztják a virrasztót. De ki tudná pontosan elsorolni, hogy ezek a gaz boszorkányok elvetemedettségükben mennyi furfangot eszelnek ki? És mégis, ezért a veszedelmes szolgálatért alig szoktak többet fizetni négy vagy legfeljebb hat aranynál. Hohó, majdnem elfelejtettem, hogy aki reggel nem adja át épségben a holttestet, az köteles a maga arcából kivágott darabbal pótolni azt, amit kimartak vagy kitéptek belőle.

Minek utána ekként tájékozódtam, megembereltem magam, és tétovázás nélkül odaálltam a kikiáltó elé. Odaszóltam neki:

- Hagyd abba a kiabálást. Itt vagyok, vállalom a virrasztást. Hoci a fizetséget!

- Ezer sesterciust kapsz - felelte. - Hanem aztán, hallod-e, fiatalember, jól vigyázz ám, hogy ennek az előkelő ifjú embernek a holttestét gondosan megvédelmezd a gonosz hárpiáktól!

- Ne fecsegj itt össze idétlenségeket s haszontalanságokat - feleltem. - Láthatod, hogy vasember vagyok, csupa szem, bírom a virrasztást, szemem bizisten a hiúzénál s az Argus szeménél is élesebb.

Alighogy elhallgattam, nyomban valami palotához vezetett, amelynek a főkapuja be volt zárva. Egy kis hátsó ajtón hívott be, kinyitott egy zárt ablakú sötét szobát, s rámutatott egy gyászruhába öltözött zokogó úriasszonyra, aztán odalépett hozzá s megszólította:

- Ez itt illő bér fejében vállalkozott férjed virrasztására hűségesen.

Az asszony elsimította jobbról-balról homlokára csüngő hajfürtjeit, felemelte még bánatában is bájos arcát, végignézett rajtam, s úgy rebegte:

- Kérlek, igyekezzél minél éberebben megfelelni tisztednek.

- Efelől légy nyugodt - feleltem -, csak készíts elő busás borravalót.

Miután ebben megegyeztünk, felkelt s átvezetett egy másik szobába. Behívott hét embert tanúnak, s a hófehér szemfedővel letakart holttestről félrehúzta kezével a leplet. Sokáig zokogott felette, aztán a jelenlevők hiteles tanúságára hivatkozva aprólékosan sorra mutogatott mindent, miközben határozott megállapításait valaki buzgón jegyzőkönyvbe foglalta.

- Íme - szólott -, az orra ép, szeme sértetlen, füle hibátlan, ajka csonkítatlan, álla hiánytalan. Ti, derék polgárok, tegyetek minderről bizonyságot.

Szólt és miután a jegyzőkönyvet aláírták, kifelé indult.

Én azonban feltartóztattam:

- Asszonyom, gondoskodjál róla, hogy mindent kezem ügyébe adjanak, amire szükségem lehet.

- És hát mi mindenre volna szükséged? - kérdezte.

- Jó nagy lámpára - feleltem -, aztán reggelig elegendő lámpaolajra, néhány kancsó forralt borra, egy pohárra s egy tetejes tál vacsoramaradékra.

Erre a fejét csóválta s rám pirított:

- Ugyan menj, bolond vagy, hogy halottas házban vacsorát s egyáltalában ennivalót kérsz, hiszen már jó néhány napja tüzet sem gyújtottunk. Azt hiszed tán, hogy részegeskedni jöttél ide? Nem szánnád magad inkább az alkalomhoz illő gyászra, könnyezésre?

E szavakkal odafordult egy szolgálóleányhoz és ráparancsolt:

- Myrrhine, egykettőre adj neki lámpát és olajat, zárd be a virrasztót a halottas szobába, és tüstént hagyd magára.

Így hát ott hagytak egyedül a halott virrasztására. Jól megdörzsöltem s megélesítettem szememet, hogy el ne álmosodjam, szívemet pedig dúdolgatással csillapítgattam.

...És íme, már alkonyodik, már besötétedett, már vak feketeség borul rám, már minden halálos-mélyen elpihent, már itt a borzalmas éjszaka...

Rettentő remegésem egyre tornyosodik.

...És ekkor hirtelen besurrant egy menyét.

Megállt velem szemben, és rám kapcsolta szúrós tekintetét, úgy, hogy az icipici állatkának ez a határtalan szemtelensége felkorbácsolta indulatomat.

- Takarodol innen - rivalltam rá -, te gyalázatos dög! Bújsz vissza mindjárt a magadfajta patkánynépség közé, mielőtt még meg nem keserülöd gyilkos dühömet? Takarodol?

A menyét hátat fordított, és azon nyomban kikotródott a szobából. De ebben a pillanatban mélységes álom feneketlen szakadékába zuhantam, úgyhogy maga a delphoibeli jóisten sem tudta volna egykönnyen eldönteni, hogy kettőnk közül, akik ott feküdtünk, melyik halott inkább. Eszméletlenül feküdtem, magamnak is őrzőre lett volna szükségem: mintha csak ott sem lettem volna.

Egyszerre csak az éjjeli nyugalmat a taréjos sereg kukorékolása verte fel. Nagy nehezen magamhoz tértem, s rettentő félelmemben vacogva, odarohantam a holttesthez, kitakartam az

arcát, megvilágítottam a lámpával, s tüzetesen megvizsgáltam: mindene épségben volt. Egyszerre csak a szerencsétlen asszony, a tegnapi tanúkkal együtt, izgatottan zokogva betoppant, egyenesen a holttestre borult, csókjaival hosszasan záporozta, s végre a lámpafénynél meggyőződött róla, hogy mindene ép. Megfordult, előszólította Philodespotust, a pénztárosát, és meghagyta neki, hogy derék őrködésemért haladéktalanul utalja ki a jutalmat. Pár pillanat múlva már kezembe is adta, és ekként hálálkodott:

- Szívem mélyéből köszönetet mondok neked, fiatalember, és buzgó szolgálatodért ezentúl, ígérem, olybá foglak tekinteni, mint egyéb atyámfiait.

Nagy öröm áradt el bennem erre a nem remélt kitüntetésre, rádöbbentem ragyogó aranyaimra, amelyeket egyre-másra megcsörgettem markomban és megszólaltam:

- Elég lesz, asszonyom, ha úgy veszed, hogy szolgáid egyike vagyok, és valahányszor csak szükséged lesz segítségemre, bízvást rendelkezzél velem.

Alighogy befejeztem, a házbeliek abban a pillanatban átkozni kezdtek vészjósló szavaimért, és kézzel-lábbal hadakozva nekem estek: az egyik öklével az arcomba vágott, a másik könyökével a vállamba döfött, egy harmadik durva kézzel a lágyékomba markolt, sarkukkal rugdaltak, megtépázták hajamat, ronggyá szaggatták ruhámat. Megtépázva, mint a büszke aoniai ifjú vagy a pimplai dalos költő, s összevissza marcangoltan kilódultam a palotából.

És miközben a legközelebbi utcasarkon lassan-lassan magamhoz tértem (végiggondoltam, jaj későn, szerencsétlen és meggondolatlan nyilatkozatomat, s teljes alapossággal megállapítottam, hogy még kegyetlenebb verést is megérdemeltem volna), már elsiratva, a temetési hangos jajveszékelés után utolsó útjára indult a halott: ősi szokás szerint, mint afféle előkelő család sarját, díszes gyászmenetben vitték a piacon keresztül. Fekete ruhában rohan ekkor szembe egy szomorú, könnyes, tisztes ősz haját tépdeső öregember, két kézzel a ravatalba kapaszkodik, s hangosan, de az egyre felcsukló zokogástól meg-megbicsakló hangon panaszkodik:

- Polgártársak, becsületességetek s a köztisztesség nevében kérlek, álljatok megölt polgártársatok mellé, s toroljátok meg kíméletlenül ennek az elvetemedett és gonosz asszonynak sötét gaztettét. Mert ezt a szegény fiatalembert, nővérem fiát, senki más, ő emésztette el méreggel, szeretője kedvéért, s a dús örökség reményében.

Így harsogta szegény öreg keserves panaszait a gyásznép fülébe. A tömeg már-már dühre gerjedt: az eset oly valószínű volt, hogy hajlandók voltak hitelt adni a vádnak. Máglyát kiabáltak, kövek után kaptak, még a gyerekeket is az asszony agyonverésére biztatgatták. De az megesküdött erős esküvel, hogy semmi része nincs ebben a rémes gonosztettben. Erre aztán megint az öreg vette fel a szót:

- Bízzuk az igazság kiderítését isteni bölcsességre. Van itt egy, Zatchlas nevű fő-fő egyiptomi varázsló, akivel, busás fizetség felében, már előbb egyezséget kötöttem, hogy kis időre visszahozza ennek szellemét az alvilágból, holttestét megeleveníti, s feltámasztja halottaiból.

Ezzel a szóval egy vászonköpenybe burkolt, pálmaszandálos, kopaszra nyírt fejű férfiút vezetett a gyülekezet elé. Aztán hosszasan csókolgatta kezeit, átkulcsolta térdeit, és így beszélt:

- Az égi csillagokra, az alvilági szellemekre, a természet elemeire, az éjszakai némaságra, a koptus szentélyekre, a Nílus áradásaira, Memphis titkaira, Isis csöngettyűire: könyörülj, főpap, könyörülj rajta! Add kevés időre meglátnia a napvilágot, örökre lezárult szemeibe önts tünékeny ragyogást. Hiszen mi nem ellenkezünk, nem akarjuk elvonni a földtől ami az övé, csak a bosszúállás vigaszául könyörögjük neki az élet egy rövidke pillanatát!

A varázslót meg is nyerte így.

Valami kis varázsfüvet rakott a halott szájára és mellére, aztán keletnek fordult, magába mélyedve imádkozott az életet adó fölséges Naphoz, s az ünnepélyes jelenet külsőségeivel a közönség hangulatát fokról fokra izgatta a nagy csoda felé...

Befurakodtam a tömegbe, éppen a ravatal mögött felálltam egy magas kőtömbre, és vizsga szemmel figyeltem a történendőket: íme már hullámosan emelkedik a melle, már ruganyosan ver az ütőere, már végigömlik a testen az élet: most felemelkedik a holttest, és az ifjú megszólal:

- Már ittam a Lethe vizéből, már a Styx hullámain úsztam, mért hoztok vissza, könyörgök, e pillanatnyi élet hajszáiba? Hagyd abba, kérlek, hagyd abba, és bocsáss vissza pihenőmre.

Alig hangzottak el a halott szavai, a varázsló már kissé indulatosabban rászólt:

- Mért nem mondasz el mindent a népnek, mért nem feded fel halálod titkait? Vagy azt hiszed, nincs módomban ráolvasásaimmal a fúriákat idéznem, s fáradt testedet meggyötörnöm?

Felveszi a szót a ravatalon fekvő, és fájdalmas sóhajtással így beszél a néphez:

- Fiatal feleségem gaz mesterkedése ítélt a méregpohárra s emésztett el: így kellett átengednem meleg ágyamat a szeretőjének.

Az elvetemült asszony ekkor hirtelen összeszedi egész vakmerőségét, és férje vádjával konokul, szentségtörőn perbe száll. A nép forrong, a vélemények megoszlanak: némelyek erősködnek, hogy az elvetemült asszonyt halott férjével együtt azon nyomban elevenen el kell temetni, mások úgy vélik, hogy nem szabad hitelt adni egy halott hazudozásának.

De minden kétséget eloszlatott a fiatalember újabb megszólalása. Mert megint s még fájdalmasabban felsóhajtott s így beszélt:

- Megadom, igen, megadom nektek az igazság csalhatatlan bizonyítékait: napnál világosabban feltárok olyan dolgot, amit rajtam kívül senki más nem tud.

Aztán ujjával rám mutatott:

- Hát miközben holttestemnek ez az éles szemű őre éberen virrasztott felettem, varázsló boszorkányok szemet vetettek porhüvelyemre, és ezért idegen alakot öltöttek; de mikor több ízben is hasztalanul próbálgatták buzgó figyelmét kijátszani, végre is álomkódöt bocsátottak rá, s mélységes álomba temették. Aztán engem mindaddig kitartóan szólítgattak nevemen, míg végre érzéketlen tagjaim s megmerevedett testrészeim nehézkes erőlködéssel már-már hajlottak a bűbájos varázslat parancsaira. Ez itt, aki halálos álomban ugyan, de mégiscsak élt, neve hallatára (mert ugyanúgy hívják, mint engem) gyanútlanul felkelt, és halotti szellem módjára készségesen megindult. És bár a szoba ajtaja gondosan be volt zárva, valami nyíláson keresztül mégis levágták előbb az orrát, aztán füleit: így ő szenvedte el helyettem a megcsonkíttatást. És hogy csalafinta mesterségükhöz mindenben méltók maradjanak, levágott fülei helyébe hajszálnyira hű viaszutánzatot ragasztottak, s orra helyébe is ugyanolyan viaszorrot készítettek. És most itt áll ez a szerencsétlen ember, aki nem annyira buzgóságával, mint inkább megcsonkíttatásával szolgálta meg a fizetséget.

Ennek hallatára rémülten kezdem magam végigtapogatni. Odakapok az orromhoz: kezemben marad; megfogom a füleimet, leválnak. Miközben a közönség félreérthetetlen ujjmutogatással s felém irányuló integetéssel jelezte, hogy megismert, miközben kibuffant az általános röhögés, én a szomszédom lábai közt, csuromvizesen a hideg verejtéktől kisurrantam.

De ilyen csonkán, ilyen furcsa-nevetséges állapotban soha többé nem térhettem meg családi tűzhelyemhez: a hajamat oldalvást jobbról-balról leeresztettem; így rejtettem el füleim csonkaságát; elcsúfított orromat pedig ezzel a szorosan rátapasztott vászondarabbal takartam el illedelmesen.

UZSORÁS, BANYA, MEDVE

...AMINT A HÉTKAPUS Thebaiba érkeztünk, rögtön pontosan tájékozódtunk a lakosok vagyoni helyzete felől, mert mesterségünkben ez az első és fő feladat. Ennek során szereztünk tudomást egy Chryseros nevű uzsorásról, aki mérhetetlen vagyon ura volt, de félt a hivatalviseléstől s a játékrendezés kötelezettségétől, s ezért kifogyhatatlan furfanggal rejtegette dús gazdagságát. Hát egy szál egymagában meghúzódott kicsiny, de meglehetősen biztonságos házacskájában s rongyokban és piszokban kuksolt pénzes zsákjain. Nos, úgy döntöttünk, hogy először is ezt látogatjuk meg, hogy egy szál ellenféllel vívott csekély kis harc árán könnyűszerrel, minden különösebb fáradság nélkül megkaparintsuk egész vagyonát. Az éj beálltával azonnal ott termettünk kapuja előtt, de úgy gondoltuk, hogy nem lesz tanácsos kiemelni, felfeszíteni vagy betörni az ajtószárnyakat, nehogy a recsegés, vesztünkre, az egész szomszédságot felverje álmából.

Nos, hát ekkor a mi nagyszerű vezérünk, Lamachus, roppant erejében bizakodva, óvatosan bedugta kezét a tágas kulcslyukon, s megpróbálta leszakítani a zárat. De bizony, Chryseros, a világnak ez a leggyalázatosabb kétlábú állatja, ébren volt ám, és mindent apróra megfigyelt; halk léptekkel, nesztelen-némán, vigyázatosan lassacskán odalopózkodott, és vezérünk kezét rettentő csapással hatalmas szöggel odaszögezte az ajtódeszkához, aztán e szörnyű kalodába verten otthagyta, felmászott a viskó tetejére, s onnan harsány hangon elkezdett ordítozni, hívta a szomszédokat, nevén szólítgatva s a közös veszedelemmel ijesztgetve mindegyiket, és egyre azt a rémhírt kürtölte, hogy hirtelen tűzvész lángba borította házát. A fenyegető veszedelem közelsége mindenkit megrémített, és izgatottan rohantak megsegíteni őt.

Ekkor mi, ebben a kétségbeejtő veszélyben - mert vagy nyakon csípnek, vagy cserben kell hagynunk a cimboránkat - az ő kívánságára a körülményekhez mért hathatós megoldást találtunk: vezérünk karját a vállcsuklóban, az ízület közepén, jól irányzott vágással tőből lemetszettük, a kart ott hagytuk, rongyokkal vastagon bekötöztük sebét, hogy a vércseppek esetleg nyomunkra ne vezessenek, magát Lamachust pedig sebbel-lobbal magunkkal vittük. És míg bajtársi kötelességünket izgatottan végeztük, már szorongat a feldühödött tömeg, a fenyegető veszély ijedelmében már rémült menekülésre serkenünk, de a nagy erejű, páratlanul hősies, nagyszerű vezér nem bírja gyors iramunkat, nem is maradhat el bátorságosan, hát unszoló szóval, szüntelen panaszos könyörgéssel biztat-kérlel Mars hatalmára, eskünk szentségére, hogy mentsük meg őt, derék bajtársunkat a kínzástól, a rabságtól. Mire való vitéz rablónak az élet, ha nincs már karja, hisz csak ezzel tud rabolni, gyilkolni? Ő bizony túlontúl megnyugszik abban, ha saját kívánsága szerint bajtársi kéz oltja ki életét. Minthogy azonban egyikünket sem tudta semmi kérleléssel rávenni, hogy magára vállalja bajtársa meggyilkolását, megmaradt kezével megragadta kardját, hosszasan csókolgatta, s aztán vad-erős lendülettel szíve közepébe döfte. Megilletődtünk hősies vezérünk elszántságán, holttestét gondosan vászonlepedőbe göngyöltük, s a tenger titkos mélyére süllyesztettük. És most ott nyugszik a mi Lamachusunk a végtelen hullámsírban.

Lamachus, lám, hősiességéhez méltó módon végezte életét. Alcimus azonban, bármily ügyes volt is a vállalkozásaiban, nem tudta elnyerni a Sorsnak ezt a zordon kegyességét.

Egyszer éjnek idején betört egy vénasszony házikójába, felment az emeleti hálószobába, de ahelyett, hogy torkon ragadta s azon mód megfojtotta volna a banyát, jobbnak látta előbb minden holmit sorjában kihajigálni nekünk a széles ablakon, hogy zsákmányul elhordjuk. Mikor már minden holmit buzgón kijuttatott, az alvó nénike ágyának sem akart kegyelmezni: lelökte hát az öreget az ágyról, s éppen azon volt, hogy a lerántott ágytakaró pokrócot is,

természetesen az előbbi módon, lehajítsa, mikor az elvetemedett némber a lábaihoz borult, s így rimánkodott:

- Könyörgök, fiacskám, mit ajándékozod egy nyomorult öregasszony szegényes ringy-rongy limlomát a gazdag szomszédoknak, akiknek udvarára nyílik az ablakom?

Alcimust ez a ravasz beszéd lépre csalta; elhitte a banya hazugságát, és mert tartott tőle, hogy a már lehajigált és még ezután lehajigálandó holmik nem cimborái kezébe, hanem idegen udvarba hullanak - már szinte biztos volt benne, hogy baklövést követett el -, felkapaszkodott az ablakra, hogy mindent alaposan kikémleljen, különösen pedig, hogy tájékozódjék a szomszéd háznak az öregasszony említette gazdagsága felől. Miközben hát buzgón, de eléggé vigyázatlanul ebben fáradozott, s ingatagon ott fenn lógott és egészen belemerült a nézelődésbe, ez a gonosz vén csont némileg erőtlen, de hirtelen és meglepő lökéssel a mélységbe taszította. Alcimus a nagy magasságból egy ott heverő hatalmas kődarabra zuhant, betörte és szétroncsolta oldalbordáit, patakokban hányta magából a vért, s miután még megmondta, hogy esett a dolog, rövid kínlódás után itt hagyta az árnyékvilágot. Őt is az előbbi módon helyeztük sírba, s Lamachusnak adtuk derék kísérőül.

Immár a kettős veszteség súlyos megpróbáltatásában búcsút mondtunk thebai vállalkozásainknak, és átvonultunk a szomszédos Plataeae városába. Itt az a nagyszerű hír fogadott, hogy bizonyos Democharesgladiátori játékokat rendezni szándékozik. Mint afféle főnemesi származású, vagyonban dúskálódó és páratlanul bőkezű férfiú, gazdagságához illő pazar fénnyel óhajtotta megrendezni a népnek a játékokat. Van-e olyan szellem, van-e olyan ékesszólás, amely a százféle előkészületet töviről-hegyire, kellő szavakkal tudná részletezni? Voltak híres-vívó gladiátorok, bevált fürge állatviadorok, voltak halálra szánt gonosztevők, hogy testüket adják kövér lakomául a vadállatoknak, voltak gerendából ácsolt gépezetek, deszkákból összerótt toronymagas mozgatható színfalak, rajtuk megannyi festmény virul: a várva várt viadal pazar színpada. Hát még a rengeteg, furcsa vadállat! Még külföldről is különös buzgalommal szállította a halálra ítélt bűnösöknek ezeket a nemes hóhérait. A ragyogó látványosságnak pedig - igaz, hogy tengernyi pénzt vert bele - fő-fő vonzóerejeként rengeteg rettentő medvét összevásárolt. Voltak olyanok, amelyeket a maga vadászatain fogott, voltak, amelyeket drága pénzen vásárolt, és voltak olyanok is, amelyeket barátai különféle alkalmakkor - egyik a másikat lefőzve - adtak ajándékba neki: valamennyit sok költséggel és gonddal dédelgette, táplálta.

De az irigység gonosz szemverését a gyönyörű látványosságnak ez a ragyogó pompás előkészülete sem kerülhette el. Mert a medvék, a hosszas rabságtól elgyötörve, a nyári hőségtől elkínozva, a renyhe rostokolástól bágyadozva, amint hirtelen kórság ütött ki köztük, sorra elpusztultak, majdnem egy szálig. Az utcán itt is, ott is szembe ötlöttek az embernek a döglődő állati testek heverő roncsai. A nyomorult csőcselék, amelyet sanyarú szegénysége arra kényszerít, hogy üres gyomrának piszkos töltelékéül válogatás nélkül kotorja össze a falatokat s az ingyen zabálnivalót, megrohanta a pecsenyét, ami ott hevert szerteszét.

És ekkor ebből az eseményből én és cimborám, Belbulus, efféle ötletes tervet kovácsoltunk: az egyik medvét, amely jóval súlyosabb volt a többinél, hazavittük a szállásunkra, mintha megsütni vinnénk ebédre. Miután pedig a húsát gondosan kifejtettük a bőréből - úgy, hogy minden mancsát vigyázva épségben tartottuk, még az állat feje bőrét is egészen a nyaka tájáig felvágatlanul hagytuk -, aztán nyers bőrét véges-végig nagy buzgón vékonyra cserzettük, s finom hamuval behintve kitettük a napra száradni. S míg az égi láng gőzében száradozott, mink azalatt derekasan töltekeztünk húsával. Ezután a ránk váró harc kötelességeit úgy osztottuk el, hogy bandánk egyik tagja - nem épp aki testi, hanem aki lelki erőben különb a többinél -, méghozzá önkéntes vállalkozás rendjén belebújik a medvebőrbe, aztán medve

gyanánt bejuttatjuk Democharest házába, s ő majd az éjjeli nyugalom egyik alkalmas pillanatában kinyitja a kaput, mi pedig könnyűszerrel besétálhatunk. Az újfajta kaland vitéz bandánk nem egy tagját izgatta a feladat vállalására, de valamennyiünk mellőzésével Thrasyleonra esett a banda választása, s így ő vette magára a kétes sikerű alakoskodás kockázatát. Egykettőre bele is bújt, vidám arccal, a hajlékony, puha, immár könnyen viselhető medvebőrbe. Most a medvebőr fejét finom varrással kikerekítjük, és a varrás vékony vonalát sűrűn rásimított szőrrel álcázzuk; aztán a torka táján, az állat kivágott nyaka helyén belegyömöszöljük Thrasyleon fejét, az orra meg a szeme körül kis lyukakat vágunk a levegőnek, világosságnak, s miután így hős cimboránkat tökéletes vadállattá varázsoltuk, az olcsó pénzen vásárolt ketrecbe hajtottuk; szapora léptekkel, ruganyos fürgén surrant bele.

Hogy ekként megtettük az előkészületeket, furfangos tervünk részleteihez láttunk. Megtudtuk, hogy valami Nicanor nevű, trák származású ember meghitt-bizalmas barátságot tart Democharesszel; levelet hamisítottunk, amelyben a jó barát a játékok fényének emelésére felajánlja első vadászzsákmányát. Öreg este volt már, amikor a sötétség leple alatt Thrasyleon ketrecét a hamis levéllel együtt Democharesnek átadtuk. Ő megcsodálta a hatalmas vadállatot, és kebelbarátjának kapóra jött ajándéka fölötti örömében, már amilyen bőkezű ember volt, azonnal leolvastatott a markunkba pénztáránál tíz aranyat azért, mert ezt az örömet hoztuk neki. Ekkor, már amint az újság ingere rendesen odahajtja a kíváncsi embereket a meglepő látnivalókhoz, csapatostul csődültek az emberek a vadállat bámulására, de a kíváncsi bámészkodókat a mi Thrasyleonunk egy-egy fenyegető nekirohanással nagy ravaszul folytonosan megriasztotta. Democharest, akiről most egyre-másra felhangzott a polgárok ünneplő dicsérete: milyen szerencsés, milyen boldog, hogy annyi állatának pusztulása után ez új szaporulattal, akárhogy is, de kifogott a sorson, nyomban parancsot ad, hogy nagy vigyázatosan szállítsák ki a vadállatot a tanyára. De én közbevágtam:

- Uram, nehogy ezt a nap tüzétől s a hosszú úttól fáradt medvét sok egyéb, amint hallom, nem egészen egészséges állataid közé vitesd. Nem volna jobb kiszemelni neki házadban egy tágas, szellős, hűvös helyet, talán valami vízmedence mellett? Nem tudod, hogy az effajta vadállat pázsitos erdőben, harmatos barlangokban és friss források mellett szeret tanyázni?

Ettől a figyelmeztetéstől meghökkent Democharest, végigszámlálta magában elpusztult állatait, s minden akadékoskodás nélkül elfogadta véleményemet, utána pedig szívesen beleegyezett, hogy legjobb belátásunk szerint állítsuk fel a ketrecet.

Megint megszólaltam:

- Mi magunk is szívesen itt virrasztunk éjszakára a ketrec előtt, hogy a kínos forróságtól s az ide-oda rázástól bágyadt állatnak minél pontosabban adjuk kellő táplálékát s megszokott italát.

- Nincs szükségem fáradozástokra - felelte -, mert a hosszú gyakorlat révén már majdnem az egész cselédségem ért a medvék etetéséhez.

Ezután elbúcsúztunk és távoztunk. Amint kijutottunk a városkapun, távol az úttól síremléket pillantottunk meg, magányos, rejtett helyen. Itt a korhadozó s félig már födetlen öreg koporsókat, amelyekben porrá omlott halottak hamvahodtak, jövendő zsákmányunk elraktározására sorra mind felnyitottuk. Aztán mesterségünk szabályaihoz híven megvártuk a holdvilágtalan éjszakát, amelyben a leszálló álom első támadása legerősebben éri és bágyasztja el az emberek érzékeit, és kardokkal felfegyverzett csapatunkat mintegy a fosztogatás fedezetéül éppen Democharest kapuja előtt állítottuk fel. Nemkülönben Thrasyleon is hajszálpontosan megválasztotta az éjszakának rablásra alkalmas időpontját, kisompolygott ketrecéből, a mellette mélyen alvó őröket menten egy szálig lekaszabolta kardjával, azután leszúrta még a kapust is, kinyitotta a zárat, és kitárta a kapu szárnyait. Mi sebbel-lobbal

benyomultunk, s mikor már mélyen bent voltunk a házban, megmutatta azt a kamrát, amelyben az este tulajdon szeme láttára rengeteg ezüstöt raktároztak el. Vállvetett erőfeszítéssel egykettőre feltörtük a kamrát, s én kiadtam a parancsot, hogy minden cimbora annyi aranyat vagy ezüstöt vigyen magával, amennyit csak bír, és a derék halottaknak ama bizonyos sírboltjában nagy hamar rejtse el, aztán hanyatt-homlok rohanjon vissza, s újból rakodjék meg. Én magam, mindnyájunk érdekében, majd itt maradok egyedül a ház kapujában, míg vissza nem jönnek s töviről hegyire kikémlelek mindent. A ház belsejében ide-oda szaladgáló félelmetes medve - így gondoltuk - elegendő lesz arra, hogy megriassza a netalán felébredő szolganépséget. Mert akármilyen bátor és rettenthetetlen is valaki, hogyne menekülne ész nélkül, különösen éjjel - ha meglát ilyen szörnyű nagy vadállatot, hogyne bújna meg ijedt remegéssel kamrája jól bezárt rejtekén?

Ámbár józan megfontolással mindent elrendeztünk gondosan, mégis rajtavesztettünk. Miközben tudniillik izgatottan várakoztam cimboráim visszatérésére, valamelyik szolgalegény - bizonyára a zajra vagy talán isteni sugallatra - felriadt. Óvatosan elősompolygott, s mikor meglátta a házban ide-oda sétálgató vadállatot, halottas némaságot erőltetve magára, visszalopakodott és a házbelieket rögtön értesítette, mit látott. Egy pillanat alatt megtelt a ház minden zuga rabszolgák nyüzsgő sokadalmával. Fáklyáktól, lámpáktól, viasz és faggyúgyertyáktól s egyéb mindenféle világítóeszköztől oszladozik az éji homály. És e tekintélyes csapatnak egy embere sem jött fegyvertelenül: némelyek fütykösökkel, mások lándzsákkal, a többiek kivont karddal kezükben állták el a kijáratokat. Ezenfelül affajta jól idomított, borzas vadászkutyáikat is ráuszították a vadállatra.

Ekkor én az egyre jobban tomboló zűrzavarban hanyatt-homlok kirohanok a házból, de a kapunál meglapulva bámulom Thrasyleon hősies küzdelmét a kutyákkal. Mert ámbár életének utolsó pillanataihoz közeledett, méltó maradt magához és hozzánk, nem tagadta meg régi hősiességét, s még a halál tátongó torkában is viaskodott. Nagy lelkierővel játszotta önként vállalt szerepét: majd megszaladt, majd szembefordult, s végre is mindenféle ügyes mozdulatok árán kiszökött a házból. De bár kijutott a szabadba, s futásnak is eredt, életét nem tudta megmenteni. Mert bizony a szomszéd kis utcából minden kutya - pedig jó sok volt és jó dühös fajták! - odacsődült és csatlakozott a vadászkutyákhoz, amelyek épp ebben a pillanatban rohantak ki a házból, szorosan a medve nyomában.

Borzalmas és gyászos látványnak lettem tanúja: Thrasyleon pajtásunkat bekerítette és megrohanta a dühös kutyafalka, és számtalan harapással halálra marcangolta. Nem bírtam iszonyú fájdalmamat, hát belevegyültem az összecsődült tömegbe és - mert azt hittem, hogy ez az egyetlen módja titkon megsegítenem derék cimborámat - megpróbáltam lehűteni a főuszítókat:

- Ó, mekkora halálos vétek - ordítoztam -, hogy ezt a hatalmas és igazán értékes vadállatot elpusztítjuk!

De furfangos beszédem nem segíthetett már a boldogtalan ifjún: egyszerre csak egy hórihorgas, markos legény rohant ki a házból, és lándzsáját villámgyorsan belevágta a medve mellébe. Utána egy másik, és íme, hogy rettegésük felengedett, nyakra-főre s most már közvetlen közelről kardjukat is valamennyien beledöfik. Csakhogy Thrasyleon, bandánk dicső ékessége, inkább kiadta örök életre érdemes lelkét, mintsem hogy kijött volna sodrából, és sem kiabálással, sem jajgatással nem szegte meg hűségesküjét, hanem még akkor is, amikor már belecsattantak a marcangoló fogak, amikor már véresre szabdalták a kardok, dacos bőgéssel, vadállati bömböléssel férfias-elszántan védte kétségbeesett végzetét: így mocsoktalan dicsőségben adta oda balsorsának az életét. De még így is annyira remegett, annyira reszketett tőle ez a riadt csőcselék, hogy egészen hajnalig, sőt azontúl késő délig senki emberfia nem merészelt egy ujjal sem hozzányúlni a leterített vadállathoz, míg végre egy,

kicsit magabízóbb mészáros, húzódva és félénken fel nem hasította a vadállat hasát, s le nem leplezte a medvében rejtőző nagyszerű rablót.

Így hát Thrasyleont is elvesztettük, de az ő dicsősége nem veszett el. Mi tehát hirtelenében összecsomagoltuk zsákmányunkat, amelyet a holtak hűségesen megőriztek, és gyors iramban kitakarodtunk Plataeae határából. Újra meg újra csak azt forgattuk elménkben, hogy igazán nincs már tisztesség a földön, mert az emberi aljasság iránti utálatban elköltözött a holtak szellemeihez, az alvilágba. Így halálra fáradtan a súlyos teher alatt s a kegyetlen úton, három cimboránk élete árán hoztuk haza ezt a zsákmányt, amelyet itt láttok.

AZ ÚJ RABLÓVEZÉR

Lucius, a szamár elbeszélése:

...EFFÉLE GONDOLATOKBAN évődtem, amikor egyszerre fő-fő gondom nyilallott belém; eszembe jutott a rablóknak ítélete, hogy hiszen áldozatul jelöltek ki: én leszek a leánynak az Alvilága! Odapislantottam a hasamra, és szinte már állapotosnak éreztem magam szegény leánykával. Egyszerre csak az a rabló, aki a rólam elterjedt hazug hírt meghozta épp az imént, előszedett a köpenye varratából ezer aranyat. Azt mondta, hogy néhány utas megrablása árán szerezte, de hát ő becsületes, az egészet beadja a közös kincstárba. Ezután izgatottan érdeklődni kezdett: hogy és mint vannak a cimborák. Amikor pedig megtudta, hogy egypáran, éppen a legvitézebbek, különböző alkalmakkor, de mind kemény küzdelemben otthagyták a fogukat, azt indítványozta, hogy egy darabig hagyják békében az országutakat, szüntessenek meg mindenféle vállalkozást, s inkább álljanak neki új cimborák szerzésének, és friss legénység toborzásával egészítsék ki harcias csapatukat az előbbi létszámra. Hiszen a húzódozókat ijesztgetéssel beterelhetik; akikben megvan a hajlandóság, azokat jutalommal becsalogathatják, és bizonyára sokan lesznek, akik faképnél hagyják a nyomorúságos rabszolgaéletet és a valósággal zsarnoki hatalmú rablóbandához szívesen csatlakoznak. Ő maga például épp az előbb találkozott egy sudár növésű, hatalmas testű markos ifjúval, és puhította, s végre megpuhította, hogy hosszas renyheségben elernyedt karjait emelje végre hasznos munkára, használja ki, amíg lehet duzzadó egészsége kincsét, és hatalmas tenyerét ne nyújtogassa alamizsnáért, hanem forgassa inkább aranyharácsolásban.

Egytől egyig helyeselték ezt az okfejtést, és elhatározták, hogy az illető fiatalembert, aki mintha máris megnyerte volna tetszésüket, felveszik a bandába, s aztán toborozni fognak, hogy kiegészítsék a létszámukat. Most eltávozott az a bizonyos rabló, s kisvártatva egy hatalmas szál ifjúval visszatért: olyan volt, amilyennek ígérte, nem akadt hozzá fogható az egész társaságban; irtó nagydarab férfi, azonkívül fejjel magaslott ki valamennyi közül, s még éppen csak pelyhedzett a szakálla. Százféle rongyból tél-túl összerótt ruhája csak félig-meddig takarta testét: itt is, ott is kivillant belőle mellének s hasának izmos kövérsége.

Belépett s imígy kezdte el:

- Üdvözöllek bennetek, nagy erejű Mars hadisten hívei, nekem immár hű bajtársaim. Vakmerő, szívós férfi létemre fogadjátok szívesen szíves ajánlkozót, aki szívesebben fogja fel testével a sebeket, mintsem hogy elfogadná kezébe az aranyakat, s aki még a másoktól annyira rettegett halállal is szembeszáll. Ne gondoljátok, hogy koldusbotra jutott világkivetettje vagyok, s ne a rongyaimból következtessetek vitézségemre, mert én a legerősebb rablóbanda vezére voltam, s végigdúltam egész Makedoniát. Én vagyok a trák Haemus, a hírhedett rabló: nevemet egész tartományok rettegik. Apám Theron, maga is híres-dicső rabló, embervérrel

szoptatott, s a bandája soraiban nevelt: örököltem s túlszárnyaltam apám dicsőségét. Nemrégiben még vitéz cimboráim hatalmas seregét s rengeteg kincsemet egyszerre csak mind elveszítettem, pusztán azért, mert a császári főkincstárnokot vesztemre megtámadtam, mikor fényes állását elveszítette, s a száműzetésbe úton volt.

De sorjában, rendre hadd mondjam el.

Volt a császári udvarban egy magas rangú, tekintélyes főhivatalnok, igen kedves embere magának a császárnak is. Egynéhány ember fenekedő irigysége alattomosan gyanúba keverte, mire számkivetésbe kergették. Csakhogy Plotina, a felesége, ritka hűséges és páratlanul erényes egy asszony, aki tíz gyermekkel vetette meg családjuk alapjait, könnyű szívvel, közömbösen mondott le a fényes városi élet gyönyörűségeiről, és hűségesen állt férje mellé a szerencsétlenségben is, s elkísérte száműzetésébe. Lenyíratta haját, férfiruhába öltözött, legdrágább ékszereivel s aranypénzekkel megtömött tüszőjét derekára övezte, s az őrizetükre kirendelt katonák csapata s kivont kardjaik kellős közepén se csüggedt gyávaságra. Osztozott minden veszélyben, szakadatlan éberséggel gondoskodott férje épségéről, férfias hősiességgel viselte a szüntelen szenvedéseket. És már átestek a szárazföldi út rengeteg fáradalmán, már átvergődtek a tengeri utazás java veszedelmein, és Zacynthus felé hajóztak: szerencsétlen sorsa ezt jelölte ki száműzetése helyéül. De midőn Actium öblében kikötött - Makedoniából jövet akkor épp ott duhajkodtunk -, éjnek éjszakáján rajtuk ütöttünk abban a kikötőmenti kis fogadóban, amelyben megszálltak a tengeri út után, mert hogy a hajójukhoz közel volt nagyon. Mindenükből kiraboltuk őket, de kis híja, hogy rajta nem vesztettünk. Mihelyt ugyanis ez az asszony megneszelte az ajtó legelső zörrenését, berohant a hálószobába, és kétségbeesett sikoltozásával fölverte az egész társaságot, nevükön szólította a katonákat és szolgáit, és segélykiáltásaival összecsődítette az egész szomszédságot is. Az volt a szerencsénk, hogy valamennyinek inába szállt a bátorsága, mindegyik féltette a bőrét s elbújt, és csak így történhetett, hogy mi szárazon vittük el. De ez a nagyszerű, páratlanul hűséges és ragyogó erényekkel ékes asszony - mert ami igaz, az igaz -, azon nyomban kéréssel fordult a felséges császárhoz, és kieszközölte férje hamaros visszatérését s a rablótámadás kíméletlen megbosszulását. Szóval a császár úgy döntött, hogy Haemus rablóbandáját kiirtja: ez azon mód el is tűnt a föld színéről. Ilyen hatásos egy hatalmas uralkodónak a puszta intése is. Néhány zászlóalj katona nyomunkba eredt, s az egész bandát leöldöste, végre is kiirtotta. Én nagy üggyel-bajjal, titokban így menekültem meg a halál tátongó torkából, egy szál egymagam: virágos, százráncú, bő női ruhába öltöztem, szövetsapkát húztam a fejemre, vékony fehér női saruba bújtattam lábamat, s mikor már a felismerhetetlenségig nővé bizonytalanodtam, felültem egy árpakévékkel megrakott szamárra, s az ellenséges katonaság csatasorának kellős közepén magam így vágtam át. Mert szamárhajcsárnak néztek, és átengedtek bántatlanul: hiszen akkor még gyengéd arcomon hamvas ifjúság tündökölt. De bár kissé megremegtem a nekem szegzett rengeteg harcias kard előtt, mégsem hoztam gyáva módon szégyent apám hírnevére, mert álöltözetemben egymagam támadtam meg tanyákat, kastélyokat, és összekapartam egy kis útravalót.

Ezzel feltépte rongyait, s kétezer aranyat öntött ki a rablók elő.

- Íme - szólt -, ezt ajándékul, hogy úgy mondjam, hozományul a ti bandátoknak felajánlom én szívesen, magamat pedig, ha szívesen elfogadtok, halálig hű vezéretekül, azzal a szándékkal, hogy ezt a ti kőházatokat rövid idő leforgása alatt aranypalotára változtatom.

A rablók se szó, se beszéd, azon nyomban egyhangú lelkesedéssel ráruházták a fővezérséget, s pompás ruhát hoztak elő, hogy vegye magára az arannyal tömött régi rongyok helyett. Miután átöltözködött és sorra csókolta valamennyit, a főhelyre ültették, s lakmározás és nagy ivás közben beiktatták. A beszélgetés során értesült a lány szökéséről, meg arról, hogy én vittem, s

hogy a banda mind a kettőnket szörnyűséges halálra szánt. Megkérdezte, hogy hol a lány, s mikor odavezették, és meglátta a gúzsba kötött leányt, fitymálva elfintorította az arcát, s az asztalhoz visszament.

- Nem vagyok olyan hülye vagy éppen olyan vakmerő - szólalt meg -, hogy megsemmisítsem a ti döntéseteket, de ha elhallgatnám azt, amit helyesnek gondolok, bizonyára furdalna miatta a lelkiismeret. Bízzatok meg bennem, hogy csak a ti javatok lebeg szemem előtt, s különben is módotokban van a szamárba varrást végrehajtani, ha javaslatom nem nyeri meg a tetszéseteket. Mert én azon a véleményen vagyok, hogy rablóknak, mégpedig józan eszű rablóknak, semmit sem szabad többre becsülniük a maguk javánál, még magát a bosszút sem, amely nem ritkán a saját fejükre is visszahull. Nos tehát: ha a szamárba varrtan elemésztitek a leányt, nem lesz belőle egyéb hasznotok, mint hogy dühötöket kielégítettétek. Én viszont azt javaslom, hogy vigyük be valamelyik városba, és adjuk el, mert az efféle fiatal csirkéért busás árat söpörhetünk be. Hiszen magamnak is van egy-két kerítő régi ismerősöm, s azt hiszem, akármelyikük hajlandó lesz jó néhány attikai talentumot adni ezért a lánykáért. Így aztán származásához illőn cifralánnyá előkelősödik, nem fog többé efféle szökésre vetemedni, s azzal, hogy bordélyház rabja lesz, bosszútok is kielégül bőségesen. Előadtam nektek ezt a javaslatomat, amely legjobb meggyőződésem szerint célra vezető volna; ti azonban minden dolgotokban urai vagytok elhatározásaitoknak.

Így védelmezte ügyünket: egy füst alatt ügyvédkedett a rablók vagyona érdekében, s nagy ügyesen megmentette a lányt és szamár-magamat. De a többiek sokáig hányták-vetették a dolgot, s hogy késett a döntésük, agyongyötörték vele egész bensőmet s leginkább szegény lelkemet. Végre-valahára valamennyien készségesen csatlakoztak újdonsült cimborájuk véleményéhez, és azonnal feloldozták a leány bilincseit. Amint a leány megpillantotta az ifjút, s bordélyházat és kerítőt hallott emlegetni, mosolygásra derült, s nem tudott hova lenni túláradó örömében. Igazán megundorodtam az egész női nemtől, amikor láttam, milyen gyönyörűséggel hallja emlegetni egyszerre a piszkos, undok bordélyházat ez a leány, aki eddig úgy tettette magát, hogy szerelmes a vőlegényébe, és forrón vágyik a szűzi menyegzőre. Én bizony ekkor szamár fejemmel róla ítéltem meg az egész női nemet s minden erkölcseit. De most megint felszólalt ez az ifjú:

- Hát most előbb siessünk hálaáldozatot bemutatni Marsnak, a mi védelmezőnknek, induljunk eladni a leányt s toborozni új cimborákat! De amint látom, nincs semmiféle áldozati állatunk, s még borunk sincs bőven, sőt elegendő sincsen az áldomásra. Adjatok hát mellém tíz embert, ennyi éppen elég nekem, elmegyek velük a legközelebbi kastélyba, s fejedelmi lakomát kerítek onnan tinéktek.

Így vonult el, s azalatt a többiek hatalmas tüzet raktak, és Mars istennek oltárt emeltek a zöldellő pázsiton.

Kisvártatva visszaérkezett a csapat, borostömlőkkel és óriás birkanyájjal. Kiválasztottak egy bozontos szőrű, öreg, hatalmas bakot, s feláldozták a Segítő és Védelmező Marsnak, és azonnal nekiláttak elkészíteni a remek-finom reggelit. Megszólalt a vendég vezér:

- Hadd lássátok, hogy nemcsak a harcokban és rablásokban, hanem mulatságaitokban is derék vezéretek vagyok!

Szólt és bámulatos-fürgén, fáradhatatlanul szorgoskodott, hol itt, hol ott: kisöpör, megterít, főz, pecsenyét tálal, ügyesen felszolgál, főképpen pedig egyre-másra ürítteti velük a sok-sok hatalmas kicsorduló serleget. Közben-közben azonban, azzal az ürüggyel, hogy hol ezt, hol azt, amire már éppen szükség volt, be kell hoznia, egyre-másra odalépegetett a leányhoz, és szívesen kínálgatta suttyomban eldugott falatokkal s itatta borral, amelyet azonban maga is

megkóstolt előbb. A leány mohón kapott minden után, s ha az ifjú egyszer-másszor meg akarta csókolni, máris élvezettel csókra nyújtotta száját. Hát ez a dolog sehogy se tetszett nekem:

„Ejnye, hát szűzlány létedre megfeledkezel menyegződről s utánad vágyódó szerelmesedről, s többre tartod ezt az ágrólszakadt, véres kezű zsiványt ama bizonyos újdonsült férjnél, akivel a szüleid összeházasítottak? Hát nem lázad fel a lelkiismereted, hogy sárba taposod szerelmedet, s kedved van itt a lándzsák és kardok közt fajtalankodni? És ha a többi rabló észrevenné? Ugye, hogy akkor mégiscsak a szamárba kerülsz, s megint csak te okozod vesztemet? Vásárra viszed a más bőrét, annyi szent."

Miközben határtalan felháborodásomban így pirongattam magamban ezt a huncutot: egy-két elejtett - de a magamfajta okos szamárnak érthető - szavából rájöttem, hogy ez nem Haemus, a hírhedt rabló, hanem Tlepolemus, a leány vőlegénye. Tudniillik mikor már kissé érthetőbben beszélgettek - persze rám se hederítettek, mintha csakugyan megdöglöttem volna már - így biztatgatta a lánykát:

- Ne félj, drága Charitém, ez az egész banda ellenség hamarost a foglyod lesz.

A rablók immár letörtek, berúgtak, részegre áztak, de ő kitartóan unszolta őket, és szakadatlanul öntötte a bort beléjük, most már tisztán, éppen hogy csak egy kissé langyosan: ő maga azonban egy csöppet sem ivott. Bizonyisten gyanakodni kezdtem, hogy valami álomitalt kevert a kancsóikba, mert egytől egyig úgy hevertek ott tökrészegen, mint a hullák. Most kénye-kedve szerint könnyűszerrel gúzsba kötötte valamennyit, aztán hátamra ültette a leányt, és megindult velünk hazafelé.

Ahogy a város elé értünk, a várva várt látványra az egész lakosság kitódult. Kiözönlöttek a szüleik, rokonaik, pártfogoltjaik, neveltjeik, szolgáik, vidám arccal, örömtől ittasan. Ott tolongott utánuk férfi, nő, fiatal, öreg és feledhetetlen ritka látvány volt, amint a leány szamárháton bevonult diadalmasan. Végül, hogy ne rontsam ridegen az ünnep hangulatát, tehetségemhez képest magam is nekividultam: felmeresztettem füleimet, felfújtam orrlyukaimat, s harsányan eliáztam magamat, jobban mondva, bömbölő bőgésre bődültem. Hát a leányt bevezették a szobájába, s a szülei gondosan ápolgatták, engem pedig Tlepolemus rengeteg igavonó állattal együtt, nagy csapat polgár kíséretében azonnal visszahajtott a rablótanyára. Szívesen mentem, mert amellett, hogy különben is kíváncsi természetű vagyok, most nagyon szerettem volna végignézni a sok zsivány elfogását. Hát ott találtuk őket összekötözve, nem is annyira a kötelek, mint inkább még mindig a bor bilincseivel. Miután minden holmit összeszedtek és kihordtak, s minket arannyal-ezüsttel s minden egyébbel megtetéztek rogyásig, a rablókat azon mód, ahogy voltak, gúzsba kötötten lehajigálták mindjárt ott a mélységbe, egyik részüket pedig a tulajdon kardjaikkal öldösték le s otthagyták.

Jólesett ez a bosszú, s derült hangulatban tértünk vissza a városba. A kincseket a városi kincstárba tették, a visszaszerzett leányt pedig feleségül adták Tlepolemushoz törvény szerint. Innen kezdve a fiatalasszony megmentőjének nevezgetett, állandóan törődött velem, s még magán a menyegző napján is kiadta a parancsot, hogy színig töltsék árpával a jászlamat, s annyi szénát rakatott elém, hogy elég lett volna még egy kétpúpú tevének is. Mikor láttam, hogy a kutyák egy szálig puffadtra zabálták magukat a bőséges lakoma széthordott maradékaival, azt sem tudtam, miféle keserves átkokkal átkozzam meg méltóképpen Fotist, hogy miért is változtatott szamárrá, s miért nem inkább kutyává!

ÉJFÉLI NÁSZ

Lucius, a szamár elbeszélése:

ÉLT A SZOMSZÉD városban egy Thrasyllus nevű főnemesi származású ifjú. Előkelő és dúsgazdag ember volt, de egészen belemerült a pazarló lakmározásokba, cifralányokba, mindennapos hejehujákba, úgyhogy rablóbandákkal is cimborált, sőt emberek vére is szennyezte kezét. És ezúttal igazat mondott a szóbeszéd.

Alighogy Charite eladó lány sorba ért, Thrasyllus a különbnél-különb kérőkkel lázas izgalomban vetekedett érte. És ámbár különb volt valamennyi kérőnél, sőt a szülők választását pazar ajándékokkal igyekezett magára irányítani, kifogásolták erkölcsi életét és sértő visszautasítással megszégyenítették. Az úrileány a derék Tlepolemus felesége lett; Thrasyllus vadul szította magában megvetett szerelmét, dühe kavargott a megtagadott nász miatt, hát valami véres merénylet révén keresett kielégülést.

Mikor végre a cselekvésre kedvező alkalma nyílt, hozzálátott a rég kifőzött merényletet elkövetni. És még azon a napon, amelyen a fiatalasszony férjének ügyessége és elszántsága révén megmenekült a rablók gyilkos tőreitől, örömtől sugárzó arccal tüntetőn az üdvözlők csoportjába vegyült, és szerencsét kívánt az új házasoknak mostani menekülésükhöz és majdani gyermekeikhez. Ezután, tekintettel fényes származására, a többi társaságbeli úrral együtt őt is fogadták házukban. Ő pedig, gonosz szándékát rejtegetve, a leghívebb barát szerepét hazudta végig. A folytonos találkozások, a gyakori együttlét s a sűrű közös lakomák és poharazgatások révén egyre jobban és jobban belopta magát szeretetükbe, és lassankint öntudatlanul is hanyatt-homlok vetette magát a szerelem mélységes örvényeibe. Hogyne, mikor a halálos szerelem kicsi lángja első fellobbanásával még gyönyörűséget szerez, csakhogy a folytonos új meg új szikráktól tüzesen fellobog, és izzó forróságával az embereket mindenestül elégeti.

Thrasyllust sokáig hányta a hab, mert kellő alkalmat még csak négyszemközti beszélgetésre sem talált; mert látta, hogy annyi a kém, hogy a tiltott szeretkezés útja-módja egyre inkább bezárult előtte; végül mert észrevette, hogy kiújuló s egyre jobban elharapózó érzelmének lenyűgöző bilincseit immár szétszaggatni nem bírja; és hogy a fiatalasszony ostobasága útjában állna a házasságtörésnek, még ha akarná is, ámbár hiszen nem is akarhatja: mégis halálos hajszában veti magát az elérhetetlenre, mintha módjában volna elérnie. Amit az egyik pillanatban vakmerő vállalkozásnak tart, azt napok múltán, szerelme izmosodásával, gyerekjátéknak tekinti. Nos hát lássátok és figyeljétek, kérlek, feszült vigyázással: hová taszította Thrasyllust az eszeveszett szenvedély őrülete?

Egyszer Tlepolemus, Thrasyllus társaságában, vadászni ment, felhajtani a vadakat - ha ugyan az őzeket vadállatoknak nevezhetjük -, Charite tudniillik nem engedte, hogy férje agyaras vagy szarvas vadállatokra vadásszék. Egy erdő borította dombon, ahol lombok sűrű függönyének árnyékában az üldözők szeme elől megbújtak az őzek, ráuszították a fekvőhelyükön veszteg pihenő vadakra a kitűnő szimatú vadászkutyákat. Amint nekieresztették őket, azonnal szétoszlottak és - mert kitűnően voltak idomítva - minden utat elálltak; eleinte csak csendesen, fojtottan morogtak, de abban a pillanatban, amint felharsant a jeladás, dühös-éktelen ugatással verték fel az erdő minden zegét-zugát. De nem holmi őz, félénk dámvad vagy minden egyéb vadnál jámborabb szarvastehén került elő, hanem óriási, szem nem látta vadkan tápászkodott fel heverő helyéről; vastagon feszült a bőre, piszkos bundáján felborzadt a szőr, tüskés hátán meredt a sörte, hangos csattogástól habzottak agyarai, fenyegető zordsággal lángolt szeme, dühös pofáján vad elszántság villámai cikáztak. Először is egy-két vakmerőbb kutyát, amelyek közelebb merészkedtek hozzá, ide-oda csapkodó agyaraival halálra sebzett, aztán szét-

szaggatta a vadászhálót, amely első rohamának útjában állott, és keresztülrohant rajta. Megdermedtünk mindnyájan a rémülettől - különben is veszélytelen vadászatokhoz szoktunk, s kellő vadászkészségünk és fegyverünk se volt -, megbújtunk tehát óvatosan a lombok és a fák sűrűjében. Kapóra jött ez a pillanat Thrasyllus alattomos cselvetésének, és körmönfont ravaszsággal Tlepolemust így környékezte meg:

- Kábulatba dermedten, ostoba félelembe süllyedten, nyomorult rabszolgák vagy gyáva anyámasszony katonái módjára csak nem fogjuk elszalasztani a markunkból ezt a fejedelmi zsákmányt? Mért nem pattanunk lóra? Mért nem vetjük rá sebesen magunkat? Fogd csak ezt a vadászgerelyt, én lándzsát kapok.

Nem is vesztegetik az időt: nyakra-főre lóra kapnak, és vad hajszában üldözőbe veszik az állatot. De ebben ösztönös vadsága feltámad, üldözőivel szembeszáll, és vad tűzben lobogva tétovázva töprenkedik: harcias agyarával előbb melyikre támadjon? De Tlepolemus megelőzte: felkapta gerelyét, és a vadállat hátába beledöfte. Thrasyllus azonban békén hagyta az állatot, ellenben lándzsáját Tlepolemus lovának hátsó lábaiba vágta, s térdeit szétroncsolta. Kiömlő vérébe roggyant a ló, aztán egész hosszában hanyatt vágódott, és lovasát akaratlanul is a földre vetette. Egy pillanatig hevert csak ott, máris rárohant a felbőszített vadkan: először ruháját szaggatta le, majd amikor feltápászkodott volna, már őt magát is szétmarcangolta agyarának sűrű csapásaival.

Nem is röstellte aljas tettét a derék jó barát, nem is volt elég neki elvetemültségének áldozatát halálos veszedelemben látnia, hanem mikor az holtra váltan combja sebeit be-befogva, kétségbeesetten könyörgött segítségért, még a lándzsáját is belevágta jobb combjába, abban a biztos hiszemben, hogy a lándzsavágta seb éppolyan lesz, mint egy agyarhasítás. Ezután biztos kézzel még a vadállatot is leterítette.

Miután ekként végzett az ifjúval, előhívta búvóhelyükről a hajtókat; valamennyien megdöbbenten tódultak oda. És ámbár kívánsága teljesült, vetélytársát elpusztította, és belül ujjongott örömében, arckifejezésével nem árulta el vidámságát, homlokát komoran összeráncolta, fájdalmat tettetett, viharosan átölelte áldozatának holttestét, színlelt kegyelettel minden gyásztisztességet lerótt, csak épp könnyei nem akartak megeredni. Látszólag éppúgy meg volt illetődve, mint a cselédség, amely szívből jajveszékelt, de gyilkos gaztettét ráfogta a vadállatra.

Alig-alig hogy megtörtént a gyilkosság, máris híre ment: a szóbeszéd első útját Tlepolemus házának vette, s a boldogtalan fiatalasszony fülébe jutott. Mihelyt az asszonyka meghallotta ezt a szörnyű hírt, amelynél rettenetesebb nem érhette volna, magánkívül, őrjöngő izgalomban, tomboló, eszeveszett iramban rohant át a népes utcákon, szántóföldeken, eszelős sírással panaszolva férje bús végzetét. Szomorú csoportokba verődnek a polgárok, részvevő fájdalommal csatlakoznak hozzá a járókelők, az egész város kiürül, mindenki izgatottan látni kívánja.

És íme, már hozzák is férje holttestét...

Ziháló mellel omlik végig a halotton, és szinte-szinte ott száll el belőle a lélek, amelyet életre-halálra elkötelezett vele. De hozzátartozói nagy üggyel-bajjal addig élesztgetik, amíg végre mégis, bár kedve ellenére, életben maradt. Az egész nép részt vett a temetésen, s elkísérte a sírhoz a gyászmenetet.

Thrasyllus túlontúl hangoskodott, jajveszékelt, és most már, hogy öröme is megduzzadt, könnyeket ontott - amelyeket az első pillanatban sehogy sem tudott magából kisajtolni -, és sok gyengéd nyilatkozattal leplezte a való igazságot. Barátjának, pajtásának, cimborájának, végre testvérének nevezgette, és ilyen jelzőkkel szólongatta a halottat nevén. Olykor-olykor, amint Charite a mellét verte, félrevonta kezét, enyhítette gyászát, csillapította jajveszékelését, el-elcsukló szavakkal tompította a fájdalom ösztökéjét, a sokakat sújtó balsors különféle

példáiból szőtt vigasztalást, de hazug részvétének minden készségét azzal a szándékkal vetette ki, hogy érinthesse az asszonyt, hogy csak alattomban gyönyörökkel tüzelje utálatos szenvedélyét.

De alighogy véget értek a halotti szertartások, a fiatalasszony azonnal lázasan készülődött a férjéhez; minden utat-módot egyre-másra megpróbált, de főképpen a szelíd, lassú s fegyverre nem szoruló, csendes álomhoz hasonló halált: teste éhségben sorvadozott, ápolatlanul mocskolódott; sötét szobába zárkózott, és leszámolt az élettel. De Thrasyllus állhatatos makacssággal részben a maga erejéből, részben a többi családtagok és rokonok, részben pedig a szülők segítségével végre is kicsikarta, hogy a fiatalasszony a szennytől szinte csontig mart s halálra vált testét felüdítse fürdővel, étellel. A fiatalasszony szerette szüleit, és bár nem nagyon volt ínyére, a szent szülői parancsnak mégis engedett; nem ugyan vidám, csak kissé derültebb arccal végezte az élet kényszerű dolgait, de szíve legmélyén keserves gyászban emésztette lelkét. Minden napját, minden éjszakáját sóhajos bánatban morzsolta, s a halott képmásait, amelyeket Bacchus isten alakjában készíttetett, isteni tisztelettel övezte szüntelen hódolatban: ezzel a vigasszal gyötörte magát.

Thrasyllus pedig, mint afféle elszánt s már neve szerint is vakmerő férfiú - mielőtt még az asszonyka csendesre sírta volna bánatát, mielőtt még felzaklatott lelkének izgalma elült volna, mielőtt még túlcsigázott kesergése bágyadtságba tompult volna, mikor még egyre siratta férjét, szaggatta ruháit, tépte haját -, nem átallotta máris esküvőt emlegetni előtte, s alattomos, mételyes arcátlansággal felfedni szívének titkait, kimondhatatlanul aljas szándékait. De Charite az istentelen ajánlattól összeborzadt, és visszautasította, s mintha csak borzalmas mennydörgés, égszakadás vagy az istennyila sújtotta volna le, összeroskadt és elvesztette eszméletét. Kis idő múlva, hogy visszaszállingózott bele az élet, újra meg újra állati nyöszörgésre fakadt; már átlátott az elvetemedett Thrasyllus alakoskodásán, és mohó ajánlatát azzal hárította el, hogy előbb alaposan fontolóra kívánja venni.

Ez események közben a nyomorultul meggyilkolt Tlepolemus szelleme véres habtól és halálos sápadtságtól eltorzult arccal megjelent felesége szűzi álmában, és így szólt hozzá:

- Asszonykám, amit elmondok, meg nem tudhatnád soha senki mástól; és ha már emlékem korhadoz szívedben, és ha már keserves halálom végzete szerelmes szövetségünknek is végét szakította: menj férjhez, légy boldog akárki mással, csak Thrasyllus szentségtörő kezére ne add magad, ne állj szóba vele, ne ülj asztalához, ne is feküdj ágyába se! Fordulj el undorral gyilkosom véres kezétől, ne legyen gyilkosság menyegződ kezdete! Sebeimet, amelyeknek vérével könnyeid egybefolytak, nem mind a vadkan agyarai vágták: a gaz Thrasyllus lándzsája szakított el tőled.

Aztán elmesélt mindent, s felderítette az egész alattomos merényletet.

Charite azon mód, ahogy bánatában nyugovóra tért, párnáiba temetett arccal, még álmában is omló könnyekkel áztatta arcát, s mintha valami nem várt gyötrelem szakadt volna rá, újra erőt vett rajta a szenvedés, olthatatlanul jajveszékelt, megszaggatta ingét, s gyönyörű karjait vadul verdeste két kis kezével. De senkivel sem közölte éjjeli látomását: gondosan eltitkolta azt, hogy tud a gaztettről, és magában elhatározta, hogy bosszút áll az elvetemült gyilkoson, aztán maga is megválik nyomorúságos életétől. És íme, már jött is az esztelen gyönyörök átkozott szomjúhozója, hogy az asszonyka süket füleit megint menyegzőre zaklassa. Thrasyllus szapora szóval unszolta és szelíden puhította, ám Charite barátságosan elhárította, és csoda furfangosan így felelt:

- Még mindig itt lebeg a szemem előtt barátodnak, testvérednek, az én drága férjemnek gyönyörűséges arca, még most is meg-megcsap isteni testének fűszeres illata, még mindig él szívemben a daliás-csinos Tlepolemus. Nagyon okosan tennéd tehát, ha egy szerencsétlen

asszony törvényes gyászának kellő időt adnál, hadd múljon el e néhány hónap, s hadd teljen le a gyászév. Ez mind az én tisztességemnek, mind a te boldogságodnak érdekében van, nehogy időnek előtte menyegzőt tartva, férjem zord szellemét oktalanul felháborítsuk, s boldogságod rontására ingereljük.

Még ettől a beszédtől sem tért észre Thrasyllus, de még csak enyhülést sem hozott számára a megígért rövid határidő, hanem forró szavakkal újra meg újra elárasztotta bűnös suttogásaival, míg végre Charite színleg megadta magát és megszólalt:

- Nagyon kérlek, Thrasyllus, legalább abba az egybe okvetlenül egyezzél bele, hogy egyelőre feltűnés nélkül, titokban tartsuk meg nászunkat, és senki a családból még csak ne is sejtsen semmit, míg végig le nem peregnek a gyászév napjai.

Kábultan az asszony hazug ígéretétől, Thrasyllus lépre ment, készséggel beleegyezett a titkos nászba, hiszen maga is az éjszakát s a titokzatos sötétséget kívánta, mert mindenekfölött egyetlen célja volt: bírni az asszonyt.

Charite pedig folytatta:

- Hanem idefigyelj: jól burkolózzál be köpönyegedbe, és egy szál egymagad gyere az ajtómhoz éjfél előtt, csendesen, füttyents egyet, s várd meg a dajkámat, aki ajtómhoz simulva virrasztani fog jöttödig. Azonnal kinyitja az ajtót, beereszt és hálószobámba vezet, mindenféle áruló lámpa nélkül.

Thrasyllusnak tetszett az alakoskodó, titokzatos nász. Egyáltalán nem gyanított semmit, izgalmas várakozásában csak a nappal hosszúsága s az este késlekedése miatt türelmetlenkedett. De mihelyt végre a nap átadta helyét az éjszakának, Charite meghagyása szerint nekiöltözködött, a dajka csalafinta virrasztásának is lépre ment, és a hálószobába duzzadó reménnyel besurrant. Az öregasszony udvariasan fogadta, mint ahogy úrnője meghagyta, és poharat s boroskancsót állított eléje álnokul, amelyben mérgezett álomporral kevert bor volt. Miközben pedig Thrasyllus magabízón és mohón egyre-másra bőven vedelt, az öreg azzal a hazugsággal mentette asszonya késedelmét, hogy beteg apját ápolja még. Így könnyű szerrel halálos-mély álomba taszította. Mikor aztán hanyatt terült, szabad prédájára mindennemű bosszúállásnak, az öreg behívta Charitét, aki férfias bátorsággal, kegyetlen elszántság izgalmában belépett, s megállt az orgyilkos fölött:

- Íme - szólalt meg -, ez hát férjem hűséges kísérője, ez a kitűnő vadász, ez az én drága jövendőbelim. Ez hát az a kéz, amely véremet ontotta, ez a kebel, amely boldogtalanságomra szőtt aljas mesterkedéseket, ezek azok a szemek, amelyeket vesztemre megigéztem, amelyek mintha valamiképp az örök sötétséget jósolnák, előre szenvedik az eljövendő bűnhődést. Pihenj békével, álmodj boldogan! Karddal, fegyverrel rád nem támadok, isten ments, hogy férjemmel akárcsak halálod hasonló módjával is közösségbe juss! Életedben oltom ki szemed világát, és nem fogsz látni semmit, csak álmodban. Lesz gondom rá, hogy vetélytársad halálát különb sorsnak érezzed, mint tenmagad életét! Nem fogod látni a fényt, vezető kézre szorulsz, Charitét meg nem kapod, a menyegzőt nem élvezed; nem enyhülhetsz meg a halál nyugalmában, nem lelsz örömet az élet gyönyörében; az alvilág s a napfény között lézengő árnyként fogsz bolyongani, sokáig kutatsz majd a kéz után, amely kiszúrta szemedet, s ami a nyomorúságban legkeservesebb, azt sem fogod tudni, ki ellen ejts panaszt. Én pedig szemed vérét Tlepolemusom sírjára áldozatul öntöm, és szemedet áldott szellemének halotti áldozatul viszem. De mit húzom-halasztom megérdemelt kínodat, minek élvezd talán álmodban végzetes ölelésemet? Hagyd el az álom éjszakáját, ébredj a másik, kínos éjszakádra! Emeld fel fénytelen arcodat, ismerd fel a bosszút, értsd meg balsorsodat, vedd észbe nyomorúságodat! Így tetszett a te szemed e szemérmes asszonynak, így ragyogták be menyegzői fáklyák a te

nászszobádat! A bosszúálló fúriák lesznek nászasszonyaid, örök magányosság s mardosó lelkiismeret lesz a kíséröd!

Átszellemülten így beszélt az asszony, aztán kihúzta kontyából az egyik hajtűjét, s kiszúrta vele Thrasyllus két szemét; teljesen megvakította - miközben annak mámorát s álmát egyszerre elverte a hirtelen fájdalom -, végül otthagyta.

Felkapott egy meztelen kardot, amelyet Tlepolemus viselt annak idején rendszerint, őrült iramban átrohant a városon, és nyilván valami borzalmas szándékot forralva szívében, egyenesen férje sírboltja felé tartott. Az egész lakosság kitódult a házakból, az emberek izgatottan szegődtek nyomába, és egymást kölcsönösen buzdították, hogy az őrjöngő asszony kezéből csavarják ki a kardot. De Charite megállt Tlepolemus koporsója mellett, s villámló karddal kergetett hátra mindenkit. Amint pedig végignézett a záporosan zokogó és keservesen jajveszékelő népen, elkiáltotta magát:

- Hagyjátok abba a gyáva könnyezést, hagyjátok abba az elszántságommal összeférhetetlen kesergést. Bosszút álltam férjem véres kezű gyilkosán, megbüntettem asszonyi boldogságom átkozott elpusztítóját, itt az ideje, hogy ezzel a karddal vágjak utat magamnak az én Tlepolemusomhoz!

Aztán mindent rendre elmesélt, amit férje közölt vele álmában, s elmondta, miféle furfanggal csalta lépre és vakította meg Thrasyllust.

Most jobb melle alatt magába döfte a kardot. Összerogyott, és vérében fetrengve érthetetlen, sőt dadogó szavak közt kilehelte hősies lelkét.

Hozzátartozói azonnal gondosan lemosták a szerencsétlen Charite holttestét, férje sírjába temették, s immár örök nászban egyesítették vele.

Mikor Thrasyllus minderről értesült, nem tudta, milyen halállal vessen véget szörnyű szerencsétlenségének, csak érezte, hogy rettentő gaztettére a kard nem elegendő büntetés. Eltapogatózott hát a sírboltig, ahol csak ezt kiabálta:

- Íme, kegyetlen szellemek, itt vagyok, vegyetek önkéntes áldozatul!

Azután gondosan magára zárta az ajtót, és eltökélte, hogy éhhalállal emészti el a maga érzése szerint is átkozott életét.

A HORDÓ

Lucius, a szamár elbeszélése:

SZÁLLÁSRA BETÉRTÜNK a legelső fogadóba, ahol mulatságos történetkét hallottunk arról, hogyan csalt meg a felesége egy szegény embert.

Hadd meséljem el nektek is.

Hát ez az ember nyomasztó, szűkös szegénységében műhelyben vállalt munkát, és sovány keresetéből tengette az életét. Kis felesége éppen olyan földhözragadt szegény volt, mint ő, de szemérmetlen feslettségének messze földön híre kelt.

Egyszer is, mikor férje reggel, mint rendesen, munkába ment, azon nyomban besurrant házába az asszony vakmerő szeretője. S miközben gondtalanul vívták szerelmi csatájukat, váratlanul hazajött a férj, aki a dologról semmit sem tudott, de ilyesmit még csak gyanítani sem mert volna. Még meg is dicsérte felesége óvatosságát, hogy az ajtó be volt reteszelve és bezárva is.

Megkopogtatta az ajtót, s még füttyszóval is jelezte, hogy megérkezett.

Ekkor a ravaszdi s efféle gonoszkodásban csodamód agyafúrt asszony kifejtekezett szeretője kapcsos öleléseiből, s beledugta a fiatalurat egy hordóba furfangosan, amely a sarokban állt, csak úgy nagyjából befödve, de egyébként üresen. Aztán kinyitotta az ajtót, s még jóformán be sem lépett a férje, máris goromba mód rárivallt:

- Hát mit sétálgatsz itt nekem dologtalanul, zsebre dugott kézzel, te naplopó? Miért nem mégy mindennapi munkád után, mért nem gondoskodol megélhetésünkről, mért nem szerzel valami ennivalót? De én szegény éjjel-nappal szövéssel-fonással gyötröm az egészségemet, hogy legalább lámpát gyújthassunk a szobácskánkban. Mennyivel boldogabb nálam Daphne szomszédasszony, aki már reggel bezabál, teleissza magát, és a szeretőjével hentereg részegen!

A sarokba szorított férj erre megszólalt:

- De hát mi a baj? Igaz ugyan, hogy bírósági tárgyalásra ment mesterünk, de mai ebédecskénkről én azért gondoskodtam. Nézd csak azt a semmirevaló, mindig üres hordót: annyi helyet elfoglal, s igazán nincs más hasznunk belőle, mint hogy lépten-nyomon elállja utunkat. Nos hát: eladtam valakinek öt denariusért, itt is van, hogy megfizesse s mindjárt elvigye a szerzeményét.

Ebben a kényes pillanatban a furfangos asszony vakmerőn felkacagott:

- Ez aztán a nagyszerű férfiú! Ez aztán az ügyes kereskedő, aki olcsóbban vesztegeti el azt a holmit, amit én asszony létemre, anélkül hogy a házból kitettem volna a lábamat, már régen hét denariusért adtam el!

Megörült a férj a nagyobb árnak és megkérdezte:

- És hát ki az, aki ennyit adott érte?

- Te ostoba - vágta rá az asszony -, hát már az előbb belebújt a hordóba, hogy alaposan megvizsgálja a szilárdságát!

A fiatalúr elértette az asszony beszédét, fürgén kibújt és megszólalt:

- Megmondjam őszintén, asszonyom? A hordó bizony már jó öreg, ütött-kopott, csupa repedés, ócska roncs.

Aztán ravaszul a férjéhez fordult:

- Hallod-e, komám, akárki fia vagy, adj ide csak hamarjában valami lámpát, hogy a piszkot alaposan lekaparhassam s megvizsgáljam, hasznát vehetném-e még a hordónak? Mert csak nem gondolod, hogy loptam a pénzemet?

A kitűnő férj rögtön fürgén térült-fordult - esze ágában sem volt gyanakodni -, lámpát gyújtott és odaszólt:

- Hagyd csak, barátocskám, maradj veszteg, én alaposan rendbehozom, s aztán megmutatom majd neked.

Azzal nekivetkőzött, bebújt a lámpával, s elkezdte levakargatni az ócska hordó avítt piszkát.

A szerető pedig, ez a gyönyörűséges mákvirág, a munkás feleségét a hordón hasra döntötte, ráfeküdt és megfurdalta nyugodtan.

Közben az asszony bedugta fejét a hordóba, és feslett furfanggal csúfot űzött férjéből: egyre mutogatta az ujjával, hogy még ezt, még azt, meg amazt is kaparja le, mindaddig, míg végre mind a két férfi készen lett a dolgával.

A pórul járt mesterember megkapta a hét denariust, s még kénytelen volt a hordót is hátára venni s elcipelni a csábító lakására.

A SZÉP MOLNÁRNÉ

Lucius, a szamár elbeszélése:

AZ A MOLNÁR, aki megvásárolt, mindenképpen jóravaló és talpig becsületes ember, de feleségül a világ leggonoszabb, legromlottabb asszonyát kapta: keserves kínszenvedéssel vonszolta házaséletét, úgyhogy nyomorúságán bizisten nemegyszer magam is csendesen szánakoztam. Minden elképzelhető bűn ott burjánzott ebben az aljasul léha asszonyban, s lelkében, mint valami szennyes pöcegödörben, a világ minden gonoszsága összetorladt: szívtelen volt s esztelen, kanos és illatos, nyakas, makacs, piszkosan zsarolt pénzek zsugorgatója, könnyelmű költekezések eszeveszett tékozlója, becsület megvetője, feslettség magvetője. Semmibe vette, sárba tiporta fölséges isteneinket, s az igaz vallás helyett hazugul valami állítólagos egyistenhitet vallott, s mindenféle ostoba vallási kötelességek ürügye alatt a világ szemébe port hintett, egyre-másra csalta szegény férjét, hajnali mámor és szüntelen bujálkodás rabja volt teste.

Ilyen volt ez az asszony.

Engem érthetetlen gyűlölettel üldözött. Már hajnalban, az ágyából kikiabált, hogy az újonvett szamarat be kell fogni a malomba, s alighogy kijött a hálószobájából, odaállt mellém, s kiadta a parancsot, hogy szeme láttára kegyetlenül páholjanak végig. Mikor pedig eljött az ebéd ideje, s a többi állatot kifogták, engem csak jóval később köttetett jászolomhoz. Ez a kegyetlensége még jobban felcsigázta bennem a már úgyis élénk kíváncsiságot erkölcsei iránt.

Észrevettem, hogy egy fiatalember állandóan jár a hálószobájába; mindenáron szerettem volna látni az arcát, csakhogy be volt kötve a szemem, s így erre nem nyílt alkalmam soha. De én mégiscsak módját ejtettem volna, furfangosan, hogy akármiképpen is, de leleplezzem az elvetemült asszony üzelmeit. Csakhogy napról napra egész álló nap elválhatatlanul vele volt egy vén banya, kéjelgéseinek közvetítője, szeretőinek hírhordozója. Mindjárt közös reggelijük után kölcsönösen a sárga földig itták egymást, és a szerencsétlen férj rovására agyafúrt ravaszsággal eszeltek ki mindenféle alattomos mesterkedéseket.

Én pedig, ámbár Fotisra szörnyen dühös voltam, hogy miközben madarat akart csinálni belőlem, tévedésből szamárrá változtatott, mégis enyhülést találtam nyomorúságos megcsúfoltatásomra abban az egyetlen vigasztalásban, hogy legalább hosszú-hosszú füleim voltak, s én mindent, még a legtávolabb kiejtett szót is könnyen-tisztán megértettem.

Nos hát valamelyik nap ennek a szemérmetlen vén banyának efféle szavai szűrődtek fülembe:

- Magadra vess, asszonykám, hogy megkérdezésem nélkül ilyen tehetetlen és nyúlszívű szeretőt szereztél magadnak, aki kellemetlen és unalmas férjednek összeráncolt szemöldökétől megriad gyáván, úgy, hogy mire benned kigyúl az ölelkezés vágya, az ő szenvedélye lelankad, s tehetetlenségével halálra kínoz. Mennyivel különb fiú Philesitherus! csinos, bőkezű, lanka-

datlan, fütyül a férjek ostoba féltékenykedésére! Bizisten, csak ő érdemli meg, hogy élvezze minden asszony ölelését; megérdemelné, hogy aranykoszorút viseljen fején, már csak azért az egy pompás csínyéért, amellyel a minapában egy féltékeny férjet rászedett. Nos, hallgasd végig, s aztán vonj párhuzamot az ügyefogyott és a talpraesett szerető között:

EGY PÁR CIPŐ

- BIZONYÁRA ISMERED ezt a Barbarust, városunk tanácsnokát, akit a nép csípős szigorúságáért skorpiónak csúfol. Nos, ez az ember pompás és veszettül csinos feleségét őrizte hihetetlenül gondosan, óvatosan bezárta, s otthon tartogatta.

Erre a molnárné közbevágott:

- Hogyne, nagyon jól ismerem. Aretével, akiről beszélsz, együtt jártam iskolába.

- Hiszen akkor - felelte a vénasszony - biztosan hallottad már Philesitherus történetét?

- Fogalmam sincs róla - tiltakozott a molnárné -, de nagyon szeretném hallani, és kérlek is, öreganyám, szép sorjában meséld el nekem.

Nem sokat kérette magát az öreg, s belefogott hosszú lére eresztett locsogásába:

- Nos, Barbarusnak egyszer el kellett utaznia. De mindenáron meg akarta óvni imádott feleségének erényét, ezért nagy titokban ellátta utasításokkal Myrmex nevű szolgáját, akinek páratlan megbízhatóságára megesküdött volna; lelkére kötötte, hogy szöges gonddal őrizze asszonyát, s börtönnel, örökös rabsággal s mi több: gyalázatos kínhalállal fenyegette meg, ha akárki fia, akár csak futtában is, még csak egy ujjal is hozzáér; mindezt a fölséges istenekre tett esküvel pecsételte meg. Miután tehát a kegyetlenül megrémült Myrmexet otthagyta felesége mellett szigorú erénycsősznek, útnak indult nyugodtan. Myrmex halálos aggodalmában megkeményítette a szívét: asszonya soha egy lépést sem tehetett nélküle, elfoglalta házi szövéssel-fonással, s elválhatatlanul mellette ült, mikor pedig este kénytelen volt a fürdőbe engedni, mintha csak odaszögezték vagy odaragasztották volna, ott szorongatta markában az asszony ruhájának csücskét. Ilyen csodálatosan hűséges buzgalommal töltötte be Myrmex rábízott tisztét.

De Philesitherus szemfüles ébersége előtt nem maradhatott titokban az előkelő asszonyka szépsége. S erényességének nagy híre és a túlzottan szigorú őrizet különösen izgatta, tüzelte, hogy mindent elkövessen, mindent kockára is vessen, csak a féltve őrzött, hozzáférhetetlen házba juthasson.

Minden erejével nekigyürkőzött.

Jól tudta, milyen ingatag az emberi becsületesség, hogy a pénz minden akadályt elhárít, s hogy az arany még acélkapukat is át tud törni. Egyszer, hogy sikerült Myrmexet egyedül kapnia, felfedte előtte szerelmét, s könyörögve kérte: szerezzen gyötrelmére enyhülést, mert - úgymond - öngyilkos lesz, ha vágya minél előbb be nem teljesül; a dolog egyszerű, Myrmexnek semmitől sem kell tartania, csak arról van szó, hogy ő este a sötétség leple alatt, egyedül, titkon besurranhasson, s rövid idő múlva megint kijuthasson.

Ezeknek s egyéb efféle unszoló szavainak hathatós eszközzel adott nyomatékot, amely a szolga merev-rideg állhatatosságán durván rést ütött: kinyitotta tenyerét, s vadonatúj, ragyogó vert aranyakat csillantott meg előtte, amelyekből húszat az asszonykának szánt, tízet pedig szívesen felajánlott neki. Megborzadt Myrmex a becstelen árulástól, befogta fülét, s az ifjút

azon nyomban faképnél hagyta. De az arany tüzes csillogása egyre ott villózott a szemében; akármilyen messze is volt már, akármilyen gyors léptekkel iramodott is be a házba, egyre az arany tündöklő csillogását látta csak szüntelen; már gondolatban övé volt a dús aranyzsákmány, már szegénynek viharosan háborgó lelke s bomlott agya tépelődött, ingadozott két elhatározás között: egyfelől a becsület, másfelől a kapzsiság, egyik oldalon a keserves bűnhődés, másikon a kielégülés.

Végre is halálfélelmét lebírta az arany. Még a távolság sem csökkentette forró vágyát a gyönyörűséges pénz után, még éjszaka is gondolataiba furakodott az átkozott kapzsiság, úgyhogy bár ura fenyegetése otthon tartotta, az arany mégiscsak kifelé csalogatta. Végre is sutba dobta szégyenkezését, végét szakította a töprenkedésnek, és az üzenetet elmondta asszonyának.

Az asszonyka vele született könnyelműségét nem tagadta meg, hanem az átkozott aranyért habozás nélkül eladta tisztességét.

Myrmexen eláradt az öröm, mohón rohan - becsülete vesztére! - nem is kézbe fogni, legalább csak megérinteni a pénzt, amelyet vesztére pillantott meg. Izgatott örömmel újságolta Philesitherusnak, hogy nagy fáradság árán sikerült nyélbe ütnie, amit kíván, és rögtön kérte is a megígért jutalmat. És íme Myrmex tenyerét, amely eddig rézpénzt sem igen látott, aranypénz üti.

Sötét éjjel volt már, amikor Myrmex a vakmerő szerelmest, miután fejét alaposan bebugyolálta, észrevétlenül a házba vezette, és bejuttatta asszonya hálószobájába...

Éppen, amint friss ölelkezéssel áldoztak új ízű szerelmüknek, éppen, hogy - meztelen harcosok - a szerelmi csata első csetepatéit vívták: a férj, ravaszul megválasztva az éjszaka kellő pillanatát - ilyesmire igazán senki sem számított - váratlanul megállt házának kapujában. Már dörömböz, már kiabál, már kővel döngeti a kaput, de hogy senki sem jelentkezik, egyre nagyobb erőre kap gyanúja, és megfenyegeti Myrmexet, hogy kegyetlenül fog lakolni. Ez a hirtelen rászakadt bajban fejét veszti, gyáva rémületében tanácstalanul vergődik; nem tehetett egyebet, azt hazudta, hogy az éjjeli sötétség az oka, hogy nem tudja megtalálni a gondosan eldugott kapukulcsot.

Ezenközben Philesitherusnak is megütötte fülét a dörömbözés; sebtében magára kapja ruháját, de fejvesztett izgalmában mezítláb, kirohan a hálószobából. Végre-valahára Myrmex bedugta a kulcsot a zárba, kinyitotta a kaput, és beengedte gazdáját, aki még akkor is ordítva káromkodott. Ahogy az úr sebbel-lobbal berobogott a hálószobába, Myrmex kiengedte a lopakodva előre surranó Philesitherust. Amint ez kívül került a küszöbön, Myrmex nagyot lélegzett, bezárta a kaput, s megint nyugalomra tért.

Csakhogy amint kora reggel Barbarus kifelé indult a hálószobából, megpillantotta az ágy alatt az idegen sarukat, amelyekben az asszonyhoz jött Philesitherus. Ez a körülmény gyanút keltett benne, hogy mi történhetett itt, de sem feleségének, sem másnak a házban nem árulta el, mi fúrja az oldalát, hanem felvette a sarukat, észrevétlenül zsebre vágta, aztán Myrmexet a pajtásaival megkötöztette s kihurcoltatta a piacra. Dühösen fel-felmordulva magában, bősz sietséggel maga is odarobogott, abban a biztos hiszemben, hogy az áruló saruk révén könnyűszerrel nyomára jut a csábítónak.

De íme, miközben Barbarus dúlt arccal, összeráncolt szemöldökkel dühösen lépdel az utcán, s mögötte a bilincsbe vert Myrmex, akit ugyan nem kaptak rajta nyilván a gazságon, de furdalta a rossz lelkiismeret, s patakzó sírással, gyáva jajveszékeléssel mindenkit hiábavaló szánakozásra indított: íme éppen szembe jön Philesitherus. Valami más dologgal volt ugyan elfoglalva, de amint ez a látvány hirtelen felbukkant előtte, meghökkent. De nem vesztette el lélekjelenlétét, eszébe idézte a siettében elkövetett baklövést, és bölcsen kitalálta, hogy mindez

amiatt történt. Azonnal felébredt benne megszokott határozottsága, félrelökdöste a szolgákat, éktelen ordítással rárohant Myrmexre, öklével jobbról-balról - igaz, hogy kíméletesen - az arcába sújtott és rárivallt:

- Ó, te istentől elrugaszkodott gazember, hogy a gazdád s az ég minden istenei, akiket hazug esküvéssel aljasul beszennyeztél, pusztítsanak ki csúful a föld színéről! Te gyalázatos, elloptad tegnap a fürdőben a saruimat! Megérdemled, bizisten, megérdemled, hogy bilincs törjön, de még azt is, hogy börtön sötétjében sínylődjél!

A talpraesett ifjú ügyes hazugságának beugrott Barbarus, felderült, ostobán elhitte, aztán visszafordult, hazament, hívatta Myrmexet, odaadta neki a sarukat, és lelkére kötötte, hogy adja vissza annak az úrnak, akitől elcsente.

És szívből megbocsátott neki.

Végre kifecsegte magát a nénike, s most megszólalt a fiatalasszony:

- Ó, milyen boldog az, aki ily bátor szerelmessel élheti világát! De én, szerencsétlen asszony, olyan szeretőre akadtam, akinek még a malom zörgésére s ennek a rühös szamárnak a láttára is inába szállt a bátorsága!

Erre a vén banya így biztatgatta:

- No, majd cserébe elhozom én neked ezt a kívánatos, bátor szívű, tettre kész szeretőt!

Megígérte még, hogy estére visszajön, és kicsoszogott a szobából.

Az erényes asszonyka rögtön pompás lakomára teríttet, drága borokat deríttet, frissen sült pecsenyét, göngyölt húst vegyesen tálaltat. Csak úgy roskadozott az asztal; mint valami isten látogatását, úgy várta a szeretőjét. Éppen kapóra jött, hogy az ura a szomszéd posztósnál volt vacsorán.

Végre-valahára estébe hajlott a nap, kifogtak a járomból, s átengedtem magam a gondtalan pihenésnek, de bizisten nem is annyira annak örültem, hogy megszabadultam a robottól, mint inkább annak, hogy levették szememről a kendőt, s immár zavartalanul szemlélhettem az elvetemült asszony sokféle mesterkedését.

A nap is lebukott az Óceánba, s már az alvilág vidékeit ragyogta be, mikor egyszerre, a gonosz vén szipirtyó oldalához simulva, megjelent a hírhedett csábító: még valóságos gyermek, lányos arca még üdén virult, kurafiknak még maga is jó falat. Az asszony csókzáporral fogadta, s hellyel kínálta a terített asztalnál. De alighogy az ifjú kóstolót ivott, alig érintette ajka széléhez az első falat előétel, mikor megérkezett a férj, aki jóval hamarabb jött haza, mint ahogy várták. Derék felesége szörnyű átkokat szórt a fejére, s azt kívánta, bár törte volna a lábát, a halálos félelemben remegő ifjút pedig bedugta egy véletlenül ott heverő fateknő alá, amelyben a szemetes gabonát szokás tisztogatni. Aztán vele született ravaszsággal takargatva aljas bűnét, nyugodt arcot hazudott magára, s megkérdezte férjétől, miért jött haza ily korán, legkedvesebb pajtásának vacsoráját mért hagyta ott? A férfi szomorú hangulatban, sűrű sóhajok közt így válaszolt:

- Elvetemedett feleségének gyalázatos és undorító viselkedését nem bírtam tovább tűrni: megszöktem. Jóságos istenek, hogy ilyen hűséges, ilyen derék asszony efféle förtelmes piszokkal szennyezze be önmagát! Esküszöm a szentséges Ceresre, hogy még most is alig-alig bírom elhinni ezt erről az asszonyról, pedig láttam tulajdon szememmel!

Férjének szavai izgatták a vakmerő asszonyt, szerette volna hallani az esetet, hát egyre-másra zaklatta, hogy csak mesélje el, elejétől végig, az egész történetet. Nem nyugodott, amíg a férje a kívánságát nem teljesítette, és - a magáéról mit sem sejtve - be nem számolt a szomszéd család szerencsétlenségéről, ilyenféleképpen:

Posztós pajtásomnak a felesége úgy szemre tisztes erkölcsű asszony, akinek jó híre messze fénylett, s aki férje háztartását hűséges-szerényen vezette, szeretőt tartott titokban, s derűre-borúra megcsalta férjét. Mivel pedig lépten-nyomon talált alkalmat a titkos szeretkezésre, épp abban a pillanatban is, amikor kicsinosítva a vacsorára érkeztünk, ezzel az ifjú fiúval ölelkezett szerelmesen. Megjelenésünk első pillanatban bizony megriasztotta, de hirtelen fellobbanó ötlettel az ifjút egy fűzfavessző-kas alá dugta, amely hajlított vesszőkből felfelé keskenyedőn kúp alakúra volt fonva; alatta fehér kénfüst terjengett, és fehérítette a ráteregetett ruhadarabokat. Miután így, érzése szerint a legbiztosabb helyre elrejtette az ifjút, velünk nyugodtan vacsorához látott.

Ezenközben a kén maró, nehéz szaga rágta, kábította, gyötörte az ifjút, elakasztotta lélegzetét, s mint az már az égő ásványok tulajdonsága, sűrű tüsszögésre ingerelte.

Mikor az asszony tájékáról - a háta mögül - a férj az első tüsszentést felcsattanni hallotta, abban a hiszemben, hogy felesége tüsszentett, a szokásos mondással egészségére kívánta; egy újabb tüsszentésre megint; aztán, hogy többször ismétlődött, újra meg újra; végre megsokallta a záporzó tüsszögést, és kezdett a dolog nyitjára rájönni.

Hirtelen fellökte az asztalt, felemelte a kast, s kihúzta a fickót, aki sűrűn zihált, s már alig-alig szuszogott. Felháborodásában dühre gerjedt a gyalázaton, kardjáért kiabált, s mindenáron meg akarta ölni a halódót. De én ekkor arra hivatkoztam, hogy mind a ketten bajba keveredhetünk; bizonygattam, hogy vetélytársa erőszakos beavatkozás nélkül is hamarosan belepusztul úgyis a kénmérgezésbe, s így nagy nehezen lehűtöttem lázadó dühét. Le is csillapodott, de nem az én rábeszélésemre, hanem mert a tények kényszerítették: a fickóban az élet már alig pislogott. Kicipelte hát a szomszéd kis utcába. Én pedig ezalatt a feleségének halkan azt ajánlottam - és ő tanácsomat megfogadta -, hogy kis időre a házból tűnjön el, húzza meg magát egy darabig valamelyik asszonyrokonánál, míg férje háborgó indulatja lassan-lassan lecsillapul; mert bizonyos, hogy ebben a forrongó, féktelen dühében elkeseredetten még valami kárt tesz az asszonyban is, és bizonyára magában is.

Torkig voltam hát ezzel a baráti vacsorával, megszöktem s hazajöttem családi hű otthonomba.

A szemtelen és elvetemült asszony már a molnár elbeszélése közben a posztósnét egyre szidalmazta átkozódó szavakkal: elmondta hűtlennek, becstelennek, az egész női nem utálatos szégyenének, aki sutba vágta szemérmetességét, lábbal taposta a hitvestársi hűséget, férje otthonát aljas fajtalankodással beszennyezte, a tisztes „feleség” nevet elveszítette, s rászolgált a becstelen „szajha” névre. Azt is megjegyezte, hogy az efféle asszonyokat elevenen kellene tűzre vetni. De lappangva égő szerelmi vágya s szennyes lelkiismerete nem hagyta nyugodni, s férjét egyre-másra nógatta: térjen minél előbb aludni, hogy minél hamarabb kiszabadíthassa szeretőjét a keserves fedél alól. Csakhogy a férj, mivel megszökött és vacsora nélkül maradt, éhes volt, mint a farkas, hát előbb vacsorát kért barátságosan. Az asszony kénytelen-kelletlen ugyan, gyorsan feltálalta neki azt a vacsorát, amelyet tulajdonképpen másnak szánt, nem neki.

Engem pedig evett a méreg, amint elgondolkodtam ennek az elvetemült asszonynak előbbi becstelenségén s mostani szemtelenségén; és buzgón törtem a fejemet, hogyan járhatnék a gazdám kezére, hogyan leplezhetném le, s tárhatnám a szeme elé felesége alattomosságát,

hogyan rúghatnám félre a fedőt, és állíthatnám pellengérre a fickót, aki teknősbéka módjára lapult a teknő alatt? De miközben gazdám meggyaláztatásán emésztem magam, az isteni gondviselés kegyelmesen rám tekintett.

Az a sánta öreg ugyanis, akinek az őrizetére voltunk bízva mi, állatok, valamennyiünket csapatba szedett, és - mert itt volt az ideje - a közeli tóhoz kihajtott itatni. Ez a körülmény meghozta nekem az alkalmat a régen áhított bosszúra. Mikor a csábító mellett ellépdelek, észreveszem, hogy az ujjai hegye kikukucskál a szűk teknő-takaró alól; félrelépek tehát, patámmal dühösen rátaposok, s palacsintává lapítom az ujjait. Ekkor végre irtózatos fájdalmában hangosan felnyögött, felemelte s ledobta magáról a teknőt: ott állt a be nem avatottak szeme előtt, s a szemérmetlen asszony mesterkedéseiről lerántotta a leplet.

A molnárra nem hatott valami különösen házi tisztessége megcsúfolása. Derűs arccal s kegyes jóindulattal megsimogatta a halotti sápadtan szepegő fiút, s így beszélt hozzá:

- Ne félj, fiam, nem bántalak. Nem vagyok vadember, sem afféle durva, faragatlan paraszt; holmi nekidühödt posztós módjára sem foglak halálos kénfüsttel megfojtani; még csak a szigorú törvény kezére sem adlak, mint házasságtörőt, halálos ítéletre, hiszen olyan bájos, olyan gyönyörű legényke vagy: inkább a feleségemmel igazságosan megosztozom rajtad; mint holmi örökséget, nem osztunk kétfelé, hanem osztatlanul leszel közös birtokunk; s én rajta leszek, hogy mindenféle perpatvar és nézeteltérés nélkül jól érezzük magunkat mind a hárman egy ágyban. Magam is olyan jó egyetértésben éltem mindig a feleségemmel, hogy ránk illett a bölcsek szava: egy test, egy lélek. Meg aztán nem is volna méltányos, hogy a feleségnek több joga legyen, mint a férjének.

Efféle nyájasan gúnyolódó beszéd közben ágyába vonta az ifjút, aki húzódozott ugyan, de végül mégis engedett. Szemérmetes feleségét már előbb más szobába zárta, s most a fiú mellé feküdt, és a házasságtörésért élvezetes-édesen bosszút állt rajta.

Mihelyt azonban a Nap fényes szekerén felhozta a nappalt, előhívta két legmarkosabb szolgáját, levegőbe emeltette a fiút, pálcájával jól megrakta a hátsó felén s ráripakodott:

- Hát te nyálasszájú, éretlen kölyök, fittyet hánysz a magadfajta csinos fiúk kedvelőinek, s máris asszonyokra fáj a fogad? Méghozzá szabad és törvényes házasságban élő asszonyokat csábítasz, és időnek előtte a „házasságtörő” nevezetre áhítozol?

Még sok efféle szidalmat zúdított reá, tetejébe kiadósan ellazsnakolta, aztán kirúgatta. Így a híres-nevezetes hódító alig is remélte már - megmentette az irháját, de hogy habfehér hátsófelét éjjel-nappal úgy meggyötörték, elkeseredetten elkullogott. Ugyanekkor a molnár bejelentette feleségének a válást, és azon nyomban kikergette a házból.

Az asszonyt, aki már természeténél fogva gonosz volt, még nagyobb indulatra korbácsolta ez a jól megérdemelt megaláztatás, valósággal konokká edzette, úgyhogy megint felvette régi hóbortját, és belelovalta magát a rendes asszonyi mesterkedésekbe. Hosszas hajsza után felfedezett egy javasasszonyt, akiről az a hír járta, hogy varázslással, kuruzslással akármit is nyélbe üt. Ezt ostromolta kéréseivel szüntelen, bőven elhalmozta ajándékaival, s azt követelte tőle, hogy férjét vagy azonnal csillapítsa le s békítse ki, vagy ha ez nem volna módjában, küldjön rá holmi kísértetet vagy gonosz szellemet, és erőszakkal oltassa ki életét.

Ez a szellemidéző boszorkány először csak istentelen tudományának legártatlanabb fegyvereit vitte harcba, és csak azon igyekezett, hogy meglágyítsa a férj szívét, akit olyan halálosan meggyalázott, és megint szerelemre tüzelje. De minthogy a dolog nem sikerült úgy, ahogy elgondolta, megdühödött a szellemekre, és mert az ígért bőséges jutalom éppúgy izgatta, mint

a sikertelenség, most már a szerencsétlen férj élete ellen ádázkodott, és egy meggyilkolt asszony szellemét piszkálta fel, hogy végezzen vele.

De talán fejedet csóválod elbeszélésemen, kákán is csomót kereső olvasóm, és ezt veted ellenem:

- Hát aztán, te huncut csacsi, a malom négy fala között rostokolva, ugyan honnan szerezhettél tudomást a két asszony állítólagos titkos mesterkedéséről?

Nos, hát hallgasd meg, hogy szamár alakba bújtatott szemfüles ember létemre milyen úton-módon értesültem: mi mindent követtek el gazdám, a molnár elpusztítására.

Úgy déltájban egyszerre csak megjelent a malomban egy rabruhás, ijesztő szomorúságba torzult mezítlábas asszony. Siralmas rongyai alig takarták, halottas sápadtság éktelenítette aszott testét; zilált, őszülő, a ráhintett hamutól csapzott hajfürtjei előrehulltak, s majdnem egészen elfödték az arcát. Ez a kísértet szelíden karon fogta a molnárt s mintha csak bizalmas mondanivalója volna, hálószobájába vonta, magukra zárta az ajtót, s nagyon sokáig bent maradt.

De közben a legények felőröltek minden gabonát, amit munkába vettek, és másikat kellett kérni. Odaálltak hát a molnárlegények az ajtóhoz, szólították a gazdát, és újabb őrölnivalót kértek. De mikor a gazda többszöri hangos hívásra se jelentkezett, elkezdték erősebben döngetni az ajtót, amelyet keményen elzárt a jó vasretesz. Most már nagy bajt sejtettek, nekifeküdtek az ajtónak, meg is nyomták és betörték. Végre kinyílt a szoba; az asszony nyomtalanul eltűnt, de íme egy gerendán felakasztva ott látják lógni gazdájukat: már halott volt. Leoldják nyakáról a hurkot, leemelik holttestét, nagy sírás-rívás és keserves jajveszékelés közben elvégzik az utolsó lemosást, megtartják a halotti szertartásokat, s aztán nagy gyászoló közönség kíséretében eltemetik.

Másnap megjött leánya a szomszéd mezővárosból, ahol már régóta férjnél volt, szomorúan, kibomlott haját tépve, mellét verve öklével. A házra zúdult szerencsétlenséget nem jelentette neki senki sem, de azért mindent tudott: mert álmában megjelent előtte atyjának gyászos szelleme, a hurok is ott volt még nyakán, és rendre elmesélte gonosz mostohájának házasságtörését, boszorkánykodását, s azt is, hogyan juttatta őt kísértet segítségével az alvilágba. Sokáig gyötrődött a fiatalasszony bánatában, de rokonainak vigasztaló szavai lecsillapították, és lassan-lassan erőt vett búskomorságán.

A SZENT ITAL

FÉRJÉNEK AZ APJA egyszer vidékre utazott, s feleségének - a férj anyjának -, akit áldott állapotban hagyott otthon, lelkére kötötte, hogy ha leánygyermeket szül, rögtön a szülés után ölje meg. Az asszonynak férje távollétében leánykája született, de ösztönös anyai érzésből férje parancsát nem teljesítette, hanem odaadta a csecsemőt a szomszédoknak gondozásra, hazatérő férjének pedig azt mondta, hogy leánya született, s ő megölte.

De mikor a leány viruló hajadonná serdült, s már férjhez menetelére kellett gondolni, az asszony pedig férje tudta nélkül illő hozományt nem adhatott, felfedte fia előtt féltve őrzött titkát. Különben is attól tartott, hogy fia ifjúi forró hevületében valamiképpen viszonyt kezd a húgával, anélkül hogy a fiútestvérnek sejtelme volna róla, hogy a lányka testvére.

A derék, jó érzésű fiatalember anyja és nővére iránt tartozó kötelességének hűségesen megfelelt: a családi titkot becsületes hallgatással megőrizte, és az emberi szánakozás ürügyének

leple alatt tartozó testvéri kötelességét úgy teljesítette, hogy a szomszédok elhagyatott, szülőtlen árva leányát háza oltalmába fogadta, vagyonából hozományt adott neki, s éppen egy nagyon kedves testi-lelki jó barátjához akarta fényesen férjhez adni. De mikor mindent pompás-nagyszerűen s teljes ünnepélyességgel elrendezett, beleavatkozott a kegyetlen Balsors. Ennek unszolására a szörnyű Féltékenység rögtön bevonult az ifjú házába: s íme a felesége - az, akit a vadállatok elé vettetésre ítéltek - nyomban gyanakodni kezdett a leányra, hogy vetélytársa s a férje szeretője, aztán szidta-átkozta, s végül életére tört már gyilkos-halálos szörnyű cselvetésekkel. Utoljára aztán efféle bűntényt eszelt ki:

Ellopta férje gyűrűjét, kiment a tanyára, s beküldte a lányhoz egyik hozzá húzó szolgáját, aki a becsülettől ugyan messze rugaszkodott, azzal az üzenettel, hogy a fiatalúr kiment a nyaralóba, s hívatja, de lelkére köti, hogy egyedül, kísérő nélkül és lehetőleg nagyon hamar jöjjön. Nehogy pedig esetleg kétsége támadjon: kimenjen-e, átadta a szolga a férjtől lopott gyűrűt, hogy ennek láttára szavának a lány hitelt adjon. A leány, főképp hogy a kezébe adott gyűrűt megpillantotta, engedelmeskedett bátyja meghagyásának - csak ő tudta, hogy a fiatalember a bátyja -, gyorsan és kívánsága szerint kíséret nélkül sietett hozzá. De hogy a furfangosan kieszelt csalásnak léprement, s az alattomosan elkészített csapdába beleesett, a drágalátos feleség, szenvedélyes-dühös indulataitól nekivadultan, férje testvérét először is meztelenre vetkőzteti, aztán megkorbácsoltatja kegyetlenül. Végül is a leány odakiáltotta neki a valóságot, s hogy éppen ezért oktalanul gerjed haragra állítólagos szeretkezésük miatt, majd egyre bátyja nevét hajtogatja; csakhogy az asszony azt mondta rá, hogy ez mindenestül hazugság, s elejétől végig mese; combjai közé tüzes dorongot döfet, így gyilkoltatta meg.

Bátyja és vőlegénye, amint megkapták borzalmas halálának lesújtó hírét, odasiettek, keserves jajveszékeléssel elsiratták a lányt s eltemették. A fiatalember azonban nem tudott belenyugodni húgának gyászos és dísztelenül erőszakos halálába; lelke legmélyéig megrázta a fájdalom, dühöngő őrjöngés szörnyű rohamai rendítették meg, majd pedig forró lázban égett, úgyhogy immár neki is nyilvánvalóan szüksége volt gyógyításra. Felesége azonban, aki becsülete vesztével már régen méltatlanná vált a „feleség” névre, felkeresett egy rossz hírű orvost - ez hírhedt volt „sikeres” és dicső vállalkozásairól, s keze alatt elhullt már rengeteg áldozat -, és azonnal ötven sestertiust ajánlott neki, hogy adjon érte hirtelen gyilkoló mérget, ő pedig férje halálát így vásárolja meg. Az orvos felcsapott. A betegnél aztán azt hazudta, hogy belső fájdalmai enyhítésére s az epe eltávolítására azt a híres italt kell bevennie, amelyet a tudósok szent italnak neveznek. Ehelyett azonban odacsempészett egy más, halálba átmentő „szent” italt.

Most az orvos, a család, néhány jó barát és rokon jelenlétében saját kezűleg odanyújtotta a betegnek a kellőképpen elkészített méregpoharat, de a gonosz asszony, hogy bűnének tanúját is eltegye láb alól, s hogy az ígért pénzt is megtakaríthassa, feltűnően elkapta a poharat, s így beszélt:

- Nem, kitűnő orvosom, előbb nem fogod odaadni drága férjemnek azt a gyógyitalt, mielőtt magad is nem iszol belőle jó néhány kortyot. Hiszen nem tudhatom, nincs-e benne valami borzasztó erős méreg. Okos és tanult ember létedre bizonyára nem veszed rossz néven, ha mint lelkiismeretes és férjem egészségéért reszkető asszony, ezt az elkerülhetetlen óvatosságot alkalmazom.

Az elvetemült asszonynak erre a hallatlan vakmerőségére hirtelenében megrökönyödött az orvos, elvesztette a fejét, de nem volt idő sokat gondolkodnia. Nehogy tehát ijedségével vagy tétovázásával afféle gyanút keltsen, mintha rosszban sántikálna, az italból jócskán ivott. Ez megnyugtatta a fiatalembert is, fogta az odanyújtott serleget és kiitta.

Az orvos, hogy ekként dolgát egyelőre elvégezte, hanyatt-homlok sietett volna haza, hogy valami ellenméreggel gyorsan megtörje a most ivott méreg hatását. De az elvetemült asszony azzal a gonosz megátalkodottsággal, amellyel hozzáfogott, maga mellől egy tapodtat sem engedte el.

- Csak addig - mondta -, míg az ital felszívódik, s az orvosság hatása megmutatkozik.

De szüntelen kéréseire, sok könyörgésére meglágyult a nő, s végre megengedte elmennie. Közben az orvos belsején végigtombolt a szörnyű méreg, beszivárgott a csontja velejéig, úgyhogy rettentő fájdalmak között, halálos bágyadtságba tompultan vánszorgott nagy nehezen hazáig. Éppen csak hogy feleségének mindent elmondott, éppen csak lelkére köthette, hogy hajtsa be a kettős halál vérdíját, és irtózatos kínok közt máris kiadta lelkét a „nagy hírű" orvos.

A fiatalember sem élt sokkal tovább: felesége hazug és tettetett zokogása közben éppúgy aludt ki élete, mint az orvosé.

Alig múlt el a temetés után néhány nap, amelyeken a halottaknak leróják a köteles halotti áldozatokat, mikor az orvos felesége máris jelentkezett, s kérte a kettős halál díját. De az asszony most sem tagadta meg magát - magában megtagadta, látszólag állta adott szavát -, nyájas-szívesen felelt, mindent bőven és tetézve megígért, és határozottan kimondta: azonnal megfizeti a kialkudott díjat, ha az asszony még egy cseppecskét lesz szíves hozni neki abból a méregből, hogy munkába vett tervét egészen végrehajthassa. Egy szó mint száz: az orvos felesége az aljas furfangnak lépre is ment, igent mondott, és hogy minél jobban behízelegje magát a gazdag asszonynál, gyorsan elhozta hazulról az egész doboz mérget, s mindenestül odaadta az asszonynak. Most ez, hogy aljas terveihez ilyen bőséges eszközre tett szert, széltében-hosszában kezdte kinyújtogatni véres kezét.

Volt neki az imént megmérgezett férjétől egy kisleánya. Az asszony sehogy sem tudott belenyugodni abba, hogy a törvény ennek a gyermeknek juttatta az apa egész örökségét; fájt a foga leánya teljes vagyonára, s ezért életére tört. Mivel bizonyos volt abban, hogy az elhalt gyermekek gyászos hagyatéka az anyjukra száll, gyermekével is éppúgy bánt el, mint a férjével: adott alkalommal ebédet rendezett, s az orvos feleségét és a saját leányát ugyanazzal a méreggel étette meg. A kisleánynak törékeny életét s finom, gyenge belső szerveit azon nyomban halálra marta a gyilkoló méreg, de az orvos felesége, amint az átkos méreg ereje belső szerveit halálos kanyargással át- meg átjárta, mindjárt gyanítani kezdte, hogy mi lehet az; mikor aztán egyre elnehezült a lélegzete, felrémlett benne a szentbizonyos bizonyosság. Egyenest a helytartó palotájába rohan, lármát csap - közben népcsődület támad -, igazságosságához rimánkodik, hogy borzalmas bűnöket akar leleplezni, s végre is eléri, hogy bebocsátják, s a helytartó kihallgatja.

Elejétől fogva, töviről hegyire elmondta az elvetemült asszonynak minden aljas gonosztettét, aztán hirtelen örvényes sötétség borult öntudatára, összeharapta még félig nyitott ajkait, hosszasan csikorgatta összeszorított fogait, s ott, a helytartó lábainál élettelen teste összeroskadt. Ez mint afféle erélyes ember, nem engedte lagymatag huzavonává elsekélyesíteni ennek a mérges kígyónak sokszoros gonosztetteit, hanem rögtön elfogatta az asszony szolgaszemélyzetét, az igazságot kínvallatással kivette belőlük, az asszonyt magát pedig vadállatok elé vettetésre ítélte; ez ugyan kevesebb, mint amennyire rászolgált, de nem lehetett kitalálni más halált, amelyet bűntetteiért megérdemelt volna.

CALPURNIUS FLACCUS

AZ APA SZEME VILÁGA

EGY APÁNAK három fia volt. Kettőt elveszített. Annyira siratta őket, hogy megvakult. Azt álmodta, hogy ha a harmadik fia is elpusztul, visszanyeri a szeme világát. Álmát elmondta feleségének, ez pedig elárulta a fiúnak; erre az ifjú felakasztotta magát. Az apa visszanyerte szeme világát, de elkergette a feleségét; az asszony viszont bepörölte férjét, hogy igazságtalanul kergette el.

KÉT TESTVÉR KÖZÖS FELESÉGE

EGY APÁNAK két fia volt; az egyiket megházasította, a másik súlyos betegségbe esett: az orvosok azt mondták, hogy a nyavalyája lelki betegség. Az apa kikérdezte a fiút, ez pedig bevallotta, hogy szerelmes a bátyja feleségébe. Az apa megkérte az idősebbik fiút, hogy mondjon le a feleségéről, és az valóban teljesítette is kérését. Később azonban a második férj házasságtörésen kapta rajta a feleségét a bátyjával, s mind a kettőt megölte.

A GYENGE SZÍVŰ APA

EGY APÁNAK két fia volt, s miután felserdültek, az egyikből derék és tisztességtudó fiatalember lett, a másik azonban csak pazarolta apja vagyonát, és egy rossz hírű széplány hálójába került, aki miatt elhagyta az apai házat is, és a leányhoz költözött. Gondtalanul élte világát a széplánnyal, és legnagyobb örömére fia is született tőle.

Egyszer azonban halálosan megbetegedett, pénze is elfogyott, és súlyos gondok nehezedtek rá, sőt az orvos elárulta a lánynak, hogy az ifjú élete menthetetlen. Mikor a fiatalember is megtudta ezt, egyik barátjával üzent apjának, s kérte, hogy bocsásson meg neki, és fogadja be családjába a széplánytól született fiát.

A jószívű apa hajlandó is volt fiának kérését teljesíteni, és boldogan befogadta volna családjába gyámoltalan és ártatlan kis unokáját, s már éppen okiratba akarta foglaltatni szándékát, amikor a hűséges és jó fia elmegyengeség miatt vádat emelt ellene, és ezzel szándékát meghiúsította.

A MOHÓ IFJÚ

EGY IFJÚ két leányt kívánt meg egyszerre, s mind a kettőt elrabolta. A hatóság tudomást szerzett az erkölcstelen merényletről, s arról is, hogy az ifjú mindkét lánnyal együtt él. Beidézték hát a lányokat, s a kihallgatás után az egyik lány azt követelte, hogy az ifjú jóvátételül vegye őt feleségül, a másik pedig halálos ítéletet kért az ifjú ellen.

Az eljárás folyamán azonban a másik leánynak, aki az ifjú kivégzését követelte, megszületett a gyermeke: az erőszak gyümölcse. A leány elkeseredésében kitette a gyermeket a pusztaságba, a vadállatok és ragadozó madarak zsákmányául.

Nos, a leányrabló, aki ekkor már rég a másik leánynak a férje volt, ennek a szörnyű szándéknak hallatára hazahozatta a gyermeket, gondjaiba vette és neveltette. A hatóság, mikor erről tudomást szerzett, elutasította a kivégzésre tett indítványt, ellenben annál több dolga lett az igazi feleség panaszával, mert ez a házassági hűség megszegése miatt feljelentette férjét. A hatóság sokáig nem tudott dönteni ebben a bonyolult és zavaros ügyben, és talán még ma is töri a fejét a megoldáson.

HYGINUS

THEMISTO MEGÖLI GYERMEKEIT

ATHAMAS THESSALIAI KIRÁLY, abban a hiszemben, hogy felesége, Ino, meghalt, újra megnősült: elvette Themistót, egy nimfa leányát, aki később ikreket szült neki. Idővel tudomására jutott, hogy Ino él, mégpedig olyan társaságban, amely Bacchus tiszteletére dorbézolásokban éli világát.

Elküldte hát érte embereit, hogy hozzák haza, s mikor megérkezett, elrejtette. Ám Themisto mégis megtudta, hogy az első feleséget megtalálták, de nem is sejtette, hol van, és ha tán a palotában van, melyik az. Bosszút akart állni tehát az első feleségen, és ha már nem fedezhette fel, legalább azon mesterkedett, hogy megölje Ino gyermekeit. Tehát egyik rabszolganőjével tárgyalta meg bizalmasan a tervét, s nem is sejtette, hogy ez az állítólagos rabszolganő éppen maga Ino. Megbízta, hogy öltöztesse Ino gyermekeit feketébe, a saját fiait pedig fehér ruhába.

Ino azonban a saját fiait öltöztette fehérbe, Themisto gyermekeit pedig feketébe: így történt, hogy Themisto tévedésből a saját fiait ölte meg, s mikor erre rádöbbent, öngyilkos lett.

A történet vége az, hogy Athamas egy vadászaton őrültségében megölte idősebb fiát, Learchust, Ino pedig kisebbik fiával, Melicertesszel a tengerbe vetette magát, s végül istennővé lett.

A KEZESSÉG

MIDŐN SICILIÁBAN a zsarnok Phalaris kegyetlen kínzások közben sorra gyilkoltatta a polgárokat, Phintias elhatározta, hogy megöli a zsarnokot. A testőrök feltartóztatták, elfogták, s mivel fegyvert találtak nála, a király elé vezették. Mikor kihallgatták, bevallotta, hogy meg akarta ölni a királyt; ez tehát úgy ítélt, hogy feszítsék keresztre.

Phintias ekkor azt kérte tőle, hogy három napra távozhasson, mert mielőtt kivégeznék, férjhez akarja adni a húgát: cserébe pedig átadja a zsarnoknak legjobb bajtársát és barátját, Damont, aki kezese lesz azért, hogy ő harmadnapra visszatér. A király megadta neki az engedélyt, hogy húga férjhez adása céljából hazamehessen, és Damonnal közölte, hogy ha Phintias nem érkezik vissza a kitűzött napra, akkor helyette őt feszítteti keresztre. Ezután Phintiast elbocsátotta.

Miután tehát Phintias a húgát férjhez adta, és visszaindult, hirtelen vihar és zápor kerekedett, és a folyó úgy megáradt, hogy nem lehetett rajta sem átkelni, sem átúszni. Phintias leült a parton, és siránkozni kezdett, hogy jaj csak el ne pusztuljon helyette a barátja!

Mivel már a harmadik napnak hat órája elmúlt, és Phintias még mindig nem érkezett meg, Phalaris kiadta a parancsot, hogy feszítsék keresztre Damont. Ez pedig csak ennyit mondott rá:

- Még nem múlt el a nap!

Ám amikor a kilencedik óra is elérkezett, a király elrendelte, hogy hajtsák végre a kivégzést.

Közben Phintias nagy nehezen átjutott a folyón, és abban a pillanatban, amikor Damont az akasztófához hurcolták, odaért a hóhérhoz, és már messziről odakiáltotta neki:

- Megállj, hóhér! Itt vagyok, akiért ő kezességet vállalt!

A királynak jelentették az esetet, s erre maga elé vezettette mind a kettőt, és arra kérte őket, hogy őt is vegyék fel baráti szövetségükbe.

PHLEGON

AZ ÉLŐ HALOTT

ÉLT ITT A MI VÁROSUNKBAN egy Demostratos nevű gazdag polgár és felesége, Charito. Volt ezeknek egy Philinnion nevű leányuk, aki Krateroshoz ment feleségül, de alig öt hónapra a menyegző után meghalt. El is temették annak idején a szokásos szertartásokkal, s a családja azóta szüntelen gyászban éldegélt. Már akkoriban is városszerte rebesgették, hogy szülei kényszerítették a házasságra, mert ezt az embert nem szerette: a szíve másé volt. Ez a szóbeszéd most aztán meglepően igazzá bizonyosodott, mert a múlt héten a következő dolog történt.

Régidő óta vendégbaráti viszonyban volt Demostratos családja a pellai Polyneikesével. Ennek a fia, Machates, a minapában útra kelt, s a mi városunkba is betért. Egy ízben már járt itt, s akkor Philinnion szenvedélyes szerelemre lobbant iránta. Ezt annak idején a fiatalember valószínűleg észre sem vette, és most sem volt sejtelme sem Philinnion férjhezmeneteléről, sem haláláról. Amint hát késő este megérkezett, egyenesen Demostratos házába ment. Az apa barátságosan fogadta, bevezette a vendégszobába, s a fiatalembert az öreg házvezetőnő gondjaira bízta, aki annak idején Philinnion dajkája volt. Ez a szolgákkal pompás vacsorát tálaltatott elé, de a fiatalember fáradt volt, alig nyúlt az ételekhez, s a szolgákat is hamarosan elküldte.

Éjszaka nyugovóra akart térni ágyába, mikor valami nesz ütötte meg fülét. Körülnézett - s ott állt előtte a szoba közepén hófehér lepelben egy csodálatosan szép leány, aki parázsló szemmel meredt reá. Elámult Machates, odalépett hozzá, s megkérdezte, hogy kicsoda.

- Philinnion vagyok - felelte -, ennek a háznak leánya, a kegyetlen végzet szakított ki innen. Ma egy jóságos szellem visszahozott erre a helyre, mert itt vagy te, akit mióta annyi év előtt megláttalak, forró szerelemmel szeretlek.

Így beszélt, el sem pirult, s egyúttal a serleg után nyúlt, amely még ott volt az asztalon borral teli, s mohón fenékig kiitta. Aztán leheveredett az asztal mellé, s a fiatalembert is biztatta: dőljön le ő is; mintha valami bűbájos varázslat áradt volna ki belőle, Machates nem tudott ellenállni. A leány tréfálkozott, kacagott, és szívesen hallgatta a hirtelen lángra gyúlt ifjú szerelmi vallomásait. A fiatalember egy egyszerű vasgyűrűt adott neki ajándékul s egy arannyal finoman futtatott serleget, amelyet utazásaira magával szokott vinni, a leány viszont aranygyűrűt adott neki, s vele töltötte az éjszakát. Mikor pedig hajnaltájt kibontakozott karjaiból, kérésére megígérte, hogy estére megint eljön.

Machates ujjongott gyönyörű kalandján, s este hamarosan a vendégszobába sietett, ahol a szolgák - mint előtte való nap - parancsára lakomát tálaltak. Még korán volt, és sokáig kellett várnia, már-már szétfoszlott minden reménye, hogy a leányt viszontlátja. Mégis - egyszerre csak ott termett a szoba közepén. Észre sem vette, mikor jött be, s a szolgák a folyosón sem láttak egyebet, csak valami suhanó árnyat. Mikor azonban hangokat hallottak a szobából, bekukucskáltak az ajtóhasadékon, és látták, hogy az idegen egy leányt vendégel ott bent, aki csodamód hasonlít elhalt kisasszonyukra, Philinnionra. Sokáig tanakodtak, mitévők legyenek, végre abban egyeztek meg, hogy elmondják a dajkának, akinek keze alatt Philinnion felnevelkedett. Az öreg eleinte gúnyosan rájuk támadt, kinevette őket, hogy egy utcáról felszedett

cifralányban kísértetet látnak, de mikor újra meg újra bizonykodtak, hogy Philinnion az, végre is annyira vitték, hogy elhatározta: maga fog meggyőződni a történtekről.

Odament tehát a vendégszoba ajtajához, és látta a lámpafényben, amint a leány ott ült Machates mellett. De nem bírta ki sokáig ezt a csodálatos látományt, hanem a lány anyjához szaladt, s hangosan bekiáltott:

- Charito, Demostratos, keljetek fel, jertek velem leányotokhoz. Elevenen láttam őt, ott van az idegennél a vendégszobában, isteni végzésből bizonyosan.

Amint Charito ezt a hihetetlen beszédet hallotta, rémület szállta meg: a nagy újság, a dajka izgalma szinte eszét vette; aztán, hogy leányára gondolt, sírva fakadt. Végre is elmondta az öreget eszeveszett őrültnek, s ráparancsolt, hogy tüstént takarodjék a szeme elől. A dajka azonban visszafeleselt, nem hagyta magát, s bizonykodott, hogy eszén van, semmi baja sincs, és hogy Charito csak azért nem akarja a tulajdon lányát megnézni, mert fél. Végre nagy nehezen rávette a dajka, meg aztán szerette volna tudni, mi megy ott végbe, hát odament a vendégszoba ajtajához. Csakhogy jó időbe került, míg ez a híradás megtörtént; Charito későn érkezett, s így már álomban találta őket. Amint az anya bekukucskált, úgy rémlett neki, mintha a ruhát s az arcvonásokat megismerné, de mivel nem volt módja megbizonyosodni ennek igazsága felől, jobbnak látta lepihenni. Biztosra vette, hogy ha korán felkel, ott kapja még a leányt; ha pedig későn találna jönni, Machatest faggatja ki alaposan, mert meg volt győződve, hogy az, ha ilyen főbenjáró kérdést intéz hozzá, meg fogja mondani az igazat. Nem szólt hát egy szót sem, hanem visszavonult.

Hajnalhasadáskor azonban a leány - már akár isteni végzésből, akár maga akaratából esett így - nagy titokban eltűnt. Az anyja, amint megérkezett, szemére vetette a fiatalembernek, hogy a leányt elengedte. Aztán elmondott mindent, elejétől fogva, vendégének, odaborult Machates térdeihez, s könyörgött, hogy mondja el leplezetlenül a tiszta igazságot. A fiatalember először zavarba jött, küszködött magával, végre nagy nehezen kibökkentette a nevét: Philinnion volt. Aztán elmesélte a leány első látogatását, felfedte szerelmes szenvedélyét, amely idehozta, s azt is, hogy szüleinek tudtán kívül jár hozzá. Aztán kinyitotta ládáját, s elbeszélésének hiteléül kivette belőle a leánytól otthagyott holmikat: az ajándékba kapott aranygyűrűt s az utolsó éjszaka ottfelejtett melltartót. Amint Charito ezeket a kézzelfogható bizonyságokat meglátta, felsikoltott, megszaggatta ruháját és köpenyét, ledobta fejéről a hajhálót, leomlott a földre, s a leányra emlékeztető jelek közepette újból felsajgott régi gyásza. Mikor az idegen látta ezt a jelenetet, s látta, hogy az egész háznép odavan a fájdalomtól, mintha csak most volna a leány temetése, megrendült, és vigasztaló szóval kérte őket, csillapodjanak. Megígérte, hogyha a leány megint eljön, megmutatja nekik. Az asszony ebben megnyugodott, lelkére kötötte, hogy könnyelműen meg ne feledkezzék ígéretéről, s visszavonult szobájába.

Leszállt az éj, s eljött az óra, melyben Philinnion szerelmesénél meg szokott jelenni. Valamennyien feszülten várták érkezését, látni akarták - és ő jött. Amint a szokott időben megérkezett, és ledőlt a pamlagra, Machates nem árulta el szándékát, de eltökélte, hogy végére jár a dolognak. Egyébként egyáltalán nem hitt abban, hogy halottal van viszonya, már csak azért sem, mert pontosan mindig ugyanabban az időben jelent meg nála. Mikor pedig megint együtt evett, ivott vele, szentül meg volt győződve, hogy a háznép beszéde csupa hazug fecsegés. Úgy képzelte, hogy holmiféle halottrablók betörtek a sírboltba, s a ruhákat és aranytárgyakat eladták a leány atyjának. Hogy tehát megbizonyosodjék a dolog felől, észrevétlenül elküldte a szolgákat a szülőkért. Demostratos és Charito hamarosan odasiettek, s amint meglátták a leányt, első pillanatban némán döbbentek a csodalátványra, aztán jajos sikoltással borultak leányuk keblére. Ekkor Philinnion így szólt hozzájuk:

- Ó, anyám, apám, rosszul tettétek, hogy megirigyeltétek, amiért három éjszakán együtt voltam vendégünkkel a szülői házban, hiszen senkinek sem ártottam vele. Nos hát most kíváncsiságtokért újból rátok szakad a fájdalom, mert én visszamegyek a nekem rendelt helyre. Mert nem történt isten akaratán kívül, hogy én ide jártam.

Szólt és azon nyomban halottra vált, gyönyörű teste végigmerevedett a pamlagon. Anyja, apja ráborult, zűrzavaros sürgés-forgás, fájdalmas jajveszékelés verte fel a házat. A szörnyű csodának s a hihetetlen eseménynek rövidesen városszerte híre ment. Így jutott el az én fülembe is.

Azon az éjszakán visszaszorítottam a ház körül összeverődött tömeget, mert tartottam tőle, hogy valami zavargás lesz, miután a különös eset híre már mindenfelé elterjedt.

Már kora hajnalban zsúfolva volt a színház. Miután töviről hegyire megbeszélték az esetet, mindenekelőtt azt határozták, hogy nyissuk fel a sírboltot, menjünk le és vizsgáljuk meg, vajon ott van-e a holttest a nyugvóhelyen, vagy hűlt helyét találjuk-e? Mert még fél esztendő sem telt el a leány halála óta. Kinyitottuk hát a sírfülkét, amelyben a család halott tagjai pihentek; valamennyi nyugvóhelyen ott láttuk feküdni a holttesteket, vagy legalább csontjait a régebben elköltözötteknek, csak épp azon a nyugvóhelyen, amelyre Philinnion holttestét nyugtatták, nem találtunk egyebet, mint az idegennek a vasgyűrűjét s az arannyal futtatott serleget, amelyet az első éjszakán kapott Machatestől. Döbbenve meredtünk a csodára, s nyomban Demostratoshoz siettünk, a vendégszobába, meggyőződni, ott van-e hát valóban a leány holtteste. Mikor aztán láttuk, hogy csakugyan ott fekszik a földön, mind visszamentünk a gyűlésbe, mert rendkívüli és hihetetlen esetről volt szó.

A gyűlésben rettentő volt a zűrzavar, senki sem tudott az esetből kiokoskodni. Végre felállt Hyllos - aki nemcsak tekintélyes jós volt nálunk, hanem egyúttal kitűnő madárnéző is, és mindenképpen nagyszerűen értette a mesterségét -, és kijelentette, hogy a leány holttestét a város határain kívül el kell égetni (mert nem volna tanácsos a határon belül földbe tenni), az Alvilági Hermest és az Eumeniseket meg kell engesztelni, mindenkinek tisztulást kell végeznie, meg kell szentelni a templomokat, s külön meghagyta, hogy az alvilági istenek tiszteletére el kell végezni a szokásos szertartásokat. Nekem négyszemközt megmondta, hogy a király és az állam részéről áldozatot kell bemutatni Hermesnek, a Vendégvédő Zeusnak és Aresnek, s mindezt készséges buzgalommal kell teljesíteni.

Miután ezeket közölte velünk, mindenben utasításai szerint cselekedtünk.

Machates pedig, az az idegen, akihez a kísértet járt, kétségbeesésében maga kezével vetett véget életének.

A KÉTNEMŰ GYERMEK

HIERO BESZÉLI (már mindegy: az alexandriai-e vagy az ephesosi), hogy Aitoliában kísértet jelent meg. Ugyanis az egyik polgárt, Polykritost, a nép megválasztotta elöljárójának három évre, mert a polgárok a családjában ősei óta hagyományos nemes jelleme miatt méltónak tartották erre a tisztségre. Ezt a hivatalát viselte, amikor feleségül vett egy lokrisi lányt; három éjszakán együtt hált vele, a negyediken pedig meghalt. Az asszony özvegyen maradt a házban, s mikor a szülés ideje elérkezett, kétnemű gyermeket szült - fiú is, lány is volt egyszerre; csodálatos módon együtt volt benne mind a két természet; mert a lágyéka fölött teljes-tökéletesen fiú volt, a combjai közt azonban puha-leányos.

Emiatt megrémültek a törzsbeliek, s a csecsemőt kivitték a főtérre, gyűlést hívtak össze, meghívták az áldozópapokat és a jósokat, és tanácsot tartottak a gyermekről. Egyesek úgy

magyarázták a dolgot, hogy majd szakadás támad az aitoliabeliek és a lokrisiak közt, mivel a csecsemő ellentétes elemekből keletkezett: az anyja lokrisi, az apja aitoliabeli. Mások azt javasolták, hogy a gyereket az anyjával együtt tegyék túl az országhatáron, és égessék meg.

Miközben így tanácskoztak, a halott Polykritos egyszerre csak megjelent a gyűlésben, gyermeke mellett, gyászruhában. A polgárok megrémültek a kísértettől, sőt sokan már futásnak is eredtek, de ő lecsillapította a polgárokat, hogy ne rémüljenek meg a kísértetjelenéstől. Miután a zűrzavart és a riadalmat annyira-amennyire lecsendesítette, halvány hangon így folytatta:

- Polgárok, a testem ugyan meghalt, de én az irántatok érzett szeretet és ragaszkodás jóvoltából mégis élek. És most, az alvilági istenek engedelmével megjelentem köztetek, s éppen a ti érdeketekben. Tehát kérlek benneteket, polgártársaim, hogy ne zajongjatok, és ne nyugtalankodjatok az elképesztő kísértetjelenés miatt. Könyörögve kérlek mindnyájatokat, adjátok vissza az én édes gyermekemet, úgy áldjon meg benneteket az istenség! Nehogy valami erőszakosságra vetemedjetek, ha esetleg a második javaslatot fogadjátok el; s nehogy súlyos és átkos következményeket zúdítson rátok az irántam táplált gyűlölködésetek! Mert semmiképpen sem tűröm el, hogy ostoba jóspapjaitok tanácsát megfogadjátok, és megégessétek a gyermeket. Megbocsátom nektek, hogy mikor váratlanul megláttatok engem, a rémítő kísértetet, tanácstalanok vagytok, hogy ebben a mostani helyzetben mit cselekedjetek. Ha tehát bizalommal hallgattok rám, a mostani rémülettől is, az ezután fenyegető bajoktól is megszabadultok; de ha talán másképpen határoznátok, aggódom értetek, hogy makacskodástok miatt esetleg szörnyű szerencsétlenségek szakadnak rátok. És azzal a jóindulattal, amely életemben vezérelt, s vezérel most is, amikor itt váratlanul megjelentem, figyelmeztettelek, hogy mi válnék javatokra. Ennélfogva arra kérlek benneteket, hogy ne tartóztassatok itt tovább, hanem alaposan fontoljátok meg a dolgot, szívleljétek meg mindazt, amit mondtam nektek, és illő tisztelettel adjátok át nekem a gyermeket, mert az alvilág urainak tilalma miatt nem szabad már tovább idefönt időznöm.

Miután ezt elmondta, elhallgatott és várakozott egy kicsit, hogy vajon miféle választ adnak a javaslataira. Voltak, akik azt indítványozták, hogy oda kell adni a gyermeket, és megfelelő áldozatokkal ki kell engesztelni a kísértetet és pártfogó istenségét. De a többség ezzel szemben azt hangoztatta, hogy ezt az ügyet nyugodtan kell tárgyalni, nemcsak azért, mert pillanatnyilag nehézséget okoz nekik, hanem főképpen azért, mert főbenjáró eset.

Polykritos, mikor látta, hogy nem hallgatnak rá, sőt a javaslatát elgáncsolják, újra megszólalt:

- Nos, polgártársaim, ha értetlenségetek miatt valami szörnyű csapás ér benneteket, ne engem okoljatok miatta, hanem a végzetet, amely ilyen módon rosszra vezérelt benneteket, de engem is megtámadott, s arra kényszerített, hogy hóhérja legyek saját gyermekemnek!

Midőn erre a tömeg összecsődült, és meg akarta ragadni a kísértetet, ez felkapta a gyereket, a tömeget szétverte, aztán a csecsemőt darabokra tépte és megette. A tömeg felordított, kövekkel dobálta meg, s így próbálta elkergetni. Ezt azonban nem sebezték meg a kövek, úgy hogy gyermekének egész testét felfalta, a feje kivételével, és azon nyomban eltűnt.

A történtek miatt megrémültek az aitoliabeliek, és szörnyű aggodalom fogta el őket az esetleges következmények miatt, s mikor éppen Delphoiba akartak követséget indítani, a gyermeknek a földön heverő feje megszólalt, és megjósolta a jövendőt:

...Kő kövön nem marad, még a gyermekek is elpusztulnak, a szülők is, a férjek is, a lokrisiak és az aitoliabeliek véres háborúban irtják majd egymást...

Mikor az aitoliabeliek meghallották ezt a jóslatot, feleségeiket, gyerekeiket és az öregeket kitelepítették, ki-ki ahová tudta; maguk otthon maradtak: várták az elkövetkezendőket.

GELLIUS

PAPIRIUS, AZ ÁLLHATATOS IFJÚ

PAPIRIUS PRAETEXTATUS történetét elmondta és megírta Marcus Cato abban a beszédében, amelyet a Galba ellen harcoló katonáknak tartott, nagyon kedvesen, világos és tiszta stílusban. Ebben a feljegyzésemben Catónak tulajdon szavait idéztem volna, ha nálam lett volna a könyve akkor, amikor ezt diktáltam. Ha nem tartasz igényt csiszolt és nemes stílusára, hanem csak magára a történetre vagy kíváncsi: olvasd el, ez a lényege:

A római szenátorok régen a tanácsházba magukkal szokták vinni felserdült fiaikat. Történt, hogy egyszer, amikor nagy fontosságú ügy forgott szóban, a tanácskozás folytatását másnapra halasztották, egyúttal határozatot hoztak, hogy a szőnyegre kerülő ügyről senki se áruljon el semmit sem, amíg meg nem hozták a döntést. Az ifjú Papirius is ott volt a tanácskozásban, apja kíséretében.

Az anyja otthon megkérdezte a fiát, hogy miről tanácskoztak az atyák a senatusban. A fiú azt felelte, hogy hallgatást fogadott, és ezt nem szabad elmondania. Az asszony kíváncsiságát csak fokozta, hogy a dolog titkos, és hogy nem szabad beszélni róla; a fiú kijelentése még jobban felcsigázta az asszony kíváncsiságát. Ezért tovább faggatta a fiút, most már nyomatékosabban és erőszakosabban. Ekkor a fiúnak, anyja követelőzésére, az az ötlete támadt, hogy valami tréfás és mulatságos füllentéssel válaszol. Így felelt hát:

- A senatusban arról tanácskoztak, vajon mi hasznosabb, és mi szolgálja jobban az állam érdekét: hogy egy férfinak két felesége legyen, vagy hogy egy asszonynak két férje?

Az anya ennek hallatára megrémült: izgatottan elrohant hazulról, és sorra járta az asszonyokat, s mindegyiknek elmondta, amit hallott.

Másnap a senatus előtt a családanyák nagy csoportja gyülekezett össze: sírva és rimánkodva könyörögtek, hogy inkább minden asszonynak két férje legyen, mint egy férfinak két felesége. A senatorok, mikor megérkeztek a tanácsházba, elcsodálkoztak, hogy mit jelent az asszonyoknak ez a zajongása és követelőzése. Ekkor a Paphius fiú kiállt a tanácsterem közepére, és elmondta a dolgot, ahogy történt; mily erőszakosan kíváncsiskodott az anyja, és mit felelt ő neki. A senatus hódolattal magasztalta a fiú hűségét és ötletességét, és határozatot hozott, hogy ezentúl a fiúk ne jöhessenek be apjukkal a tanácsházba, csak az egyetlen Papirius.

És később a fiú a Praetextatus melléknevet kapta megtiszteltetésül, mert praetextatus korában (mikor még ifjúi bíborszegélyes tógát viselt) olyan bölcsességről tett bizonyságot, hogy a maga idején bölcsen tudott hallgatni is, beszélni is.

A BÚBOS PACSIRTA

MÉLTÁN TARTJÁK bölcsnek Aesopust, a phrygiai meseírót, mert a hasznos intelmeket és tanácsokat nem szigorú és rideg szabályokban javasolta és parancsolta meg, ahogyan a filozófusok szokták, hanem mulatságos és élvezetes mesékkel véste az emberek lelkébe a józanul és okosan megfigyelt tényeket, úgyhogy ezenfelül még gyönyörködhettek is előadásában.

Így például a kismadár fészkéről írt meséje mulatságosan és szellemesen arra tanít, hogy amit az ember maga is megehet, abban sohase vesse reményét és bizakodását másba, hanem csak önmagába...

Van egy kismadár - így hangzik a mese -, amelynek a neve búbos pacsirta, s a vetésekben lakik és fészkel; csibéi akkortájt tollasodnak, amikor megérik a gabona. Ez a búbos pacsirta véletlenül korai vetésben rakott fészket, s mikor a gabona sárgulni kezdett, a csibéi még nem tudtak repülni. Tehát valahányszor kirepült, hogy élelmet hozzon a csibéinek, intette őket: bármiféle szokatlan dolgot látnak vagy hallanak, figyeljék meg, és amikor visszatér, mondják el neki.

A gabonatábla gazdája ezek után szólította a legényfiát, és ezt mondta neki:

- Ugye látod, hogy ez már érett, és neki kell fognunk a munkának. Tehát holnap, mihelyt pitymallik, járd sorra a barátainkat, és kérd meg őket, hogy jöjjenek velünk dolgozni, és segítsenek nekünk az aratásban.

Ennyit mondott és eltávozott. Mikor a búbos pacsirta hazaért, a csibéi reszketve repesték körül, és kérve kérték anyjukat, hogy siessen és vigye őket máshová; mert - így mondták - a gazda elküldött barátaiért, hogy hajnalban jöjjenek el aratni. Az anyjuk azt felelte erre, hogy egy cseppet se féljenek emiatt; aztán így folytatta:

- Tudniillik ha a gazda a barátaira bízza az aratást, akkor holnap még senki sem vágja le a gabonát. Ennélfogva nem sürgős, hogy ma elvigyelek benneteket.

Ezek után a madár elrepült élelemért. A gazda pedig csak leste azokat, akiket hívott. Szép napos idő volt, de semmi sem történt; a barátai nem jöttek el. Ekkor a gazda megint előszólította a fiát:

- A barátaim - így szólt - egytől egyig lusták; menjünk tehát minél gyorsabban a rokonaimhoz, atyánkfiaihoz és szomszédainkhoz, és kérjük meg őket, hogy holnap jó korán jöjjenek el aratni.

A csibék ezt is ijedten jelentették anyjuknak. Az anyjuk most is biztatta őket, hogy egy cseppet se féljenek, s ne aggódjanak, mert a rokonok és atyafiak egyáltalán nem olyan készségesek, hogy haladéktalanul ide siessenek a munkát megkezdeni, és rögtön eleget tegyenek a gazda hívásának.

- Ti pedig csak figyeljetek - folytatta -, hogy mit beszélnek majd ezután.

Másnap hajnalban a madár elindult élelemért, azonban a rokonoknak és atyafiaknak eszük ágában sem volt eljönni segíteni abban, amire a gazda megkérte őket.

Végül aztán a gazda így szólt a fiához:

- Pukkadjanak meg a barátaink a rokonainkkal együtt! Holnap hajnalban hozz két kaszát, egyiket nekem, másikat magadnak, és majd mi magunk aratjuk le a gabonát, saját kezünk munkájával.

Mikor az anyamadár meghallotta csibéitől, hogy mit mondott a gazda, így szólt:

- Itt az ideje, hogy megszívleljük a dolgot és távozzunk, mert most már egészen bizonyosan megtörténik az, amit bejelentett. Ugyanis most majd az vállalkozik a munkára, akinek ez a kötelessége, nem pedig mástól kér segítséget.

A búbos pacsirta tehát máshová vitte a fészkét, a gazda pedig csakugyan learatta a gabonát.

KROISOS NÉMA FIA

KROISOS KIRÁLY FIA, amikor már koránál fogva beszélnie kellett volna, még mindig nem tudott megszólalni, és még akkor sem tudott beszélni, amikor már egészen felserdült, úgyhogy sokáig süketnémának tartották.

Történt azonban, hogy egy nagy háborúban legyőzték az apját, és elfoglalták a várost, amelyben tartózkodott. Egy ellenséges katona, bár nem tudta, hogy e férfi apja a király, kivont karddal rátámadt. Ekkor az ifjú kitátotta száját, és mindenáron kiáltani akart; ebben az igyekezetében és erőlködésében a lélegzete megoldotta a nyelvhibáját, és a torka görcsét, s tisztán és tagoltan megszólalt, rákiáltott a katonára, hogy ne merészelje megölni Kroisos királyt!

Erre az ellenséges katona hüvelybe dugta kardját. S a fiú így mentette meg a király életét. És innen kezdve az ifjú, már felserdült korában, folyamatosan megtanult beszélni.

POLUS, A NAGY SZÍNÉSZ

VOLT EGY NAGYON híres színész Görögországban; nemes mozdulataival, hangjának tiszta csengésével és kedvességével minden más színésznél különb volt. A hagyomány szerint Polusnak hívták. A legjelesebb görög költők tragédiáinak szerepeit művészien és nemes méltósággal játszotta.

Ez a Polus kimondhatatlanul szerette egyetlen fiát, a fiú azonban meghalt. Mikor úgy érezte, hogy már méltóképpen meggyászolta fiát, visszatért a művészethez. Ebben az időben Sophokles *Elektra* című tragédiáját kellett játszania Athénban, és szerepe szerint egy halotti urnát kellett kezében tartania, mintha Orestes hamvait hozná. A tragédia meséje értelmében Elektra behozza a színpadra testvérének hamvait, siránkozik és jajveszékel az elpusztulása miatt, mert azt hiszi, hogy erőszakkal meggyilkolták. Tehát Polus, aki gyászruhában játszotta Elektra szerepét, elhozta a sírboltból a fia hamvait tartalmazó hamvvedret, és mintha Orestes hamvait tartaná karjaiban, valóságos és nem megjátszott és utánérzett, hanem szívből fakadó kesergéssel és jajveszékeléssel töltötte be a színházat. És ámbár színdarabot játszottak, a fájdalom igazi volt.

A HARCOS HOLLÓ

A TEKINTÉLYESEBB ÍRÓK egyértelműen írnak Marcus Valeriusról, aki később a Corvinus (Hollós) nevet is felvette, mert harc közben egy holló segítette győzelemre. Erről a rendkívül csodálatos esetről valóban ugyanígy emlékeznek meg a történelmi évkönyvek is.

Ez az előkelő származású ifjú Furius és Appius consulok idején elérte a katonai tribunusi rangot. Ebben az időben roppant gallus seregek szállták meg a mocsaras Pontinus területet; a consulok alaposan tájékozódtak az ellenség számáról és erejéről, és csapataikat csatarendbe állították. Ekkor a gallusok hatalmas termetű és marcona vezére aranyosan ragyogó fegyverzetében öles léptekkel előrevonult, kardját villogtatta, megvetően és dölyfösen körüljártatta tekintetét, és fölényesen átkiáltott, hogy ha van valaki a római seregben, akinek volna bátorsága megvívni vele, lépjen elő.

Ekkor Valerius, miközben a többiek félelmükben és szégyenkezésükben tétováztak, miután előbb a consuloktól engedélyt kért és kapott, hogy a határtalanul szemtelen gallussal megvívhasson, rettenthetetlenül, de egyúttal nyugodtan kiállt a párviadalra: és már szembekerülnek egymással, és már megállnak, és már meg is kezdték a párviadalt; és ekkor valami isteni beavatkozás történt. Váratlanul, hirtelen holló repült oda, leült a tribunus sisakjára, és onnan elkezdte támadni az ellenfél arcát és szemét. Ráugrott, megzavarta, karmaival marcangolta a kezét, és szárnyaival elvakította a tekintetét; és miután eléggé kitombolta magát, visszarepült a tribunus sisakjára. Ekként a tribunus a két hadsereg szeme láttára, részben a saját vitézségével, részben a holló segítségével a párviadalban az ellenség félelmetes vezérét legyőzte és megölte. És ezért kapta a Corvinus (Hollós) nevet. Ez pedig Róma alapításának 348. évében történt. Az isteni Augustus ennek a Corvinusnak a szobrát saját fórumán állíttatta fel, s ennek a szobornak a fején egy holló képmása őrzi az említett párviadal és esemény emlékét.

A KAMÉLEON ÉS A GALAMB

PLINIUS AZT ÍRJA, hogy ha a kaméleon bal lábát megtüzesített vason elégetjük azzal a fűvel együtt, amelynek ugyancsak kaméleon, vagyis ruta a neve, a porukat kenőccsel összegyúrjuk, és labdacsokká gömbölyítjük, és faedénybe tesszük: akkor az, aki azt az edényt viszi, láthatatlanná válik, akkor is, ha akármekkora embertömeg előtt mutatkozik.

Úgy vélem, hogy a Plinius emlegette efféle mondákat nem volna helyes Democritus nevéhez fűzni, mint például az olyasmit, amit tizedik könyvében Democritusszal kapcsolatban emleget, mikor azt írta: vannak beszélő madarak, s ha ezeknek a vérét összekeverjük, abból kígyó születik, aki pedig ezt megeszi, megérti a madárnyelvet, és megfejti a madarak beszélgetését. Sok efféle mendemondát összehordtak bizonyos idétlen emberek Democritus neve alatt, hogy az ő megbízhatóságával és tekintélyével fedezzék magukat. Viszont az, amit a pythagoreus Archytas állítólag feltalált és megalkotott, nem kevésbé csodálatos, bár semmiképpen sem tekinthető ugyanilyen üres fecsegésnek.

Mert sok kiváló görög író s velük együtt Favorinus filozófus, a régi hagyományok legbuzgóbb kutatója, azt írja, hogy Archytas a mechanika elveinek alapos ismeretében kellő hozzáértéssel fából galambot készített, amely repült is. Ugyanis egyensúly-helyzetben függesztették fel, és a benne összeszorított levegő láthatatlanul nekilendítette.

A GYILKOS ASSZONY

MIKOR CNAEUS DOLABELLA helytartói rangban kormányozta Asia tartományt, egyszer bírói széke elé állítottak egy smyrnai asszonyt, aki ellen az volt a vád, hogy férjét és fiát titokban adott méreggel megölte; az asszony ezt habozás nélkül be is vallotta. Azt mondta azonban, hogy tettének elkövetésére megvolt a jó oka, mert éppen hogy a férje és a fia alattomos módon csapdába csalta, és meggyilkolta az asszonynak az előző házasságából született fiát, aki szelíd lelkű és végtelenül jóindulatú ifjú volt. Hogy pedig ez így történt, az egyáltalán nem volt vitás.

Dolabella a tanács elé terjesztette az ügyet. A tanácsban senki sem mert véleményt mondani ebben a nagyon is kényes ügyben; belátták, hogy méregkeverés - amelynek a férj és a fiú áldozatul esett - nem maradhat büntetlenül, viszont jogosnak érezték azt is, hogy lesújtott a bosszú a két gonosztevőre.

Dolabella felterjesztette az ügyet Athénbe, a főtörvényszékhez, amelynek bírái, a nagyobb tapasztalat révén, higgadtabbak. A bírák végighallgatták a tényállást, és úgy döntöttek, hogy az asszony vádlója s maga az asszony is, száz év múlva köteles megjelenni a bíróság előtt.

Ily módon nem mentették fel ugyan az asszonyt a méregkeverés vádja alól, mert ezt a törvény ellenére nem tehették meg, sem pedig nem ítélték el és nem büntették meg a bűnöst, aki méltán bocsánatot érdemelt.

Ezt az esetet megírta Valerius Maximus a *Nevezetes események, híres mondások* című könyvének nyolcadik részében.

ÖNGYILKOSSÁGI JÁRVÁNY

PLUTARCHOS a lélekről írt művének első könyvében - ahol az emberek lelki betegségeiről értekezik - azt írja, hogy a miletosi lányok, valahányan voltak, egyszerre, minden ok nélkül, elhatározták, hogy öngyilkosok lesznek; és ezután valóban igen sokan vetettek véget életüknek úgy, hogy felakasztották magukat.

Mivel pedig ez napról napra sűrűbben fordult elő, s mivel semmi módon sem tudtak gátat vetni ennek a makacs öngyilkossági járványnak, a miletosiak úgy határoztak, hogy mind-azokat a lányokat, akik felakasztották magukat, ugyanazzal a kötéllel a nyakukon, meztelenül kell kivinni a temetőbe.

Ez a határozat véget vetett a lányok öngyilkosságának, mert visszariasztotta őket a meg-szégyenítő temetés gondolata.

SERTORIUS CSODASZARVASA

SERTORIUS kemény ember volt, kiváló hadvezér, és pompásan értett a hadsereg szervezéséhez és vezetéséhez, akár a legválságosabb időkben is; és hazudott is katonáinak, ha a hazugság hasznos volt; és hamisított leveleket olvasott fel, mintha valódiak volnának; és álomlátásokat hazudott, és babonás szertartásokat végeztetett, ha az ilyesmiket alkalmasnak érezte arra, hogy katonái bátorságát ébren tartsák. Ezt mindenki nagyon jól tudta Sertoriusról.

Egyszer egy lusitaniai férfi kivételesen gyönyörű és hihetetlenül gyors lábú fehér szarvast adott neki ajándékul. Mindenkivel igyekezett elhitetni, hogy ezt az istenektől kapta, és hogy az állat, Diana sugallatára, beszélni szokott vele, s megmondja és kioktatja: mit kell cselekednie; egyúttal úgy intézkedett, hogy ezt mindenkivel hitessék el.

És ha előfordult, hogy valami súlyosabb parancsot kellett kiadnia a katonáknak, kihirdette, hogy ezt a szarvas javasolta neki. Valahányszor ezt mondta, mindenki oly készségesen engedelmeskedett neki, akárcsak az isten parancsának.

Nos, ez a szarvas egyszer, mikor ellenséges támadás híre érkezett, megriadt a zűrzavartól és a sürgés-forgástól, nekiiramodott, és elrejtőzött a közeli mocsár mellett; aztán keresték, de belenyugodtak abba, hogy elveszett.

Néhány nap múlva jelentették Sertoriusnak, hogy a szarvast megtalálták; ekkor a hírhozóra ráparancsolt, hogy egy szót se szóljon a dologról, s büntetéssel fenyegette meg, ha bárkinek is elmondaná. Megparancsolta, hogy másnap váratlanul eressze be oda, ahol majd együtt lesz barátaival.

Midőn másnap megjelentek nála barátai, elmondta, hogy álmában látta az eltűnt szarvast; visszajött hozzá, és megmondta neki, mit kell tennie, mint ahogy azelőtt szokta. Ebben a pillanatban Sertorius jelt adott, és parancsa értelmében a szarvast beeresztették a terembe; nagy zűrzavar támadt, a társaság elálmélkodott. A barbároknak ez a hiszékenysége nagy hasznára volt Sertoriusnak válságos helyzetekben.

A hagyomány azt tartja, hogy azokból a népekből, amelyek Sertorius pártján harcoltak, soha egy sem pártolt el tőle, akkor sem, amikor már sok csatában legyőzték, ámbár az effajta népség mind nagyon megbízhatatlan.

HELIODOROS

A MOSTOHA SZERELME

1.

Knemon így beszélte el történetét:

AZ ATHÉNI ARISTIPPOS volt az apám, jómódú ember, a főállamtanács tagja. Úgy esett, hogy meghalt az édesanyám, s ő máris második házasságon jártatta az eszét, mert nyugtalankodott a bizonytalanság miatt, mely azzal járt, hogy én voltam az egyetlen gyermeke. Hozott is a házba egy nagyon finom-művelt, de feneketlenül romlott asszonyt. Demainete volt a neve. Alighogy hozzánk került, szépségével elcsavarta az öregem fejét, mindenben túlon-túl kedvére járt, úgyhogy hamarosan ő lett az úr a házban, s azt tehetett, amit akart. Nem tudok még egy asszonyt elképzelni, aki ilyen őrülten magába tudott volna bolondítani valakit, s aki ilyen avatott mestere lett volna a csábítás művészetének. Ha az apám elment, sóhajtozott; ha hazajött, a nyakába ugrott; ha kimaradt, duzzogott - hogy ő belehalt volna, ha még egy pillanattal később jön meg -, minden szíre-szóra megölelte, s csókjait könnyekkel fűszerezte. Mindezzel az apámat teljesen behálózta: már csak benne élt, csak őt bámulta.

Eleinte úgy alakoskodott, mintha engem is édesfiaként szeretne - ezzel is csak Aristippost maszlagolta -, folyton a sarkamban járt, egyre-másra csókolgatott, s egyebet sem kívánt, mint hogy bennem gyönyörködhessék. És én engedtem, távolról sem sejtve szándékait, csak csodálkoztam, hogy olyan édesanyai gyöngédséggel szeret. Mikor aztán egyre szemérmetlenebbül kerülgetett, s csókjai is forróbbak voltak az illendőnél, s a kacsingatásai túlmentek a tisztesség határain: ezekből a jelekből gyanút fogtam iránta, kerültem, s ha megkörnyékezett, elutasítottam. Többről többre... de mit szaporítsam a szót? Minek emlegessem, hogyan kísérletezett, mi mindent ígérgetett, hogyan nevezett becézgetve egyszer fiacskájának, drága kincsének, máskor örökösének, kevéssel rá lelkecskéjének, s hogy mily művészi ravaszsággal szőtte csábításait szebbnél szebb szavakba, mennyire törte a fejét, hogy mivel hódíthatna meg. Ha komoly dolgokról volt szó, játszotta a jó anyát, ha tréfára fordult a dolog, napnál világosabban elárulta magát, hogy szerelmes belém.

Végre is történt valami. Épp a Panathenaia ünnepe volt, amelyen az athéniek kerekes hajón viszik Athenének az új díszköpenyt. Magam is, aki még ephebos sorban voltam, szerepeltem az istennő tiszteletére előadott paian énekesei közt, s miután a szokásos szertartás és körmenet véget ért, azon mód ünnepi díszben, hímzett palástban, koszorúsan hazamentem. Amint az asszony megpillantott, elvesztette a józan eszét, szerelmét nem bírta tovább ravaszul takargatni, hanem meztelen vágyával elém szaladt, s nyakamba hullva búgta:

- Szép-fiatal Hippolytosom, Theseusom, te!

Gondolhatjátok, milyen lelkiállapotba jutottam erre, hiszen még az elbeszélésébe is belepirulok.

Estére kelve apám a prytaneionba ment vacsorázni, s mint már az ilyen népünnepélyeken s nyilvános áldomáson szokás, úgy volt, hogy az éjszakát is ott tölti. Éjnek éjszakáján betoppant hozzám az asszony, s bűnös szeretkezésre akart édesgetni. Hogy én aztán kézzel-lábbal

tiltakoztam, s minden édeskedése, ígérgetése, fenyegetőzése visszapattant rólam, fájdalmas-mély sóhajtással, nagy sebbel-lobbal ellibbent, s csak az éj elmúltát leste, és a gonosz lélek forralta bosszúját ellenem.

Mindenekelőtt reggel fel sem kelt ágyából. Amint apám hazajött s megkérdezte: mi baja, egyelőre csak annyit mondott neki, hogy rosszul érzi magát; majd, hogy az apám nógatta, és újból és újból faggatta, mi bántja, így eredt szónak:

- Gyönyörű egy mákvirág ez az ifjú, a mi fiunk, akit én, az istenek a tanúim, jobban szerettem, mint te! Bizonyos jelekből kitalálta, hogy áldott állapotban vagyok, mint mostanáig titkoltam előtted, mert nem voltam benne még egészen bizonyos, s egyúttal azt is megfigyelte, hogy nem vagy itthon. Hát amint korholgatom s oktatgatom a tisztes életre, hogy ne járjon az esze mindig csak cifralányokon meg részegeskedésen (mert az én figyelmemet nem kerülte el, hogy hányadán vagyunk, csak neked nem szóltam, nehogy afféle gonosz mostoha gyanújába keveredjem), hát amint, mondom, így beszélek hozzá, mégpedig négyszemközt, hogy meg ne szégyenítsem, kimondani is röstellem, micsoda piszkos szidalmakra fakadt ellened s ellenem. Végül pedig úgy hasba rúgott, hogy, íme, magad is látod, most így meg vagyok nyomorítva.

Ennek hallatára az apám nem szólt, nem kérdezett semmit, nem hozott fel egy szót sem mentségemre, hanem azon mód szentül meg volt győződve, hogy ez az asszony, aki oly különös jóindulattal volt irántam, nem hazudhatott felőlem. Alighogy rám bukkant a palota valamelyik sarkában, ökleivel nekem esett - valóságos villámcsapás derült égből -, elő-kurjongatta a cselédséget, s éktelenül végigkorbácsoltatott, anélkül, hogy csak sejtettem volna is: mivel szolgáltam rá a verésre. Végre, hogy kitöltötte mérgét, szóhoz jutottam:

- De hát végre is, apám-uram, most már igazán joggal kérdezhetem, minek köszönhetem a verést?

Erre ő még lobogóbb haragra gerjedt, s rám rivallt:

- Ó, alattomos kölyke, még tőlem akarja hallani pimasz tetteit!

Azzal hátat fordított, s Demainetéhez sietett.

Az asszony azonban nem érte be ennyivel, hanem újabb cselvetést eszelt ki ellenem, ilyenféleképpen: Volt neki egy bájos kis rabszolgalánya, aki kedvesen tudott lant kíséretében énekelni. Ezt uszította rám, azzal a paranccsal, hogy legyen a szeretőm. Thisbe hirtelenében belém is szeretett, s míg azelőtt hiába próbálkoztam nála, mindig visszautasított, most egyszerre mindenáron, kacsingatással, integetéssel, jelekkel ő csalogatott magához. Én ostoba fejjel olyasmire gondoltam, hogy talán hirtelenében csodamód megszépültem; elég az hozzá, hogy mikor éjjel a szobámba lopózott, beengedtem. Aztán eljött még egyszer, aztán harmadszor is, később meg rendszeresen járt hozzám. Mikor egy ízben nyomatékosan kértem: vigyázzon magára, nehogy az asszonya rajtacsípje, így nyugtatott meg:

- Ó, Knemon, milyen szörnyen együgyű fiú is vagy te! Hát azt gondolod, hogy baj volna, ha engem, a pénzen vett rabszolgalányt veled rajtakapnának? Hát akkor a te véleményed szerint milyen büntetést érdemel az olyan asszony, aki büszkén emlegeti, hogy szabad, akinek törvényes férje van, aki jól tudja, hogy halál fia, ha félrelép, s mégis egyre csalja az urát?

- Hallgass - riadtam rá -, nem tudom elhinni.

- Dehogynem - tetézte -, hiszen ha kedved tartja, megmutathatom, mikor a szeretőjével bujálkodik!

- Ha akarod - fanyalodtam rá -, hát nem bánom.

- De mennyire akarom - vágta vissza -, mégpedig egyrészt miattad, mert olyan gyalázatosan megalázott téged, másrészt és nem kevésbé magam miatt is, akit naponta a végsőkig kínoz, gyötör ostoba féltékenykedésével... Hát ha férfi vagy, bizony leleplezed!

Megígértem, hogy így lesz, mire ő elsietett. Harmadnap éjjel felébreszt álmomból, s megsúgja, hogy az asszony szeretője bent van a palotában; elmondja, hogy az apám valami sürgős ügyben kiment a földekre, amaz meg - amint Demainetével megbeszélték - épp most surrant be hozzá; hogy jó volna, ha felkészülnék a bosszúra, s karddal felfegyverkezve toppannék be, nehogy a gazember szárazon elvigye. Így is cselekedtem: rövid karddal a kezemben megindultam a hálószoba felé, előttem Thisbe égő fáklyával.

Megérkeztünk. Belülről mécsvilág szűrődött ki...

Én felgerjedt dühömben betörtem a zárt ajtót, felcsaptam, s ordítva viharzottam be:

- Hol az a gazember, ennek a talpig tisztességes asszonynak gyönyörűséges szeretője?

Szóltam és odarohantam, hogy átdöfjem mind a kettőjüket.

És ekkor - ó, istenek! - kiugrott az ágyból... apám s odahullott lábaim elé:

- Fiam - nyöszörögte -, türtőztesd egy kissé magad, szánd meg nemzőapádat, könyörülj ősz fejemen, aki felneveltelek. Igaz, keményen megbántottalak, de azért sok volna büntetésnek a halál. Ne vakítson el tomboló haragod, apagyilkossággal ne szennyezd kezeidet.

Ezt rebegte s még sok ilyesmit, rímánkodva. Szánalmas volt. Én meg csak álltam, némán, megrendülve, mintha villám sújtott volna belém, körülnéztem Thisbe után - aki hogy, hogy nem, nem tudom, egyszerre csak eltűnt -, körüljártattam szememet hol az ágyon, hol a hálószobán, tétováztam: mit mondjak; ott vergődtem, tehetetlenül. A kard kihullt kezemből...

Demainete hirtelen ott termett, felkapta; apám meg, hogy már nem fenyegette veszély, lefogott s megkötöztetett, miközben Demainete egyre tüzelte:

- Hát nem megmondtam - visítozott -, hogy jó lesz őrizkedni ettől a kölyöktől, mert alkalomadtán még valami gazságra vetemedik? Hisz lerítt az arcáról! Ó, én a veséjébe látok!

- Igen, igen - felelte apám -, te megmondtad előre, csakhogy én nem hittem.

Erre aztán bilincsbe veretett, s mikor meg akartam magyarázni az esetet, szóhoz sem engedett jutni.

Kora reggel, úgy, ahogy voltam, bilincsbe verve, a népgyűlés elé vezettetett, port hintett fejére, s így panaszkodott:

- Ó, athéniek, nem ilyen remények közt neveltem ezt a fiút, hanem születése pillanatától fogva abban bizakodtam, hogy egykor majd öregségem támasza lesz; szabad emberhez illő nevelésben részesítettem, iskolába járattam, bevezettem a törzsbeli és rokonsági szövetségbe, beírattam az ephebosok közé, törvény szerint polgáraink sorába iktattattam: egész életemnek ő volt egyetlen gondja-gondolata. De ő mindenről megfeledkezett; előbb is durván megsértett engem, aztán itt jelenlevő törvényes feleségemmel szemben tettlegességre vetemedett, végül pedig éjnek éjszakáján karddal rontott ránk, s kis híja, hogy apagyilkossá nem lett: mert ebben csak a véletlen akadályozta meg, tudniillik ijedtében váratlanul kihullt kezéből a kard. Én tehát ide menekültem hozzátok, s ezennel feljelentem őt. Igaz, hogy törvény szerint jogom volna magam kezével megölnöm őt, de én nem akarom. Rátok bízom hát az egészet, mert véleményem szerint jobb, ha törvényes úton büntettetem meg fiamat, mintha magam vennék rajta halálos bosszút.

És sírva fakadt.

Rázokogott Demainete is, és úgy alakoskodott, mintha rettentően bánkódnék miattam; ó, a szerencsétlen fiú - jajgatott -, akit gonosz démonok apja ellen uszítottak! Ó, ha meg is érdemli, mégis mily korán van meghalnia! - Úgy siránkozott, hogy kesergésével inkább ellenem tanúskodott, és jajveszékelésével csak a vád alaposságát bizonyította. Mikor követeltem, hogy nekem is adják meg a szólás jogát, előlépett a jegyző, és ezt a tömör kis kérdést adta fel:

- Valóban karddal támadtál atyádra?

- Rátámadtam - feleltem én -, de hallgassátok meg, hogy történt az eset...

De máris szavamat szegte a nép ordítása; az volt a véleményük, hogy védekezni nincs jogom; némelyek azt indítványozták, hogy meg kell kövezni, mások, hogy hóhér kezére kell adni, s a gyilkosok szakadékába kell taszítani szegény fejemet. Én az egész idő alatt, míg ebben a fülsiketítő zajban büntetésemről tanácskoztak, egyre csak ezt kiabáltam:

- Ó, a mostoha! Mostohám miatt pusztulok! Mostohám veszejt el törvény s jog ellenére!

Sok ember fejébe szöget ütöttek szavaim, s gyanú támadt bennük a történtek felől. De még ezután sem hallgattak meg, mert a népet a szakadatlan zűrzavar vad erővel ragadta magával.

Mikor a szavazatokat megszámlálták, kiderült, hogy körülbelül ezerhétszázan ítéltek szavazatukkal halálra - éspedig egyik részük megkövezésre, másik a szakadékba taszításra -, a többiek, mintegy ezren, akikben néminemű gyanú ébredt a mostoha iránt, örökké tartó számkivetéssel kívántak büntetni. És mégis ezeknek a szavazatai döntöttek, mert ámbár az összes többi szavazatoknál kevesebben voltak, amazok megoszlottak a kétféle halálnem közt, s így az ezer több volt, mint amazoknak egyik vagy másik fele.

Így űztek el hazámból, ősi tűzhelyemtől.

2.

HALLGASSÁTOK MOST MÁR, ha érdekel, miképp vette el büntetését az istentelen, átkozott Demainete.

Az ítélet után azon mód lementem a Peiraieus-kikötőbe; ott felszálltam egy épp induló hajóra, és Aiginába vitorláztam, mert úgy értesültem, hogy édesanyámnak rokonai vannak ott. Megérkezésem után ráakadtam azokra, akiket kerestem, s eleinte nagyon kellemesen töltöttem náluk napjaimat.

Húsz nappal utóbb, szokott sétám közben, a kikötőbe vetődtem. Éppen egy halászbárka közeledett. Vártam hát egy kicsit, és találgattam, vajon honnan jön, s kiket hoz. Még jóformán le sem volt erősítve rendesen a hajóhíd, máris partra ugrott egy utas, odarohant hozzám, s a nyakamba borult. Charias volt, egyik ephebos-társam. Így kezdte: - Pompás hírt hozok neked, Knemon: halálos ellenséged, Demainete, elvette büntetését, meghalt.

- Az isten áldjon meg érte, Charias - feleltem -, de mért csak úgy futtában mondod el a jó újságot, mintha valami kellemetlen hírt hoztál volna? Mondd el csak, hogyan történt. Mert nem hinném, hogy tisztességes véget ért, s megmenekült volna a hozzá méltó haláltól.

- Nem - felelte Charias -, mert mint Hesiodos mondja, van még egy kis igazság a földön, s ha egy kicsit imitt-amott szemet is huny, ha néha ki is tolja messzire a bosszúállás idejét, az ilyen istenteleneket mégis kegyetlenül szemmel tartja, mint ahogy erre az elvetemedett Demainetére is lesújtott. Én minden szóról s mindenről értesültem; Thisbe, akivel viszonyom volt,

gondolhatod, mindent elmesélt. Miután rád rótták az igazságtalan számkivetést, szerencsétlen apád megbánta, amit cselekedett, s visszavonult valamelyik falusi birtokára; ott éldegélt, s mint a költő mondja: „Ottan emészti magát!" Az asszonyt hamarosan mardosni kezdte a lelkiismeret, s hogy nem voltál ott, még jobban bolondult utánad. Szüntelenül jajveszékelt, színre a te eseted miatt, valójában azonban a maga sorsán. Knemon! kiáltozta éjjel-nappal, édesdrága fiacskájának, lelkecskéjének nevezgetett, úgyhogy asszonyismerősei, akik meglátogatták, fölöttébb elcsodálkoztak, és dicsérték, hogy mostoha létére valósággal édesanyai szeretet árad belőle, próbálgatták vigasztalni, erőt önteni bele. Ő azonban azt mondogatta, hogy nincs vigasz erre a fájdalomra, s ők nem is sejtik, mily éles tőr verte át szívét.

Amint magához tért, szemrehányásokkal halmozta el Thisbét, hogy nem volt kellőképpen szolgálatára: „Készséges voltál a szörnyű terv végrehajtásában, mondta, de nem voltál segítségemre a szerelemben; alig szólaltam meg, máris kezemre jártál abban, hogy elveszítsem legdrágább kincsemet, s nem engedtél időt, hogy jobbik eszemre térjek." Egyúttal nyilvánvaló volt, hogy valami gonoszat forral Thisbe ellen. Ez, amint látta, hogy asszonya mily búskomor, mily feneketlen búnak eredt, mennyire kész a bosszúra, s haragjában és szerelmében mennyire őrjöng, jónak látta megelőzni s kifőzni valamit ellene, hogy magát megmentse. Odament hát hozzá, s ekként nyájaskodott: „Mi ez, asszonyom, mért vádolod ok nélkül szolgálódat? Én mindig is, most is engedelmes szolgája voltam akaratodnak, de ha valami kedved ellenére ütött ki, azt a véletlen rovására kell írnod. Ha parancsolod, most is szívesen kieszelek valamit, hogy megoldjuk ezt a mostani helyzetet." „Ó, kedvesem - felelt amaz -, ugyan ki tudná megoldani, mikor az, aki ezt megtehetné, oly messze van, engem meg a bírák váratlan jóindulata összezúzott? Hiszen ha megkövezték vagy kivégezték volna, vele együtt bennem is örökre meghalt volna a szenvedély. Mert az, amiben többé remélni sem lehet, kiszakad a lélekből, és ha már nincs mit várnunk, beletörődünk, s elcsitul fáradt szívünkben a szenvedés. Most képzeletemben egyre magam előtt látom, mintha itt volna, s hallanám a hangját, de ő megvet gyalázatos áskálódásomért, s én szégyellek a szemébe tekinteni... Egyre azzal hitegetem magam, hogy egyszer majd megjön, s én élvezni fogom; vagy én megyek utána, akárhol van is a világon. Ez éget, ez őrjít meg. Ó, istenek, megérdemlem a szenvedést; mért nem becsültem meg, mért áskálódtam ellene? Mért nem rimánkodtam, mért üldöztem? Hogy eleinte visszautasított? Igaza volt, hisz idegen voltam, s ő csak apja tisztes ágyát óvta. Hátha idővel engedékenyebbre hangolódott volna, s hajlott volna hízelgő szavamra? Ó, én elvadult és szörnyű nő, mintha csak nem szerelmese, hanem zsarnoka lettem volna! Ó, mily szörnyű dolgot követtem el, csak azért, mert nem hajlott meg akaratom előtt, s mert visszautasított engem, Demainetét, pedig nyomába sem érhetek az ő szépségének. De hát, édes Thisbém, miféle könnyű megoldást emlegettél?" „Ó, asszonyom - felelte ez -, a közvélemény meggyőződése szerint Knemon távozott a városból, s engedelmeskedve az ítéletnek, kiköltözött Attikából. Én azonban, aki minden ügyedben egyre szemfüleskedem, kibazsaltam, hogy itt bujkál valahol a város közelében. Bizonyosan hallottad már hírét Arsinoénak, a fuvoláslánynak; hát ezzel él. Szerencsétlen esete után ez a nőcske magához vette, megígérte, hogy vele megy a száműzetésbe, s most magánál rejtegeti, míg csak ő is fel nem készül az útra." És Demainete felsóhajtott: „Ó, boldog Arsinoe, hogy már eddig is együtt él Knemonnal, s hogy most remélhetőleg megoszthatja majd vele a számkivetést. De hát mennyiben tartozik ez ránk?" „Sokban, asszonyom - felelte amaz. - Én majd úgy teszek, mintha szerelmes volnék Knemonba, s megkérem Arsinoét, aki mesterségbeli régi ismerősöm, hogy éjjel maga helyett engem vezessen be hozzá. Ha ez sikerül, akkor már a te dolgod, hogy Arsinoévá változzál, s helyette te menj be az ifjúhoz. Gondom lesz arra is, hogy egy kicsit kótyagos fejjel menj aludni. Ha vágyad betelik, nagyon valószínű, hogy szerelmed lelohad, mert sokan voltak már, akiknek az első kísérlet után kihamvadt a vágyakozásuk: a kielégülés vége az, hogy torkig telünk a szerelemmel. Ha pedig mégis megmarad, amitől isten mentsen, akkor következik,

mint a közmondás tartja, a második próba, higgadtabb meggondolással. Egyelőre azonban törődjünk csak a jelennel.”

Demainete mindezt helyeselte és könyörgött, hogy haladéktalanul lássanak tervük végrehajtásához. A leány megkérte asszonyát, hogy mindennek a rendbehozására adjon neki egy napot. Aztán elment Arsinoéhoz, s így beszélt hozzá: „Teledemost ismered, ugye?” Hogy pedig az igent mondott, így folytatta: „Engedd át a lakásodat mára: megígértem neki, hogy vele töltöm az éjjelt. Ő egy kicsit korábban fog jönni, én csak akkor, ha lefektettem az asszonyomat.” Aztán elszaladt Aristipposhoz, ki a birtokára, s így lelkendezett: „Uram, azért jöttem, hogy bevádoljam magamat; tégy velem, amit akarsz. Fiad vesztének részben én is okozója voltam; nem jószántamból ugyan, de mégis bűntárs vagyok. Mert észrevettem, hogy a feleséged nem él tisztességesen, hanem beszennyezi ágyadat; aggódtam szegény fejemért, hogy még valami bajom esik, ha másvalaki révén pattan ki a dolog, de meg téged is nagyon sajnáltalak, hogy feleséged annyi gyöngédségedet ilyen gyalázatossággal viszonozza. Minthogy pedig neked sem mertem elárulni a dolgot, elmondtam a fiatalúrnak; éjjel mentem be hozzá, hogy senki meg ne tudja, s megsúgtam, hogy asszonyomnak szeretője van, s vele szokta tölteni nem egy éjszakáját. Ó, hisz tudod, hogy feleséged annak előtte keservesen megbántotta, úgy értette szavaimból, hogy a csábító épp akkor bent van az asszonynál, hát éktelen dühre gerjedt, kardot kapott, s akárhogy is próbáltam visszatartani, és mondogattam, hogy ebben a pillanatban szó sincs ilyesmiről, ügyet sem vetett rám, vagy talán azt hitte, hogy meggondoltam a dolgot, elég az hozzá, hogy magánkívül rohant a hálószobába. A többit tudod. Most azonban, ha rászánod magad, itt az alkalom, hogy jóvátedd, amit fiad ellen elkövettél, ha egyelőre számkivetésben sínylődik is, és hogy bosszút végy azon, aki mindkettőtöket meggyalázott. Ma meg fogom mutatni neked Demainetét, aki a szeretőjével a városon kívül s méghozzá idegen házban hentereg.” „Ha ezt így bebizonyítod nekem, felelte Aristippos, jutalmul visszakapod a szabadságodat, én pedig szavamra, csak úgy élek tovább, ha kitöltöm bosszúmat ezen az aljas némberen. Ó, már régóta rágódom magamban, de ha gyanítottam is valamit, nyugton maradtam, hisz nem voltak bizonyítékaim. Nos, mit kell tennem?” A leány pedig így felelt: „Ismered azt a kertet, amelyben az epikureiosok emlékműve van? Nos, menj oda ma este, s várj reám.”

Szólt és máris sietett vissza Demainetéhez. Ahogy megérkezett, így szólt: „Csinosítsd ki magad, ragyogón-pompásan illik odamenned. Minden rendben van, úgy, amint ígértem.” Az kiöltözködött, s mindenben követte az útmutatást. Mikor pedig leszállt az este, a leány elindult vele a megbeszélt helyre.

Már közel jártak. Ekkor azt mondta az asszonynak, hogy álljon meg egy kicsit, maga pedig előreszaladt, s megkérte Arsinoét, hogy menjen át a másik szobácskába, s ne zavarja őt. Mert - úgymond - az ifjú még szégyellős, hisz alighogy megismerte Aphrodite titkait. Arsinoe ráállt. Ekkor visszament, magával hozta Demainetét, bevezette, lefektette, eloltotta a lámpát (nehogy valamiképp ráismerj - te, aki akkortájt éppen Aiginában éldegéltél!), és ráparancsolt, hogy némán élvezze a szeretkezést. „Én most elmegyek az ifjúért - vetette utána -, s idevezetem hozzád; itt van a szomszéd kocsmában.” Amint kiért, elment Aristipposért a megállapított helyre és siettette, hogy jöjjön, kötözze meg a csábítót. Az követte, s amint odaértek, berohant a szobácskába, s miután egy vékonyka holdsugárnál nagy nehezen megtalálta az ágyat, felordított: „Megvagy, istentelen!” Ennek hallatára Thisbe hirtelen úgy bevágta az ajtót, hogy csak úgy döngött, s elkiáltotta magát: „De ilyen ostobaság, most megszökött a csábító! Légy résen, uram, nehogy még egy ilyen vigyázatlanság megessék veled.” Ő pedig így felelt: „Légy nyugodt; ez az elvetemült némber a kezemben van, csak ezt akartam.” És már fogta is, és vitte be a városba. Az asszony, amint végiggondolta, hogy valószínűleg mi vár reá, amint eszébe vette reményeinek meghiúsulását, jelenvaló gyalázatát, a törvényszabta büntetést, gyötrődött

megcsalattatásán, s háborgott, hogy így csapdába esett. Mikor az akadémiabeli mély gödörhöz értek (biztosan tudod: ahol a hadvezérek az ősi áldozatot a herosoknak bemutatják), hirtelen kitépte magát az öreg kezeiből, s hanyatt-homlok leugrott a mélységbe.

- A gonosz asszony hát gonoszul ért véget. Aristippos megszólalt: „Bár elébe vágtál a törvénynek, bosszúm így is teljes." Másnap aztán mindent elmondott a népgyűlésen, s miután nagy nehezen bocsánatot nyert, sorra járta barátait és ismerőseit, s meghányta-vetette velük, hogy s miként eszközölhetné ki visszatérésedet. Nem tudom megmondani, hogy történt-e már valami intézkedés, mert mint látod, én még ennek előtte idehajóztam valami magánügyemben. De egészen bizonyosra veheted, hogy a nép bele fog egyezni visszatérésedbe; apád is jön, hogy felkeressen, mert így ígérte.

Ez volt a jó hír, amelyet Charias hozott.

És Knemon sírva fakadt...

ACHILLEUS TATIOS

TISZTASÁGI PRÓBA

VOLT EGYSZER egy gyönyörű lány, Rhodopis nevű; csak a vadászatban lelte kedvét, a gyors futásban, és páratlanul ügyes volt a dárdavetésben. Övet viselt rendszerint, vadászsapkát, ruháját térdig feltűrte, és haját férfi módra lenyíratta. Artemis istennő meglátta, megtetszett neki, és magával hívta vadászatra, a zsákmányt pedig rendszerint megfelezte vele: ezért Rhodopis meg is esküdött, hogy megőrzi szüzességét, férfival sohasem érintkezik, és nem fogja tűrni Aphrodite zsarnokságát. Rhodopis megesküdött, Aphrodite pedig meghallotta, fel is háborodott miatta, s elhatározta, hogy ezért a fennhéjázásért bosszút áll a lányon.

Történt, hogy megismert egy ephesosi ifjút, Euthynikos volt a neve: szépségével éppúgy tündöklött az ifjak közt, mint Rhodopis a lányok között. Ennek is a vadászat volt a szenvedélye, akárcsak Rhodopisnak. Aphrodite most odament hozzájuk, és a vadakat, amelyeket űztek, egybeterelte. Eddig külön-külön vadásztak, de Artemis mindeddig nem volt velük. Aphrodite pedig odahívta nyilas fiát, és így szólt hozzá:

- Látod, ugye, hogy ez a pár érzéketlen a szerelem iránt, és ellenségünk nekünk is, édes titkainknak is? Ez a leány vakmerőn ellenem esküdött. Látod, ugye, hogy azt a szarvast űzik? Kezdd el tehát te is a vadászatot, mégpedig mindjárt erre a vakmerő leányra, a te nyilad tökéletes-biztosan talál.

Így hát mindegyik kifeszítette íját: a lány a szarvasra, Eros pedig a szűzre. És mind a ketten célba találtak: zsákmányul esett a vad is, a vadászleány is. A szarvasnak a hátába fúródott a nyíl, a leánynak pedig a szívébe: úgyhogy a nyíl szerelemre lobbantotta Euthynikos iránt.

A második nyilat az ifjúba lőtte Eros. És ekkor egymásra bámultak ők ketten, Euthynikos és Rhodopis. Először csak egymásra meresztették a szemüket, mégpedig úgy, hogy egyik sem tudott másfelé tekinteni. Hamarosan mindkettejük sebe izzani kezdett, és Eros bekényszerítette őket ebbe a barlangba, ahol most forrás fakadt, és odabent... megszegték az esküt...

Mikor Artemis észrevette, hogy Aphrodite kacag, és megtudta, mi történt, a lányt forrássá változtatta, épp azon a helyen, ahol szüzességét elvesztette. Ezért van az, hogy ha valakit azzal gyanúsítanak, hogy elvesztette szüzességét, be kell lépnie a forrásba, hogy lemosakodjék; a forrás vize azonban oly sekély, hogy a térdéig is alig ér. Az ítélkezés pedig így történik: az esküt táblára írják, és zsinóron a nyakába akasztják; és ha az illető igazat mondott, a forrás vize mozdulatlan marad; ha ellenben hamisan esküdött, a víz háborogni kezd, egészen a nyakáig felduzzad, és ellepi a táblát.

ARISTAINETOS

A VETÉLYTÁRSAK

TEGNAP ESTE az egyik szűk utcában dúdolgattam magamban, s egyszerre csak két lány került utamba; szerelmesen-csábítón kacsingattak rám, s a Charisoktól csak abban különböztek, hogy nem hárman voltak, hanem csak ketten. A lányok tréfásan versengtek egymással, és ártatlanul őszinte ábrázattal ezt kérdezték tőlem:

- Ahogy ezeket a szép nótákat dudorásztad, a szerelemisten veszedelmes nyilaival sebeztél meg bennünket. Erre a tökéletes művészetedre kérünk, amely mindkettőnk fülét és lelkét szerelmesen elbűvölte: melyikünknek a kedvéért énekelsz? Mert mindegyikünk azt hiszi, hogy őt szereted. És már féltékenykedünk és irigykedünk miattad, sőt nemegyszer meg is tépázzuk egymás haját.

- Mind a ketten egyformán szépek vagytok - feleltem -, de én egyikteket sem kívánom. Menjetek hát innen, lányok, csillapodjatok, hagyjátok abba a civakodást. Én más lányt szeretek, s éppen hozzá igyekszem.

- Itt a szomszédságban nincs szép lány, s még azt mered mondani, hogy mást szeretsz? Nyilvánvaló, hogy hazudsz. Esküdj meg, hogy egyikünket sem kívánod.

Erre elnevettem magam és felkiáltottam:

- Hát akaratom ellenére esküre akartok kényszeríteni?

- Nagy nehezen tudtunk csak lejönni, de megragadtuk ezt a kedvező alkalmat, te pedig csak állsz itt, és csúfot űzöl belőlünk. De most nem engedünk el, nem fogod meghiúsítani pompás reményünket.

Alighogy kimondták, máris vonszolni kezdtek, én pedig engedtem a kellemes erőszaknak.

Eddig hát rendben van; amit elmondtam, bárki végighallgathatja; innen kezdve azonban röviden csak annyit mondhatok, hogy egyik lányt sem sértettem meg; akadt rögtönzött ágy is, amely éppen megfelelt a célnak.

A KÖPENY

VALAMI NAGYSZABÁSÚ népünnepély volt a város tőszomszédságában; a népességet pazarul megvendégelték s ez alkalommal Charidemos is vendégségbe hívta barátait.

Volt a többi közt egy asszony is, a nevét nem akarom elárulni. Charidemos - hiszen tudod, hogy fiatal barátunk milyen szoknyavadász - a piacon találkozott vele, mindjárt felcsípte, és sikerült rávennie, hogy eljöjjön a lakomára.

Mikor már valamennyi vendég együtt volt, belépett bőkezű házigazdánk, karján valami öregúrral, akit szintén meghívott társaságunkba.

Amint az asszony messziről észrevette a belépőt, hirtelen eltűnt, s villámgyorsan a szomszéd szobába surrant. Odahívatta Charidemost is, és így beszélt hozzá:

- Nem is sejted, mekkora bajba kevertél! Ez az öregúr a férjem, és mérget mernék venni rá, hogy megismerte a köpenyemet, amelyet levetettem, s odakint hagytam. Magától értetődik, hogy most dagad benne a gyanú. Ha azonban hajlandó vagy a köpenyemet, no meg a lakomából egy kis kóstolót idehozni, könnyű szerrel rászedem az öreget, s kiverem a fejéből ellenem tornyosuló sötét szándékait.

Megkapta, amit kért s hazasurrant; hogy s miképp került ki, isten tudja, elég az hozzá, hogy előbb ért haza, mint a férje. Hamarjában áthívatta a szomszédból egyik barátnőjét, akivel kifőzték, hogyan szedik rá egyesült erővel az öreget.

Ezután hamarosan megérkezett a férj is, berohant ordítozva és dühtől tajtékozva, s amint kikapós feleségére esett a tekintete, ráförmedt:

- De bizony az én ágyamat nem mocskolod be többet büntetlenül!

Egyúttal pedig a házasságtörés bizonyságául hivatkozott a köpenyre, amelyet ott látott, aztán őrjöngve kapkodott a kardja után.

Ebben a pillanatban, épp jókor, betoppant a szomszédasszony:

- Tessék, drágám, itt a köpenyed, nagyon-nagyon hálásan köszönöm. Kielégíthettem a kíváncsiságomat, bizonyisten, nem volt benne semmi kivetnivaló. Nézd csak, efféle fogások voltak, kóstold csak meg.

Ennek hallatára lecsillapodott a dühöngő vénember, s lenyelte mérgét. Gyanakvása és haragja olyan szelídségbe olvadt, hogy még ő kezdett mentegetőzni a felesége előtt:

- Ne haragudj, asszonykám; elment az eszem; de szerencsére valamelyik istenség őrzi tisztaságodat, s kegyességében épp jókor küldte ide barátnőnket, aki jött és megmentett mindkettőnket.

A HORGÁSZ ÉS A LEÁNYKA

AMIKOR OTT ÁLLTAM a sziklán, és a horgomra akadt gyönyörű halat húztam kifelé, úgyhogy a horgászbotom meghajolt a súlya alatt, odajött egy gyönyörű leány, friss-természetes szépség, olyan mint egy vadvirág. És én ezt mondtam magamban „Nini, az előbbinél sokkal különb zsákmány akadt a horgomra!”

A lány pedig megszólított:

- A te Poseidonodra kérlek, vigyázz a ruhámra, amíg megfürdöm a tengerben.

Én őszintén megörültem, és nagy vidáman igent mondtam a kérésére, mivelhogy igen kívántam meztelenül látni a lányt. Mikor a legalsó ingét is levetette, elképedten bámultam rá, milyen gyönyörű a teste. Dús fekete hajából vakítón ragyogott ki hófehér nyaka és rózsaszín arca; mind a két szín magában is gyönyörű, de még ragyogóbb a fekete szomszédságában...

Ezután beleugrott a vízbe, és úszni kezdett, a tenger ugyanis nyugodt volt és sima, és a lány bőrének hófehérsége vetekedett a testét körülsimogató habok színével. Esküszöm az Erosokra, hogy ha már nem láttam volna őt előbb is, azt hihettem volna, hogy a híres-nevezetes Nereisek közül látom valamelyiket.

Mikor aztán megelégelte a tengeri fürdést, és kijött a vízből, mindenki, aki a lányt látta, bízvást elmondhatta volna: „Ilyennek szokták lefesteni a művészek a tengerből káprázatosan felbukkanó Aphroditét!”

Én rögtön hozzásiettem, és visszaadtam a ruháit a kívánatos lánynak, egyúttal pedig rámosolyogtam, és megtapogattam gyönyörű testét. Ő pedig (mivel illendőképpen szemérmetes volt és komoly), haragra lobbant és elpirult, és a harag még jobban megszépítette az arcát, s ámbár mérgelődött, a szeme szelíden csillogott, mint ahogy a csillagok ragyogása is inkább fény, mint tűz.

A horgászbotomat mindenesetre összetörte, s a halaimat visszadobta a tengerbe. Én meg csak álltam ott, tehetetlenül, és sajnáltam, hogy elvesztettem azokat a halakat, amelyeket fogtam, de még jobban sirattam azt, amelyet nem sikerült megfognom.

AZ ARANYALMA

ELMESÉLEM, hogyan vette feleségül Akontios Kydippét, szép fiú a szép leányt.

Igaza van annak a régi mondásnak, hogy az istenség hasonlót hasonlóval szeret párosítani. Mert Aphrodite a leányt minden drága gyönyörűségével elhalmozta, csak épp bűvös csábszalagját nem adta oda neki, ez volt az egyetlen előny, amit az istennő a leánnyal szemben biztosított magának. Szemében nem három - mint Hesiodos mondja -, hanem ezer meg ezer Grácia bájossága huncutkodott. Az ifjúnak is ragyogó szempár volt az ékessége, tekintetéből imádandó szűziesség áradt, arcán természetes, virágos pirosság hajnalodott. Valahányszor az iskolába ment, a szépség szomjas rajongói tolongtak-furakodtak, hogy megbámulhassák; tömegestül szorongtak - micsoda látvány! - a piacon, ellepték a szűk sikátorokat: és szépségének szerelmes rajongói nyomon követték az ifjú lépteit. Ilyen volt az ifjú, aki szerelembe borult Kydippe iránt: mert úgy illett, hogy ez a gyönyörűséges ifjú, akinek szépsége annyi szívsebet vágott, egyszer végre maga is megsebesüljön az erosok egyetlen nyilától, hogy maga is élénken érezze: mit szenvedhettek azok, akiket ő sebesített meg. Hát bizony Eros ezúttal nemcsak úgy lagymatagon feszítette íját, nem afféle édes-enyhe sebet vágott, hanem teljes erejéből vonta fel a húrt, és süvöltve röpítette ki nyilát.

Ó, drága-szép Akontios, alighogy megsebesültél, nyomban megérlelődött benned az elhatározás: vagy ő, vagy a halál! Különben az, aki megsebesített, s akinek mindig efféle furcsaságokon jár az esze, újfajta haditervet sugallt neked, talán mert maga is elfogult volt szépséged iránt. Nos hát amint megláttad a leánykát ülni Artemis templomában, gyorsan leszakítottál egy birsalmát Aphrodite kertjében, ráírtál egy ravasz kis mondatot, s lopva odagurítottad a leányka lábaihoz. Ez megdöbbent a csoda nagy s remek színű alma láttán, felkapta s első pillanatban arra gondolt, hogy valamelyik barátnője ejtette ki öléből vigyázatlanul. Aztán megszólalt:

- Vagy talán valami szent alma vagy te? Miféle betűk futnak rajtad körös-körül? Vajon mit akarsz jelenteni?

Mire az egyik leány ezt felelte:

- Fogd csak azt az almát, úrnőm, sohasem láttam még ilyent; nézd csak, milyen csoda nagy; hogy ragyog, mint a tűz, hogy piroslik, mint a rózsa! S érzed-e, milyen édes az illata: már messziről csiklandozza orromat. Mondd csak, drágám, miféle felirat van rajta?

Ekkor a leány szeméhez emelte az almát, végigfutott az íráson, és olvasta, amint következik:

- Akontios felesége leszek, Artemis engem úgy segítsen!

Miközben az akaratlan és törvénytelen esküt olvasta, szégyelletében visszariadt a szerelmes szavaktól s az utolsó szó már félhalkan hervadt le ajkáról. Hiszen ebben a felírásban házasságról volt szó, amit tisztes hajadon még más szájából sem hallhat pirulás nélkül. Olyan pirosság öntötte el arcát, mintha rózsáskert lángolt volna bőre fátyola mögött: arca éppoly pirosan égett, mint ajkai. A lány tehát megesküdött, s Artemis meghallgatta; íme, Akontios, a szűzi istennő beleegyezett házasságodba.

Ezenközben az ifjú is szenvedett. De éppoly nehéz szavakkal festeni a szerelmi szenvedély tornyosuló viharzásait, mint a tenger hullámzó dagadását. Az éjszaka sem hozott az ifjúra álmot, csak könnyeket: mert, hogy nappal szégyellt sírni, az éjszakának tartogatta könnyeit. Teste hervadásba fonnyadt, mardosó bánatában színe halványra fakult, ijesztő-sápadt tekintetével már atyja szeme elé sem mert kerülni. Atyja elől százféle ürüggyel egyre-másra menekült, ki a mezőre, úgyhogy finomkodó barátai már Laertesnek nevezgették, mert azt hitték, hogy az ifjú paraszti életre adta a fejét. De bizony Akontiosnak kisebb gondja is nagyobb volt a szőlőkapálásnál. Naphosszat bükkfák és szilfák árnyékában heverészett, s így emésztődött magában:

- Ó, ti fák, bár volna lelketek s hangotok, hogy egyre azt mondogatnátok: „Kydippe gyönyörű", vagy legalább kérgetekbe vésve viselnétek a felírást, amely Kydippe szépségét hirdeti. Hadd mondjam legalább én gyorsan, hogy Kydippe gyönyörű, Kydippe megtartja esküjét! Ne süvítse rád Artemis büntető nyilát, ne öljön meg, maradjon födéllel zárva tegze! Ó, én szegény fejem, mért is hoztam rád ilyen rettegést! Mert hiszen beszélik, hogy az istennő ugyan minden vétken szörnyen felindul, de főképpen az esküszegőkön vesz rettentő bosszút. Ó, bárcsak megtartanád esküdet, mint ahogy én szívemből kívánom, ó, bárcsak megtartanád! Ha másképp történne, amit még kimondani is borzalom, irgalmazzon neked a szűz Artemis! Hiszen akkor sem te érdemelsz büntetést, hanem az, aki okozója volt esküszegésednek. Csak legalább azt tudjam, mit éreztél amaz eskü olvasásakor; akkor kitépném lelkemből az érted égő szenvedélyt, és ezer örömmel ontanám véremet, hadd omoljon, mint a víz áradata. De ti, ó drága fák, édes szavú madarak tanyái, mondjátok, ég-e bennetek is ilyen szerelem? Vajon a ciprus szerelmes-é a fenyőbe, szerelmes-é egy virág a más virágba? Zeusra, alig hiszem; különben nemcsak épp a leveleiteket hullajtanátok el, a szerelmi vágy nemcsak ágaitokat s pompás koronátokat perzselné le, hanem végigharapózna törzseteken, s tüze gyökerestül kiégetne.

Bágyadt testtel, hervadt lélekkel ilyeneken emésztődött az ifjú Akontios.

Kydippét máshoz adják; már készülődnek is a menyegzőre. És már a nászszoba előtt zengő szavú s édes dalú leányok búgták a nászdalt, Sappho bűbájos énekét...

Egyszerre csak a menyasszony hirtelen megbetegedett, és szülei nászmenet helyett szinte már temetési menetről képzelődtek. Már-már lemondtak róla, s íme: felépült és a nászszobát újból ünnepi díszbe vonták - de mintha csak a balszerencse játszanék vele, a menyasszony megint ágynak esett. S ugyanez harmadszor is megtörtént a leánykával. Az apja azonban nem várta meg, hogy negyedszerre is megbetegedjék, hanem kérdést intézett Apollon Pythioshoz, hogy melyik isten hiúsítja meg leánya menyegzőjét. Apollon világosan tájékoztatta az apát mindenről: az ifjúról, az almáról, az esküről, Artemis haragjáról, s egyúttal azt a tanácsot adta neki, hogy minél előbb teljesíttesse leányával esküjét.

- Különben is - mondta neki -, ha Kydippét Akontioshoz adod, nem keversz ám ólmot ezüsttel, hanem bizony ez a házasság mindkét részről színarany.

Ez volt a jósisten nyilatkozata, ennek értelmében teljesítették az esküt, s megtartották a menyegzőt. A leány barátnői harsányan zengték a nászdalt, amelyet immár nem kellett megszakítani s abbahagyni a menyasszony megbetegedése miatt. Ha valaki hamisan énekelt, a karvezető csak ránézett, s kezével jelezve az ütemet, ügyesen visszazökkentette a dallamba. Másvalaki ütemesen tapsolt a dallamra, jobb kezének összeszorított ujjaival bal tenyerét csattogtatta, úgyhogy a csattanó tenyerek olyan édes hangot adtak, mint a cimbalom.

De bizony Akontiosnak mindez nagyon sokáig tartott már; úgy érezte, hogy még nem élt meg soha ennél hosszabb napot s rövidebb éjszakát. Nem cserélt volna Akontios Midas aranyával, oda nem adta volna a leánykát a világ minden kincséért sem. És azt hiszem, ebben mindenki igazat ad neki, csak az nem, akinek távoli fogalma sincs a szerelemről; hogy pedig az ilyen szerelemtelen emberek ellenkező véleményen vannak, az igazán nem csodálatos.

Miután tehát Akontios hamarosan megvívta a leánykával csókos éjjeli csatáját, utána nyugodt-békésen dúskált a gyönyörűségekben. A palotában ezalatt lobogtak a tömjéntől szikrázó fáklyák, égtek-hamvadtak, szórták a fényt s a jó illatot. És míg a leányok annak előtte, mikor még Kydippe is közéjük tartozott, csak úgy félvállról néztek az asszonyokra, mert az ő oldalukon volt a diadalmas szépség: addig most, hogy a leányka asszonysorba került, az asszonyok kerekedtek felül: a természet oly pazarul árasztotta rá a szépséget, hogy ahol ő volt, ott diadalt ült a szépség. Mint aranyvirággal az arany, úgy forrt össze ő belsőleg az ifjúval. Tündöklő szemeik, mint fényes csillagok, egymás tüzében csillogóbb lángra gyúltak.

Ragyogó gyönyörökben élvezték szerelmüket.

AZ OKOS ORVOS

CHARIKLES, jó barátomnak, Polyklesnek fia, belebolondult apja szeretőjébe, úgyhogy belebetegedett; azt hozta fel magyarázatul, hogy valamiféle rejtelmes testi baj gyötri, de lelkében érezte, hogy a szerelem a betegsége. Apja pedig, aki jó apa volt, és szerette fiát, rögtön elhívatta Panakeiost, a méltán nagy nevű orvost. Ez az ifjú ütőerére illesztette ujjait, gondolataiba mélyedt, és mesterségbeli tudásával és szemével figyelte a beteg lelkének minden áruló rezdülését, de egyáltalán nem talált semmiféle olyan betegséget, amit az orvosok ismernének. Ezért aztán ez a kiváló orvos jó ideig tanácstalan volt. De abban a pillanatban, amint az imádott nő véletlenül átment a fiatalember szobáján, egyszerre csak szabálytalanul meggyorsult az érverése, tekintete megzavarosodott, s arca éppúgy tüzelt, mint az érverése.

És Panakeios most felismerte a betegséget, mégpedig két okból: mert amit pusztán a tudománya révén nem tudott megérteni, világosan megértette a véletlen segítségével. De a gondviselésnek erről az ajándékáról mélyen hallgatott, s félretette a kedvező alkalomra. Tehát a vizsgálatnak első módja az említett megfigyelés volt. Mikor legközelebb megint eljött, úgy rendelkezett, hogy ahány lány és asszony van a házban, mind vonuljon el a beteg ágya előtt, de nem csoportosan, hanem egyesével, kis távolságban egymástól.

Mialatt ez történt, ő maga a beteg ütőerére kapcsolta az ujjait, és feszülten figyelte az Asklepios-utódok megállapítását, hogy mi is a csalhatatlan árulója a belénk rögződött szenvedélyeknek. Nos, a szerelemnek ez a betege közömbös maradt a többi nő láttán, de mikor az imádott lány megjelent, azonnal megzavarodott a szeme is, az érverése is. A bölcs és nagyon szerencsés orvos most másodszor látta, hogy helyesen ismerte fel a betegséget, azzal a megjegyzéssel, hogy harmadszorra meg is gyógyítja majd. Mert azzal az ürüggyel, hogy a

betegség gyógyításához orvosságokra van szüksége, eltávozott, s megígérte, hogy másnap elhozza a gyógyszereket; egyúttal a beteget is, nekikeseredett apját is jó reménységgel biztatta.

Midőn tehát a kitűzött időben megjelent, az apa és a többiek megmentőként üdvözölték, és hódoló tisztelettel járultak elé. De ő mérgesen kiabálni kezdett, és dühében lemondott a gyógykezelésről. Amikor Polykles könyörögve kérlelte és kérdezgette, miért akarja abbahagyni a gyógykezelést, még jobban belelovalta magát a méregbe és az ordítozásba, és fogadkozott, hogy azonnal távozik. De az apa még szívrehatóbban könyörgött, ölelgette az orvost, és átfogta a térdeit, úgyhogy az végre, szinte a kényszer hatása alatt, még mindig elkeseredetten, így adta okát elhatározásának.

- Ez a fiatalember halálosan szerelmes az én feleségembe, és emészti a bűnös gerjedelem, s én már féltékeny vagyok erre az emberre, és rá sem tudok nézni az ilyen ugrásra kész házasságtörőre.

Erre Polykles, mikor meghallotta, hogy fiának mi a betegsége, elszégyellte magát miatta, és Panakeios előtt is röstelkedett, végül azonban fölülkerekedett benne az apai szeretet, és bátran kérlelte az orvost, hogy ne haragudjék a feleségére, hiszen ez a dolog nem bűnös gerjedelem, hanem inkább szükséges életmentés. Miközben Polykles így könyörgött, Panakeios torkaszakadtából ordítozott, ahogy csak kitelhetett az ilyen vérig sértett embertől, aki most arra célozgatott, hogy íme most orvosból saját felesége kerítőjévé vedlett - ha nem is mondta ki ilyen nyíltan. De mikor Polykles megint ellenkezett az orvossal, és elkezdett könyörögni, és az esetet megint életmentésnek minősítette, nem pedig házasságtörésnek: a furfangos orvos ekkor mint valami elképzelést felhozta ellene a valóságos tényállást, és ezt kérdezte Polyklestől:

- No és ha a fiad a kedvesedet kívánná meg, Zeusra! volna-e erőd átengedni neki a lányt, ha annyira kívánja? - És mikor amaz így felelt:

- Volna bizony, Zeusra esküszöm! - a bölcs Panakeios ezt mondta rá:

- Akkor hát magadat kérleld, ó, Polykles, és magadat vigasztald illendőképpen; mert ez az ifjú a te kedvesedbe szerelmes; márpedig ha helyes átengedni a feleségemet idegen embernek, hogy amint mondtad, megmentsem az életét, mennyivel helyesebb átengedned halálosan beteg fiadnak a szeretődet!

Bölcsen beszélt, okosan következtetett, és rávette az apát a maga megállapította méltányosság szerint. Mindenesetre Polykles előbb így bizonykodott magában: „Súlyos következmény ez, de ha két rossz közül kell választanunk, válasszuk feltétlenül a kisebbiket!”

PIERIA, A BÉKESZERZŐ

KÉT VÁROS, Miletos és Myus, már hosszabb ideje háborúskodott egymással, legfeljebb Miletosba jöttek át néha a rövid fegyverszünet idején a másik városból, mert erre alkalmat és módot adtak nekik az ott különösen tisztelt Artemis ünnepségei; ezek mindkét város lakosainak egy kis fellélegzést jelentettek.

Aphrodite azonban megkönyörült rajtuk, és kibékítette őket, úgyhogy a megegyezésnek a következő módját ütötte nyélbe:

Egy Pieria nevű gyönyörű lány, akit Aphrodite feltűnő szépséggel áldott meg, idejében Miletosba jött az ünneplő Myusból. És az istennő mindent úgy intézett, hogy a tömeggel

együtt elment Artemis templomába a Charisok szépségével tündöklő leány és Phrygios, a város királya; ennek a szívét megnyilazták az Erosok, és szerelemre lobbant a leány iránt, alighogy meglátta. Hamarosan szerelmi viszonyt kötöttek egymással, hogy aztán a két város is minél hamarább békét köthessen. Az ifjú gyönyörűséggel élvezte a lány szerelmét, és mivel szerette volna illendőképpen megjutalmazni érte, így szólt hozzá:

- Szépségem, mondd meg bátran, milyen ajándékkal szerezhetném neked a legnagyobb örömet, és én készségesen kétszeresen adom meg, amit kívánsz.

Így beszélt a becsületes szerető. Téged azonban, aki hasonlíthatatlanul szebb és okosabb voltál minden más nőnél, józan gondolkodásodból nem zökkentett ki sem nyaklánc, sem fülbevaló, sem értékes ékszer, sem nyakék, sem földig érő lydiai ruha, sem bíboröltöny, sem kariai komornák, sem páratlanul ügyes lydiai szövőnők - bár a női nem mérhetetlen gyönyörűségét leli ezekben -, hanem lesütötted a szemed, mintha töprengenél valamin; aztán bájosan elpirult az arcod, szemérmesen lehajtottad a fejedet, és a ruhád rojtjait babrálgattad ujjaid hegyével, majd az öved felső szegélyét gyűrögetted, aztán a földet kapirgáltad a lábaddal (ez a jellegzetes mozdulata mindenkinek, aki zavarban van vagy szégyenkezik), s végül megszólaltál nagy nehezen, halkan:

- Add meg, ó, király, hogy mi, én és hozzátartozóim, biztonságban jöhessünk ebbe a boldog városba, amikor akarunk.

Phrygios világosan felismerte a hazáját szerető lány szándékát, hogy ezen a réven békét szerezzen hazájának a miletosiaktól. Phrygios királyi módon állta a szavát, teljesítette szerelmesének kérését, és becsületesebben megtartotta a szerelem nevében a szomszéd városnak ígért békét, mint ha az oltárnál esküdött volna meg.

Mert az ember békülékenyebb, ha boldog; mert a jó hangulatnak van annyi ereje, hogy megszüntesse a haragot, és a jó szerencsében elhallgattassa a vádaskodásokat.

Így te, Pieria, napnál világosabban bebizonyítottad, hogy a szerelem a pylosi Nestornál is különb szónokokat tud teremteni. Mert mind a két város legbölcsebb követei már több ízben is összeültek, de mindannyiszor dolguk-végezetlen tértek haza, szégyenkezve és kedvetlenül. Ezért járja még ma is az ion asszonyok közt ez a mondás: „Bárcsak úgy megbecsülne a férjem engem, mint ahogy Phrygios megbecsülte a szépséges Pieriát!”

SZERELEM ÉS GYŰLÖLET

GLYKERA SZERETTE Charisiost, és most is szereti; de nem bírta már elviselni a fiatalember elbizakodottságát (hiszen ismered az ifjút, ismered jellemét), s már-már ott tartott, hogy szerelmét gyűlöletre váltsa. Hogy pedig gyűlölni vágyott, annak az volt az oka, hogy nagyon szeretett. Tanácsot tartott hát Dorisszal, mert ez a Doris volt Glykera bizalmas szobalánya és kerítője. Miután alaposan meghányták-vetették a dolgot, a szobalány kijött a házból, mintha valami dolga volna. Charisios meglátta és megszólította:

- Jó napot, kedvesem.

- Ugyan mitől lenne nekem jó napom? - mondta rá a lány.

Az ifjú pedig érdeklődni kezdett:

- Az istenekre! Mi ez? Történt valami?

A leány pedig keserves zokogás közben így felelt:

- Glykera őrülten beleszeretett abba az idétlen Polemonba, téged pedig (bármily furcsán hangzik, amit mondok) kimondhatatlanul gyűlöl.

Az ifjú kékre-zöldre vált megdöbbenésében és megkérdezte:

- Igaz ez, amit mondasz?

- Biz ez színigaz - felelte Doris. - Engem kíméletlenül megver, ha csak a legnyugodtabban kiejtem a számon a nevedet.

Ekkor kiderült, hogy Charisios sokkal szerelmesebb, mint Glykera; mert sokan vannak, akik semmibe veszik, mikor az övék lehet a nő, de szenvedélyesen beleszeretnek, ha féltékenység izgatja őket.

Így az ifjú letett mérhetetlen fölényeskedéséről, keservesen jajgatni kezdett, szomorúan, félholtan kétségbeesésében, mert a büszkeség összeomlik, mihelyt érzi, hogy fütyülnek rá. A másik végletbe esett, záporként ömlöttek a könnyei, és erre-arra forgatta a fejét, hogy arcáról lerázza a könnyeket.

- Vajon mivel bántottam meg a kis Glykerát, akaratlanul is? Mert szándékosan ugyan sohasem vétettem ellene. Az erosokra mondom: szeretném a jelenlétedben megkérdezni Glykerától, hogy megtudjam, mi miatt van oka esetleg jogos panaszra, s mivel tehetném jóvá azt, amivel megbántottam. Bizony hibáztam, elismerem, egyáltalán nem tiltakozom. De hát akkor sem bocsát magához, ha bocsánatot akarok kérni?

Doris jobbra-balra pislogott, s végül nagy nehezen és határozatlanul igent intett. A fiatalember elkeseredetten újra megkérdezte:

- És ha könyörögve a lába elé borulok?

- Talán igen, kedves barátom. Azt hiszem, semmi akadálya sincs kitapogatnod kedvesed hangulatát, hogy van-e kedve kibékülni veled.

Ekkor végre a gyönyörűséges, a forrón sóvárgott, a könyörgésre fanyalodott Charisios nyomban a lány házába sietett, s alighogy meglátta, a lábai elé borult. Glykera pedig egy darabig csodálta az imádott férfi nyakát, aztán kezével gyöngéden felemelte az ifjú fejét, talpra segítette őt, és lopva megcsókolta a saját jobb kezét, amellyel az ifjút érintette, és ezután már gyorsan kibékült vele; mert a szívében őrülten elhatalmasodott szerelem nem engedte meg, hogy csak egy csöppet is eltaszítsa magától kedvesét. A szobalány pedig titokban elmosolyodott, odaintett Glykerának, s ezzel az intéssel mintha ezt akarta volna mondani: „Mégiscsak én kényszerítettem lábaid elé ezt az elbizakodott fiatalurat!”

SZEGET SZEGGEL

KEDVES PETALE! Pamphilos tegnap vendégségbe hívott, és én, Philainis, a kedvese, elvittem magammal húgomat, Thelxinoét: sejtelmem sem volt róla, hogy ezzel milyen bajt zúdítottam a fejemre; de ezt aztán a fejlemények igazolták.

Először is a szokottnál jobban felcicomázta magát, az arcát fényesre kente pirosítóval, aztán nyilván tükör előtt választotta el és tornyozta fel a haját, pazar díszül drága láncot akasztott a nyakába, és sok más egyéb csecsebecsét a mellére, meg karkötőt, s még a fejdíszekről sem feledkezett meg; tarantoni selyemfátyol-ruhát vett fel: áttündöklöttek rajta bájai... Sűrűn meg-

fordult és hátranézett, még gyakrabban nézegette önmagát és figyelt, vajon nézi-e más is. Aztán odatelepedett közém és Pamphilos közé, hogy elválassza őt tőlem, rá-rákacsintott a fiatalemberre, úgyhogy magára vonta figyelmét, és valahányszor ivott, odaemelte felé a poharát. Az ifjú szívesen vette ezt: fiatal volt, szerelemre hajlamos, és a sok bortól már kissé túlságosan is felhevült. Ily módon mint ha csak ajkaikkal csókolóztak volna, csókot ittak egymásra, és az ajkukon egymásba olvadt bort mintha leküldték volna a szívükbe. Pamphilos beleharapott egy almába, és a falatot hibátlan célzással odaröpítette a lány mellére, ez pedig megcsókolta, és a keblei közé rejtette, a melltartója alá, amely keblét övezte. Mindez nagyon bántott! Hogyne bántott volna, mikor láttam, hogy a saját húgom a vetélytársam, akit a karjaimban neveltem-dédelgettem? Hát mindezekért ez a fizetség? Hát most így hálálja meg nekem mindezt? Bizony gyakran tettem neki szemrehányást más alkalommal is.

- A nővéreddel teszed ezt, Thelxinoe? Ne tedd, Thelxinoe!

De minek is beszélek ennyit?

Eltávozott a gonosz, s ily alattomos módon elcsapta kezemről a fiatalembert.

Nos hát: Thelxinoe megsértett: tanúul hívom Aphroditét és téged, Petale, aki közös barátnőnk vagy, hogy ez a lány minden rosszaság kútforrása. Hát akkor sebezzük meg egymást kölcsönösen. Találok én még ilyen fiút, vagy más ilyen rókát, vagy döntsünk így: szeget szeggel! Habozás nélkül elhódítok akár hármat is ettől a telhetetlen Thelxinoétól!

STREPSIADES, AZ ÉJJEL-NAPPAL ÜGYVÉD

KEDVES PHILINNA, engem szerencsétlenségemre Strepsiadeshez adtak feleségül, a kitűnő ügyvédhez; ez az ember minden áldott nap, amint a lefekvés ideje elérkezik, fönnmarad éjszakára, úgy tesz, mintha előkészítené az ügyeit, és azzal az ürüggyel, hogy a rábízott pereken elmélkedik, tetteti magát, s mintha a védőbeszédét szerkesztené, csendesen mozgatja a két kezét, és folyton sustorog magában valamit.

Ugyan mi a csudának vett el egy egészségtől túlon-túl duzzadó lányt, holott feleségre nincs is szüksége? Talán azért, hogy az ügyeit közölje velem? Vagy hogy egész éjjel a törvényeket búj̈a vele? De bizony, ha törvénycsarnokká akarja változtatni a hálószobánkat, én - hiába vagyok fiatal házas - otthagyom a hitvesi ágyat, és külön alszom. És ha továbbra is a mások ügyei után kapkod, és csak a mi közös ügyünket hanyagolja el, majd találok én másik ügyvédet, aki az én ügyemet intézi!

Nemde érted, mit akarok mondani? Persze hogy érted, bár csak szűkszavúan írtam, de okos lány létedre ennyiből is minden egyebet megértesz. Gondold meg hát jól, mit kell tenned, hiszen nő vagy, s bizonyára együtt érzel a nővel, és ámbár szégyenkezésem miatt nem írtam egészen világosan, igyekezzél tőled telhetőleg enyhíteni szomorúságomat. Te unokatestvérem is vagy, te ütötted nyélbe ezt a házasságot is: hát ha az elején annyit fáradoztál a nászunkon, most zökkentsd helyre, amikor kátyúba jutott. Mert én fogom ugyan a farkast a fülénél fogva, de sokáig nem bírom már tartani; elereszteni meg veszélyes, nehogy ártatlan létemre ez a pörvesztő még bepöröljön!

A SZERELMES RABSZOLGALÁNY

EGYSZER egy rabszolgalány beleszeretett asszonyának a kedvesébe. Szerelme aközben kapott lángra, hogy mind a kettőnek kezére járt szerelmeskedésükben. Sokszor hallgatta, amint szerelmes szavakkal becézgették egymást, miközben őrt állt a közelükben, s vigyázott, hogy valaki váratlanul meg ne lepje őket. Látta a lányka ölelkezéseiket is, és szemén-fülén át szívébe surrant a fáklyás-nyilas Eros. Átkozta sorsát szegény leányka, hogy íme, szerelme is szolgaságra van kárhoztatva, hiszen nem szabad részt kérnie asszonya élvezetéből, nincs vele más közössége, mint hogy mind a ketten egyet szeretnek. Mit tehetett a lány? A szerelem találékonnyá tette. Mikor egy ízben hívó üzenettel ment a szeretőhöz, nem sokat hímezett-hámozott, hanem kereken így szólt hozzá:

- Ha azt akarod, te drága ember, hogy bűntársad maradjak, s továbbra is készségesen járjak kezedre... de mit szaporítom a szót? Mint afféle szakértő, már régen észrevehetted, mennyire kívánlak. Vajon elég csinosnak tartasz? Vajon, gyönyörű ember, tetszem-e néked? Hát mondd, megteszed? Ugye, megteszed, úgyis tudom.

Kedves és csinos volt a lányka. Nos az ifjú, se szó, se beszéd, azon nyomban kész örömmel teljesítette a szüzecske kívánságát: dúlta keble gömbölyű almáit, és csak úgy záporoztak csattanós csókjaik. Mert az asszonyok csókja lagymatag, a cifralányoké hamis, csak a szűz lányoké igazi, romlatlan-friss, mint az erkölcseik. Benne van ebben az édes-bágyadt küzdelem, a forrón ziháló szapora lélegzés, a folytonos elfulladás; szívük a torkukban kalapál, lelkük mintha fel akarna röppenni, s ha kezedet keblükön nyugtatod, érezheted a szívük vad zakatolását. Így élveztek ők.

De az asszony nesztelen-zajtalan odalopódzkodott, ügyesen rajtakapta őket a játszadozáson, s féltékenységében hajánál fogva rángatta ki a leánykát, aki jajgatva kiabált:

- Lelkemet nem dobta a sors testemmel együtt szolgaságra. Igenis, szerelmes vagyok: ez csak nem tilos? Csillapodjál, az istenekre kérlek; hiszen magad is szerelmes vagy, hát annál könnyebben megeshet a szíved egy másik szerelmesen. Ne alázd meg hát, asszonyom, a kettőnk szenvedélyes szerelmét, hiszen ha az enyémet meggyalázod, egyúttal, anélkül hogy gondolnál rá, a magadéval is ugyanazt teszed. Mert te is rabja vagy ennek, s bizony mind-ketten egyazon igában görnyedünk.

Így beszélt a lány. Az asszony pedig megfogta az ifjú kezét, s halkan így szólt hozzá:

- Olyan vagy, mint a siciliai: éretlenül csipkeded a szőlőt; letéped ezt a szegény kislányt, aki pedig még csókolni sem tud. Hiszen még szűz, nincs beavatva Aphrodite titkaiba, ízetlen az ölelése, fanyar a szeretkezése, és fogalma sincs az ágybéli huncutkodásokról. Egy magamfajta asszony ellenben alaposan ismeri a szeretkezés minden csínját-bínját, magát is és a szerelmesét is izgalmas gyönyörökbe csiklandozza. Az asszony csókol, a lány csókoltatja magát: ezt már tapasztalásból tudhatod. Ha netalántán megfeledkeztél volna róla, gyere csak, drágaságom, másodszorra vagy harmadszorra visszaédesedik szádba az én gyönyörűségeim íze.

JULIANUS

BÖLCS VIGASZTALÁS

ELÉRZÉKENYÜLTEN OLVASTAM leveledet, amelyben közölted velem feleséged halálhírét, és ecsetelted keserves fájdalmadat. Mert már magában véve is gyászos eset, hogy egy ilyen fiatal, erényes és férjének oly drága asszonyt időnek előtte elragad a halál, aki ezenfelül pompás gyermekek anyja volt - s mint fáklya, fényesen fellángolt, ám tüze hirtelen kilobbant -, de úgy érzem, hogy a téged magadat sújtó szenvedés éppen ily gyászos. Ugyanis a legkevésbé sem szolgáltál rá, drága barátom, Amerios, hogy ilyen fájdalmas megpróbáltatás érjen, holott oly kiváló szónok vagy, s nekem legjobban szeretett barátom!

Ha más valakinek kellene írnom ebben a tárgyban, sokkal több szót kellene vesztegetnem rá: hogy ez a csapás emberi dolog - hogy muszáj elviselnünk - hogy a túlzott keresgélésből nincs semmi hasznunk, és mindent fel kellene hoznom, amit csak alkalmas vigasztalásnak tartanék a fájdalom enyhítésére, olyasvalakinél, aki minderről sohasem hallott még semmit. Mivel azonban szégyelletesnek tartanám ahhoz a férfiúhoz - aki maga is alkalmas mások kioktatására - olyan buzdításokat intézni, amilyenekkel a tudatlanokat szoktuk észre téríteni és nevelni: én ezeket mind mellőzöm, és inkább mesét, helyesebben igaz történetet mondok el neked egy bölcsről; meglehet ugyan, hogy te már hallottad, de azt hiszem, hogy sokan még nem ismerik, s ha ezt az egyetlen búfelejtő orvosságot használod, fájdalmadra enyhülést találsz, éppúgy, mint Telemachos abban az italban, amelyet a monda szerint Helene nyújtott neki ugyanilyen szomorúságban.

Beszélik ugyanis, hogy az abderai Demokritos, miután sehogy sem tudta megvigasztalni Dareiost, akinek gyönyörű felesége meghalt, megígérte neki, hogy feltámasztja a feleségét, ha kezére ad három olyan dolgot, amivel végrehajthatja ezt a műveletet. Miután a király kijelentette, hogy kerül amibe kerül, mindent megkap, amire szüksége van, csak teljesítse ígéretét: a bölcs némi tétovázás után kijelentette, hogy mindene megvan ahhoz, hogy a műveletet végrehajtsa, csak egy valami hiányzik, de sejtelme sincs róla, hogy ezt hogyan kaphatná meg. Dareios azonban, egész Ázsia királya, bizonyára könnyen megszerezheti.

Mikor ez megkérdezte, hogy mi az a dolog, amit csak a király szerezhet meg, a hagyomány szerint Demokritos azt felelte, hogy „ha a felesége síremlékére felírja három olyan embernek a nevét, aki még soha senkit sem gyászolt: a feleségét azonnal feltámasztja, és megcsúfolja a halál törvényét". Dareios zavarba jött, és senki sem jutott eszébe, akit valami gyász ne ért volna; Demokritos szokása szerint elmosolyodott, és ezt mondta rá:

- Mért gyászolsz hát oly vigasztalhatatlanul, te oktalan ember, holott tudod, hogy eddig még nem volt a világon olyan ember, akit ne sújtott volna egyéni gyász?

Dareiosra, a barbár és műveletlen emberre - aki örömnek és fájdalomnak egyaránt játéklabdája volt - ráfért, hogy ezt végighallgassa, neked azonban, aki hellén vagy és az igazi műveltség hirdetője, a magad erejéből kell meggyógyulnod, máskülönben szégyene volna az értelemnek, hogy nem tudja meggyógyítani azt, amit az idő meggyógyít.

„KALLISTHENES”

NEKTANEBOS, A VARÁZSLÓ

MONDJÁK, hogy Egyiptom legelső bölcs uralkodói isteni vérből származtak, és kétségtelen, hogy valamennyi közt a legbölcsebb Nektanebos volt, hiszen puszta szavával elérte azt, amit mások csak háborúval érhettek volna el. Mert engedelmeskedtek neki az elemek, úgy, hogy ha háború kitörése fenyegetett, ő nem mozgósított hadsereget, nem használt hadigépeket, hanem elvonult a palota legbelsejébe, és a titkos királyi termekbe, ott elrejtőzött egyedül, és csak egy kis medencét vitt magával. Ezt megtöltötte kristálytiszta forrásvízzel, aztán viaszból hajót és ember alakú szobrocskákat formált, s ezeket beletette. Ez az egész elkezdett úszni, s úgy látszott, hogy az emberalakok is élnek és mozognak. Ébenfapálcát tartott a kezében, és varázsigékkel idézte az égi és alvilági isteneket, addig-addig, hogy fáradozásának meglett az eredménye: a kis hajó elsüllyedt a medencében; így történt, hogy mikor a viaszhajó a viaszemberkékkel együtt elsüllyedt, egyúttal valamennyi ellenség - ahányról csak hír érkezett - elmerült a tengerben. Így hosszú ideig zavartalanul élvezte hatalmát.

Egyszer aztán jelentették neki, hogy közös akarattal valamennyi nép összefogott ellene (indusok, arabok, phoinikiaiak, parthusok, asszírok, továbbá szkíták, alánok, sőt még a keleti barbár népek is). Ennek hallatára összecsapta két tenyerét, és harsányan elnevette magát.

Tehát szokásos varázsló mesterkedéséhez folyamodott, s mint mindig, most is elővette a medencét és egyéb szerszámait. A varázslásból azonban megtudta, hogy az ellenség legyőzi, és foglyul ejti, ha nem menekül. Erre leborotválta haját és szakállát, összeszedte minden kincsét, amije csak volt, és elhajózott Makedoniába. Ott fehér vászonruhát öltött, asztrológusnak adta ki magát, s mint egyiptomi próféta nagy sikerrel értékesítette tudományát.

Ez a Nektanebos tehát hamarosan olyan népszerűségre tett szert, hogy híre Olympias királynéhoz is eljutott. Mivel a férje, Philippos király éppen háborúskodott valahol, a királyné ehhez a férfiúhoz folyamodott tanácsért. Mikor belépett a királynéhoz, esze ágában sem volt felséges úrnőnek szólítani őt, hiszen eszébe jutott, hogy ő is felséges úr volt nemrégiben. De amint észrevette, milyen gyönyörű asszony a királyné, forró szerelemre gyulladt iránta. A királyné leültette, és így szólt hozzá:

- Te vagy Nektanebos, a tudós varázsló? Mondd meg hát, miféle tudománnyal tettél szert olyan nagy hírnévre, hogy mindig felismered az igazságot?

- Királyné - felelte erre a férfi -, az én jóstudományom igen sokágú, mert értenem és magyaráznom kell az álmokat és a csillagok jeleit, hiszen ezekben van a jóslás minden titka, de ezenkívül is sok minden van, amit fel kell használnunk a jövendőmondáshoz.

Amint ezt mondta, mereven a királyné arcára szegezte szemét, úgyhogy Olympias meg is kérdezte:

- Mért nézel rám oly mereven, ó, próféta?

- Azért - felelte a férfi -, mert eszembe jutott az a jóslat, amelyet Egyiptomban kaptam az istenektől, hogy meg kell látnom a királynét, s ez, lám, beteljesedett; továbbá, hogy nekem kell megjósolnom az igazat a királynénak. Ennélfogva kérdezz ki mindenről, amit csak tudni kívánsz.

És ezzel a keblébe nyúlt, és elővette azt a táblát, amelyet ennek a titkos tudománynak a beavatottjai varázstáblának neveznek: az arannyal és elefántcsonttal kirakott remekmívű tábla értéke vetekedett csodatevő erejével. Aztán elővette a hét csillagot is, valamint a horoszkópot, amelyen minden csillagképet más-más fém jelölt: a Jupitert megismerhette az ember az égszínkék kőről, a Napot a kristályról, a Holdat a gyémántról, a Marst a vérkőről, a Mercuriust a smaragdról; a Venus köve a zafír volt, a Saturnusé a kígyókő, maga a horoszkóp pedig hófehér márvány.

Olympias megcsodálta a csillagképeknek ezt a csodálatos változatosságát, közelebb húzódott Nektaneboshoz, kiküldött a teremből mindenkit, és így szólt:

- Kérlek, ó próféta, nézd meg Philippos horoszkópját s az enyémet is: mert széltében-hosszában beszélik, hogyha visszatér a háborúból, engem eltaszít, és másik nőt vesz feleségül.

Erre Nektanebos tüstént felállította a királyné horoszkópját, hogy megkeresse rajta azt, amire kíváncsi volt. Ennek végeztével így beszélt:

- Nem üres szóbeszéd az, amit hallottál, hanem a színtiszta igazság. Én azonban egyiptomi jóstudományommal segíthetek rajtad, s nem kell majd attól tartanod, hogy Philippos eltaszít. Amint én láttam, a sors úgy végzett felőled, hogy egyik istennel kell ölelkezned, akitől majd fiad születik, s ő bosszút áll mindenért, amit Philippos elkövetne tán ellened.

- És melyik istent kell majd ágyamba fogadnom? - kérdezte a királyné.

- Az egyiptomi Ammont - felelte a jós. - Ennélfogva ajánlom, hogy készülj fel erre a nász-éjszakára, ahogy már az asszonyok szoktak, és ahogy királynői méltóságodhoz illendő. De előbb még álmot látsz, és álmodban megjelenik majd az isten, akivel nászodat tartod.

- Ha meglátom ezt az álmot - mondta rá a királyné -, már nem jósnak foglak tekinteni, hanem istenként tisztellek majd.

Nektanebos, amint a királynétól távozott, összekeresett mindenféle növényt, amelynek altató erejét ismerte. Miután ezeket leszedte, és levüket kifacsarta, viaszból kis női testet formált; ráírta a királyné nevét, kis ágyat készített neki, belefektette a szobrocskát, s miután mécseseket gyújtott körülötte, ráöntötte a növények altató nedvét, és nagy erejű titkos varázsigéket mondott el fölötte; ennek pedig az lett az eredménye, hogy mindaz, amit mondott, a királynénak úgy rémlett, mintha valóban álmodta volna. Ugyanis látta magát az isten ölelő karjaiban, és az ölelkezés után hallotta, amint maga az isten közli vele, hogy méhében magzatot fogant, s annak idején majd fiat szül, aki bosszút áll mindenért.

Mikor az asszony felkelt ágyából, magához hívatta Nektanebost, és elmondta neki álmát. Ez pedig így beszélt:

- Ez az álom igaz, és hamarosan be is teljesül. Ezért készíttess nekem ágyat a hálószobád közelében, hogy ha esetleg hirtelen valami félelem támadna rád, azonnal segítségedre siethessek.

A királyné ezt meg is ígérte, és a mágusnak fülkét jelölt ki a saját hálószobája mellett, s egyúttal bőséges jutalmat ígért neki, ha valóban gyermeket fogan az istentől. A mágus pedig ezt mondta rá:

- Magának az istennek az érkezését előre jelzi neked az, ha este, mikor leülsz az ágyadra, látod, hogy sárkány kígyózik feléd. Amint megpillantod, azonnal add ki a parancsot, hogy mindenki távozzék a szobádból. Te pedig, miután királyi ágyadba feküdtél, fátyolozd el arcodat, s a fátyolon keresztül figyeld azt az arcot, amelyet álmodban láttál.

Másnap tehát kijelölik a mágusnak a fülkéjét, ő pedig előkészít mindent, ami mesterkedéséhez szükséges: finom gyapjas báránybőrt, kosszarvakkal, ébenfapálcát és hófehér palástot, és testét nagy szakértelemmel sárkánytestté formálja, - amely - mihelyt az este leszáll -, bekígyózik az asszonyhoz.

Amint a királyné megpillantotta a sárkányt, mindenkit azonnal kiparancsolt a szobából, ágyába feküdt, elfátyolozta fejét, és szeme szögletéből kíváncsian leste az annyira sóvárgott isten érkezését. Az isten pedig letette ébenfapálcáját; befeküdt az ágyba, és megtartotta nászát a királynéval. Miután ezt végrehajtotta, kezét az asszony hasára tette és megszólalt:

- Örvendezzél, asszony, mert teherbe estél tőlem, és fiat szülsz, aki megszerzi az egész világ uralmát.

Aztán magához vette az ébenfapálcáját és távozott.

Amint felvirradt a reggel, az asszony vidáman besietett Nektanebos fülkéjébe; ez pedig felriad álmából, s mintha semmiről sem tudna, megkérdi jövetelének okát. A királyné pedig így felel:

- Minden megtörtént, amit megígértél.

A mágus azt mondta rá, hogy ennek ő maga is kimondhatatlanul örül. Az asszony azonban újra megszólalt:

- Vajon kitüntet-e még többször is megjelenésével? Mert édes gyönyörűség volt nekem ez az isteni nász.

- Hallgass meg, ó, királyné - felelte erre a mágus. - Ennek az istennek én vagyok a prófétája, s ha újra együtt akarsz lenni vele, csak szólj nekem, s én majd úgy intézem, hogy minél sűrűbben eljöjjön hozzád.

A királyné odaadta a mágusnak a hálószobája kulcsát, s ezentúl sokkal kényelmesebb volt mindkettejüknek az isteni nász, amelyet annyira kívántak. A mágus elrejtette a kellékeit, és ezentúl annyiszor hálhatott Olympiasszal, ahányszor ez kívánta, mert szentül hitte, hogy Ammon istennel ölelkezik.

De Olympias, mikor már a hasa jócskán dagadozott, így szólt Nektaneboshoz:

- Vajon mi lesz velem, ó, próféta, s mit kell most tennem, ha Philippos hazaérkezik, s meglátja ezt a roppantul megdagadt hasamat?

- Ne félj - felelte a mágus -, majd segít a bajodon Ammon, hiszen ő az oka: majd álmában megmagyarázza Philipposnak, mi történt, s hogy ne haragudjék rád, hiszen tudja, hogy az istenek hatalmasabbak az embereknél.

Efféle hitegetésekkel Nektanebos az orránál fogva vezette Olympiast.

Nektanebos azonban tengeri sólymot varázsolt magának, és ezt utasította, hogy a legnagyobb titokban siessen Philipposhoz, s éjjel álmában mondja el neki minden üzenetét és utasítását. A királyt megrémítette az álom; magához hívatta az álomfejtőt, s így szólt:

- Álmomban láttam valamelyik istent, szépséges szép volt az arca, fehér a haja és szakálla, de kosszarvat viselt a fején; bement a feleségemhez, Olympiashoz, és szeretkezett vele, s miután ezt elkövette, még ezt is mondta neki: „Asszony, fiút fogantál tőlem, aki megoltalmaz téged, és dicsőségesen bosszút áll atyjáért.” Aztán úgy rémlett, hogy az asszony szemérmét papiruszhártyával letakarja, és lepecsételi az én arany pecsétgyűrűmmel: ebbe pedig a Nap képe volt belevésve és dárdával átvert oroszlánfej. Amikor ezt láttam, lecsapott egy sólyom, s úgy éreztem, hogy a szárnycsapásaival felébreszt álmomból. Vajon mi ez, és mit jelent?

- Ó, Philippos - felelte az álomfejtő -, az álmod igaz, s nem is lehet másképpen magyarázni, mint amit valóban jelent. Láttad, hogy az asszony szemérmét lepecsételik, ez igazolja a látomás hitelességét. A lepecsételés hitelesíti azt a tényt, hogy feleséged fogant, hiszen üres edényt nem szoktak lepecsételni. Hogy pedig papiruszhártyával, mivel ez a papirusz vagy hártya sehol másutt a világon nem terem meg, csak a mi földünkön, ez annyit jelent, hogy a királyné egyiptomi magtól termékenyült meg; mégpedig nem alacsonyrendű, hanem dicső, sőt királyi magtól, hiszen láttad az aranygyűrűt is: márpedig tudjuk, hogy ennél értékesebb fém nincs, mert az istenek képmását is aranyban imádjuk. De mivel a Nap vésetét mutató pecsét mellett ott volt a dárdával átdöfött oroszlánfej is, ez annyit jelent, hogy a születendő gyermek a távoli Keletet is meghódítja; mindent mer, mivelhogy ilyen az oroszlán természete; és mindezt erőszakkal és fegyverrel hajtja végre, hiszen a kettőt együtt láttad. Mivel pedig állításod szerint kosfejű, sőt ősz hajú istent láttál, az senki más, mint Ammon, Egyiptom istene.

Az álomfejtőnek ez a magyarázata Philippost akkor nemigen nyugtatta meg, mert szentül hitte, hogy a felesége embertől fogant.

A háború befejeződött, a király hazatért Makedoniába. Az asszony ennek hallatára még jobban remegett, de Nektanebos ott volt mellette és megnyugtatta. A király is biztosította bocsánatáról Olympiast, hiszen álma megerősítette abban, hogy az asszony nem bűnös, mert az istenek akarata ellen semmit sem tehetünk. A király tehát emberségesen bánt feleségével. Nektanebos láthatatlanul mindig ott lappangott mellettük, s többször fültanúja volt a király szemrehányásainak, hogy Olympias magzata nem istentől fogant. Erre a mágus megismételte a sárkányjelenést, majd sassá változott, mire Philippos belenyugodott, hogy isteni erők működnek Olympias körül, és ebből az utolsó jelenésből nyilvánvaló, hogy a gyermek apja vagy Ammon, a kos, vagy pedig Jupiter, a sas.

Nektanebos diadala tökéletes volt.

INDIA CSODÁI

(NAGY SÁNDOR LEVELE ARISTOTELESHEZ)

MÁJUS HAVÁBAN, miután legyőztük Darius perzsa királyt a Granicus nevű folyam mellett, leigáztuk azt az egész országot, és a keleti tartományaink élére a mi főembereinket állítottuk, és rengeteg kincset harácsoltunk össze, mint már előbbi levelemben is közöltem veled. De nehogy hiába szaporítsam a szót, nem mondom el újra a régi eseményeket, amelyek már ismeretesek.

Július vége felé megérkeztünk a Fasiace nevű tartományba, ott villámgyorsan legyőztük Porus királyt, és az ő kincseiből valamennyien meggazdagodtunk. De hogy egyszer s mindenkorra megörökítsem: helyesnek tartom megírni, milyen óriási volt a hadserege: a gyalogosokon kívül volt abban 14 800 kaszás harckocsi, és négyszáz elefánt, valamennyinek a hátán torony, rajta fegyveres harcosok; elfoglaltuk Porus városát is és a palotáját; ebben négyszáz aranyoszlop volt, arany oszlopfőkkel; a palota falait ujjnyi vastag aranylemezek borították; én nem egy helyen át is vágattam ezeket a lemezeket. Az oszlopok között aranylevelű aranyszőlő csüngött, a venyigék kristályból voltak, imitt-amott tüzes drágakövek és smaragdok voltak rajtuk; valamennyi terem gyöngy nevezetű drágakövekkel, igazgyöngyökkel és karbunkulusokkal volt kirakva. A királyi termek fehér elefántcsonttal voltak kirakva, mennyezetük ébenfából volt, vagyis abból a fekete fából, amely Indiában és Etiópiában tenyészik; a szobák

pedig ciprusfával voltak borítva. És a palotán kívül aranyszobrok sorakoztak, aranyplatánok, rajtuk mindenféle tarka tollú madarak, karmaik és csőrük csupa arany, a fülükön drágakövek és igazgyöngyök csüngtek. Rengeteg drágakő-, kristály- és aranyedényt találtunk ott, ezüstöt azonban keveset.

Miután mindent hatalmamba kerítettem, az a kívánságom támadt, hogy meglátogassam India belsejét; el is jutottam egész hadseregemmel együtt a Káspi Kapukhoz, s miközben megcsodáltam a földet, amely pompás volt, olyasmiket is láttam, amik utálatosak voltak a szememben. Mert azokon a helyeken mindenféle kígyók és vadállatok éltek, ott laktak a völgyekben, a mezőkön, az erdőkben és a hegyeken, és a bennszülöttek figyelmeztettek bennünket, hogy óvakodjunk a kígyóktól és a vadállatoktól. De én üldözőbe vettem Porus királyt, aki a csatából megfutamodott, hogy elfogjam, mielőtt kimenekülhetne a pusztaságokba, tehát felfogadtam százötven vezetőt, akik jól ismerték azt az utat. És augusztus havában gyalogoltunk az irgalmatlanul tűző napon és a homoksivatagban, és jutalmat ígértem azoknak, akik India ismeretlen tájain vittek, ha engem hadseregemmel együtt épségben elvezetnek Baktriába, ahol a Seres nevű nép tanyázik, ahol olyan fák tenyésznek, amelyeknek a levelei gyapjúból vannak, azokat a bennszülöttek leszedik, és ruhát készítenek belőle maguknak. Még a vezetőink is szedegettek maguknak ebből a gyapjúból. Mint utóbb megtudtam, a vezetőink olyan veszedelmes helyekre akartak bennünket csalogatni, ahol rengeteg a kígyó, a vadállat és a szörnyeteg.

Mikor erre rájöttem, szemrehányást tettem magamnak, hogy ennek én vagyok az oka, mert nem hallgattam barátaim tanácsaira és azokra a Káspi Kapuknál lakó emberekre, akik megmondták, hogy ne siessek nyakra-főre kiaknázni a győzelmet. Parancsot adtam katonáimnak, hogy fegyverkezzenek fel, mert attól tartottam, hogy az ellenség rajtunk üt, és elzsákmányolja tőlünk azt a rengeteg aranyat és drágakövet, amit katonáim magukkal cipeltek. Mert annyira megszedték már magukat, hogy az aranyat is alig bírták cipelni; ezenfelül maga a fegyverzetük is nagyon súlyos volt, mivel mind bevonattam arannyal, úgyhogy az egész hadsereg úgy ragyogott, mint a csillagos ég. Káprázatos csoda volt látni ezt a hadsereget, mert sem ragyogásukhoz, sem vitézségükhöz nem volt hozzámérhető semmi más hadsereg. Mikor szemléltem ezt az én jó szerencsémet, bizony ujjongtam az én remek ifjú seregemen. De nemegyszer megtörténik, hogy az embert, ha éppen örvend a szerencséjének, hamarosan utoléri a balsors: minket is nemsokára gyötörni kezdett a szomjúság. Mikor sehogy sem bírtuk tovább, egy Zefirus nevű katona vízre bukkant egy sziklamélyedésben, megtöltötte a csajkáját, és odahozta nekem, mert jobban szerette az én életemet, mint önmagát. Én erre összehívtam az egész hadsereget, és mindenki szeme láttára kiöntöttem a vizet a földre, hogy a katonák, ha látják, hogy én egymagam iszom, ne érezzenek még nagyobb szomjúságot. Megdicsértem Zefirusnak irányomban tanúsított jóságát, és bőségesen megajándékoztam. De ez a példaadás, amit a vízzel mutattam, új erőt adott a hadseregnek, és újra nekivágtunk az útnak.

Menetelés közben a sivatagban nem messzire folyamot vettem észre; a partján hatvan lábnyi magas nád nőtt, a nádszálak pedig fenyőfánál is vastagabbak voltak; ezekből fűrészelték a házépítéshez szükséges deszkalapokat. Ekkor én tábort ütöttem, mivel az emberek is, az állatok is kimondhatatlanul szenvedtek a szomjúságtól. És mikor megpróbáltam inni abból a vízből, olyan keserű volt, mint a hunyor, amit nadragulyának is neveznek, úgyhogy embernek-állatnak halálos veszedelem inni belőle. Jobban is aggódtam az állatokért, mint a magunk kínszenvedése miatt, mert az ember jobban elvisel mindenféle nyavalyát, mint az állatok. Volt velem ezer elefánt, ezek cipelték az aranyat; volt négyszáz kaszás harckocsi, mindegyik négylovas; és ezerkétszáz kétlovas kocsi; lovasunk volt húszezer, gyalogosunk kétszázötvenezer, és majdnem kétezer öszvér: ezek vitték a tábor holmiját és a nép holmiját is; kétezer teve, dromedár és ökör, ezek vitték a gabonát; ezenfelül az élelmezés céljaira

megszámlálhatatlanul sok ökör, tehén és birka. A lovak, az elefántok és az öszvérek jó része arany-kötőfékes volt.

És éppen a birkák tűrték legnehezebben a szörnyű szomjazást; maguk a katonák vagy a vasat nyalogatták, vagy olajat ittak, vagy pedig kínjukban arra vetemedtek, hogy megitták a saját vizeletüket. Ez nagyon aggasztott engem, és jobban nyugtalanított a népem sorsa, mint a magam halálos veszedelme. Kiadtam a parancsot, hogy az egész hadsereg fegyveresen kövessen, és kihirdettem, hogy akit fegyvertelenül találok, keményen megbüntetem. Ezen valamennyien elcsodálkoztak, hogy ugyan mért kell ilyen halálos-szomjasan fegyveresen menetelni, holott ellenségnek nyoma sincs. De én tudtam, hogy olyan földre kell jutnunk, amelyen csak úgy hemzsegnek a vadállatok és a kígyók.

Tehát tovább meneteltünk az említett folyam partján, amelynek olyan keserű volt a vize, és a nap nyolcadik órájában egy várhoz érkeztünk, amely a folyam egyik szigetén emelkedett, és éppen azokból a náddeszkákból épült, amelyekről az imént beszéltem. Láttunk néhány mezztelen indus embert, de ezek, ahogy megláttak bennünket, azonnal elrejtőztek. De én beszélni akartam velük, hogy mutassák meg, hol találunk vizet. Mivel azonban egy lélek sem mutatkozott, megparancsoltam, hogy lőjenek néhány nyilat a várra, hogy ha már jószántukból nem hajlandók előbújni, legalább ijedtükben bújjanak ki, ha észreveszik a nyilazást. De biz ők ijedtükben még jobban elbújtak. Ekkor én kétszáz könnyű fegyverzetű makedón katonát beküldtem a folyamba.

Már a negyedrészét átúszták a folyamnak, amikor új meglepetés ért bennünket: észrevettük, hogy a víz mélyéből vízilovak bukkannak fel, hatalmasabbak, mint az elefántok. Víziló a nevük, s félig emberek, félig lovak. Szemünk láttára, keserves jajgatásunk közben, felfalták azokat a makedónokat, akiket előre küldtünk, hogy átússzák a folyamot. Én nagyon megharagudtam azokra, akik ilyen helyre vezettek bennünket, százat közülük beledobattam a folyamba. Erre egymás után előbújtak a vízilovak, mint a hangyák, és felfalták őket. De hogy éjjel esetleg ne keveredjünk harcba ezekkel a vízilovakkal, innen tovább indultunk.

Mikor aztán elérkezett a nap tizenegyedik órája, a folyam közepén láttunk embereket, akik nádból faragott kerek csónakokban hajókáztak. Megkérdeztük őket, hogy hol találhatnánk édesvizet. Ők a saját nyelvükön azt felelték, hogy pompás édesvizű tóra kell bukkannunk ott, ahová majd az útmutatóink vezetnek. Egész éjjel meneteltünk, a szomjúságtól kimerülten, és annál keservesebben, mivel mindenki teljes fegyverzetben volt. De más baj is ért bennünket: oroszlánok, medvék, párducok, tigrisek rohantak meg, és egész éjjel viaskodtunk velük. Másnap, körülbelül a nyolcadik óra táján, holtfáradtan megérkeztünk ahhoz a bizonyos tóhoz. Mikor ittam az édesvízből, nagy öröm töltött el, és ivott belőle az egész hadsereg is, az állatok is mind. Azután 3000 lépés hosszú és 3000 lépés széles tábort építettem, majd kivágattam az erdőt, amely körbe-körbe kígyózott a tó fölött; a tó területe pedig egy mérföldnyi lehetett. Akkor aztán az elefántokat a tábor közepére helyeztük el, hogy maga a hadsereg kényelmesen letanyázhasson, ha esetleg éjjel valami meglepetés érne. Akkor 1500 fáklyát gyújtattam, mert a kivágott erdőből bőségesen szereztünk fát.

Mikor a trombita elharsogta a tizenegy órát, evéshez ültem, és megvacsoráztattam a katonáimat is; kereken 2000 aranymécsest gyújtottunk meg. Amint felragyogott a holdvilág, azonnal megjelentek a skorpiók, hogy a tó vizéből igyanak; utánuk jöttek a nagyobb vadállatok és a kígyók, valamennyi más-más színű: vörösek, feketék, fehérek, voltak arany-színűek is; a sziszegésüktől csak úgy visszhangzott a föld; bizony nagyon megrémítettek bennünket.

A táborhely arcvonalát rendben kirakattam a pajzsokkal, magunk pedig hosszú dárdáinkkal kezünkben fogadtuk a kígyókat, amelyek ránk támadtak; jó néhányat agyonvertünk közülük, és hosszú ideig viaskodtunk velük. S miután ezek a kígyók ittak a vízből, elkotródtak, mi pedig nagyon megörültünk ennek. Éppen az éjszaka harmadik órája volt, s már-már reménykedtünk, hogy lepihenhetünk, és ekkor, íme, más kígyók érkeztek, tarajos fejűek, oszlopnál is vastagabbak, ezek ugyanis a környező hegyekből bújtak elő, és ugyancsak a vízhez jöttek. Nyakukat felmeresztették, szájuk nyitva volt, szemükben méreg szikrázott, halálos volt a leheletük is. Több mint egy óra hosszat viaskodtunk velük az éjszakában; megölték harminc szolgánkat és húsz katonánkat. Buzdítottam a makedonokat, hogy ebben a szörnyű veszedelemben meg ne törjön a vitézségük. Miután a kígyók eltávoztak, jöttek a rákok; keményebb volt a hátuk, mint a krokodilusoké; hiába lövöldöztünk rájuk, dárdáink nem fúródtak be a hátukba; de azért sokat elpusztítottunk közülük tűzzel, a többi pedig belemenekült a tóba.

Már elérkezett az ötödik őrváltás ideje, és végre szerettünk volna lepihenni; de ekkor megjelentek a fehér oroszlánok, bikáknál is nagyobbak; éktelen bömbölés közben rázták a sörényüket, és ránk támadtak; mi nekik feszítettük a vadászgerelyeinket, és megdöglöttek. Ez a sokféle csapás nagy zűrzavart okozott a táborhelyünkön. Ezek után mindenféle színű óriásdisznók rohantak ránk, bizony ezekkel is megharcoltunk. Utánuk denevérek következtek, a galamboknál nagyobbak; olyan foguk volt, mint az embereknek, belemartak az arcunkba, néhány katonánkat meg is sebesítették.

Eközben más vadállat jelent meg, hatalmasabb az elefántnál; három hegyes szarva volt a homlokán; indiai nyelven úgy hívják, hogy „agyaróriás”; lóhoz hasonlított, s fekete volt a feje. Mielőtt ivott volna a vízből, hirtelen meglátta a táborhelyet, és megtámadott bennünket. Kivezényeltem a makedonokat, hogy szálljanak szembe vele. A vadállat huszonnégyet megölt közülük, ötvenkettőt pedig megtaposott; végül mégis megöltük. Azután besurrantak a táborba a rókáknál is nagyobb cickányok; ahány állatunkat megmarták, valamennyi nyomban megdöglött; de az embereknek nem ártott annyira a harapásuk, hogy belehaltak volna. Hajnaltájt keselyűféle madarak érkeztek; vörhenyeges volt a színük, a lábaik és a csőrük fekete; bennünket nem bántottak; de ellepték az egész tópartot, és a vízből kiráncigálták a halakat és az angolnákat és megették; minket nem támadtak meg, mi sem őket. Én éktelenül megharagudtam a kalauzainkra, akik ilyen átkozott vidékre vezettek bennünket; összetörettük a lábszárcsontjaikat, hogy elevenen falják fel őket a kígyók; s a kezeiket is levágattuk, hogy gazságukért elvegyék méltó büntetésüket.

Azután beszédet intéztem katonáimhoz, hogy maradjanak vitézek, és ne csüggedjenek el asszonyok módjára a balsorsban. Trombitaharsogás közben felszedtük a tábort, mert a barbárok és az indusok összeverődtek, és abban sántikáltak, hogy megint megtámadjanak bennünket. De az én katonáim vitézségét megedzette az eddigi sok győzelem és jó szerencse. Elhagytuk a veszedelmes vidéket, és már helyes irányban meneteltünk; a vidék telides-tele volt arannyal és egyéb kincsekkel; a bennszülöttek is szívesen fogadtak bennünket. Ottan tanyáztunk húsz napig, hogy a hadsereg kipihenje magát, és utána hét nap alatt megérkeztünk arra a helyre, ahol Porus táborozott azelőtt egész seregével, mielőtt csatát vívtunk volna vele.

Szeretett volna megismerkedni velem, és kérdezgette a katonáimat: hol vagyok, és mit csinálok? A katonáim így feleltek neki: „Nem tudjuk, mit csinál Sándor.” És jelentették nekem, mit kérdezett tőlük Porus. Mikor ezt meghallottam, levetettem királyi ruháimat, közkatonának öltöztem, és úgy tettem, mintha a várba mennék, bort és húst vásárolni; mikor Porus meglátott, magához hívott, és megkérdezte, mit csinál Sándor, és hány éves. Ekkor én hazugságra vetemedtem, és ezt füllentettem: „A koráról annyit tudok, hogy öreg, és az öregek

szokása szerint talán épp a tűzhely mellett üldögél." Ennek módfelett megörült, hogy öreg emberrel kell majd csatáznia, holott ő maga fiatal: elöntötte az önérzet, és így felelt: „Hát akkor mért nem látja be, hogy öreg, és mért akar a fiatallal harcolni?" Erre én megint megszólaltam: „Hogy mit csinál Sándor, nem tudom, mivel én csak az egyik makedon katonának a pásztora vagyok." Erre levelet nyomott a kezembe, hogy adjam át Sándor királynak; a levél tele volt fenyegetőzéssel; megígérte, hogy utána illendőképpen megjutalmaz. Megesküdtem neki ezekkel a szavakkal: „Bizonyosra veheted, hogy leveled Sándor kezébe kerül." Haladéktalanul visszatértem a táborba, mindenekelőtt elolvastam a levelet, és miután végigolvastam, jóízűn elnevettem magam, és a levél másolatát elküldtem neked, tanáromnak, és anyámnak, és testvéreimnek, hogy megcsodálják, milyen elbizakodott és szemtelen ez a barbár.

Aztán csatáztam az indusokkal, és legyőztem őket, amint akartam is, és meghódítottam Porus király országait, azután pedig valamennyit visszaadtam neki. Mikor látta, hogy visszaadtam neki a méltóságát, megmutatta a kincseit, amelyekről még nem tudtam, és ezekből gazdaggá tettem magamat is, kísérőimet is, egész hadseregemet is. Erre Porus király, aki azelőtt ellenségük volt a makedonoknak, most barátjuk lett, és elvezetett engem oda, ahol az aranyszobrok voltak, amelyeket ott állíttatott Bacchus és Hercules, akik a pogányok istenei voltak. Mikor érdeklődtem, hogy vajon öntött szobrok-e ezek, valamennyit megfúratta, s mikor meggyőződtem róla, hogy belül csakugyan üresek, átlyuggattattam valamennyit és megtöltettem arannyal. Miután innen távoztam, már nem találtam semmi érdekeset, csak puszta mezőket láttunk és erdőket, és az Óceán partján hegyeket; állítólag ott tanyáznak az elefántok és a kígyók. Mégis elmentem egészen az Óceánig, hátha körülhajózhatnám a földkerekségét az Óceánon, de mivel a bennszülöttek azt mondták, hogy arrafelé csak sötét vidékek vannak, és sem Bacchus, sem Hercules nem merészelt elmenni arra a tájékra, úgy döntöttem, hogy körüljárom India nyugati felét, s ne legyen egyetlen része sem, amelyet nem ismernék, és Porus sehol se rejthesse el előlem birodalma kincseit.

Kiszáradt mocsárra bukkantunk, amelyet egészen benőtt a nád; mikor át akartunk vágni ezen, újfajta vadállat bukkant ki belőle; a háta olyan volt, mint a fűrész, az állat maga mint a víziló; a melle mint a krokodilusé, a fogai pedig irtózatosak. Azonnal megölte két katonánkat. Lándzsáinkkal sehogy sem bírtuk leszúrni, végül csak vaskalapácsokkal sikerült agyonvernünk.

Nem győztünk álmélkodni ezen az újfajta vadállaton, amelyet most láttunk, s így értünk el végre India legszélső erdőségébe. Hat mérföld hosszú és két mérföld széles tábort vertünk a Buemar folyó közepe táján. A nap tizenegyedik órája volt már, és éppen neki akartunk látni az étkezésnek, amikor rohanvást odaért hozzánk egy pásztor, s néhány ember, aki fát cipelt; ezek jelentették nekünk, hogy az erdőségből rengeteg elefánt rohan felénk. Thessaliai lovasaimnak megparancsoltam, hogy szálljanak lóra, vegyenek maguk mellé disznókat, és rohanjanak az elefántok elébe, mert jól tudtam, hogy a malacvisítástól irtóznak az elefántok. Aztán utánuk küldtem a fegyveres lovasokat és mind a trombitásokat; a gyalogosokat egytől egyig a táborba rendeltem. Amint Porus királlyal és az egész lovassággal előre vágtattunk, megláttuk az elefántcsordát; az agyaraikat, amelyek fogak helyett vannak a szájukban, felénk meresztették, hátuk pedig fekete, fehér és vörös volt. Porus király azt mondta, hogy ha szüntelenül visítoznak a malacok, amelyeket a lovasok magukkal hoztak, könnyű szerrel leverhetjük az elefántokat; és ez így is történt. Mert amint az elefántok meghallották a trombitaharsogást és a malacvisítást, futásnak eredtek. Lovas katonáink üldözőbe vették őket, átvágták az inaikat, kilencszáznyolcvanat megöltek közülük, kiszedték az agyaraikat és a szarvaikat, és így tértek vissza a táborhelyre. Ekkor megparancsoltam, hogy húzzanak megerősített árkot a tábor körül, nehogy éjjel visszatérjenek az elefántok vagy egyéb vadállatok, és kárt tegyenek bennünk. Az éjszakánk nyugodt volt, napkeltéig valamennyien mélyen aludtunk.

Másnap megindultunk India egyéb vidékei felé. Amint meneteltünk, nyílt mezőre értünk, és ott meztelen férfiakat és nőket láttunk, tetőtől talpig szőrösek voltak, mint az állatok; magasságuk kilenc láb; úgy élnek, hogy a folyókban vagy a földben laknak. Amint megközelítettük őket, azonnal lemerültek a folyóba; azután eljutottunk abba az erdőségbe, amely tele van cinocefalusokkal; meg akartak támadni bennünket, de mi nyilainkkal megszalasztottuk őket. Cinocefalusoknak nevezik a kutyafejű embereket. Amikor kijutottunk a sivatagi területekre, az indusok, akik kísértek, azt mondták nekünk, hogy ezeken a vidékeken már nincs semmi olyan érdekesség, amit meg kellene néznünk.

Ezek után visszafordultunk Fasiacébe, ahonnan elindultunk. Parancsot adtam, hogy ettől a helytől tizenkét mérföldnyi hosszúságban nyújtsák ki a táborhelyet, hogy közel legyünk a vízhez. Már a sátrakat mind felállítottuk, és sorjában égtek a tábortüzek, amikor hirtelen olyan borzalmas erejű szélvihar támadt, hogy a sátrakat mind feldöntötte, s maguk az állatok is sokat szenvedtek, mert a tábortüzek szikrái és tűzcsóvái csak úgy záporzottak a hátukon, és felgyújtották őket. Ekkor bátorítottam katonáimat, és felvilágosítottam őket, hogy a viharnak nem az istenek haragja az oka, hanem az, hogy éppen most van a napéjegyenlőség ideje. Összeszedtünk mindent, amit a szélvihar szétszórt, aztán eljutottunk egy völgybe, és ottan ütöttünk tábort. Miután mindent rendbe hoztunk, parancsot adtam, hogy a katonák valamennyien lássanak hozzá az evéshez, mert a szél ereje már csökkent, a hideg pedig egyre fokozódott. Havazni is kezdett - s a hópelyhek akkorák voltak, mint a gyapot termése. Én azonban attól tartottam, hogy a táborhelyen a hó nagyon magasra halmozódik, tehát megparancsoltam a katonáknak, hogy tapossák le a havat; jó segítségünkre volt az is, hogy égtek a tábortüzeink, bár a hó jó néhányat kioltott. Egyetlen dolog mentett meg bennünket: az, hogy zuhogni kezdett az eső, úgyhogy a hó elolvadt. De rögtön utána haragos-fekete felhő tornyosult fölénk, s láttuk, hogy az égről lángoló fellegek hullanak, mint holmi fáklyák, úgyhogy tüzükben az istenek haragja sújt bennünket, én pedig ember létemre szerettem volna eltűnni, mint ahogy Bacchus és Hercules eltűnt; katonáimnak pedig azt parancsoltam, hogy rongyos ruhákkal fojtsák el a tüzeket, amelyek az egész mezőn lángoltak. Közben imádságunkra az ég újra kiderült; és minden tábortüzet újra meggyújtattunk; fölöttünk sötét fellegek úsztak, és három napig nem is láttuk a ragyogó napot, mert állandóan felhők lógtak felettünk. Eltemettük ott azt az ötszáz katonát, akik a hóba fulladtak, és távoztunk is arról a helyről.

Ezek után láttunk egy barlangot, amelyben Bacchus feküdt. Azt mondták nekünk, hogy aki abba a barlangba belép, harmadnapra meghal. Ekkor elvetemült gonosztevőket küldtünk be oda, és kiderült, hogy amit hallottunk, igaz. Ekkor könyörögtem az istenekhez, hogy engem, aki az egész világ királya vagyok, engedjenek győzelmesen visszatérni Makedoniába édesanyámhoz, Olympiashoz. De ebben a dologban eredménytelenül kíváncsiskodtam. Végül megkérdeztem a kíséretemben levő indusokat, van-e még valami csodálatos dolog, amit meg kellene néznünk. Valamennyien azt mondták, hogy nincsen semmi megtekintésre érdemes érdekesség sem. Tehát útra keltem, hogy visszatérjünk Fasiacébe.

Ekkor két öreggel találkoztunk; megkérdeztük őket, vajon tudnak-e olyan érdekességről, amit meg kellene tekintenünk. Azt felelték, hogy tudnak valami csodálatos dologról, amit meg is mutatnak nekünk; hanem hosszú az út odáig, legalább tíznapi járóföld, végeláthatatlan terület, mindenütt sok a víz, és a vidék tele van kígyókkal. Barátságosan megkérdeztem aztán ezeket az öregeket: „Mi az a kiváló és nagyszerű dolog, amit meg akartok mutatni nekünk?” Az egyik diadallal felelte nekem: „Király, látsz majd két fát: az egyik a Nap, a másik a Hold fája; a Nap fája indus nyelven beszél, a Hold fája pedig görög nyelven; ezektől megtudhatod, hogy mi jó és mi rossz érhet majd életedben.” Mikor ezt a hihetetlen dolgot hallottam, arra gondoltam, hogy tréfából beszélnek ilyesmiket. Összeszidtam és megvesszőztettem őket, és

rájuk szóltam: „Azért jutott el dicsőségem híre kelettől nyugatig, hogy efféle öregek csúfot űzzenek belőlem?” De az öregek váltig esküdöztek, hogy egyetlen szavuk sem hazugság, hanem minden színigaz, amit beszélnek. Barátaim és kísérőim kérleltek, hogy semmiképpen se mulasszuk el ennek a dolognak a megtekintését. Magam mellé vettem harmincezer lovast, a hadsereg többi részét pedig, néhány tiszttel, Porus királlyal és a dús zsákmánnyal együtt elindítottam Fasiacébe.

Mi magunk a válogatott fiatal harcosokkal elindultunk az említett öregek után, akik végeérhetetlen és fárasztó területeken át vezettek bennünket addig a helyig, ahol azok a fák voltak. Sok kígyót és vadállatot láttunk, de ezekről nem írok neked, mert indus nyelven nevezték őket. Mikor odaértünk arra a helyre, ahová az öregek vezettek bennünket, állatbőrbe öltözött nőket és férfiakat pillantottunk meg; megkérdeztük tőlük, hogy kicsodák: azt felelték, hogy ők indusok. Mikor arra a helyre értünk, ahol a fák voltak, tágas tisztást láttunk magunk előtt; igen sok volt ott a tömjénfa és a balzsamfa, mert ott keletkezett az erdő, ahol ezek kinőttek, és az odavalósi emberek ezeknek a termését szokták enni. Végül tehát beléptünk az említett szent helyre, és megláttuk annak elöljáróját: fekete volt a teste, fogai kutyafogak, fülei lyukasak, és drágaköves függők csüngtek belőlük. Köszöntött engem, és megkérdezte, hogy miért jöttem ide. Én így feleltem: „Azért jöttem, hogy meglássam a Nap és a Hold szent fáját.” A barbár ezt felelte nekem: „Ha tiszta vagy mindennemű férfi- és női paráználkodástól, beléphetsz erre a szent helyre.” Velem volt háromszáz barátom. A főpap azt követelte, hogy vessük le gyűrűinket, ruháinkat, és cipőinket. Mi engedelmeskedtünk, és teljesítettük kívánságát. Épp a nap tizenegyedik órája volt, és a főpap arra várt, hogy lenyugodjék a Nap; mert azt mondta, hogy akkor majd beszél, és választ adhat a fa. Azt is mondta a Hold fájáról, hogy ha a Hold felragyog, akkor válaszolhat. Én azonban úgy éreztem, hogy ez inkább hazugság, mint igazság.

Bejártuk aztán az erdőt, amelyet a nagyobb épület falai körülzártak, és láttuk, hogy a fák ágaiból bőségesen csurog a balzsam; ekkor én és társaim lefejtettük a fák kérgét, mert pompás volt az illatuk. Az erdő közepén a ciprusokhoz hasonló fák voltak, mindegyik száz láb magas. Megcsodáltam a magasságukat, és azt mondtam, hogy nyilván a sok esőtől nőttek ily magasra, de a pap azt mondta rá, hogy ezen a vidéken soha sincs eső; erre a területre sem vadállat, sem madár, sem kígyó sohasem merészkedik be, mert ezt az indusok elődei ősidők óta a Napnak és a Holdnak szentelték. Áldozatot akartam bemutatni, de a pap nem engedte meg, azt mondta, hogy ezen a helyen nem szabad sem tömjént égetni, sem állatot leölni. Viszont azt parancsolta, hogy csókoljam meg a fákat, és kérjem a Napot és a Holdat, hogy igaz feleletet adjanak nekem. Megkérdeztem a papot, vajon indiai vagy görög nyelven felelnek-e majd nekünk a fák? Ezt felelte: „Indiai nyelven is, görög nyelven is. De a Nap fája előbb indiai nyelven hirdeti a jövőt, a Hold fája pedig előbb görög nyelven beszél, aztán indiai nyelven fejezi be.”

Ezek után láttuk, hogy a Nap sugarai felfénylenek a fák csúcsain, és a pap megszólalt: „Tekintsetek fel oda, és ha valaki kérdezni akar valamit, gondolja el magában, de ne mondja ki hangosan.” Ekkor gondosan vizsgálódni kezdtünk: vajon a fák ágai között nincs-e harkály vagy papagáj, mert ezek majdnem emberi hangon szoktak beszélni. Mikor a faágak közt semmiféle csalafintaságot sem vettünk észre, azt gondoltam magamban, hogy vajon visszatérhetek-e győzelmesen hazámba, anyámhoz, Olympiashoz, és drága testvéreimhez, amikor a fa egyszerre megszólalt indiai nyelven: „Ha már megkérdezted a nevemet, Sándor, megmondom: ura leszel az egész világnak, de élve nem jutsz vissza a hazádba, mert a sorsod így végzett felőled.” Mivel én nem tudtam akkor, melyik fa ez, megkértem az indusokat, akiket magammal hoztam, hogy magyarázzák meg nekem ezeket a szavakat. Azt felelték, hogy ez a Nap fája. A barátaim erre jajveszékelni kezdtek a fa válasza miatt: velem volt

tudniillik három leghívebb barátom, Perdiccas, Kliton és Philotas; ezért nem féltem senkitől sem, de nem is volt rá ok, hogy féljek olyan helyen, ahol senkit sem volt szabad meggyilkolni.

Tovább mentünk tehát innen, és az esti órákban elindultunk, hogy megkérdezzük a Hold fáját; csakhogy a Hold nem mutatkozott. Aztán mégis bementünk a szent helyre, és mikor ott álltunk a Hold fája előtt, bemutattuk hódolatunkat, és én megkérdeztem, hogy hol ér majd a halál. Mikor a holdfény felragyogott a fa csúcsán, maga a fa felelt, és ezt mondta nekem görög nyelven: „Sándor, teljes-tökéletes már az életed, ám ennek az évnek május hónapjában meghalsz Babilonban, és éppen az árul el, akitől a legkevésbé vártad volna." Erre én jajgatni kezdtem, barátaim pedig sírva fakadtak. Nekem azonban eszembe sem jutott, hogy ők áskálódhassanak ellenem, hiszen mind kész lett volna az életét adni értem. Távoztunk a szent helyről; az én lelkem nagyon szomorú volt, és enni sem akartam. Barátaim kérleltek, hogy ne emésszem magam, és ne sanyargassam testemet éhezéssel; erre fanyalogva ettem valami keveset, és lepihentem ott a szent helyen, hogy ott legyek abban a pillanatban, amikor felkel a Nap.

Másnap kora hajnalban felkeltem, és barátaimat is felébresztettem. A pap prémekbe burkolózva feküdt még, mellette ébenfa asztalon nagy tömjéngombócok hevertek, amelyek a vacsorájából maradtak meg, és kés is volt mellettük, hiszen érc, és vas és ólom és ezüst és arany bőségesen volt náluk. Balzsamot és tömjént esznek, és vizet isznak rá, a közeli hegyen fakadó forrásból. Felkeltettük a papot, és harmadízben is bementünk, hogy feltegyük a kérdéseket a fának.

„Mondd meg nekem, szentséges fa, kinek a kezei gyilkolnak meg majd engem, és milyen halállal hal meg anyám és nővéreim?" A fa így felelt görögül: „Ha megmondom neked, hogy ki gyilkol meg, te meggyilkolod őt, és máris megváltozik az, amit a végzet rendelt felőled, és megharagszik rám a három nővér, vagyis Clotho, Lachesis, Atropos, azért, mert meghiúsítottam az ő végzésüket. Elég az hozzá, hogy egy év és nyolc hónap múlva halsz meg Babilonban, nem fegyver által, amint gondolod, hanem méreg által. Anyád gyalázatos halállal pusztul el, és nem részesül temetésben, hanem a madarak, mondjuk: a keselyűk és a vadállatok lakmározzák fel; nővéreid vígan élik majd világukat, te pedig hamarosan a világ ura leszel. Most pedig ne faggass bennünket tovább, távozz a mi szent helyünkről, és térj vissza Fasiacébe Porushoz." De még a pap is figyelmeztetett bennünket, hogy távozzunk, mert azt mondta, hogy a mi siránkozásunk és jajveszékelésünk miatt megharagszanak. Ekkor én szózatot intéztem hadseregemhez, és közöltem, hogy visszamegyünk Fasiacébe Porushoz; azoknak a katonáimnak, akik kíséretemben voltak, meghagytam, hogy egy szót se szóljanak arról, milyen kérdéseket tettem fel a sorsomra vonatkozólag, és az én kedvemért tartsák titokban mindazt, amit hallottak.

Aztán eljutottunk a Jordán völgyébe, ahol olyan kígyók voltak, amelyeknek a nyakán smaragd nevezetű drágakő díszlik. Ezek a kígyók nem tűrik, hogy bárki is birtokába vegye a völgyet; fehérborsot és mézgyantát esznek, és minden évben harcra kelnek egymással, és ebben a harcban sokan meghalnak. Innen néhány darab gyönyörű smaragdot hoztunk magunkkal. Ezek után ezer veszedelem közben igen félelmetes vidékre érkeztünk; itt olyan vadállatok voltak, amelyek disznófejűek, oroszlánfarkuk és hat láb széles két-két patájuk volt: ezekkel sebesítették meg katonáinkat. Voltak a soraikban griffek is; olyan volt a csőrük, mint a sasnak; ezek hihetetlenül sebesen hasítottak bele egymás után katonáink arcába. Mi nyilakkal és dorongokkal védekeztünk ellenük. Ebben a harcban kétszáznyolc katonát veszítettem.

Ezután olyan folyóhoz értünk, amely az Óceánba torkollott; harmadfél mérföldnyi széles volt; a partján nád tenyészett; egy-egy nádszál olyan magas és vastag volt, hogy harminc katona is alig bírt el egyet. Ezen a helyen sok elefánt tanyázott, de ezek - nem tudom miért, miért nem -

semmi bajt nem okoztak nekünk. A nádakból hajókat ácsoltunk, és ezen a helyen átkeltünk a folyón. A túlsó parton olyan emberekre bukkantunk, akik bálnabőr-ruhát viseltek; megajándékoztak bennünket fehér és bíborszínű szivacsokkal és tengeri kagylókkal, amelyekbe két-három pint folyadék belefért. Kaptunk tőlük tengeri borjú, azaz fóka bőréből készült ruhákat, és olyan csigahéjakat, amelyekbe egy iccényi folyadék belefért. Aztán megkínáltak bennünket a folyóból kihalászott férgekkel: vastagabbak voltak, mint az ember dereka, és mindenféle halnál jobb ízűek. Vörös gombát is adtak. Megkínáltak angolnával is, mindegyik legalább kétszázötven fontnyi volt, s azt mondták, hogy ezeknél nehezebbek is vannak az Óceánban, amely csak harminchárom mérföldnyire van tőlünk. Feltálaltak nekünk még úgynevezett szent halakat: százötven font súlyú volt mindegyik. A folyóban éltek hosszú hajú nők; mikor látták, hogy idegen emberek úszkálnak a folyóban, megragadták őket, és vagy belefojtották a vízbe, vagy bevonszolták őket a nád közé, és rettentő haragjukban vagy megölték őket, vagy pedig - mivel igen csinosak voltak valamennyien - kényszerítették őket, hogy szeretkezzenek velük, mindaddig, amíg csak bele nem haltak. Kettőt elfogtunk közülük: fehérek voltak, mint a hó, és hosszú hajuk az egész hátukat betakarta.

A Ganges folyamban olyasmiket láttunk, amiktől mindenkinek elállna szeme-szája, ha elmondanánk. De nem mondhatom el, mert ez babonás dolog, és ezért nem is írok nektek róla. Aztán beértünk abba a várba, amelyben az indusok laknak, és ott igen értékes tanácsokkal láttak el azok az öregek, akik visszahívtak bennünket, és a Káspi Kapukon át elvezettek Fasiacébe Porus királyhoz. Nem akartuk végighallgatni az öregek figyelmeztetéseit, mert azt hittük, hogy cselből adnak nekünk tanácsot. A déli szél irányában mentünk tovább, és olyan helyre értünk, ahol furcsa vadállatok élnek: fejükből fűrészes csontok merednek ki, olyan élesek, mint a kard; ezekkel támadták meg katonáinkat, és soknak a pajzsát keresztüldöfték; nyolcezer-négyszázötvenet megöltek közülük.

Végül keserves küszködés árán és ezer veszedelem közben megérkeztünk Porus királyhoz. Itt aztán meghagytam Alcon nevű katonámnak, akit kineveztem Persis kormányzójának, hogy Babiloniában és Persisben állíttassa fel aranyból öntött szobraimat - mindegyik huszonöt láb magas legyen -, és ezekre írassa fel minden tetteimet; és hogy India legszélső vidékén, ahol száz szobrot állítottak Bacchus és Hercules tiszteletére, ugyancsak állíttasson Alcon az én tiszteletemre öt aranyszobrot, mindegyik legyen tíz láb magas.

Most pedig, drága mesterem, miután bámulattal adóztunk azoknak a csodáknak, amelyek elképesztik majd az eljövendő századokat, és vitézségemről új és örökkévaló bizonyságot tettem, hogy a késő századokban is fennmaradjon dicső hírem-nevem, mesterem, ismerd meg mindebből gondosságomat, és tehetségemet és lelkes buzgóságomat.

Itt végződik Sándornak, a nagy makedón királynak levele mesteréhez, Aristoteleshez.

APOLLONIUS
TYRUSI KIRÁLY REGÉNYE

APOLLONIUS KALANDJAI

ANTIOCHIA VÁROSÁBAN valamikor Antiochus király uralkodott. Felesége már meghalt, de maradt utána egy gyönyörűséges szép leányka: a természet remekműve. Amint eladó sorba került, szépségének a híre egyre növekedett, úgyhogy a kérők csak úgy rajzottak körülötte, és versengtek érte nyakra-főre. Miközben azonban apja fontolgatta, melyik a legkülönb, melyikhez adja a lányát feleségül, szennyes gerjedelem lángja lobbant benne, úgyhogy belebolondult a saját lányába, és kezdte jobban szeretgetni, mint ahogy atyához illett volna. Miközben szenvedélyével küszködött, és fájdalma ellen harcolt, szégyenérzete egyelőre legyűrte szerelmét.

Egy napon hajnalban felserkent, és berontott leánya hálószobájába; szolgáinak megparancsolta, hogy csak távolabbról kövessék, mintha bizalmas megbeszélése volna leányával. S mivel a tüzes vágy ösztökélte, letépte leánya szüzességi övét, s miután a bűnt elkövette, távozott. Ha már az elvetemült apa merénylete beszennyezte, ő maga szerette volna titokban tartani, de a padlóra vércseppek hulltak. A leány töprenkedett, mit tegyen, s ekkor váratlanul belépett a dajkája. Mikor meglátta a lány sírós arcát, vigasztalgatta, és így beszélt:

- Mért oly dúlt az arcod és a lelked?

- Drága dajkám - felelte a lány -, az imént ebben a hálószobában két tiszteletre méltó név meghalt.

- Hogy érted ezt? - kérdezte a dajka.

- Úgyhogy engem, törvényes házasságom előtt, aljas merénylet szennyezet be.

- És ki volt az az elvetemült ember, aki merészelte bemocskolni a király szűz leányát és a fejedelmi ágyat? - kérdezte a dajka.

- Aljas ember követte el ezt a merényletet - mondta a lány.

- És hát mért nem mondod meg atyádnak? - kérdezte a dajka.

- Hol van nekem atyám? - felelte a lány. - Érts meg, éppen az atya név halt meg bennem. Én tehát, hogy atyámnak ez a gaztette napfényre ne kerüljön, és aljassága a nép szájára ne jusson, a halálban keresek orvosságot.

Mikor a dajka meghallotta, hogy a leányka öngyilkosságot forgat a fejében, szelíd szavakkal vigasztalgatta, és addig beszélt a lelkére, amíg végre a lány letett szándékáról. Atyja akaratának ezentúl is kénytelen volt eleget tenni.

Ez a gonosz lelkű király, képmutató módon, úgy viselkedett eddig, mint népének kegyes atyja. A palotában azonban saját leányának férjeként kéjelgett. És hogy ezen a fajtalan módon korlátlanul élvezhesse leányának testét, új és gonosz módot eszelt ki a kérők elriasztására. Találós kérdést adott fel nekik és kijelentette: „Aki eltalálja találós kérdésem megfejtését, feleségül kapja leányomat; de aki nem találja ki, fejét veszti.” És a világ minden tájáról összesereglettek királyi férfiak és az ország főemberei, és a leány hihetetlen szépségéért vállalták a halálos kockázatot. És ha valaki még olyan okos volt is, de nem találta el a kérdés

megfejtését, lenyakazták, és fejét kitűzték a kapu ormára, hogy az újonnan érkezők szemtől szembe láthassák a halált, megrökönyödjenek, és visszariadjanak a súlyos feltételtől.

De miközben Antiochus király ily embertelenül kegyetlenkedett, nem sok idő múltán hajón Antiochiába érkezett egy dúsgazdag tyrusi ifjú, hazájának egyik legelőkelőbb embere, mert bízott éles elméjében. Apollonius volt a neve. Belépett a királyhoz és köszöntötte:

- Üdvözlégy, király!

És mikor a király meglátta az ifjút, akit legszívesebben sohasem látott volna, így szólt hozzá:

- Jól vannak szüleid?

- Utolsó napjuk közeleg - felelte az ifjú.

- Már csak nevükben élnek - mondta rá a király.

- Mert letelt az idejük - jegyezte meg az ifjú.

- Úgy van, helyesen mondtad - tette hozzá a király.

Megszólalt újra az ifjú:

- Szeretnék a király veje lenni: feleségül kérem a lányodat.

A király, mikor hallotta azt, amit legszívesebben nem hallott volna, dühösen az ifjúra nézett, és ezt felelte:

- Tudod, mi a feltétele a lányom férjhez menésének?

- Tudom - felelte az ifjú -, láttam a város kapuján. Ott van a feltétel írásban a városkapun.

- Idehallgass - szólt rá dühösen a király -, nem ismered a találós kérdést. Íme: „Bűn terhe nyom; anyám testével élek; keresem anyám férjét, testvéremet, nem találom."

Az ifjú a kérdés hallatára kissé távolabb húzódott a királytól, és miután felbolygatta egész tudományát, és viaskodott bölcsességével, isten segedelmével megtalálta a találós kérdés megfejtését. Visszament hát a királyhoz, és így szólt:

- Jó királyom, feltetted a kérdést, hallgasd végig a megfejtését; mikor ezt mondtad: „Bűn terhe nyom", nem hazudtál, csak nézz magadra; mikor azt mondtad: „Anyám testével élek", szintén nem hazudtál, csak nézz lányodra.

Mikor a király hallotta, hogy az ifjú megtalálta a kérdés megfejtését, megijedt, hogy aljassága napfényre jut, hát villámló tekintettel meredt rá, és ezt mondta:

- Fiatalember, te alaposan tévedsz, közel sem jársz a megfejtéshez. Egy szót se! Rászolgáltál, hogy lenyakaztassalak. Mindazonáltal adok neked harminc napot: törd a fejed, és ha majd megtaláltad a kérdésem megfejtését, és visszatérsz, feleségül adom hozzád lányomat. Máskülönben lesújt rád ítéletem.

Ez felzaklatta az ifjút, maga mellé vette kíséretét, hajóra szállt, hogy visszamenjen hazájába, Tyrusba. Antiochus király azonban, Apollonius távozása után, magához hívatta számvevőjét, Thaliarchust, és így szólt hozzá:

- Thaliarchus, minden titkom leghűségesebb szolgája, tudd meg, hogy a tyrusi Apollonius megtalálta a találós kérdésem megfejtését, hát azonnal szállj hajóra, és vedd üldözőbe a fiatalembert. És ha megérkezel Tyrusba, kutasd fel valamelyik ellenségét, hogy az fegyverrel vagy méreggel eleméssze őt; és mihelyt visszatérsz, rögtön felszabadítalak.

Thaliarchus pénzt vett magához, s egyúttal mérget is, és elindult az ártatlan ifjú országába. Apollonius hamarosan megérkezett hazájába, s amint bement a palotájába, kinyitotta irattartó szekrényét, s mivel nem talált benne semmi mást, csak olyasmit, amit már úgyis ismert, így töprenkedett magában: „Mitévő leszel most, Apollonius? A király találós kérdését megfejtetted, a leányát nem kaptad meg; kaptál ellenben haladékot azért, hogy meggyilkoljanak." Távozott hát a palotából, s kiadta a parancsot, hogy hajóit rakják meg rengeteg gabonával, ezenfelül mérhetetlen sok arannyal, ezüsttel, ruhaneművel, azután pedig hajnalban, leghűségesebb néhány szolgája kíséretében hajóra szállt, és nekivágott a nyílt tengernek.

Másnap városszerte keresték, de nem találták. Nagy volt a szomorúság, hogy hazájuk forrón szeretett uralkodója nem került elő, hát az egész várost panaszos jajgatás töltötte be. Annyira szerették ugyanis a polgárok, hogy hosszú ideig hajukat-szakállukat sem gondozták, a cirkuszi játékokat megszüntették, és a fürdőket is bezárták; senki sem járt már sem a templomokba, sem a kocsmákba.

Miközben Tyrusban ez történt, megérkezett Thaliarchus számvevő, akit a király azért küldött, hogy meggyilkolja az ifjút. Mikor látta, hogy minden nyilvános hely zárva van, megszólított egy rabszolgát:

- Hallod-e, mondd meg nekem, mi az oka, hogy ez az egész város gyászol?

- Rossz ember vagy, látom - felelte a rabszolga -, mert tudod, és mégis kérdezed, mert ki ne tudná? Azért van gyászban ez a város, mert valamennyiünk atyja, uralkodónk, Apollonius, amint hazatért Antiochus királytól, nyomtalanul eltűnt.

A számvevő ennek hallatára nagyon megörült, visszatért a hajójára, és zavartalan hajóút után megérkezett Antiochiába. Jelentkezett a királynál, és így szólt hozzá:

- Felséges királyom, örvendezzél! Apollonius ugyanis nyomtalanul eltűnt, mert rettegett királyi hatalmadtól.

- Menekülhet előlem - mondta rá a király -, de meg nem menekülhet.

Antiochus király pedig azonnal hirdetményt tett közzé, amely így hangzott:

„Ötven aranytalentumot kap az, aki élve kezemre juttatja a tyrusi Apolloniust, mivel szembeszállt királyi hatalmammal; aki pedig elhozza a fejét, száz talentumot kap."

Miután ez a rendelet megjelent, az ifjúnak nemcsak az ellenségei, hanem a barátai is üldözésére siettek, merő kapzsiságból. Keresték tehát Apolloniust a síkságon, a hegyekben, az erdőkben és minden elképzelhető rejtekhelyen, de sehol sem találták meg.

A király ekkor parancsot adott, hogy szereljék fel útra a hajóhadat; de miközben a hajóhad parancsnokai jócskán késlekedtek, Apollonius már messze kint hajózott a nyílt tenger közepén. A kormányos ránézett, és így szólt hozzá:

- Uram, Apollonius, ugyan megbízol-e az én mesterségemben?

- Én nagyra tartom a te mesterségedet - felelte Apollonius -, de tartok Antiochus király mesterkedésétől. Tehát kormányozd a hajót minél messzebbre ki a tengerre; mert a királynak messzire elér a keze, és ha valamit végre akar hajtani, végrehajtja; és attól tartok, hogy üldöz engem.

- Fel kell fegyverkeznünk - mondta a kormányos -, tehát menjünk Tarsusba; Tarsus kikötőjében szélcsend fogad bennünket.

- Menjünk - adta ki a parancsot Apollonius.

És Apollonius, isten segedelmével, ott kötött ki.

Amint hát a kikötőben sétálgatott, meglátta őt egyik alattvalója, Hellanicus nevezetű, aki ugyancsak oda érkezett. Oda is lépett hozzá és megszólította:

- Köszöntelek, uram, Apollonius.

De ő az üdvözlés hallatára úgy tett, mint hatalma teljességében szokott cselekedni: rá sem nézett az illetőre. Ez pedig zokon vette, és tovább beszélt:

- Üdvözlégy, Apollonius király. Köszöntelek. Ne nézd le szegénységemet, tisztességes ember vagyok én. Hallgasd meg, amit talán még nem tudsz: halálra vagy ítélve.

- És hát ki ítélhette halálra az ország uralkodóját? - kérdezte Apollonius.

- Antiochus király - felelte Hellanicus.

- Miért? - kérdezte Apollonius.

- Mert ki akarta ütni a nyeregből - mondta rá Hellanicus.

- És mennyit tűzött ki a fejemre?

- Annyit - felelte az öreg Hellanicus -, hogy aki téged élve kézrekerít, ötven aranytalentumot kap; aki pedig elviszi neki a fejedet, százat! Ennélfogva figyelmeztetlek: menekülj! Szólítsd fegyverbe testőreidet - tette hozzá, és azon nyomban eltávozott.

Akkor Apollonius kiadta a parancsot, hogy azonnal hívják vissza az öreget, akivel beszélt, és úgy rendelkezett, hogy adjanak neki száz aranytalentumot. És ezt mondta neki:

- Tiszteletre méltó barátom, fogadd el, mintha szegény volnál, mert megérdemled; vedd úgy, hogy levágtad a fejemet, és elvitted a királynak az ő nagy örömére. Íme, vedd a jutalmat, a száz talentumot, holott nem is szennyezted be a kezedet ártatlan ember vérével.

- Uram, a világért sem fogadok el jutalmat ezért a tettemért - mondta rá az öreg -, mert tisztességes emberek közt nem pénzzel fizetnek a barátságért, hanem becsületességgel.

Ezzel elbúcsúzott tőle és távozott. Apollonius feltekintett, és meglátott egy ismerős embert, aki feléje közeledett, szomorú arccal, bánatosan. Strongulio volt a neve. Odament hozzá és megszólította:

- Köszöntelek, Strongulio.

- Üdvözöllek, uram, Apollonius - felelte amaz. - Ugyan hogy kerültél erre a vidékre, s mért vagy ilyen izgatott?

- Antiochus király kiűzött engem országomból - felelte -, és száz aranytalentumot tűzött ki fejemre, s annak adja, aki a fejemet megviszi neki, azért, mert lelepleztem, hogy vérfertőző viszonyt folytat a lányával, és úgy él vele, mintha a felesége volna. Ezért, ha csak mód van rá, itt, a ti országotokban szeretnék rejtőzni.

- Uram, Apollonius - felelte Strongulio -, a mi országunk kicsiny, és olyan fenséges nagyurat, mint te, nem tudna eltartani; azonfelül pedig éhínség dühöng nálunk, keservesen szenvedünk a gabonahiány miatt, számunkra már nincs mentség, és el vagyunk készülve a szörnyű-kegyetlen halálra.

- Kedves barátom, Strongulio - mondta erre Apollonius -, adj hát hálát az istennek, hogy engem menekülésem során a ti országotokba juttatott. Nos, ha titokban tartjátok, hogy hozzátok menekültem, adok én a városotoknak százezer véka gabonát.

Strongulio ennek hallatára lábai elé vetette magát:

- Uram, Apollonius - rebegte -, ha az éhínségben szenvedő polgárokon segítesz, nemcsak titokban tartják, hogy hozzánk menekültél, hanem ha arra kerülne a sor, karddal is megvédelmeznék az életedet.

Apollonius pedig a forumon felment a szószékre, és az összegyűlt polgárok előtt így beszélt:

- Tarsus polgárai, mivel éhínség sújt benneteket, én, tyrusi Apollonius, segítek rajtatok. Bízom ugyanis benne, hogy megháláljátok jótéteményemet, és titokban tartjátok, hogy hozzátok menekültem. Tudjátok meg, hogy Antiochus király rendelete űzött el engem; de a ti hűségetek jóvoltából idekerültem. Adok tehát százezer véka gabonát, olyan áron, ahogy országomban vettem: mérőjét nyolc rézpénzért.

Ennek hallatára a tarsusi polgárok, akik vékáját eddig egy aranyon vásárolták, nekividámodtak, hangosan hálálkodtak, és nyakra-főre összevásárolták a gabonát. Ekkor Apollonius, hogy ne nézzék holmi kereskedőnek, aki sutba dobta királyi méltóságát, s megfeledkezett jótevői szerepéről, a beszedett vételárat közcélokra visszaajándékozta a városnak. A polgárok pedig gyűjtést indítottak, s fejedelmi jótéteményét emlékművel hálálták meg: a forumon ugyanis kétfogatú bronzkocsit állítottak, rajta állt az ő bronzszobra, jobb kezében gabonát tart, bal lábával a vékára lép, a talpazatra pedig ezt a feliratot vésették:

TARSUS VÁROSA
APOLLONIUSNAK, TYRUS KIRÁLYÁNAK
EMELTETTE HÁLÁBÓL,
MEGMENTETTE A SZÖRNYŰ ÉHÍNSÉGTŐL

Néhány hónap múlva Apollonius, Strongulio és felesége, Dionysias, rábeszélésére, elhatározta, hogy elhajózik Pentapolisba; ott kívánt rejtőzködni, mert úgy hallotta, hogy ott nyugodtabban élhet. A polgárok mélységes hódolattal kísérték le a kikötőbe; Apollonius mindenkitől elbúcsúzott, és hajóra szállt. Három nap és három éjjel kedvező szelekkel hajózott, de aztán hirtelen nekiszilajodott a tenger: vihar támadt, korbácsolta a tengert, és az ég csillagait. Akkor mindenki felragadott egy-egy deszkaszálat, és várta a halált. És ebben a sötét viharban valamennyien elpusztultak. Apollonius volt az egyetlen, aki a deszkaszál jóvoltából a Pentapolis kikötőjéig elvergődött. Ott állt Apollonius a parton, meztelenül, nézte-nézte a lecsillapult tengert, és így füstölgött magában: „Neptunus, aki megcsalod az embereket, tévútra vezeted az ártatlanokat, aki kegyetlenebb vagy Antiochus királynál, vajon azért tartottál életben, hogy ebben a nyomorult és kifosztott állapotomban a vérszomjas király annál könnyebben kézre keríthessen? Hová menjek hát? Merre induljak? Vagy akad-e olyan ismeretlen ember, aki megsegít, hogy tovább élhessek?”

Miközben így beszélt magában, egyszerre csak felfigyelt, és megpillantott egy halászt: jókora zsák volt nála, testét ütött-kopott köpeny takarta. Nyomorúsága rákényszerítette, hogy odaboruljon a lábaihoz, és sűrű könnyhullatás közben így szóljon hozzá:

- Akárki vagy, könyörülj rajtam: hajótörött vagyok, meztelen. Ám nem holmi alacsonyrendű nemzetségből származom. S tudd meg, ki az, akivel irgalmasságot gyakorolsz: én tyrusi Apollonius vagyok, hazám fejedelme; ha megesik a szíved szerencsétlenségemen, aki most a lábaidhoz borulok, könyörgök hozzád az életemért.

A halász, mikor látta, hogy ez az előkelő ifjú a lábainál hever, megkönyörült rajta, kézen fogta, bevezette szegényes viskójába, hogy tőle telhetőleg megvendégelje. És hogy jótéteményeit betetőzze, levetette köpenyét, elfelezte, az egyik felét az ifjúnak adta, és így szólt:

- Ezt adhatom neked: vedd el, és menj be a városba; ott talán akadsz valakire, aki megsegít; ha pedig nem akadsz ilyenre, térj vissza hozzám. Szegénységemből, akármilyen szűkös, ketten is megélünk; majd velem halászol. De figyelmeztetlek, hogy ha egyszer majd isten segedelmével visszakapod méltóságodat, ne feledkezzél meg erről a fél köpenyemről.

- Szenvedjek még egyszer hajótörést, ha valaha is megfeledkezem rólad, és ne akadjak olyan emberre, mint te, aki megkönyörül rajtam.

Ezzel megindult az úton, amelyet a halász mutatott neki, és bement a város kapuján.

Miközben azon töprengett magában, hol kaphatna segítséget, hogy megélhessen, megpillantott egy olajjal bekent jóképű ifjút: fürdőköpenyben futott a téren át, a tornacsarnokból való játékokat vitt a kezében, és harsány hangon kiáltozott:

- Halljátok, polgárok! Halljátok, idegenek! szabadok és nemesemberek, aki fürdeni akar, menjen a tornacsarnokba.

Apollonius, ennek hallatára, ledobta ócska köpenyét, beszállt a fürdőbe, bekente magát olajjal, és gyakorlatozás közben sorra szemügyre vette az embereket, és kutatta, vajon van-e ott, akivel mérkőzhetne; de nem talált senkit.

Ebben a pillanatban lépett be az ország királya, Archistratus, rengeteg szolgája kíséretében; miközben szolgáival labdázott, isten rendeléséből történt, hogy Apollonius odajutott a király közelébe. És miután a repülő labdát elkapta, keményen belevágott, és visszaröpítette a királyhoz, s mikor az visszaütötte, megint keményen belevágott, s oly hirtelen, hogy a labda nem is érte a földet. És a király felfigyelt az ifjú fürgeségére, de mivel tudta, hogy a labdajátékban senki sem versenyezhet vele, így szólt környezetéhez:

- Szolgáim, hagyjátok abba; úgy veszem észre, hogy ez az ifjú méltó versenytársam lehet.

Amint Apollonius meghallotta a király dicséretét, bátran odalépett hozzá, fogta a viaszos kenőcsöt, és ügyes kézzel bekente egész testét, oly finoman, hogy a király egészen felfrissült tőle, azután a lábait is igen gondosan ápolgatta; mikor a király a versenytérről visszavonult, ő hódoló karlendítéssel köszöntötte és távozott.

Az ifjú távozása után a király így szólt barátaihoz:

- Barátaim, mindnyájunk boldogságára esküszöm, hogy soha még jobban nem mulattam a fürdőben, mint ma, ennek az ismeretlen fiatalembernek a jóvoltából. - És odafordult az egyik szolgájához, s így folytatta: - Hová való, és ki ez az ifjú, aki szívességével úgy megtisztelt?

Ez a szolga nyomába eredt az ifjúnak, s látta, hogy szennyes köpeny van rajta; visszament a királyhoz, és jelentette neki:

- Ez az ifjú hajótörött.

- Honnan tudod? - kérdezte a király.

- Ő maga ugyan nem mondta, de a ruházata elárulta - felelte a szolga.

- Menj utána gyorsan - parancsolta a király -, és mondd meg neki, hogy a király meghívja ebédre.

Ennek hallatára Apollonius megörült, és a szolga kíséretében visszament a királyhoz. Előbb a szolga ment be a királyhoz, és jelentette neki:

- Itt a hajótörött, de mocskos a ruhája, és szégyenkezik bejönni.

A király azonnal kiadta a parancsot, hogy adjanak rá tisztességes ruházatot, és vezessék be az ebédlőterembe. Apollonius tehát belépett az ebédlőterembe. A királlyal szemben jelölték ki helyét, s ő leheveredett a pamlagra. Behozták az előételeket, azután felhordták a fejedelmi fogásokat. Miközben valamennyien ettek, Apollonius hozzá sem nyúlt semmihez, hanem fájdalmas zokogás közben nézte-nézte a sok aranyat, ezüstöt, a király káprázatos ruházatát és szolgaseregét. Egy irigy öregember, aki a király mellett hevert, s látta, hogy az ifjú kíváncsian szemügyre vesz mindent, odafordult a királyhoz:

- Jó királyom, íme ez az ember, akit elhalmoztál kegyes jóságoddal, irigykedik a te gazdagságodra.

- Gyanúd alaptalan - mondta a király -, mert ez a fiatalember nem irigykedik, hanem inkább arról tesz bizonyságot, hogy nagyon sok mindenét elvesztette. - Aztán vidám arccal odafordult Apolloniushoz, és így szólt hozzá: - Fiatalember, egyél velünk, és reménykedjél, hogy az isten jóra fordítja sorsodat.

Miközben így biztatta az ifjút, belépett a király eladó sorban levő leánya, megcsókolta atyját és az asztalnál heverő barátait. És miután mindenkit megcsókolt, és a hajótörötthöz ért, visszament atyjához:

- Jó királyom és jóságos atyám - szólalt meg -, ki az az ifjú, aki veled szemben a díszhelyen ül, siralmas ábrázattal, s ugyan miféle bánata lehet?

- Ez az ifjú - felelte a király - igen készségesen sürgölődött körülöttem a tornacsarnokban, ezért meghívtam ebédre; de nem tudom, kicsoda és hová való. Hanem ha tudni akarod, kérdezd meg őt magát; rendjén való, hogy mindent tudj róla. Ha megtudod, honnan jött, talán megszánod őt.

A leány, atyja biztatására, odalépett az ifjúhoz, és szemérmetes tartózkodással így szólította meg:

- Bár hallgatagságod nagy-nagy szomorúságra vall, magatartásod arról tanúskodik, hogy nemesember vagy. Ha tehát nem esik nehezedre, mondd meg nevedet, és mondd el, mi minden történt veled.

- Ha kíváncsi vagy nevemre - felelte az ifjú -, Apollonius vagyok; ha vagyonomra: a tengerbe veszett; ha nemességemre: Tyrusban hagytam, túl Tarsuson.

- Beszélj nyíltabban - mondta rá a leány -, hogy megértsem.

Erre az ifjú töviről hegyire elmesélte kalandjait, s mikor befejezte elbeszélését, keserves sírásra fakadt.

Mikor a király észrevette, hogy az ifjú sír, ránézett a lányára, és így szólt:

- Édes lányom, hibát követtél el; mert azzal, hogy mindenáron tudni akartad a fiatalember nevét és kalandjait, feltépted régi sebeit. Kérlek tehát, édes lányom, ajándékozz ennek az ifjúnak akármit, amit akarsz.

A leány, mikor meghallotta atyjának önként tett ígéretét, hogy mindent odaajándékozhat, amit akar, odafordult az ifjúhoz:

- Apollonius, már a miénk vagy - szólalt meg. - Ne szomorkodjál tovább: mivel atyám kegyesen megengedte, én gazdag emberré teszlek.

Apollonius sóhajtozva és szégyenkezve hálálkodott. A királyt megörvendeztette leánya páratlan jósága, és így szólt hozzá:

- Drága leányom, tedd őt egészen boldoggá: hozasd be a lantodat, verd el az ifjú bánatát, és vidámítsd fel lakománkat.

A leány behozatta a lantját, s mikor kezébe adták, bűvös-édes énekét a húrok zengő hangjaival kísérte. Mindenki versenyt dicsérte; s egyre másra felkiáltottak: nincs ennél szebb, nincs ennél édesebb muzsika. Apollonius azonban hallgatott.

- Apollonius - szólalt meg a király -, helytelenül cselekszel; valamennyien dicsérik leányom művészi énekét, csak te hallgatsz, és ezzel fitymálod.

- Jó királyom - mondta rá Apollonius -, ha megengeded, őszintén megmondom, amit gondolok. Leányod még csak kezdő a zene művészetében, még nem tanult eleget. Egy szó mint száz: adass a kezembe lantot, s akkor majd megtudod, miért kezdő a leányod.

- Apollonius, látom, hogy mindenben gazdag vagy - mondta rá Archistratus király, s megparancsolta, hogy adjanak a kezébe lantot.

Apollonius kiment, felöltötte az énekes jelmezt, fejére koszorút tett, kezébe vette a lantot, és visszament az ebédlőterembe. És ott állt, úgyhogy mindenki azt hihette: nem is Apollonius ez, hanem maga Apollo. S miután a terem elcsendesedett, megragadta a pengetőt, és elmerült a művészi révületben. Lágyan hullámzó éneke összeolvadt a lant hangjaival; és a lakomázó társaság, a királlyal élén, harsányan éljenezni kezdett. Aztán az ifjú letette a lantot, komikus színészjelmezt öltött, meghökkentő jeleneteket adott elő, és páratlan sikert aratott. Azután tragikus jelmezt öltött, és éppen ilyen nagy volt a sikere.

Mikor a leány látta, hogy az ifjú minden művészetben ily páratlanul tehetséges, beleszeretett; a lakoma végén pedig odafordult atyjához:

- Kedves atyám, az imént megígérted nekem, hogy vagyonodból annyit ajándékozhatok Apolloniusnak, amennyit akarok.

- Megígértem és állom az ígéretemet - felelte a király.

A lány Apolloniusra nézett, és így szólt:

- Apollonius mester, atyám kegyes engedelmével ajándékozok neked kétszáz arany talentumot, negyven font ezüstöt, pompás ruházatot, és húsz rabszolgát. - Ezzel a szolgákhoz fordult, és így folytatta: - Hordjátok ide, barátaink szeme láttára mindazt, amit mesteremnek, Apolloniusnak ígértem, és rakjátok le itt az ebédlőteremben.

És a királylány parancsára oda is hordtak mindent. Mindnyájan magasztalták a leány bőkezűségét, a lakoma végeztével pedig felkeltek valamennyien, elbúcsúztak a királytól és a királylánytól és távoztak. Maga Apollonius pedig megszólalt:

- Jóságos király, aki megszánod a szánandókat, és te királylány, aki műveled a művészeteket, éljetek boldogul! - Aztán odafordult a rabszolgákhoz, akiket a királylány adományozott neki, és így szólt: - Szolgák, vegyétek fel mindazt, amit a királylány adományozott, és induljunk és keressünk szállást.

A királylány megijedt, hogy nem látja többé az imádott ifjút, atyjához fordult, és így szólt:

- Jó királyom, és jóságos atyám, vajon kedvedre van-e, hogy Apollonius, akit ma gazdaggá tettünk, eltávozzék innen, és hogy gonosztevők elraboljanak tőle mindent, amit ajándékoztál neki?

- Okosan beszélsz, édes lányom - felelte a király, és rögtön parancsot adott, hogy adjanak az ifjúnak illendő hálóhelyet.

De Archistratus leányának nyugtalan volt az éjszakája, mivelhogy emésztette a szerelem; szívének sebe sajgott; emlékében őrzi Apollonius szavait, énekét és az igaz szerelem hangjait. Hajnalig virrasztott, és akkor berontott atyja hálótermébe, és leült az ágya szélére. Az atya, amint meglátta leányát, így szólt hozzá:

- Édes leányom, mi történt, hogy szokásod ellenére ébren töltötted az éjszakát?

- Felizgatott a tegnapi éneklecke - felelte a leány. - Kérlek tehát, drága atyám, bízz rá engem a mi vendégünkre, hogy tanítson.

A király igen megörvendezett ezen, és behívatta az ifjút.

- Apollonius - szólította meg a király -, leányom mindenáron szeretné megtanulni tőled a te bámulatos művészetedet. Tehát, ha teljesíted leányomnak ezt a kívánságát, országom fennmaradására esküszöm, hogy itt a szárazföldön visszaadom neked mindazt, amit a tenger elrabolt tőled.

Apollonius, miután végighallgatta, elkezdte tanítani a leányt mindarra, amit ő maga tudott.

A leány azonban rövid idő múltán már sehogy sem bírta elviselni szerelmi gyötrelmeit, tehát betegnek tettette magát, és ágyba feküdt. A király, mikor látta, hogy leánya súlyos betegségbe esett, aggódni kezdett, és elhívatta az orvosokat. Ezek megvizsgálták az érverését, végigtapogatták teste minden porcikáját, de a betegség okát sehogyan sem találták meg.

Néhány nap múlva a király, Apolloniust kézen fogva, lement a város főterére. És amint ott végighaladt vele, egyszerre csak három igen előkelő ifjú - mind a három már hosszú ideje kérője leányának - egy hangon köszöntötte a királyt. Mikor a király meglátta őket, elmosolyodott, s így szólt:

- Mi történt, hogy egy hangon s egyszerre üdvözöltök engem?

- Feleségül kértük leányodat - felelte az egyik -, s te folytonos halogatásoddal agyongyötörsz bennünket, holott gazdagok vagyunk, és előkelő családok sarjai. Ma tehát azért jöttünk együtt, hogy hármunk közül válaszd ki azt, akit vődnek elfogadsz.

- Nem a legjobbkor fordultok hozzám, ugyanis a leányom tanulmányaival foglalkozik, és olyan hévvel tanul, hogy betegágyba került. De nehogy azt higgyétek, hogy mindenáron húzom-halasztom a dolgot: írjátok fel a viasztáblára a neveteket, és azt is, hogy mennyi hozományt adtok a lányomért.

A király átvette a nyilatkozatokat, gyűrűjével lepecsételte, és ezekkel a szavakkal adta át Apolloniusnak:

- Kérlek, vidd el ezeket az írásokat a tanítványodnak, mert itt a te segítségedre van szükség.

Apollonius átvette a viasztáblákat, elment a királyi palotába, és belépett a lány szobájába. A leány, amint megpillantotta azt, akit szeretett, felkiáltott:

- Ó, mesterem, mi történt, hogy egyedül bejöttél szobámba?

- Úrnőm - felelte Apollonius -, atyád küldi ezeket a viasztáblákat; íme vedd és olvasd. - A leány átvette a táblákat, s elolvasta a három kérő nevét; de nem olvasta annak a nevét, akit kívánt. Miután elolvasták a táblákat, felnézett Apolloniusra és megszólalt:

- Mesterem, nem bánod, hogy férjhez megyek?

- Sőt inkább örvendek - felelte Apollonius -, hogy ily művelten s annyi tanulás után, az én hozzájárulásommal mégy férjhez.

- Mesterem - mondta erre a leány -, ha szeretnél engem, bánkódnál.

És ezzel, minthogy mérhetetlen szerelme bátorságot öntött bele, megírta válaszát, aláírta a viasztáblát, kezébe adta az ifjúnak, ez pedig elvitte a forumra, és átnyújtotta a királynak. A leány pedig ezt írta neki: „Jó királyom és jóságos atyám, miután kegyes jóindulatod megengedi nekem, hogy válaszoljak, íme válaszolok: azt kívánom férjemül, aki hajótörést szenvedett, és balsors áldozata lett a tengeren. És ne csodálkozzál, hogy szemérmes leányzó létemre ily szemérmetlenül megírtam azt, amit szégyelltem volna élőszóval elmondani; a viasztáblára bízom tehát, amely nem tud pirulni."

A király elolvasta a viasztáblát, de nem tudta, miféle hajótöröttről van szó. Odafordult hát a három ifjúhoz és megkérdezte:

- Melyitek szenvedett hajótörést?

Egyikük, akinek Andronius volt a neve, ezt felelte rá:

- Én.

- Hallgass - förmedt rá a másik -, a nyavalya essen beléd! Épséged-egészséged, szerencséd hagyjon cserben! Hiszen együtt jártunk iskolába, a városból nélkülem ki se tetted a lábadat: hát így szenvedtél te hajótörést!

A király tudta már, hogy leánya mért emlegeti a hajótörést, hát ránézett Apolloniusra, és így szólt:

- Fogd csak ezt a viasztáblát, és olvasd el; mert lehetséges, hogy te megérted azt, amit én nem értek, hiszen jelen voltál.

Apollonius átvette a viasztáblát, és gyorsan átfutotta a levelet; megértette belőle, hogy a királylány szereti, és elpirult. A király megfogta Apollonius kezét, kissé elhúzódott a többiektől, és így szólt:

- Apollonius, megtaláltad-e a hajótöröttet?

- Jó királyom - felelte Apollonius -, ha megengeded, elmondom: megtaláltam.

S amint ezt kimondta, a király észrevette, hogy elpirult: az arca lángba borult. A király megértette a feleletét, és ezt mondta rá:

- Szívből örvendek, Apollonius; és amit leányom kíván, én is azt akarom.

Azután a három ifjúhoz fordult, és így szólt:

- Ugye megmondtam nektek, hogy nem a legjobbkor fordultatok hozzám! De ha majd eljön az ideje leányom férjhezmenetelének, üzenek értetek.

Ezzel elbocsátotta őket, maga pedig megfogta Apollonius kezét - már nem vendégének tekintette, hanem vejének -, és belépett vele a királylány palotájába.

Apolloniust kint hagyta, és csak maga ment be leányához.

- Édes leányom - szólalt meg -, kit választottál férjedül?

A leány atyja lábai elé vetette magát, és így felelt:

- Kegyelmes jó atyám, ha már hallani kívánod leányod óhajtását: én a hajótöröttet szeretem, aki a balsors áldozata lett a tengeren. De hogy kegyességedet kétértelmű beszédemmel ne tegyem sokáig próbára, megmondom: a tyrusi Apollonius az, az én tanítómesterem; ha pedig nem adsz hozzá feleségül, elveszted leányodat!

A király nem állhatta lánya zokogását, elérzékenyült, és ezt felelte:

- Drága leánykám, engem is a szerelem tett atyáddá. Tehát azonnal kitűzöm a menyegző napját.

Másnap pedig összehívta birodalmának közeli városaiból barátait és főembereit, s mikor együtt voltak, így beszélt hozzájuk:

- Hallgassátok meg, barátaim, mért hívtalak össze benneteket. Tudjátok meg, hogy feleségül akarom adni leányomat Apolloniushoz, a tanítómesteréhez. Azt kívánom tehát: legyen országos öröm, hogy leányom ilyen kiváló férfit kap férjéül.

Ezzel kitűzte a menyegző napját. Számlálják a napokat, végeérhetetlen pazar lakomákat terítenek, királyi pompával ülik meg a lakodalmat. A házastársak égő szerelemmel csüngenek egymáson; mérhetetlenül szeretik egymást, kimondhatatlanul ujjonganak.

Múltak a napok és a hónapok, a leány teste kissé eltorzult: a hatodik hónapban volt. Mikor egyszer nyáron a kikötőben sétáltak, megpillantottak egy gyönyörű szép hajót; és miközben bámulták, egyre-másra magasztalták. Apollonius megismerte, hogy ez a hazájából érkezett. A kormányoshoz fordult hát és megkérdezte:

- Kérlek szépen, mondd meg nekem, honnan jöttél?

- Tyrusból - felelte a kormányos.

- A hazámat említetted - mondta rá Apollonius.

- Hát tyrusi vagy? - kérdezte a kormányos.

- Te mondád - felelte rá Apollonius.

- Ismered-e annak az országnak valamelyik főemberét? - kérdezte a kormányos.

- Ismerem az egyiket, úgy, mint magamat - mondta rá Apollonius.

- Ha találkozol vele - mondta a kormányos -, mondd meg neki: örülj és örvendezzél, mert Antiochus királyt villám sújtotta, és leányával együtt elégett. Tehát a király minden kincse és Antiochia trónja Apolloniusra vár.

Apollonius ennek hallatára igen megörült; feleségére nézett, és így szólt:

- Arról, amit egykor a hajótöröttnek elhittél, most meggyőződhetsz. Kérlek tehát, kedves feleségem, engedd meg nekem, hogy elmenjek a trónomat elfoglalni.

A fiatalasszony ennek hallatára sírva fakadt.

- Drága férjem - szólalt meg -, ha messzi úton lennél, bizonyára hazasietnél arra a napra, amikor gyermekemet világra hozom. Most pedig, holott itthon vagy, magamra akarsz hagyni engemet? De ha így akarod, szálljunk hajóra együtt.

Bement atyjához, és így szólt hozzá:

- Drága atyám, örülj és örvendezzél. Antiochus király elpusztult. Mikor épp lányával szeretkezett, az isten villámmal sújtotta. Az ország minden kincse és koronája az én férjemre vár. Engedd meg tehát, hogy vele együtt szálljak hajóra; és bizonyára szívesebben engedsz útra, ha megmondom, hogy egyet bocsátasz el, de kettőt kapsz vissza.

A király nekividámodott, és parancsot adott, hogy a hajót kormányozzák a kikötőbe, és rakják meg minden jóval. Ezenkívül úgy rendelkezett, hogy leányának a dajkája, Lycoris, valamint - a nemsokára esedékes szülés miatt - a legügyesebb bábaasszony velük együtt szálljon be a

hajóba. És miután búcsúlakomát rendezett, elkísérte őket a kikötőbe, megcsókolta leányát és vejét, és szerencsés utazást kívánt nekik.

És nagyszámú cselédséggel és rengeteg holmival hajóra szálltak. Kedvező szél fújt, nekivágtak a nyílt tengernek. Néhány napig hol kedvező, hol kedvezőtlen szél hányta-hajtotta őket, s amikor a hetedik napra virradtak, a fiatalasszonyt elfogták a szülési fájdalmak, összeszorította száját, a szelek dühöngése közben megalvad a vére, elfulladt a lélegzete, s olyan volt, mintha meghalt volna. A cselédség jajgatott, Apollonius odarohant, meglátta élettelenül heverő feleségét, mellén megszaggatta ruháját, viruló ifjú arcát körmeivel felhasogatta, keservesen sírt, odavetette magát felesége fejére, s így jajgatott:

- Drága feleségem, Archistratus király egyetlen leánya, mit mondjak majd királyatyádnak, aki engem hajótörésem után pártfogásába vett?

Miközben ezt hajtogatta, s egyéb efféléket, odalépett hozzá a kormányos, és így szólt:

- Uram, te ugyan kegyeletesen gyászolod őt, de a hajó nem vihet halottat. Add ki hát a parancsot, hogy a holttestet bocsássuk le a tengerbe.

Apollonius felháborodottan ráförmedt:

- Miket beszélsz, hitvány ember? Azt akarnád, hogy a tengerbe süllyesszem azt a testet, amely engem, a hajótöröttet és idegent pártfogásába vett?

Azután magához hívatta a hajóácsokat, s meghagyta nekik, hogy deszkákból csináljanak jó nagy ládát, nyílásait mindenütt fedjék le ólomlapokkal, és a hézagokat gondosan tömjék el szurokkal. Miután mindezt végrehajtották, a fiatalasszonyt királyi díszbe öltöztette, elhelyezte a ládában, és keserves sírás közben megcsókolta. A feje alá kétszázhúsz aranysestertiust tett, és írást helyezett mellé. Azután rendelkezett, hogy az újszülöttet gondosan táplálják, hogy ebben a szerencsétlenségben legyen valami vigasztalása, és hogy a leánya helyett legalább az unokáját mutathassa meg a királynak. Ezek után lebocsáttatta a ládát; és a szolgák nagy jajveszékelés és siránkozás közben lebocsátották.

Harmadnap Ephesos partján kidobta a tenger a ládát, egy Ceramon nevű orvos birtokán. Az orvos aznap éppen a parton sétált, és meglátta a ládát, amelyet a hullámok kidobtak, s most ott hevert a parton. És így szólt tanítványaihoz:

- Óvatosan emeljétek fel ezt a ládát, és vigyétek be a villába.

És azok így cselekedtek. Az orvos pedig könnyűszerrel felnyitotta, és meglátta a királyi díszben pompázó gyönyörű szép fiatalasszonyt, aki tetszhalálba merevedett. Megdöbbent és így szólt:

- Mit gondoltok, mekkora bánatot okozott ez a fiatal nő a szüleinek?

Egyúttal észrevette a nő feje alá helyezett pénzt és írást.

- Lássuk csak - szólalt meg -, mit kívánnak a gyászolók.

Felbontotta tehát az írást, és ezt olvasta rajta:

> „Te, aki ezt a ládát megtalálod, végy magadhoz húsz aranysestertiust. Kérlek, hogy a felét tartsd meg, a másik felét pedig fordítsd a temetésre. Ezt a halottat a könnyek árja kíséri sírjába. Ha pedig nem úgy cselekszel, ahogy a gyászunk kívánja, érd meg minden szeretteid halálát, s ne maradjon senkid sem, aki eltemetné holttestedet.”

Miután elolvasta az írást, így szólt a cselédeihez:

- Adjuk meg hát a halottnak azt, amit a gyászoló kíván; én pedig az életem boldogságára esküszöm, hogy még többet költök erre a temetésre.

Ki is adta rögtön a parancsot, hogy rakjanak máglyát. Miközben gondosan rakatja a máglyát, odaérkezik az orvosnak egyik fiatal korú, de nagy tehetségű tanítványa. Mikor meglátta a máglyára helyezett gyönyörű testet, így szólt:

- Mesterem, korai halál ez.

- Kapóra jöttél épp ebben az órában - mondta rá Ceramon -, csak rád vártam. Fogd ezt a tégely kenőcsöt, és öntsd a holttestre: így adjuk meg a halottnak a végtisztességet.

Az ifjú odalép a fiatalasszony holttestéhez, félrevonja keblén a ruháját, szakértő módon ráönti a folyékony kenőcsöt, ügyes kézzel elkeni, aztán kitapintja belső szerveit, végigtapogatja langyos testét. Megdöbben. Figyeli az érverését, lesi az orrlyukak működését, ajkaival vizsgálgatja az ajkait, érzi a lélegzésén, hogyan viaskodik a halállal leheletnyi élete.

Aztán odaszól a szolgáknak:

- Dugjatok lassan égő fáklyákat a máglya négy sarka alá.

Amint a fáklyákat elhelyezték, a fiatalasszony teste átmelegedett, megalvadt vére cseppfolyóssá vált. Ennek láttára a tanítvány így szólt mesteréhez:

- Mesterem, tévedtél. Mert ez a nő, akit halottnak gondoltál, él; és hogy könnyebben elhiggyed nekem, én majd rögtön másféle fáklyákat fogok alkalmazni: az ereibe belefagyott lélegzetét felszabadítom.

Ezzel bevitte a fiatalasszonyt a hálószobájába, belefektette a saját ágyába, olajat melegített, gyapjúszövetet nedvesített, és az olajat ráöntötte a fiatalasszony mellére. Kihűlt testében a megalvadt vér a meleg hatására cseppfolyóssá vált, és ereiben megindult a megszakadt vérkeringés. A fiatalasszony, miután erei megnyíltak, felnyitotta szemét, és visszanyerte lélegzését, ami egy időre megszakadt. Most halk és akadozó hangon megszólalt:

- Akárki vagy, arra kérlek, csak úgy érints engem, ahogy király leányát és király feleségét érintened illendő.

A fiatalember pedig, mikor meggyőződött róla, hogy mestere tévedett, és hogy hiába volt nagy tudós, mégsem látott tisztán, módfelett megörült, elment a mesteréhez, és így beszélt:

- Jöjj, mester, és tekintsd meg tanítványod mesterművét és sikerét.

Mikor az orvos látta, hogy a fiatal teremtés, akit halottnak hitt, él, tanítványára tekintett, és így szólt:

- Tetszik nekem gondosságod és okosságod; helyeslem az eljárásodat, dicsérem buzgóságodat. És most idehallgass, tanítvány; nem szeretném, ha úgy éreznéd, hogy hiába vesztegetted el értékes tudományodat. Íme vedd ezt a pénzt; mert ez a fiatal nő sok pénzt hozott magával házamba.

Egyúttal rendelkezett, hogy tápláló ételekkel etessék, és csillapítószerekkel üdítsék. Néhány nap múlva azonban megtudta, hogy királyi nemzetség sarja, tehát összehívta barátait, és leányául örökbe fogadta. Könnyezve kérte őket, vigyázzanak, hogy valaki meg ne becstelenítse; ezért női kísérettel elküldte Diana papnői közé, ahol szüzességét minden tekintetben sérthetetlenül megőrzik.

Eközben Apollonius isten vezérletével, mérhetetlen gyásszal szívében, elérkezett Tarsusba, kiszállt a hajból, és egyenesen Strongulio és Dionysias házába ment, köszöntötte őket, és nagy szomorúan rendre elmesélt nekik mindent, ami vele történt.

- Amily keservesen megsirattam elvesztett feleségemet, éppúgy megvigasztalódtam abban, hogy kislányom megmaradt. - Rátekintett Strongulióra és feleségére, Dionysiasra, és így folytatta: - Drága házigazdáim, minthogy elveszítettem kedves feleségemet, nem kívánom elfoglalni a reám váró trónt, s apósomhoz sem akarok visszatérni, mert az ő tengerén vesztettem el a lányát, hanem inkább kereskedésre adom fejemet. Gondjaitokra bízom hát kislányomat, hogy a ti leányotokkal, Philothemiával együtt nevelkedjék. Fogadjátok, kérlek, becsületes és jó szívvel, és városotok nevéről adjátok neki a Tarsia nevet. Ezenkívül itt hagyom nálatok feleségem egykori dajkáját, Lycorist, hogy gondozza és őrizze a kislányt.

Ezzel átadta nekik a csecsemőt, hagyott náluk sok-sok aranyat és ezüstöt, és igen értékes ruhákat; és megesküdött, hogy sem szakállát, sem haját nem nyíratja meg, sem körmeit nem vágja addig, amíg leányát férjhez nem adta. Ezek csak bámultak, hogy ily kemény esküvel kötelezte el magát, s megígérték szentül, hogy a kislányt felnevelik. Apollonius pedig gondjaikba ajánlta a leányát, hajóra szállt, és elindult az ismeretlen és távoli egyiptomi tartományba.

Ezenközben a Tarsia nevű kislányt, mikor elérte ötödik évét, iskolába adták; azután pedig saját leányukkal, Philothemiával együtt, magasabb tudományokra fogták. Mikor pedig elérte tizennegyedik évét, s egyszer éppen az előadásról jött haza, látta, hogy dajkáját, Lycorist, hirtelen halálos betegség támadta meg. A leány odaült az ágya szélére, és kérdezgette, mi a baja. A dajka pedig így felelt:

- Úrnőm, hallgasd végig, és véssed mélyen a szívedbe haldokló nénikéd utolsó szavait. - Majd így folytatta: - Úrnőm, Tarsia, ki az apád, ki az anyád, és hol a hazád?

- Hazám Tarsus - felelte a leányka -, apám Strongulio, anyám Dionysias.

A dajka felsóhajtott, és tovább beszélt:

- Úrnőm, Tarsia, hallgasd meg hát születésed történetét, hogy halálom után tudd majd mihez tartani magadat. A te szülőhelyed nem a szárazföld; anyád Archistratus király leánya. Miután téged világra hozott, abban a pillanatban elfulladt a lélegzete, és még aznap meg is halt. Atyád, Apollonius, ládát készíttetett a holttestének, királyi díszruhákba öltöztette, kétszázhúsz aranysestertiust tett mellé, és lebocsátotta a tengerbe, hogy akárhová vetődik, legyen nála pénz a végtisztességére. Hogy pedig hová vetődött, arra maga a hajó a tanú. Mert atyád, a tyrusi Apollonius, miközben elvesztett feleségét gyászolta, téged bölcsőbe helyezett; ez volt egyetlen vigasztalása; miután valamennyire magához tért, Tarsusba vitorlázott; itt téged a házigazdáinak, Strongulionak és feleségének, Dionysiasnak gondjaira bízott, és sok pénzt és rengeteg ruhát adott át nekik; egyúttal kijelentette, hogy haját és szakállát nem nyíratja meg, körmeit sem vágja le addig, amíg téged férjhez nem adott. Ezután kíséretével együtt hajóra szállt; azt is megígérte, hogy férjhezmeneteledig is évente visszatér megújítani fogadalmát. Hanem atyád valószínűleg elpusztult, hiszen már hosszú ideje sem nem írt, sem nem adott életjelt magáról. Én tehát most óva intelek, hogy házigazdáid, akiket te szüleidnek nevezel, valamiképpen, akármi okból, meg ne károsítsanak téged. Menj ki a Forumra, ott megtalálod atyád szobrát, kétkerekű harckocsin áll; menj fel hozzá, öleld át a szobrát, és onnan mondd el mindenkinek minden szerencsétlenségedet, és majd a polgárok, akik híven őrzik atyád emlékét, megbosszulják a rajtad esett sérelmet.

- Kedves dajkám - mondta erre a leány -, ha a természet rendje szerint aggkorodban előbb ért volna a halál, mielőtt nekem mindezt elmondottad volna, sohasem tudtam volna meg születésem körülményeit.

Alighogy kimondta ezeket a szavakat, a dajka a leányka ölében kilehelte a lelkét. A leány felsikoltott, a cselédség összecsődült, aztán eltemették a dajka holttestét, és Tarsia rendelkezésére a kikötőben síremléket állítottak neki. A leány, néhány nap múlva levetette a gyászruhát, és újra elkezdte magasabb tanulmányait. Valahányszor pedig hazatért az előadásról, nem nyúlt előbb ételhez, amíg dajkájának a sírboltját meg nem látogatta. Kis korsó bort vitt magával, bement a sírboltba, és imádkozott szülei szellemeihez.

Eközben valamelyik ünnepnapon Dionysias a leányával és Tarsiával ment a főutcán. A polgárok, mikor meglátták a gyönyörű Tarsiát, aki pazar ruhát viselt, versenyt magasztalták, és mindenki így beszélt: „Boldog az az apa, akinek Tarsia a leánya! De az a másik, aki mellette megy, éktelenül csúnya." Dionysias, amint hallotta, mennyire magasztalják Tarsiát, és ócsárolják az ő leányát, dühbe gurult, végiggondolta az egészet, és így füstölgött magában: „Tizenöt éve már, hogy az apja elutazott innen; azóta sem jött el, hogy elvigye a lányát; azt hiszem, meghalt vagy a tengerbe veszett, a dajkája pedig ugyancsak meghalt. Nincs itt más vetélytárs: ezt a lányt eltüntetem, és díszeivel majd az én lányomat ékesítem." - Behívatta hát a tanyai majorosát, akinek Theophilus volt a neve, és így szólt hozzá:

- Theophilus, ha vissza akarod nyerni szabadságodat, tüntesd el innen Tarsiát.

- Mit vétett ez az ártatlan leány? - kérdezte a majoros.

Az elvetemült asszony pedig ezt mondta rá:

- Ezt nem tagadhatod meg tőlem! Tedd meg, amit parancsolok, különben megérzed haragomat! Öld meg a lányt, a holttestét pedig dobd a tengerbe. Amint jelented, hogy végrehajtottad, megkapod jutalmadat, s ezzel együtt szabadságodat.

A majorost csábította a felszabadulás, és fájó szívvel távozott; borotvaélesre köszörült tőrt vett elő, övébe rejtette, és elment Tarsia dajkájának a sírboltjához. A leány, mikor az előadásról hazatért, a szokott módon magához vette a kis boroskorsót és a koszorút, bement a sírboltba, és elpanaszolta minden bánatát. Ekkor felbukkant a majoros, megtámadta a leányt, és a hajánál fogva kivonszolta a tengerpartra. És amikor agyon akarta szúrni, megszólalt a leány:

- Theophilus, ugyan mit vétettem néked, hogy a te kezedtől kell meghalnom?

- Te semmit sem vétettél - felelte a majoros -, hanem atyád, Apollonius, igen; azzal, hogy rengeteg pénzzel és királyi drágaságokkal hagyott itt téged.

A leány sírva fakadt, és így könyörgött:

- Kérlek, uram, ha már meg kell halnom, engedd meg, hogy tanúul hívjam az istent és imádkozzam.

- Hívhatod - mondta rá a majoros -, mert az isten tudja, hogy én kényszerből akarom elkövetni ezt a gonosztettet.

De amíg a leány imádkozott az istenhez, egyszerre csak kalózok termettek ott, s mikor látták a halál torkában vergődő lányt, elkiáltották magukat:

- Te vérszomjas barbár, aki azt a tőrt villogtatod, hozzá ne nyúlj! Ez a lány a mi zsákmányunk, nem a te áldozatod!

A majoros megrémült a kalózok kiáltozásától, és a sírbolt mögé menekült. A kalózok a part felé loholtak, magukkal hurcolták a lányt, és kifutottak a nyílt tengerre. A majoros kis idő múltán előbújt, s mikor látta, hogy a lányt kiragadták a halál torkából, hálát adott istennek, hogy nem kellett elkövetnie a gyilkosságot. És visszament az elvetemült asszonyhoz, és ezt jelentette neki:

- Asszonyom, amit parancsoltál, végrehajtottam; te is teljesítsd az ígéretedet.

Az elvetemült asszony ezt felelte rá:

- Mit beszélsz, aljas gonosztevő? Gyilkosságot követtél el, és még azt követeled, hogy felszabadítsunk? Menj vissza a tanyára, és folytasd a munkádat, nehogy a bőrödön érezd majd urad és asszonyod haragját.

A majoros lesújtottan távozott, ég felé emelte kezeit, és így fohászkodott: „Uram, te tudod, hogy nem követtem el ezt a gaztettet: te légy bírám ebben a vádban."

Ezzel visszatért a tanyára.

Másnap kora reggel, az elvetemedett asszony szétküldte szolgáit, hogy hívják össze barátait; az volt a szándéka, hogy alattomos csalással és ravaszkodással elkendőzze az elkövetett gyilkosságot. Mikor a barátai összegyűltek és leültek, a gyalázatos nő gyászruhában, felborzolt hajjal, kékre marcangolt meztelen mellel fitogtatva bánatát, kilépett hálószobájából, és hazug könnyeket hullatva így beszélt:

- Drága barátaim, tudjátok meg, hogy Tarsia, Apollonius leánya, tegnap hirtelen támadt gyomorgörcsben meghalt kint a tanyánkon, és én hozzáillő pompával eltemettettem.

Az izgatott beszéd és magatartás, valamint a gyászruha és a hazug könnyözön félrevezette őket, és mindnyájan hittek neki.

Másnap a város főemberei úgy határoztak, hogy tekintettel Apollonius érdemeire és jótéteményeire, leányának közadakozásból a tengerparton síremléket kell állítani, nem messze dajkájának, Lycorisnak sírboltjától. A síremlék felirata pedig ez volt:

A SZŰZ TARSIÁNAK, APOLLONIUS LEÁNYÁNAK,
ATYJA JÓTÉTEMÉNYEIÉRT,
KÖZADAKOZÁSBÓL EMELTÉK EZT A SÍREMLÉKET

Eközben a kalózok, akik Tarsiát elrabolták, megérkeztek Mytilene városába. Partra teszik Tarsiát, és a rabszolgapiacra kiállítják. Meglátja egy Lenonius nevű leánykereskedő, se nem férfi, se nem nő, nagyon fáj a foga rá, árverezi, hogy megvásárolja. De Antinagoras, a város fejedelme, látta, hogy nemes és gyönyörű teremtés, felkínált érte tízezer sestertiust.

- Én húszezret adok érte - mondta a leánykereskedő. Antinagoras erre harmincezret ajánlott, a leánykereskedő negyvenezret, Antinagoras ötvenezret, a leánykereskedő hatvanezret; Antinagoras hetvenezret ajánlott, a leánykereskedő nyolcvanezret; Antinagoras kilencvenezret kínált, a leánykereskedő százezret, és hozzátette:

- Ha valaki ennél többet adna, én még tízezret ráígérek.

„Ha én ezzel a leánykereskedővel versengek, gondolta magában Antinagoras, kénytelen leszek többet eladni, hogy ezt az egyet megvegyem. Csak hadd vegye meg ő; és ha majd a bordélyházban elhelyezi, elsőnek én megyek be, és én veszem el a szüzességét; és úgy fogom élvezni, mintha megvettem volna."

A leányt odavezetik a leánykereskedőhöz, az lefizeti érte a vételárat, hazaviszi, bevezeti a fogadószobába, ahol egy aranyból való, gyöngyökkel kirakott Priapus-szobrot tartott, és így szólt Tarsiához:

- Imádd ezt a nagy hatalmú istenséget.

- Ilyen istenséget én sohasem imádtam - mondta a leány. - Te talán lampsacusi vagy?

- Miért? - kérdezte a leánykereskedő.

- Mert a lampsacusi polgárok imádják Priapust - felelte a lány.

- Tévedsz, te szerencsétlen, mivel egy kapzsi kerítő házába kerültél.

Ennek hallatára a lány egész testében megremegett, odavetette magát a kerítő lábai elé, és így könyörgött:

- Irgalmazz nekem, uram; kíméld meg szüzességemet, és kérlek, ne tedd ilyen gyalázatos módon közprédává testemet.

- Kelj föl, te szerencsétlen - mondta rá a kerítő. - Hát nem tudod, hogy a hóhérnál és a kerítőnél sem a könyörgés, sem a könny nem használ semmit sem?

Aztán behívta a felügyelőt, aki a lányokat őrzi, és így szólt hozzá:

- Amiantus, menj abba a kamrácskába, amelyben Briseis lakott: ezt a lányt öltöztessék fel nagyon gondosan, és tegyék ki a feliratot:

„Aki szűzen akarja megkapni Tarsiát, fél font aranyat fizet; aztán akárki megkaphatja fejenként egy-egy aranyért."

És Amiantus végrehajtotta ura parancsát. Harmadnap pedig Tarsiát, meghívottak és muzsikusok kíséretében bevitték a bordélyházba.

De Antinagoras király már előbb megjelent, és elfedte arcát, és belépett a bordélyházba, bement a kamrácskába, leült a leány ágyára, és bezárta az ajtót. A leány a lábaihoz hullott és megszólalt:

- Irgalmazz nekem, uram! Fiatalságodra és az élő istenre könyörgök, ne gyalázz meg engem ilyen undorító erőszakossággal. Fékezd meg szennyes gerjedelmedet! A világ legszerencsétlenebb teremtése vagyok: hallgass meg, kiktől származom, és mi minden történt velem.

Miután pedig elmondta neki minden hányattatását, Antinagoras megzavarodott, rettenetesen megdöbbent, megsajnálta őt, és így szólt:

- Ne félj, kelj fel. Hiszen emberek vagyunk. Nekem is van ilyen korú lányom, s tarthatok tőle, hogy vele is történhet ilyesmi. - Negyven aranyat adott a lánynak, és így folytatta: - Íme úrnőm, Tarsia, ez több, mint amennyiért áruba bocsátották szüzességedet. Mondj el ugyanígy mindent azoknak is, akik utánam jönnek, hogy kiszabadulj innen.

A lány sírva fakadt, s így felelt:

- Hálásan köszönöm jóságodat, uram, és arra kérlek: ne mondd el senkinek se, amit tőlem hallottál.

- Ha akárkinek is elmondanám, szenvedje végig az én lányom ugyanazt, amit te, ha a te korodba jut.

És sírva távozott, és találkozott egyik barátjával, aki ezt kérdezte tőle:

- Nos, milyen volt az új lány?

- Jobb már nem is lehetett volna - felelte Antinagoras.

Antinagoras könnyekig meghatottan szegődött a nyomába, hogy lássa, mi történik.

Amint az ifjú belépett, a leány a szokott módon bezárta az ajtót.

- Kérlek szépen - kérdezte az ifjú -, mondd meg, mennyit adott neked az a fiatalember, aki az előbb nálad volt?

- Negyven aranyat - felelte a lány.

- Hogy nem szégyellte magát! - mondta rá az ifjú. - Az ilyen gazdag embernek az sem került volna megerőltetésébe, ha egy font aranyat adott volna. De hogy lássad, mennyivel jobb szívű vagyok, íme egy egész font aranyat adok neked.

Antinagoras hallotta ezt, és így szólt magában: „Mennél többet adsz neki, annál jobban sír majd."

A leány pedig, miután megkapta az aranyakat, az ifjú lábaihoz vetette magát, megint elmondta minden hányattatását, meghökkentette az ifjút, és kioltotta gerjedelmét. Végre az ifjú zavarában ezt mondta:

- Kelj fel, úrnőm, hiszen mink is emberek vagyunk, minket is érhetnek bajok.

- Uram - felelte rá a lány -, hálásan köszönöm jóságodat, és arra kérlek: ne mondd el senkinek azt, amit tőlem hallottál.

Amikor kiment, ott látta a kacagó Antinagorast, és ezt mondta neki:

- Furcsa egy ember vagy! Nem tudtad volna másnak elsírni a könnyeidet, csak nekem?

És hogy kíváncsiságukat kielégítsék, némán lesték, ugyan mi történik majd a többiekkel. És ámbár láthatatlanul leselkedtek, mégis megtudták, hogy mindegyik látogató pénzt adott a lánynak. És Tarsia, amikor visszament, ezt mondta a kerítőnek:

- Íme, szüzességem ára.

- Mennyivel jobban illik hozzád - mondta rá a kerítő -, ha vidám vagy, nem pedig búbánatos! Hát csak viselkedjél úgy, hogy mindig több pénzt hozz haza.

De midőn a leány, a bordélyházból hazajövet naponta ezt mondta: „Íme, ennyit hozott a szüzességem" - a kerítő behívta szolgáját, aki a lányokra felügyelt, és így szólt hozzá:

- Tán olyan ostobának gondolsz engem, aki nem tudom, hogy Tarsia szűz! Márpedig ha egy szűz ennyit hoz, mennyit hoz majd, ha asszony lesz belőle! Vidd be hát a szobádba, és törd fel a szüzessége pecsétjét.

A szolga bevitte hát a szobájába és megkérdezte:

- Mondd meg nekem, csakugyan szűz vagy még?

- Ameddig isten is úgy akarja, szűz vagyok - felelte Tarsia.

- Hát akkor hogy kereshettél annyi pénzt, mint a múlt napokban? - kérdezte a szolga.

A leány a lábai elé vetette magát, és ezt mondta:

- Uram, könyörülj rajtam, a rabszolgán: királylány vagyok én, ne kövess el rajtam erőszakot.

Miután elmesélte neki minden hányattatását, a szolga megsajnálta, és így felelt:

- Túlságosan kapzsi ez a kerítő: nem tudom, hogy szűz maradhatsz-e.

Erre így felelt a lány:

- Tanult lány vagyok, majd bemutatom tudományomat, és értek a lantpengetéshez is. Tehát gondoskodjál róla, hogy holnap valamelyik nyilvános helyen állítsanak be elegendő ülőhelyet; oly szívhez szólón beszélek majd a közönséghez, úgy mondom el majd minden hányattatásomat, hogy sok pénzt szerzek vele; és akárki tesz fel majd fogós kérdéseket, én megoldom, és így gyarapítom keresetemet.

A szolga mindent így rendezett el, és fiatalok, öregek összesereglettek, hogy lássák a lányt.

Mikor a leányt látta, mily rengeteg nép sereglett egybe, ékesszólásában, óriási tudományában és szellemében bizakodva felhívta a közönséget, hogy adjanak fel neki kérdéseket, és ahányat csak feladtak, mind sikeresen megfejtette. Nagy éljenzés támadt; és annyi nép sereglett össze körülötte naponta, hogy a férfiak és a nők mérhetetlenül sok pénzt adtak össze neki. Antinagoras pedig, az ország fejedelme, tudta, hogy szüzessége sértetlen, és éppen úgy szerette őt, mint egyetlen leányát, úgyhogy azt a szolgát bőségesen megjutalmazta. És a lány, a hallgatóság jóvoltából, naponta jócskán hordta haza a pénzt a kerítő zsebébe.

Eközben Apollonius, tizenöt évi távollét után, visszaérkezett Tarsusba; fejét befödte, hogy senki se lássa meg ebben a siralmas állapotában. Egyenesen Strongulio házába ment. Mikor Strongulio messziről meglátta, megelőzte és eszeveszetten hazairamodott. És ráförmedt a feleségére, Dionysiasra:

- Ugye te azt mondtad, hogy Apollonius hajótörést szenvedett és elpusztult? Te gonosz lelkű és elvetemedett asszony - folytatta -, most aztán itt van Apollonius, és bizonyára visszaköveteli a leányát. Mit mondunk hát majd az apának a lányról, akinek mi voltunk a nevelőszülei?

- Te szerencsétlen férjem - felelte az elvetemült asszony -, megvallom neked, hogy én azt a lányt elpusztítottam, mert túlságosan szerettem a mienket. Fogadd meg hát tanácsomat: öltözz gyászruhába, és onts hazug könnyeket; én majd azt mondom, hogy gyomorgörcsben meghalt, s ha ilyen ruhában lát bennünket, el is hiszi.

Amíg ők erről beszélgettek, belépett a házba Apollonius, levette fejéről a leplet, megigazította szakállát, és elsimította homlokáról a haját. És mikor meglátta gyászruhájukat és szomorú ábrázatukat, így szólalt meg:

- Hűséges vendéglátó gazdáim, ha nevemet még most is őrzitek szívetekben, miért siránkoztok azon, hogy visszajöttem?

- Bárcsak más vitte volna meg a hírét neked - felelte az elvetemült asszony -, nem pedig én vagy a férjem: hogy leányod, Tarsia, hirtelen támadt betegségben meghalt.

Apolloniusnak minden porcikája reszketett; elsápadt és szinte kővé dermedten állt jó sokáig; amint magához tért, ránézett a gonosz nőre, és így szólt:

- Dionysias, azt állítod, hogy leányom, Tarsia, néhány nappal ezelőtt meghalt; de hát a pénze, a ruhái, az ékszerei csak nem pusztultak el?

Ám azok oda is hordtak neki mindent, és így beszéltek:

- Hidd meg nekünk, mi azt kívánjuk, hogy bárcsak leányod épségben-egészségben maradt volna, mint ahogy ezt a sok mindenfélét is visszaadjuk neked. S hogy nem hazudunk: erre bizonyságunk is van. Ugyanis a város polgárai emlékezetükben őrzik jótéteményeidet, s közadakozásból itt közel, a kikötőben, síremléket emeltek leányodnak; meg is nézheted.

Ennek hallatára Apollonius elhitte, hogy leánya meghalt, s ezt mondta szolgáinak:

- Fogjátok ezt a holmit, és vigyétek a hajóra, én addig elmegyek leányom sírboltjához.

S mikor odaért, elolvasta a feliratát, amely így hangzott:

A SZŰZ TARSIÁNAK, APOLLONIUS LEÁNYÁNAK,
ATYJA JÓTÉTEMÉNYEIÉRT,
KÖZADAKOZÁSBÓL EMELTÉK EZT A SÍREMLÉKET

S miután elolvasta a feliratot, csak állt ott, megdöbbenten: mivel nem bírt sírni, haragra lobbant, megátkozta szemeit és méltatlankodott: „Ó, könyörtelen szemeim! Hát elolvashattátok leányom sírfeliratát, s egy csöpp sem buggyant belőletek! Ó, jaj, én szerencsétlen! Úgy érzem: él a leányom!”

Beszállt a hajóba, és így szólt embereihez:

- Vessetek engem a hajófenék szennyvizébe; fulladjak vízbe, erre vágyom, ha már itt a földön kihunyt az én világosságom!

Vissza akart térni Tyrusba, és egy ideig kedvező széllel hajózott, de aztán nekibőszült a tenger, rettentő veszedelmekben hányta-vetette, a hajósok mind rimánkodtak az istenhez, de végre eljutott Mytilene városába. A kormányzó és a nép tapssal fogadta.

- Miért harsan fülembe ez a vidám csattogás? - kérdezte Apollonius.

- Örvendezzél, Apollonius - felelte a kormányzó -, mert tudd meg, hogy ma Neptunus ünnepe van.

- Tehát rajtam kívül ma minden ember ünnepel - mondta rá Apollonius és felsóhajtott. Aztán magához hívatta a számvevőjét, és így szólt hozzá: - A rabszolgáimnak elég bajuk, hogy olyan szerencsétlen úr kezébe kerültek, mint amilyen én vagyok; s nehogy azt gondolják: nem is annyira bánatos a gazdájuk, mint inkább fukar: adj minden rabszolgának tíz aranyat; vegyenek rajta, amit akarnak, és csapjanak vidám ünnepet. De engem ne hívjon senki sem: ezt szigorún megtiltom. Ha valamelyik rabszolgám szegi meg ezt a tilalmat: összetöretem a csontjait; ha szabad ember, eladom rabszolgának.

Mindnyájan elcsodálkoztak, hogy ekképpen fogadkozott. A számvevő pedig megvásárolt minden szükségeset, visszatért a hajóra, s miután a hajót feldíszítették, valamennyien vidáman lehevertek lakomázni.

De miközben lakomáztak, Antinagoras király, aki Tarsiát úgy szerette, mint a tulajdon leányát - séta közben sorra végigszemlélte a pompásabbnál pompásabb hajókat, s megpillantotta Apollonius hajóját, amely szebb és díszesebb volt a többinél. És így szólt kíséretéhez:

- Nézzétek csak, az a hajó tetszik nekem a legjobban, amelyet ott látok teljes díszben.

Mikor a hajósok meghallották, hogyan dicséri az ő hajójukat, így szólították meg:

- Méltóságos fejedelem, meghívunk közénk, ha nincs ellenedre.

Antinagoras felszállt a hajóra, és jó hangulatban asztalhoz telepedett. Letett tíz aranyat az asztalra, és így szólt:

- Vegyétek ezt, ne legyen ingyenes a vendéglátás.

Erre valamennyien egyhangúan felkiáltottak:

- Urunk, igazán szívesen fogadtál bennünket.

Mikor Antinagoras észrevette, hogy mindenféle rangkülönbség nélkül hevernek egymás mellett, s nincs közöttük feljebbvaló, így szólt:

- Hogyhogy heverhettek valamennyien csak úgy találomra? Hát ki a hajó gazdája?

- A hajó gazdája gyászban emészti magát, odalent a hajófenékben - felelte a kormányos. - Ugyanis odalent a sötétségben halálra szánta magát: tudniillik a tengeren elvesztette a feleségét, a szárazföldön pedig a leányát.

Antinagoras előszólította az egyik rabszolgát, akinek Ardelio volt a neve, és ezt parancsolta neki:

- Fogd ezt a két aranyat, menj le, és mondd meg neki: Antinagoras, ennek az országnak a királya kér, hogy jöjj fel a sötétségből a világosságra.

- Ezt a két aranyat inkább megduplázom és visszaadom - felelte az ifjú szolga -, mert nem akarom, hogy összetörjék a lábszáraimat. Ha négy lábam volna kettő helyett, akkor sem találhattál volna köztünk alkalmatlanabb teremtést nálam. Keress hát mást, akit leküldesz, mert kiadta a parancsot, hogy aki megszólítani merészeli, annak törjék össze a lábszárait.

- Ezt a parancsot nektek adta ki - mondta rá Antinagoras -, nem nekem, akit nem is ismer. Majd én magam megyek le hozzá: mondjátok meg, mi a neve.

- Tyrusi Apollonius - felelték a szolgák.

Antinagoras e név hallatára ezt gondolta magában: „Tarsia is Apolloniusnak mondta az apját."

A király tehát, a rabszolgák kalauzolásával lement hozzá. Mikor megpillantotta, hogy csapzott hajjal és szakállal, szennyesen ott hever a sötétségben, hangosan így szólította meg:

- Apollonius, üdvözöllek!

Apollonius azt hitte, hogy valamelyik embere szólítja, hát rá se hederített; de eltorzult ábrázatával odatekintett, s meglátta az előkelő ruhába öltözött ismeretlen férfit, és felháborodását némán magába fojtotta.

- Tudom: csodálkozol - folytatta Antinagoras -, hogy ismeretlen létemre neveden köszöntöttelek. Tudd meg tehát, hogy én ennek a városnak a fejedelme vagyok, Antinagoras a nevem. Lesétáltam a kikötőbe, hogy megnézzem a hajókat, s a többi között feltűnt nekem a te pompásan feldíszített hajód, s meg is dicsértem, milyen szép. Mikor aztán a hajósaid meghívtak, én szívesen letelepedtem az asztalukhoz, és megkérdeztem tőlük, ki a hajó gazdája. Ők elmondták nekem, hogy gyászban emészted magadat, amit magam is látok. Hadd váljék hát javadra, hogy meglátogattalak: jöjj ki a sötétségből a világosságra, heverj asztalhoz, és legalább egy kis ideig egyél velünk; remélem, hogy isten a keserves gyász után annál nagyobb örömmel vigasztal meg.

Apollonius a gyásztól elcsigázottan feltekintett rá, és így szólt:

- Ki vagy te, uram? Menj, heverj asztalhoz, és egyél velük, mintha csak a te embereid volnának. Engem azonban annyira lesújtott rengeteg szerencsétlenségem, hogy nemcsak enni, hanem még élni sem kívánok.

Antinagoras megdöbbent, felment a fedélzetre, asztalhoz heveredett, és így szólt:

- Nem bírtam rávenni uratokat, hogy a maga jószántából feljöjjön a világosságra. Mit tegyek, hogy eltérítsem öngyilkossági szándékától? De szerencsére most jut eszembe... - folytatta. - Hallod-e, te fiú, menj csak Lenoniushoz, a kerítőhöz, és mondd meg neki, hogy küldje ide

Tarsiát, hiszen művelt lány, elragadó a beszédmodora, a szépsége pedig lenyűgöző. Ő talán rá tudja venni ezt a kiváló férfiút, hogy ne kívánja a halált.

Mikor a kerítő meghallotta az üzenetet, és nem ellenkezhetett vele, kénytelen-kelletlen elküldte a leányt. És mikor Tarsia odaérkezett, Antinagoras így szólt hozzá:

- Kedves gyermekem, itt igazán szükség van a te tudományodra és művészetedre, hogy megvigasztald ennek a hajónak a gazdáját; lent kucorog a sötétben, gyászolja feleségét és leányát; vedd rá, hogy feljöjjön a napvilágra. Ez olyan könyörületes cselekedet, amelynek fejében isten jóságos az emberekhez. Hát menj le hozzá, és vedd rá, hogy jöjjön fel a napvilágra; talán az az isten akarata, hogy mi hozzuk vissza az életbe. Ha ezt végrehajtod, adok neked százezer ezüstsestertiust és húsz aranyat; és harminc nap múlva kiváltalak a kerítőtől, hogy megőrizhessem a szüzességedet.

A leány ennek hallatára elszántan lement ahhoz a férfiúhoz; és halkan köszöntötte, ezekkel a szavakkal:

- Köszöntelek, bárki vagy. Üdvözlégy, örülj és örvendezzél, mert nem holmi becstelen nő jött vigasztalásodra, hanem egy ártatlan szűz, aki szüzességemet, a tisztaság megannyi megpróbáltatása után, sértetlenül megőriztem.

És dallamos hangon énekelni kezdte a következő verset:

Szennyeken át visz utam, de a szenny engem sosem érhet,
Mint ahogyan nem sértheti semmi tövis sem a rózsát,
Mint ahogyan rablót sújt földre a pallos ütése:
Még a kerítőnél sem esett meg szűzi szemérmem.
Meggyógyulna szívem sebe, és nem hullna a könnyem,
S mily boldogság lenne, ha ismerném az apám s az anyámat!
Mint a királyi szülőknek egyetlen lánya születtem,
És hiszem: egyszer majd nagy örömre segíthet az isten.
Szüntesd könnyeidet, s a keserves gondokat űzd el,
Nézz fel az égre, s a csillagokig röppenjen az elméd,
Mert ki teremt, tanít és kormányoz minket, az isten,
Nem tűri, hogy bús könnyeid árja hiába omoljon.

Apollonius e szavak hallatára feltekintett; mikor meglátta a leányt, nagyot sóhajtott, és így kesergett:

- Ó, én szerencsétlen! Ó, jaj nekem! Meddig küszködöm még a könyörületesség ellen? - Ezzel feltápászkodott, és így szólt a leányhoz: - Végtelenül hálás vagyok bölcsességedért és nemességedért, és vigasztalásodat méltóképpen viszonozni kívánom. Ha még egyszer az életben boldog lehetek, megemlékezem rólad; országom minden kincsével kárpótollak; és ha talán, mint mondod, királyi szülőktől származol, egyszer majd megtalálhatod szüleidet. Most vedd ezt a kétszáz aranyat; és távozzál jókedvűn, úgy, mintha visszavittél volna engem a napvilágra. Most többé semmit se szólj hozzám, mert valahányszor kiújul örökké égő gyászom kegyetlen fájdalma, újra meg újra sorvadozom.

A leány átvette a kétszáz aranyat és távozott. Antinagoras pedig így szólította meg:

- Hová sietsz, Tarsia? Eredménytelenül fáradoztál? Nem bírtad megindítani ezt az embert, aki öngyilkosságot akar elkövetni, és nem segíthettél rajta?

- Mindent megtettem, amit megtehettem - felelte Tarsia -, végül adott kétszáz aranyat, és arra kért, hogy hagyjam magára, és hangoztatta, hogy ha fájdalmát újra meg újra feltépem, egyre keservesebben gyötrődik.

- Adok én neked négyszáz aranyat: csak menj le, add vissza a kétszáz aranyát, és mondd neki ezt: én nem pénzt kívánok, hanem meg akarlak menteni.

Tarsia csakugyan lement, odaült mellé, és ezt mondta:

- Ha már eltökélt szándékod itt maradni ebben a szennyben, engedd meg, hogy itten a sötétségben beszélgessünk. Ha ugyanis rejtvényeim csomóit megoldod, békén hagylak, visszaadom pénzedet és elmegyek.

Apollonius semmi áron sem akarta visszakapni a pénzét, viszont szerette volna hallgatni az okos leány beszédét, hát így felelt:

- Ámbár a bajokban semmi gondoskodás sem segít, legfeljebb a sírás és a kesergés, mégis, hogy meg ne fosszam magam a szórakozás örömétől, mondd meg, miket akarsz kérdezni, s aztán menj. Mert az a kérésem, hogy engedj időt az én siránkozásomnak.

Erre Tarsia így beszélt:

> Csillog a ház valahol, s harsányan csendül a hangja,
> Zendül a ház, ám meg sem szólal néma lakója,
> És szalad az s emez egyformán, a lakó is, a ház is.

És így folytatta:

- Ha, amint mondod, hazádban király vagy, a királynak a legokosabbnak kell lennie. Fejtsd meg tehát a kérdésemet, és én elmegyek.

Apollonius pedig a fejét csóválta, és így szólt:

- Tudd meg, nem hazudtam; tehát megmondom: az a bizonyos ház zeng, mert víz; ennek a háznak lakója hal, ez tehát a házával együtt szalad.

Tarsia megint megszólalt:

> Drága barátnőm, ottan a part ormos meredekjén,
> Bármi sötét színe, édesen énekel ő a Múzsáknak,
> Én meg, a mesteri kéz műve, visszhangzom csak a szép dalt.

Apollonius így fejtette meg:

- Drága barátnőnek nevezi, aki az égre küldi énekeit. A part szegélyén van a nád, mert a folyók mellett tenyészik; ezért lepi be sötét szín. Az éneknek hírnöke a hang, amely keresztülmegy a nádon.

Megint Tarsia beszélt:

> Sudár erdei szálfákból faragott e fabástya,
> És röpülök - csatlósom ezer meg száz a nyomomban
> Végtelen utakon és soha nyom se maradhat utánam.

Apollonius így felelt rá:

- Ó, ha boldog lennék, és felfedhetném neked mindazt, amit nem tudsz! Nehogy azonban olyan látszata legyen a dolognak, mintha azért hallgatnék, hogy a pénzemet visszakapjam, megfelelek kérdéseidre; mert csodálkozom, hogy zsenge korod ellenére ily mérhetetlenül

bölcs vagy. Nos tehát: a fabástya a hajó; a szél hajtja, a hullámok serege kíséri; rengeteg utakat bejár, de semmiféle nyomot sem hagy.

Tarsiát fellelkesítette az okos megfejtés, és így folytatta:

Ártalmatlan tűz áramlik a nagy palotán át,
Bent roppant hőség, de biz ettől senki se retteg:
Mert a csupasz házban csupaszon gyűlik össze a vendég.

Apollonius ezt mondta rá:

Vesd le a gyászodat, és sértetlenül érsz be a tűzbe...

vagyis belemennék a fürdőbe, ahol innen is, onnan is lángok tódulnak a csöveken át; meztelen az épület, mert semmi más sincs benne, csak székek, ezeken üldögél kellemesen a meztelen fürdőző.

Tarsia így folytatta:

Kettős tőrömet egy vas rúdja szorítja keményen,
Megbirkózom a széllel, a mély örvényt leigázom,
Víz fenekén kutatok, s a fogam belevájom a földbe.

Apollonius így felelt meg:

- Ami engem ezen a hajón biztonságban tart, az a horgony; ezt pedig kettős vas tartja össze; küszködik a széllel, és viaskodik a mélységes örvénnyel, és a föld hasadékaiba belekapaszkodik.

Tarsia folytatta:

Nem vagyok én súlyos, ámde vizek roppant súlya nyom le,
Itt bennem dagadoz, benyomult sok bő üregembe,
Lappang bennem a víz, de magától vissza nem ömlik.

Feleli neki Apollonius:

- A szivacs könnyű ugyan, de ha bő üregeibe beömlik a víz, megdagad és megsúlyosodik, s magától nem ömlik ki belőle a víz.

Tarsia tovább folytatta:

Nincsen hajzatom, ámde azért a hajam se hiányzik;
Dús hajam is van elég belül, ám ezt senki se látja,
Hajtanak engem utamra kezek, s el messze röpítnek.

Apollonius ezt felelte rá:

- Mikor hajótörést szenvedtem a Pentapolisban, ez volt az én segítőm, hogy aztán barátja lettem a királynak. Mert a labdának nincs haja kívül, de belül szőrrel van tele; kezek dobják el, és kezek dobják vissza.

Tarsia megint csak folytatta:

Nincs se valóságos kép bennem, nincs se hamis kép,
Villám van bennem, megcsillan a fény sugarában:
És ez mást se mutat, csak olyant, amit ő maga látott.

Apollonius ezt felelte rá:

- Semmiféle igaz kép nincs a tükörben, hiszen csak utánozza az eredetit; nincs benne hamis kép sem, mert csak azt mutatja, ami előtte van.

Tarsia ezt mondta:

Négy nővér, remekül faragott mind, futja a versenyt,
Győzni akar valamennyi, s igyekszik is egy akarattal,
És versenyt futnak, de utol sose érhetik egymást.

Apollonius így felelt meg:

- A négy nővér a kocsi négy kereke: alakjuk és minden tulajdonságuk egyforma; mind a négy tökéletesen fut, mintha versenyezne, és ámbár közel vannak egymáshoz, egyik sem érheti utol a másikat.

Tarsia most ezzel folytatta:

Mink mind égre törünk, és mind a magasba igyekszünk,
És aki fölfele tör, rajtunk át juthat a csúcsra,
Minket szerkezetünkbe szilárdan kapcsol erős rend:
És ki magasba tör, az rajtunk át juthat a csúcsra.

Apollonius ezt felelte:

- Ezek a lépcső fokai: egységes rend tartja össze őket; egyforma távolságban vannak egymástól; akik a magasba igyekeznek, csak az ő révükön juthatnak fel.

Amint Apollonius ezt kimondta, Tarsia ráborult, magához szorította, megölelte, és így szólt:

- Mért kínozod magad ennyi gyötrelemmel? Hallgass a szavamra, figyelj a szűzre, aki rimánkodik hozzád, mert bűn volna ily bölcs férfiúnak öngyilkosságot elkövetnie. Ha feleséged után sóvárogsz, keresd meg: isten visszaadja neked; ha leányod után vágyakozol, felleled majd épségben, sértetlenül. Esedezve könyörgök: teljesítsd kérésemet.

És megragadta őt mocskos ruhájánál fogva, és igyekezett kivonszolni a világosra. Apollonius azonban haragra gerjedt, felegyenesedett, és megrúgta a lányt, az pedig a rúgástól elvágódott; és a térdéből vér kezdett folydogálni.

Most már a lány is sírva fakadt és megszólalt:

- Ó, kegyetlen mennyei hatalom! Miért tűröd, hogy ártatlan létemre ennyi mérhetetlen szerencsétlenség tiporjon rám, és csecsemőkoromtól fogva ennyi nyomorúság gyötörjön? Mert amikor megszülettem a tenger háborgásában és viharzásában, anyám belehalt a hidegláz fojtogatásába, és a sors azt is megtagadta tőle, hogy földbe temethessék. És atyám felékesítette, ládába helyezte, és kétszázhúsz aranysestertiust tett mellé, azután lebocsátotta a tengerre; engem pedig atyám rábízott az elvetemült Strongulióra és Dionysiasra, ékszereimmel és ruháimmal együtt, s épp ezek miatt jutottam a halál révébe; mert szolgájuknak már kiadták a parancsot, hogy gyilkoljanak meg. De kalózok törtek ránk, és engem elraboltak, és éppen ebben a városban eladtak egy kerítőnek. Istenem, adj vissza engem atyámnak, a tyrosi Apolloniusnak, aki mikor anyámat gyászolta, rábízott engem az elvetemült Strongulióra és Dionysiasra!

Ennek a bizonyítéknak hallatára Apollonius torka szakadtából felordított, és zokogva kiadta a parancsot:

- Szolgák, rohanjatok ide, és vessetek véget gyötrelmemnek!

Amint a rabszolgák meghallották a lármát, valamennyien összeszaladtak, de odafutott Antinagoras is, a város uralkodója. És lesiettek, és ott találták Apolloniust, amint leányának nyakába borult, és sírva ezt mondotta:

- Ez az én leányom, akit gyászolok, akiért kiapadhatatlan könnyeket ontottam, és újra meg újra felszakadó gyászt róttam magamra. Mert én vagyok az a tyrusi Apollonius, aki téged az elvetemült Strongulio és Dionysias gondjaira bízott. Mondd meg nekem, mi volt a neve a dajkádnak?

A leány pedig így felelt:

- Lycoris.

Apollonius erre szenvedélyesen felkiáltott, és ezt mondta:

- Te az én lányom vagy!

- Ha Tarsiát keresed, én vagyok! - felelte a lány.

Erre Apollonius kiegyenesedett, ledobta magáról szennyes ruháit, tiszta ruhát öltött, átölelte a leányát, csókolgatta és zokogott. Antinagoras, mikor látta, hogy szorosan összeölelkezve zokognak, maga is sírva fakadt, és elmondta Apolloniusnak, hogyan mesélt el neki mindent a bordélyházba juttatott leány, és mi minden történt vele azóta, hogy a kalózok elrabolták és eladták. Erre Antinagoras leborult Apollonius lábai elé, és így beszélt:

- Az élő istenre, aki e leánynak visszaszerezte az apját, ne add feleségül más férfihoz Tarsiát, csak hozzám. Mert én egyrészt ennek a városnak a fejedelme vagyok, másrészt pedig ő az én segítségemmel maradt szűz, és engem ismert el urának és atyjának.

- Hát hogyan szegülhetnék szembe ennyi emberséggel és jósággal? - felelte erre Apollonius. - Sőt inkább magam is ezt óhajtom, hiszen annak idején megfogadtam: nem teszem le addig a gyászt, amíg leányomat férjhez nem adom. Csak azt az egyet kérem, hogy leányomért álljatok bosszút a kerítőn, akinek az aljassága miatt úgy megszenvedett.

Ennek hallatára Antinagoras villámgyorsan a tanácsházba sietett. És miután összehívta valamennyi városának főembereit, harsány hangon felszólalt, és ezt mondta:

- Siessetek, derék polgárok, városunk segítségére, hogy el ne pusztuljon egyetlen gyalázatos ember miatt!

És mikor a parancsát kihirdették, és Antinagoras fejedelem ily harsány hangon szólalt fel a forumon, annyira megindította a népet, hogy óriási tömeg gyülekezett össze; sem férfi, sem nő nem maradt otthon. S miután valamennyien összesereglettek, harsány hangon így beszélt:

- Mytilenei polgárok! Tudjátok meg, hogy Apollonius, Tyrus nagy királya, ideérkezett, és katonákkal megrakott hadihajói már közelednek, s hamarosan visszaérkeznek a városba, mégpedig ama leánykereskedő miatt, aki az ő leányát, Tarsiát, megvette és bordélyházba juttatta. Hogy tehát megmentsük a városunkat, adjuk kezére a kerítőt: inkább álljon bosszút rajta, mintsem hogy az egész város elpusztuljon.

Ennek hallatára mindazok, akik Mytilene városában voltak, megragadták a kerítőt, hátrakötötték kezeit, levágták a füleit, és a forumra hurcolták. Roppant emelvényt állítanak, és Apollonius, miután megnyiratkozott, és minden szennytől megtisztult, királyi ruhába öltözött, koronát tett a fejére, s leányával együtt felment az emelvényre. Átölelve tartotta a leányt, az egész nép előtt, és a zokogástól meg sem bírt szólalni. Antinagoras egyetlen kézintéssel csendet parancsolt, s miután a nép elhallgatott, így beszélt:

- Mytilene polgárai, akiket a régebbi szánakozás, most pedig a hirtelen támadt szeretet összehozott itten, íme, látjátok: atyja ma felismerte Tarsiát, akit a kapzsi kerítő mind a mai napig hatalmában tartott, hogy bennünket kifosszon: ám a ti jóságotok révén szűzen maradt. Hogy tehát még hathatósabban megköszönhessem szívbeli jóságotokat, álljatok rajta bosszút a királylányért.

Erre az egész tömeg egy hangon felkiáltott:

- Elevenen égessük el a kerítőt, és minden vagyona legyen a leányé!

A kerítőt máglyára vetik, Amiantus pedig, a szolgája, valamennyi leánnyal és minden vagyonával együtt Tarsia birtokába jut. És Tarsia ezt mondja a szolgának:

- Megkegyelmezek az életednek, mert a te emberséged és polgártársaid embersége révén szűz maradtam.

És tíz talentum aranyat ajándékozott neki és felszabadította. A leányoknak pedig, akiket eléje vezettek, ezt mondta:

- Amit a testetekkel eddig megkerestetek ennek az embernek, legyen a tiétek; és mivelhogy velem együtt szolgáltatok, legyetek szabadok.

Rögtön felállt Apollonius is, és így beszélt a polgárokhoz: - Tiszteletre méltó és jóságos polgárok, köszönetet mondok nektek emberségtekért; állhatatos hűségtek oltotta belétek ezt a szívjóságot, ez adott nektek nyugodt életet, ez árasztott rátok boldogságot, ez szerzett nektek dicsőséget. A ti érdemetek, hogy leányom szüzességén nem esett csorba; a ti érdemetek, hogy atyai karjaimba visszakerült egyetlen leányom. Ennek a mérhetetlenül nagy szolgálatnak jutalmául ajándékozok nektek ötven font aranyat, hogy városotokat megszépítsétek.

És nyomban kiadta a parancsot, hogy a mondott összeget adják át a polgároknak: ezek akkor közmegegyezéssel óriási aranyszobrot öntöttek neki: a szobor hajófaron állt, és a kerítő fejére taposott; jobbján leányának aranyozott bronzból öntött ülőszobrát helyezték el; a talapzatra pedig ezt a felírást vésették:

TYRUSI APOLLONIUSNAK
VÁROSUNK ÚJJÁÉPÍTŐJÉNEK
ÉS LEÁNYÁNAK
A SZEPLŐTELEN SZŰZ TARSIÁNAK
EMLÉKÜL ÁLLÍTOTTA
MYTILENE EGÉSZ NÉPE
HATÁRTALAN SZERETETTEL
ÖRÖKKÉVALÓ ÉKESSÉGÜL

Néhány nap múlva pedig Apollonius, az egész város kimondhatatlan ujjongása közben, feleségül adta leányát Antinagorashoz. Apollonius vele és leányával Tarsusba szándékozott hajózni, hogy így jusson el hazájába, de azon éjjel álmában jelenést látott, s ez így beszélt hozzá:

- Apollonius, menj ismét Ephesosba, és lépj be Diana templomába leányoddal és vőddel együtt, s ott rendre mondd el minden hányattatásodat. És utána nagy örömmel távozol majd onnan; így jutsz el Tarsusba, és elégtételt szerzel ártatlan leányodnak.

Apollonius, amint felébredt, elmondta álombeli látomását leányának és vejének, azok pedig ezt mondták rá:

- Cselekedjél úgy, ahogy jónak látod.

Hajóra szállt tehát, s vele mind a többiek; és aranyat, ezüstöt, sok drága ékességet és felbecsülhetetlen értékű gyöngyöt vittek magukkal. A kormányosnak pedig parancsot adott, hogy induljon Ephesosba, és szerencsés hajózás után meg is érkeztek Ephesosba.

Apollonius tehát egész kíséretével együtt partra szállt, bement a városba, és felkereste Diana templomát, amelyben felesége, Archistratis volt a papnők fejedelemasszonya, akit pedig ő már tizenhat éve halottként siratott. A király kérte, nyissák meg a templomot, hogy imádkozzék. Az egyik főpapnő pedig ezt mondta rá:

- Várj egy kis ideig, amíg megjelentem a fejedelemasszonynak.

Bement a szentélybe, és így szólt hozzá:

- Legszentebb és legszentségesebb fejedelemasszonyunk, úrnőm, Archistratis, ide érkezett egy ismeretlen király, leányával és vejével, rengeteg ajándékkal, és esedezik, hogy színed elé kerülhessen.

Ennek hallatára Archistratis megparancsolta, hogy állítsák fel trónszékét a templomban; ő maga gyöngyökkel és fejedelmi díszekkel ékesítette fel magát, koronát tett fejére, s bíborruhában, a papnők seregének kíséretében, bevonult a templomba, és helyet foglalt a trónszéken. Ránézni is csupa gyönyörűség volt, és mivel túlzottan őrizte-ápolta szüzességét, mindenfelé az a híre járt, hogy Dianának sehol a világon nincs nála kedveltebb papnője.

Miután bevonult, szólította a királyt. Apollonius, amint meglátta, leányával és vejével együtt lábai elé sietett. Szépségének ragyogása ugyanis úgy tündöklött, hogy olybá tűnt, mintha ő volna a papnők istennője. Miután tehát megnyitották a szentélyt, és az ajándékokat felajánlották Archistratisnak, Apollonius ott, Diana színe előtt, belefogott hányattatásainak elbeszélésébe, ekként szólván:

- Én született király vagyok, tyrusi Apollonius a nevem. Minek utána minden tudományt kitanultam, és nem volt már semmiféle olyan művészet, amelyet előkelő emberek művelnek, hogy én ne tudtam volna s ne tudnám, megfejtettem Antiochus király rejtvényét, hogy feleségül nyerhessem leányát. De gyalázatos bűn szennyezte őt: mert a természet előbb atyává tette, de utóbb elvetemültségében férje lett saját leányának. Ez volt az oka, hogy engem mindenáron meg akart gyilkolni. Én menekültem, de útközben hajótörést szenvedtem, és Cyrenébe vetődtem, abba az országba, ahol akkor Archistratus király uralkodott. Kegyesen fogadott engem, és oly végtelen jósággal halmozott el, hogy végül is leánya kezére érdemesített. Midőn feleségemmel sietve hazámba igyekeztem, hogy az uralmat átvegyem, ő a tengeri úton megszülte ezt a leányomat, akit parancsod szerint íme bemutatok neked, nagy istennő, Diana, a szülés után pedig meghalt; s ennek tizenhat éve már. Halottamat királyi pompába öltöztettem, és ládába helyeztem. Kétszázhúsz aranysestertiust tettem a feje alá, hogy akárki megtalálja, temettesse sírboltba; leányomat pedig dajkaságba adtam, alávaló hitvány emberekhez. Miután húsz esztendeig Egyiptomban tartózkodtam, visszajöttem, s mikor megérkeztem, azzal fogadtak, hogy leányom meghalt. A gyász újra rám szakadt, gyászruhába öltöztem, el akartam emészteni magam, és ekkor, istennőm, visszaadtad neked leányomat.

Miután elmondta ezt és többi ilyen hányattatását, felkelt üléből Archistratis, a felesége, és hozzá sietett, hogy megölelje. Apollonius azonban nem hitte el, hogy a felesége, és eltaszította magától. Az asszony sírva fakadt, hangosan felkiáltott, és ezt mondta:

- Én vagyok a feleséged, Archistratis, Archistratus király lánya.

És megint odasietett hozzá, átölelte, csókolgatta, és egyre ezt mondogatta:

- Te vagy az én tyrusi Apolloniusom, te vagy az én uram. Én vagyok a feleséged, akit atyám, Archistratus király adott hozzád; te vagy az a hajótörött, akit megszerettem, nem érzéki gerjedelemből, hanem bölcsességedért. Drága férjem, mondd meg nekem, hol a leányom.

Az pedig odamutatott Tarsiára, és így szólt:

- Ez az.

És örömükben valamennyien sírva fakadtak.

Egész Ephesosban szétfutott a hír, hogy a tyrusi Apollonius felismerte feleségét abban az Archistratisban, aki a papnőjük volt. Apollonius tiszteletére lakomát rendeztek, és mindenki örvendezett. Archistratis pedig fejedelemasszonnyá tette azt a papnőt, aki rangban utána következett, és egész kíséretével, férjével, leányával és vejével, az ephesosiak ujjongása és könnyhullatása közben, hajóra szállt. És mérhetetlen sok aranyat vittek magukkal, s miután mindenkitől elbúcsúztak, nekivágtak az útnak. A tyrusi Apollonius az istenség segedelmével megérkezett Antiochiába, ahol fenntartották számára a trónt, és mivel mindenki őt akarta, átvette a hatalmat.

Azután elment a hazájába, Tyrusba, és örvendezett alattvalóival együtt, és maga helyett a vejét, Antinagorast tette meg királynak. És azután vejével és leányával és feleségével, valamint a királyi hadsereggel együtt hajóra szállt, és megérkezett Tarsusba. Azonnal kiadta a parancsot, hogy Stronguliót és feleségét, Dionysiast fogják el, és bilincsbe verve vezessék az összegyülekezett polgárok elé. Mikor megpillantotta őket Apollonius, így szólalt meg:

- Tarsus derék polgárai, vajon a tyrusi Apollonius hálátlan volt-e akármelyetek iránt is?

Azok pedig egyhangúan így kiáltottak:

- Királyunknak neveztünk el téged, és a haza atyjának! Szívesen akár meg is halunk érted. Teáltalad menekültünk meg a gyilkos éhínségtől, s erről tanúskodik ez a szobor is.

- Leányomat - folytatta Apollonius - Strongulio és felesége, Dionysias gondozására bíztam, de ők nem akarták visszaadni nekem.

- Jó uram - szólalt meg az elvetemült némber -, hát nem olvastad magas is a síremléke feliratát? Úrnőm, Tarsia, drága gyermekem, ha éreznek valamit a holtak, hagyd el az alvilági házadat, és hallgasd meg atyád szavát!

Ezután fellépett az emelvényre egy királyi öltözetű leány, lefátyolozott fejjel, s miután felfedte arcát, így szólt a némberhez:

- Dionysias, üdvözlégy; ha már az alvilágból felidéztél, köszöntelek.

Az elvetemült némbernek minden porcikája reszketett; a polgárok bámultak és örvendeztek. Ezután Tarsia odahívatta Theophilust, a majorost, s így szólt hozzá:

- Theophilus, ha azt akarod, hogy bocsánatot nyerhess, felelj világosan: ki bérelt fel, hogy meggyilkolj engem?

- Dionysias, az úrnőm - felelte a majoros.

Erre a polgárok megragadták Stronguliót és Dionysiast, kihurcolták őket a városból és megkövezték. S mikor Theophilust is agyon akarták verni, Tarsia közbelépett, és nem nyúltak hozzá.

- Ha ez - magyarázta a leány - nem engedett volna időt nekem arra, hogy tanúul hívjam az istent, és imádkozzam hozzá, a ti emberségtek sem menthetett volna meg engem a bajtól.

Egyetlen kézintéssel parancsolta, hogy bántatlanul távozzék, és visszanyerje szabadságát, a kivégzetteknek leányát, Philothemiát pedig Tarsia magával vitte. Apollonius népünnepélyt rendezett, és megígérte, hogy játékokat tart. Újjáépítették a falakat és a tornyokat. Hat hónapig ott időzött, azután övéivel együtt a tengerparti Pentapolisba hajózott. Meglátogatta Archistratus királyt; koszorúkkal díszítették a várost, szólt a zene mindenütt. Archistratus király ujjongott késő öregségében, hogy láthatta leányát és férjét s unokáját a férjével együtt, akik úgy járultak elébe, mintha gyermekei volnának. Csókkal fogadta őket, s még egy álló esztendeig boldogan élt körükben.

Mikor pedig az ideje betelt, karjaikban halt meg, miután országa felét Apolloniusra hagyta, másik felét pedig leányára.

Miután mindez végbement, Apollonius egyszer a tengerparton sétált, és meglátta azt a halászt, aki őt mint hajótöröttet pártfogásába vette. Parancsot adott, hogy kerítsék elő, és vigyék a palotába. A halász, amikor észbe kapott, hogy a katonák elhurcolják, azt gondolta, hogy máris kivégzésre viszik. Mikor belépett a palotába, Apollonius odavezettette a felesége elé, és így beszélt:

- Királyné asszonyom, íme ez az én vőfélyem, aki megsegített engem, mikor hajótörést szenvedtem, és megmutatta az utat, hogy hozzád juthassak.

Aztán igen nyájasan így beszélt az öreghez:

- Bácsikám, én vagyok a tyrusi Apollonius, akinek egyszer odaadtad a köpönyeged felét.

És adatott neki kétszáz ezüstsestertiust meg szolgákat, meg szolgálóleányokat, meg ruhákat, és felvette kíséretébe élete fogytáig.

Hellanicus pedig, aki Antiochusról jelentést tett neki, útjába került Apolloniusnak, és így szólította meg:

- Uram király, emlékezzél meg szolgádról, Hellanicusról.

Ezzel megragadta kezét, és csókolgatni kezdte; Apollonius felemelte, gazdag emberré tette, felvette kíséretébe, és elhalmozta kitüntetésekkel.

Mindezek után feleségétől fia született, akit nagyapja, Archistratus után királlyá tett, ő maga pedig feleségével boldogan élt hetvennégy évet. Ura volt Antiochiának, Tyrusnak és Cyrenének, békességben és boldogan élt.

Hányattatásait ő maga írta meg, két kötetben, és két példányban íratta le: az egyiket az ephesosi Diana templomában helyezte el, a másikat a saját könyvtárában.

ÉLETRAJZI JEGYZETEK

HERODOTOS
(i. e. 484-425)

GÖRÖG TÖRTÉNETÍRÓ, a kisázsiai Halikarnassosban született; részt vett a szülővárosának zsarnoka, Lygdamis elleni összeesküvésben, ezért elűzték, de polgártársainak irigykedése miatt amúgy is kénytelen volt elhagyni hazáját. Athénbe ment, és 445-ben az új Odeionban (mások szerint Olympiában) felolvasta történelmi művének addig elkészült néhány összefüggő részletét. Ezért az athéni állam tíz talentummal jutalmazta. Ezt a dicsőséget 39 éves korában érte el. Egy év múlva Thurioiba költözött, Athén dél-italiai gyarmatvárosába, itt polgárjogot szerzett. Beutazta Italiát, Siciliát, Egyiptomot, Perzsiát, Asszíriát, Kisázsia belső részeit, Pontost, szárazföldön és tengeren; mivel csak görögül tudott, mindenütt tolmácsokat vett igénybe. Nagy történelmi művének 9 könyvét a 9 múzsáról nevezték el. E műnek forrásai: idős emberek elbeszélései, vagyis a szájhagyomány, régi krónikások feljegyzései, ezért sok benne a mesés és csodás elem; utazásain sok és tarkabarka adatot gyűjtött, mindenféle érdekes apróságot, anekdotát, mendemondát: így kezdenek beszivárogni a történetírásba a fantasztikus és meseszerű adatok. Ezért került bele naiv elbeszélésébe a régi kisázsiai (ión) mesekincsnek oly sok emléke: csodás események, jelek, csattanós mondások. Így a mű történeti hitelessége csökken, de annál értékesebb néprajzi érdekessége; ezért nevezi őt Ktesias hazugnak, Aristoteles pedig mesemondónak. Stílusát és előadását a homerosi naiv mesélés jellemzi, ő a görög próza Homerosa. Művének frissessége és vonzóereje elmúlhatatlan: máig is lebilincsel a „méznél édesebben" csörgedező mesélése. A művébe beleszőtt elbeszélések és történetkék a görög, keleti és főleg az egyiptomi novellisztika sok értékes elemét őrizték meg.

PLATON
(i. e. 427-347)

ELŐKELŐ ÉS GAZDAG athéni család sarja; költőnek indult, Sokrates tanítványa lett (408), az ő hatására filozófiával kezdett foglalkozni, és mestere tragikus halála után ismerte fel, hogy abban a társadalomban nem valósíthatja meg az igazság eszményét a politikában; tehát lemondott a politikai pályáról, és filozófiai dialógusokban fejtegette nézeteit a megismerés, a lélek, a szerelem, a halhatatlanság problémáiról. Filozófiájának lényegét, az ideák tanát, itt nem ismertethetem részletesen, hiszen nem tartozik ide, csak azt kell kiemelnem, hogy nagy műveiben *(Az állam; A törvények; A lakoma; Kriton; Sokrates védőbeszéde)* is sok olyan mítosz, regényes és novellisztikus részlet fordul elő, amely tanúskodik róla, hogy az egykori ifjú költő szépirodalmi hajlamai elevenen éltek a későbbi filozófusban is. Ezt bizonyítja a könyvünkben közölt kis novella is.

XENOPHON
(i. e. 430-354)

ATHÉNI POLITIKUS, hadvezér és író, Sokrates tanítványa és lelkes híve. 29 éves korában Kyros görög hadtestében magas rangú tiszt; Kyros kunaxai veresége után (i. e. 401) ő vezette a hadtest visszavonulását, fényes sikerrel; ezt a hadműveletét meg is írta *Anabasis* című híres történelmi művében. Később Spártához pártolt, mire Athén hazaárulónak nyilvánította, és megfosztotta polgárjogától. Ezután kb. 40 évig Olympia melletti birtokán gazdálkodott és írt, de a spártaiak leuktrai veresége után (i. e. 371) Korinthosba menekült; bár athéni polgárjogát visszakapta, haláláig Korinthosban maradt. Irodalmi műveinek jó része Sokrates emlékét

örökíti meg, más része történelmi tárgyú. Politikai jellegű művei közül kiválik az idősebb Kyros perzsa király (i. e. 559-529) neveltetésének és uralkodóvá érésének pompás rajza, a Kyrupaideia: a régiek véleménye szerint „a jó és boldog király eszményképének mesteri rajza", az a műfaj, amelyet „uralkodók tüköre" néven szoktunk emlegetni. Ebbe szőtte bele Xenophon a görög novellisztikának egyik legszebb emlékét, a hős lelkű Pantheia szerelmének és halálának elbeszélését. Xenophon a görög próza egyik legkiválóbb mestere; tiszta és tökéletes stílusát nemcsak csodálták, hanem mintaképnek tekintették, őt magát „attikai méh"-nek nevezték: olyan értelemben, ahogyan Homeros beszél az öreg pylosi királyról, Nestorról: „Nyelvéről méznél édesebben folydogált a beszéd..."

KTESIAS
(i. e. V-IV. sz.)

KNIDOSI ORVOS és történetíró; 17 évig (404-387) Artaxerxes perzsa király udvari orvosa volt; mikor a kunaxai csatában (i. e. 401) Kyros súlyosan megsebesítette Artaxerxest, Ktesias meggyógyította sebét. A perzsa udvari élet és környezet, valamint a perzsa történelmi feljegyzések révén alaposan megismerkedett a Kelettel, s így írta meg, Herodotos nyelvén és stílusában perzsa történelmét (*Persika*) 23 könyvben. Herodotost vádolta hazudozással, holott ő volt hazug és megbízhatatlan író; műve nem hiteles, hanem inkább regény. Sok anekdotát, mesét, történetkét feljegyzett benne. Ő írta meg az első tudósítást Indiáról. Kellemesen, szemléltetőn, izgalmasan ír, a római császárkorban is sokat olvasták. Csak töredékei maradtak ránk; ezek közül való az itt közölt novella is.

AISCHINES
(i. e. 389-314)

ATHÉNBEN ÉLT; előbb állami jegyző volt, majd felcsapott színésznek, de ehhez a művészethez nem volt tehetsége, meg is bukott. Erre elvégezte a rétoriskolát, szónok és politikus lett, a makedón-párt harcosa, egészen a hazaárulásig. Demosthenes keményen támadta, és leleplezte, hogy Philippos makedón király megvesztegette, úgyhogy menekülnie kellett Athénből, s ezután Kisázsiában folytatta rétori tevékenységét. Levélgyűjteményekben és beszédeinek kéziratában 12 levél maradt fenn a neve alatt; ezek a levelek azonban az i. sz. I. századból valók. Az itt közölt 10. levél tökéletes példája az ún. „miletosi" novellának. Ezt a csiklandós témát egyébként Flavius Josephus is feldolgozta történelmi művében, később Aristainetos nagy hírű erotikus leveleiben, a középkorban pedig Boccaccio a *Dekameronban.*

TIMAIOS
(i. e. 346-250)

TAUROMENIONI (Taormina) uralkodócsaládból származott, de hazájából a tyrannosok elleni harcok miatt menekülnie kellett, úgyhogy 50 évig Athénben élt. A késői ókori írók szemében ő a „Nyugat történetírója": megírta Sicilia (s benne Italia és Görögország) történetét 38 könyvben, egészen i. e. 264-ig. Csak irodalmi forrásokból dolgozott; nem hamisított tudatosan, de az őstörténet könyvében, mondaszerű, egyébként tele van földrajzi és történelmi tévedésekkel. A töredékekből ítélve könyve jó olvasmány lehetett, de nem tárgyilagos, hanem felületes és elfogult, a szerző rendkívül elbizakodott, fölényeskedő, egy csöppet sem rokonszenves. Sok értékes anyagot gyűjtött, a későbbi írók bőven kiaknázták. Művéből csak töredékek maradtak ránk. Töredék a könyvünkben közölt *Tengeri vihar* is, amely az ókori humoros novella egyik legremekebb emléke.

CHARES
(i. e. IV. sz.)

MYTILENÉBEN SZÜLETETT, Athénben volt magas rangú katona, majd Nagy Sándor udvarában szertartásmester (főudvarmester). Mivel a király környezetében tartózkodott, módjában volt sok érdekes és bizalmas adatot feljegyezni Nagy Sándor életéről, s éppen ezért sajnálatos, hogy művének csak töredékei maradtak meg. Megírta Mytilene történetét is. Perzsa szolgálatban is katonáskodott, zsoldos vezér volt, a chaironeiai csatában pedig vezénylő tábornok; ebben az ütközetben esett el (i. e. 338).

ARISTOBULOS
(i. e. 300)

A CHALKIDIKEI KASSANDREIÁBÓL származó görög történetíró. Részben személyes emlékei, részben az addigi irodalom alapján, főleg Kallisthenes felhasználásával, az ipsosi csata után (i. e. 301), 84 éves korában megírta Nagy Sándor életét, sok földrajzi és néprajzi érdekességgel, forró rajongással Nagy Sándor iránt. Az ókori írók tanúsága szerint műve a legmegbízhatóbb forrás Nagy Sándor életéről. Csak töredékei maradtak ránk.

PARTHENIOS
(i. e. I. sz.)

A KISÁZSIAI NIKAIÁBAN született görög költő, a régiek szerint a század legkiválóbb elégiaköltője; úgy emlegetik, mint „új Kallimachost", az alexandriai elégia nagymesterét. Mint hadifogoly került Rómába (i. e. 73), s ott barátságot kötött Cornelius Gallusszal (69-26), a kiváló latin elégiaköltővel. Később Nápolyba költözött, és előadásokat tartott a költészetről, s hallgatói közt ott volt Vergilius is. Leghíresebbek voltak szomorú, bánatos hangú elégiái (gyászdalok, sirató versek), főleg korán elhalt felesége, Arete halálára írt költeményei, három részben. Elégiái elvesztek, de megmaradt egyetlen prózai műve, *Erotika pathémata (Szerelmi szenvedések)* címen: ebben 36 szerencsétlen végű és boldogtalan szerelem történetét írta meg, novellák alakjában, elsősorban barátja, Cornelius Gallus számára, hogy azokat elégiákban feldolgozza. Forrásai: görög történetírók, költők és mitológiai kézikönyvek; ezeket kivonatolta, de anyagát nem dolgozta fel önállóan. Gyűjteménye hitelesen rámutat az antik novella forrásaira.

PETRONIUS
(i. sz. I. sz.)

AZ IDŐSZÁMÍTÁSUNK I. századának második felében élt kiváló latin író, Nero udvarában hangadó: dúsgazdag patrícius, az előkelő szórakozások és mulatozások szakértője és rendezője, afféle főudvarmester (arbiter elegantiarum, s ezért a neve: Petronius Arbiter). Egyéniségét és sorsát hitelesen ábrázolja Tacitus az *Annales* című történelmi műve XVI. könyvében: kedvelt embere volt Nerónak, s ezért megirigyelte Tigellinus testőrparancsnok, s megvesztegetett rabszolgák hamis tanúvallomásai alapján bevádolta mint összeesküvőt: Nero öngyilkosságra kényszerítette (i. sz. 66.). Egyetlen munkája a *Satiricon*, töredékekben maradt ránk; ezekből, a közkeletű magyarázatok szerint, megállapítható, hogy a nagy terjedelmű, versekkel tarkított prózai munka erotikus, sőt pornografikus elemekkel sűrűn átszőtt kalandregény lehetett. Egyetlen hosszabb összefüggő részlete a *Trimalchio lakomája* néven ismert szatirikus-realisztikus nagyepizód, a megtollasodott és úrhatnám kereskedő és a kicsinyes

kisvárosi társadalom pompás rajza. Ennek apró novelláin, humoreszkjein és anekdotáin kívül szerepel még kötetünkben a világirodalom egyik leghíresebb novellája, az *Ephesusi özvegy*, a „miletosi novella” műfajának legpompásabb emléke.

JOSEPHUS FLAVIUS
(i. sz. 38-100)

JERUZSÁLEMI ZSIDÓ RABBI, tudós, történetíró, a rómaiak ellen vívott zsidó függetlenségi háború harcos hőse. Az elkeseredett védelmi harcban Jotapata vár ostrománál fogságba esett, de Vespasianus, a római hadvezér, miután megjósolta neki, hogy ő lesz a császár, felszabadította, innen kezdve maga mellett tartotta, sőt Jeruzsálem ostrománál őt használta fel a zsidó nacionalisták leszerelésére: sikertelenül. A zsidók árulónak minősítették, s ezért tragikus a sorsa: a korforduló embere, egyik kezével a múltba kapaszkodik, a másikkal a jövőbe mutat, de mélységes fájdalommal kell rádöbbennie, hogy népétől már elszakadt, s az új világba még nem tudott mindenestül beleolvadni. Hellenisztikus műveltségű ember és író. Népe történetével s a függetlenségi háború szenvedélyes és mégis tárgyilagos kötetével ajándékozta meg a hellenisztikus irodalmat és népét, amely hiába tagadta ki. Ezekben a műveiben megnyugtató szintézisbe olvad az író szüntelenül kiütköző kettőssége: ősi zord hite és fiatal rómaisága, s ez a kettőssége adja meg írásainak művészi teljességét. A dekameronunkban közölt Isis-botrány történeti tény ugyan, de közvetlenül benne gyökerezik a görög novellisztikában, mint a könyvünkben is közölt híres Nektanebos kaland és a Kallirrhoe novella is igazolja.

DION CHRYSOSTOMOS
(i. sz. 40-120)

A KISÁZSIAI PRUSA (ma Brussza) városából származó rétor. Cocceius Nerva császár római polgárjogot adományozott neki, ezért kapta a „Cocceianus” nevet. Chrysostomosnak, vagyis „Aranyszájú”-nak pedig azért nevezték el az i. sz. III. században, hogy megkülönböztessék a történetíró Cassius Dion Cocceianustól. Eleinte, mint afféle nagybirtokos és háztulajdonos, idegenkedett a filozófiától, de Musonius Rufus (i. sz. I. sz.) megnyerte a stoikus filozófiának, s ezentúl a stoikus irányzat rideg és szigorú erkölcstanítása szerint élt és írt, sőt összeköttetésbe került a római stoikus ellenzékkel, amely Domitianus császár ellen szervezkedett: a mozgalom vezérét, Flavius Sabinust a császár kivégeztette (i. sz. 82), Musoniust száműzte, Diont pedig visszaparancsolta hazájába. Ekkor kezdődött hosszú vándorélete: megfordult a Borysthenes (Dnyepr) vidékén, eljutott Moesiába (Viminacium), s egész útján, minden állomásán előadott, szónokolt, erkölcsi kérdéseket fejtegetett a népszerű erkölcsprédikáció, az ún. diatribé szellemében. Később visszatérhetett a száműzetésből, előadásokat tartott Olympiában (i. sz. 97) és Rómában, ahol 3 előadást, vagyis beszédet intézett Traianus császárhoz. 102-ben részt vett a császár diadalmenetén, amelyet dadai győzelmei örömére tartott, és Traianus később is kegyével tüntette ki. Élete végéig folytatta a gyakorlati erkölcs problémáival foglalkozó vándorprédikátori működését. Ezeket a prédikációkat (diatribéket) beszédeknek nevezte; 80 beszéde maradt ránk. Egyik legérdekesebb és legnagyobb hatású diatribéje az *Euboikos (Euboiai beszéd)*, amely könyvünkben *A boldogok szigete* címen szerepel, és a városi és falusi szegénységgel, s az idilli hangulatú események ürügyén a legégetőbb szociálpolitikai kérdésekkel foglalkozik. Dion nagy műveltségű író, eleven szellem, korának legünnepeltebb szónoka, Hellas rajongója, rokonszenves egyéniség. Az itt közölt beszéd is igazolja az ókor jelzőjét: aranyszájú.

PLUTARCHOS
(i. sz. 46-120)

CHAIRONEIAI SZÁRMAZÁSÚ görög történetíró és filozófus. Traianus és Hadrianus fontos feladatokkal bízta meg a görög tartományi közigazgatásban; jó barátságban volt számos római államférfival és íróval. Irodalmi munkássága felöleli az egész görög tudomány, irodalom, politika, etika, történelem, vallás, filozófia, neveléstudomány, sőt a természettudományok körét is. Roppant tájékozottság, érett bölcsesség, tiszta stílus jellemzi írásait. Óriási területeket átfogó tematikája, világos előadása, a műveiből sugárzó nemes emberség az ókor egyik legvonzóbb és legolvasottabb írójává avatja. *Párhuzamos életrajzok* című nagyszabású és nagy hatású művében egy-egy kimagasló görög és római hadvezér vagy államférfi életét és működését állítja párhuzamba. Filozófiai jellegű értekezéseit, tanulmányait, főleg a gyakorlati erkölcstan kérdéseivel foglalkozó írásait *Ethika* gyűjtőnév alatt foglalták össze. Nem volt novellaíró, de műveiben (mint az ókori íróknál igen gyakran) elszórtan novellák, apró történetek és anekdoták is előfordulnak. De a neki tulajdonított *Szerelmi elbeszélések* című gyűjteménynek, amelynek mind az öt elbeszélését közli kötetünk, nem ő a szerzője, s az Acheloosról szóló kis írásnak sem: a *Szerelmi elbeszélések* című novellás könyvet az i. sz. II. században írta vagy állította össze valaki, és a népszerű Plutarchos neve alatt adta ki. Plutarchosnak ugyanis két értekezése is maradt ránk a szerelemről, s ezzel a tárgyi rokonsággal valószínűsítette az ismeretlen szerző, hogy ezeknek a szerelmi novelláknak Plutarchos a szerzője: ezzel nagyobb hitelt, népszerűséget és olvasottságot biztosított írásainak. A hős Kamma tragikus története azonban hiteles műve Plutarchosnak.

PLINIUS
(i. sz. 61-113)

CAIUS PLINIUS CAECILIUS SECUNDUS, az „ifjabb Plinius”, római államférfi és író. Nagybátyja, az idősebb Plinius (Caius Plinius Secundus) császári helytartó és a Misenumban állomásozó flotta parancsnoka (23-79) örökbe fogadta. Az ifjabb Plinius kedves embere volt Traianus császárnak (98-117), s előbb consul, majd bithyniai helytartó. Levelezett kora kiváló embereivel, irodalmi kérdésekről, közérdekű, politikai és társadalmi eseményekről, a császárral pedig hivatalos ügyekről. Leveleinek gyűjteményét ő maga adta ki; ezek a levelek néha valóságos irodalmi tanulmányok, néha színes leírások (ilyen a Vezúv 79. évi kitörése, s ebben nagybátyja halála), néha történelmi okmányok (jelentése a keresztények ügyében), nem ritkán ennek a babonás kornak rémhistóriái, vagy esetleg humoros színezetű társadalmi botrányok, szélhámosságok. Korának életét levelei éppoly színesen és sokoldalúan mutatják be, mint Cicero levelei a maga korának társadalmát.

LUKIANOS
(i. sz. 120-180)

Az EUFRATES MENTI SAMOSATÁBÓL származó antiochiai rétor, ügyvéd, vándorprédikátor és író. Mint Dion Chrystomos, ő is bejárta a fél világot, Italiát, Galliát (ahol tanár is volt egy ideig), Görögországot, Makedóniát, Kisázsiát, megjelent az ünnepi gyűléseken és versenyeken, például Olympiában, s minden alkalmat felhasznált előadások tartására, Athénben is sűrűn adott elő gyakorlati erkölcsbölcseleti kérdésekről. Élete végén császári tisztviselő volt Egyiptomban. A korában legnépszerűbb rétori műfajnak, a diatribének egyik leghivatottabb mestere. Eredeti és kitűnő írói tehetség; valóságos ókori újságíró; eleme az irónia, a szatíra, a paródia, a pamflet, a kiélezett és csattanós anekdota; írásai duzzadnak a humortól és

komikumtól; friss, eleven, sokszor elképesztő és gyilkos gúnyolódását nemegyszer mainak érezzük. Egyike az ókor legérdekesebb írói egyéniségeinek; mint népszerű erkölcsprédikátor minden maradi hagyománnyal és megrögzött vaskalapossággal éles harcban áll; mindenesetre az ókor legkiválóbb haladó írója. Egészen különös írói tehetség: vérig sebző irónia, kíméletlen kritika, csípős szatíra az eleme. A társadalom nagyképű vezetőalakjait s a kisemberek groteszk félszegségeit egyforma kéjjel szúrja tolla hegyére. Kemény igazmondásáért ellensége lett mindenki, akit megszégyenített vagy megsebesített gúnyosan harsogó és metszőn sivító kacagása. Az ókor Heinéje; nagysága és ebből fakadó tragikuma annak sorstársává avatja, éppúgy, mint száz évvel fiatalabb költőtársát, Julianus császárt. Kifogyhatatlan leleményről tanúskodó írásai közt vannak novellák, szatírák, rémhistóriák, paródiák, mint az *Igaz történet*, a divatos ókori háryádák szellemes és kegyetlen kicsúfolása; van nagy elbeszélés is, mint a *Barátság mindhalálig*. *A szelence titka*, a híres kisregénye, a *Lukios vagy a szamár*; ez az utóbbi az ókori elbeszélés-irodalom gyöngye (amely Apuleius révén világirodalmi nevezetességre jutott), amely a műfajnak szinte minden elemét egyesíti magában (kaland, varázslat, babona, misztika, szerelem, romantika). Könyvünkben közöljük a hetéradialógusok egyik darabját is, amelyben novellamotívumok lappanganak, valamint Pankrates történetét, Goethe *Bűvészinas*ának forrását.

AELIANUS
(i. sz. II. sz.)

CLAUDIUS AELIANUS görög író Praenestében született Septimius Severus császár (193-211) uralkodása alatt, a II. sz. végén; főpapi méltóságot viselt; latin anyanyelvű volt, a görög nyelvet később tanulta meg, de olyan kifogástalan stílusban írt, mintha Attikában született volna, pedig Görögországban sohasem járt, s maga dicsekedett vele, hogy sohasem ült hajón. Szorgalmas olvasó és kivonatoló volt, sok antik irodalmi kincset csak az ő kivonataiból ismerünk, viszont vele is megesett, hogy fő művét, a *Tarka történetek* című 14 könyvből álló gyűjteményt csak kivonatokból ismerjük: tudjuk, hogy apró történetek és anekdoták gyűjteménye volt, melynek két gyöngyszeme, *Aspasia és Atalante története*, a miletosi novella-műfaj remeke. Teljesen megmaradt másik műve, *Az állatok sajátosságairól*, amely az egész ókorban és középkorban kedvelt olvasmány volt; írók is használták, sőt kivonatolták. Sajnos, ő maga is csupán kivonatoló volt, sohasem használt eredeti forrásokat, mindent görög és hellenisztikus történelmi és természettudományi könyvekből szedett össze, kritika nélkül; sőt kivonatokat kivonatolt; fő szempontja csak az érdekesség volt, s az, hogy műveinek tartalma változatos legyen; novellagyűjteményét maga is „tarkabarka" történeteknek nevezte. Vonzó előadásának köszönhette századokig tartó népszerűségét.

ALKIPHRON
(i. sz. II. sz.)

ATHÉNI LEVÉLÍRÓ, 118 levele maradt ránk; nem valódi levelek, hanem az athéni társadalom különféle osztályainak (halászok, parasztok, paraziták, hetérák) életét, apró örömeit, gondjait, baráti és szerelmi viszonyait színesen ecsetelő életképek; a levelek érdekességét fokozza az az enyhe humor, amellyel szereplőinek ún. „beszélő neveket" ad, s amellyel egyúttal kitűnően jellemzi is őket. A leveleknek másik maradandó értéke, hogy rengeteg bennük a novellatéma, s ahol nincs igazi történés, ott is felismerhetők a novellaelemek. Pompásan jellemzik a levelek az attikai magánélet érdekességeit, de ez nem a szerző korának magánélete, hanem az i. e. IV. sz. társadalma, mert javarészt Menandros (i. e. 342-291) komédiáiból veszik anyagukat és szereplőiket; mivel színpadi művek ihlették a szerzőt, leveleiben sok a mimikus elem, s ebben a humor mellett mindenütt kiérzik a szatíra és a

társadalomkritika. Két levele - a *Menandros és a Glykera* levél valóságos novella, levél alakban, és leghívebben jellemzi Alkiphron írói művészetét.

„AESOPUS"

HERODOTOS BESZÉLI (II 134), hogy az i. e. VI. sz.-ban Amasis királynak volt egy Aesopus (Aisopos) nevű rabszolgája, aki meséket írt prózában. A hagyomány azt tartja, hogy éles nyelvű kritikája miatt agyonverték, de ez a legenda egyre bővült és gazdagodott: mások szerint azért verték agyon, mert ellopott egy ezüstedényt, vagy azért, mert elsikkasztotta Kroisos ajándékait. A legenda gazdagodásához járult az is, hogy belevonták Rhodopis hetérát, aki állítólag rabszolgatársa volt Aesopusnak. Hozzátartozik a legendaanyaghoz az is, hogy az író megfordult Athénben is, meséivel mindenütt nagy sikert aratott, ámbár nyomorék volt, púpos; ez azonban nem más, mint az új, demokratikus világnézet igazolása, mert eszerint az erénynek és a szellemnek nem feltétele a szépség: hiszen lám, Sokrates is csúf volt. Ezt az új szépségeszményt igazolja a legendának az a vonása is, hogy a nyomorék rabszolga feltámadt halottaiból. Végül a gazdagon burjánzó legenda agyonnyomta a valóságot, a kalandok eltemették az egykori írót, aki maga is „fikcióvá", neve műfajnévvé lett. Prózai meséi elvesztek, csak későbbi verses átírásai maradtak meg: az Augustus császár korában élt felszabadított rabszolga, Phaedrus meséinek öt könyve, az i. sz. II. században Ázsiában élt Babrios meséinek öt könyve (123 mese, egy részük prózában) és a IV-V. század határán élt Avianus distichonokban átköltött phaedrusi meséi, ez a fonák és balul sikerült kísérlet a verses mese feltámasztására. Végül is a próza győzött: i. sz. 350 és 500 között *Aesopus* címen mesegyűjtemény keletkezett, s ugyanebben az időközben egy másik gyűjtemény, amelyet bizonyos Romulus állított össze fia, Tiberinus részére: állítólag görögből fordította. Így emez a második gyűjtemény a *Romulus* címet kapta. Mindkét gyűjtemény nemcsak meséket tartalmazott, hanem anekdotákat és novellákat is. Így hát Phaedrus neve most már feledésbe merült, csak az *Aesopus* és a *Romulus* gyűjtemény élt, Phaedrus neve hosszú századokig lappangott; csak a XV. sz.-ban került napfényre az eredeti verses meséket tartalmazó kézirat. A kötetünkben közölt két prózai mese az i. sz. IV-V. sz.-beli gyűjteményekből való; ezek közül az egyik valóságos „miletosi" mese, vagyis novella, aminthogy a meseirodalom kezdettől fogva használt novellaanyagot is, mint Phaedrus verses meséje (III. könyv, 10) az oktalanul féltékeny férjről, aki megöli saját fiát, mert felesége szeretőjének véli.

ANTONINUS LIBERALIS
(i. sz. II. sz.)

GÖRÖG GRAMMATIKUS, i. sz. 138-180 között, az Antoninus császárok alatt. Régi költők mitológiai átváltozásokról szóló költeményeit kivonatolta prózában, elsősorban Nikandros (i. e. 138-133 táján) mitológiai eposzait. Ez a Nikandros volt egyébként Ovidius forrása is az efféle átváltozások költői megfogalmazásában. Antoninus Liberalis kivonata: *(Átváltozások gyűjteménye)* 41 átváltozást tartalmaz, köztük néhány olyant, amely világosan mutatja a „miletosi műfaj" jellegzetes elemeit.

APPIANOS
(i. sz. II. sz.)

ALEXANDRIAI TÖRTÉNETÍRÓ i. sz. 120 körül. Hadrianus korában Rómába költözött, barátja volt Frontónak, később helytartó lett, talán Egyiptomban. Rajongott Rómáért, s ebben a lelkes hangulatban írta meg *Római Történelmét*, öregkorában, i. sz. 160 körül. Módszerében

az az új, hogy a római történelmet a birodalom egyes országainak rendjében tárgyalta (Babyloniké, Syriaké, Keltiké, Italiké stb.), Romulustól Traianusig. Latin forrásokat használt; stílusa szürke, tele latinizmusokkal. Fontos forrásmű, átmentette Livius és sok más történetíró értékes adatait, de csak részben maradt ránk; sok benne a regényes részlet. Művének Syriaké fejezetében közli a „nagylelkű királyról" szóló miletosi ízű novellát.

APULEIUS
(i. sz. II. sz.)

Az AFRIKAI MADAURÁBÓL származó latin filozófus, rétor és író. Izgalmas és zaklatott életet élt; feleségül vett egy gazdag özvegyet, Pudentillát, de ennek az asszonynak az első házasságából való fia bepörölte bűbájosság miatt, hogy mágikus mesterkedésekkel hódította meg az anyját. Apuleius mesteri módon megszerkesztett és előadott védőbeszédben megcáfolta az alaptalan vádat. Ez az *Apologia*, valamint filozófiai művei, szónoklatai, töredékekből vagy csak a hagyományból ismert kisebb prózai írásai és tréfás-játékos versei hamar megalapozták írói hírnevét, amely legjelentősebb művében, az *Aranyszamár*-ban teljesedett ki. Mint minden műve, ez is a görög szellem terméke. Görög mesét dolgoz fel, a Patraiból származó Lukios *Szamár* című elbeszélését. Apuleius azonban nemcsak a nyers meseanyagot formálta és szerkesztette önálló művé, hanem teletűzdelte novellákkal, mesékkel *(Amor és Psyche)*, humoros és tragikus történetekkel, csiklandós, igazi „miletosi" elbeszélésekkel, s így teremtette meg a görög regénynek epizódokkal bőven tarkított latin mását, az első és egyetlen ókori latin regényt. Ha regénye nem is mindenben mása a „szerelem - elválás - újra egyesülés" típusát mutató görög regénynek, bőségesen megvan benne a kalandos elem, és megvan a szenvedések után a megtisztulás. Nemcsak leleménye teszi páratlanul értékes alkotássá ezt a remekművet, hanem különös, egyéni, túldíszített, barokkos stílusa is; legfőbb ékességei az időmértékes sorzáradékok, amelyeket elejétől végig művészi tökéletességgel alkalmaz. Egyik-másik, dekameronunkban is közölt novellabetétje, részben Boccaccio révén, közkincse lett a világ regény- és novellairodalmának.

CALPURNIUS FLACCUS
(i. sz. II. sz.)

HADRIANUS CSÁSZÁR KORÁBAN élt római szónoklattanár (rétor). Könyvben gyűjtötte össze az idősebb Seneca (i. sz. I. sz.) utáni szónoklattanárok előadásainak java érdekességeit, főleg vitatémáit, amelyeken a növendékek a vádbeszédek és védőbeszédek szerkesztését tanulták; legtöbbször ugyanarról a témáról kellett mind a kétféle beszédet megszerkeszteni, előzőleg pedig a kényesebb esetek jogi minősítését tisztázni. Ezek az iskolai gyakorlatok (declamatio) csupa kiélezett helyzetet mutattak be, s ennek megfelelően feldolgozásukban is kötelező volt az éles megkülönböztetés, a hajszálig pontos elemzés, az ellentmondások kiemelése és a mindenkor talpraesett és szellemes visszavágás. Calpurnius Flaccus ránk maradt könyve 53 ilyen vitatémát gyűjtött össze; hiteles és eleven képet ad a császárkor első és második századának főiskolai életéről, jogi vitáiról és ügyvédi gyakorlatáról. Magától értetődik, hogy a jogi problémák közt számos olyan akad, amely novellaanyagot tartalmaz, és mutatja, hogy a szónoki iskola gyakorlatában szerepeltek olyan témák is, amelyeket a szépirodalom már régebben feldolgozott.

HYGINUS
(i. sz. II. sz. vége)

A RÓMAI IRODALOM ELSŐ Hyginusa, Caius Julius Hyginus hispaniai eredetű alexandriai tudós, i. e. 47-ben került Rómába; Augustus császár felszabadította és kinevezte a palatinusi könyvtár vezetőjének. Művei, sajnos, nem maradtak ránk. A második Hyginusnak három műve maradt meg: *Genealogia* 3 könyvben, *Astrononzia* 4 könyvben, és egy mitológiai kézikönyv, kéziratokban; töredékeit első ízben J. Micyllus nevű humanista adta ki Baselben (1535), *Fabulae (Mesék)* címen. Ez a műve főleg a görög tragédiák mítoszanyagának ismerete szempontjából fontos, értékes, sőt nélkülözhetetlen, de a „mesékben" novellaanyag is akad. Ilyen a dekameronunkban is közölt Damon és Phintias történet, Schiller *Die Bürgschaft* című költeményének forrása.

PHLEGON
(i. sz. II. sz.)

A KISÁZSIAI TRALLESBŐL származó görög író; rabszolga volt, majd Hadrianus császár felszabadította. Innen kezdve az irodalomnak szentelte magát. Megírta 16 könyvben az olympiasok történetét, egészen i. sz. 140-ig. Főleg azonban anekdoták és érdekességek gyűjtésével és feldolgozásával foglalkozott; írt a százévesnél idősebb emberekről és a csodás eseményekről; ez a két munkája épségben maradt ránk. A csodák könyvének első fejezete a dekameronunkban közölt *Az élő halott* című novella, Goethe *Die Braut von Korinth* című balladájának forrása.

GELLIUS
(i. sz. II. sz.)

AULUS GELLIUS római tanár és író, irodalmi, régészeti és tudományos érdekességeket gyűjtött olvasmányaiból. Kivonatait és feljegyzéseit pompásan tálalja; különös érzékkel tudta összeválogatni mindenhonnan azt, ami érdekelheti a művelt olvasót. Sok fontos, érdekes adatot és szöveget mentett át a Cicero előtti irodalomból is. Később bírói állást vállalt, de tovább folytatta szorgalmas kivonatoló munkáját. Érettebb korában szükségét érezte, hogy tanulmányutat tegyen Görögországban: tehát Athénbe ment, s ott legalább egy évet töltött, a 165-175 évek között; valószínűleg már 175 táján újra Rómában volt, mert kb. ebben az évben adta ki régebbi kivonatait és Athénben gyűjtött anyagát, 20 könyvben, *Noctes Atticae (Attikai éjszakák)* címen. Athéni évét a dúsgazdag és rendkívül művelt Herodes Atticus (101-178) társaságában töltötte, aki 143-ban consul volt, később pedig Marcus Aurelius császár barátja. Több kiváló férfiún kívül érintkezett a hírhedt vándorfilozófussal, Peregrinus Proteusszal, aki Olympiában (165) máglyán elégette magát. Rómában Fronto volt rá különösebb hatással. Gellius aprólékos és kicsinyes gyűjtő volt, sokféle, változatos és tarka anyagot szedett össze, szürke stílusban írt; műve bizonyítja, hogy nem volt érzéke a szellem és a nagyság iránt.

HELIODOROS
(i. sz. III. sz.)

EMESÁBÓL SZÁRMAZÓ görög író, a legolvasottabb ókori görög regény, az *Aithiopika (Etiópiai történet)* szerzője. Heliodoros apja, Theodosius, Heliostól származtatta családját, s valószínű, hogy elődei közt Helios-főpapok voltak. Heliodoros művelt író, ismeri a görög irodalmat, Euripidesből meríti a Demainete-Knemon epizód tárgyát, s egyébként ügyesen tud

epizódokat beleilleszteni regényének eseményanyagába úgy, hogy regényét át- meg átszövik a változatos, színes és izgalmas történetek: valóságos önálló kisregények és elbeszélések a nagyregényben. Stílusa mesterkélt, zsúfolt képei és hasonlatai merészek, bonyolultak, mindazonáltal széles epikus előadásmódja vonzó, úgyhogy évszázadokig kedvelt olvasmánya volt előbb a görögségnek, különösen Bizáncnak, majd egész Európának.

ACHILLEUS TATIOS
(i. sz. III-IV. sz.)

ALEXANDRIAI RÉTOR ÉS ÍRÓ, az utolsó antik görög szerelmi regény, a *Leukippe és Kleitophon* szerzője. Sem írói leleménye, sem szerkesztése, sem stílusa nem hoz újat: kitaposott nyomokon halad, Heliodorostól kezdve valamennyi regényíró elődjét utánozza, sőt Aelianust és Lukianost is. Regényét teletömte olvasmányainak anyagával; lépten-nyomon megakasztják az olvasót a beleszőtt levelek, mítoszok, mesék, kontár természettudományi kitérések, és a retorika merev szabályai szerint megszerkesztett száraz leírások. Minden írói mesterkedése annak a legfőbb céljának szolgálatában áll, hogy minél több érvvel, adattal és műfogással igazolja a szerelem mindenhatóságát.

ARISTAINETOS
(i. sz. IV. sz.)

GÖRÖG SZÓNOKLATTANÁR ÉS ÍRÓ, a hagyomány szerint a kisázsiai Nikaiában élt, és talán 358-ban halt meg. De sem életrajzi adatai nem bizonyosak, sem a neve, sem pedig az, hogy a neve alatt két könyvben fennmaradt ötven szerelmi tárgyú levél tőle származik-e. Csak egy bizonyos: ezek az erotikus és javarészt pornografikus levelek a görög és hellenisztikus novellisztika tárgyait és motívumait őrizték meg: levél alakban megírt valóságos novellák, és kétségtelenül a „miletosi" műfaj egyenes vonalába tartoznak. Sőt a tudósok azt is felteszik, hogy a levelek éppenséggel Aristeides *Miletosi mesék* című híres gyűjteményének novelláit mentették át. Az író nem önálló alkotó, nem is stílusművész; neki csak a csiklandós tartalom, az erotikus varázs a fontos. Bőven felhasználja a régebbi irodalom anyagát és műfogásait; így például a „beszélő nevek" komédiai és alkiphroni hagyományos stílusfogását, az alexandriai elégia tematikáját. Ezenkívül, mindig irodalmi hagyomány alapján, előfordul a levelekben a női szépség magasztalása, rengeteg szerelmi bonyodalom, csintalan élmény és beszámoló ezekről az élményekről. A dekameronunkban közölt tíz levél közt vannak igazi „miletosi" novellák, de minden levélből kiderül, hogy az írónak egyetlen célja: a pornográf témákat csillogó attikai mezbe öltöztetni.

JULIANUS
(i. sz. IV. sz.)

FLAVIUS CLAUDIUS JULIANUS (született i. sz. 332-ben) görög filozófus és író, 361-363 római császár. Megvalósította a teljes vallásszabadságot, de úgy, hogy ez a görög-római vallásra is vonatkozzék: visszaállította a régi istenek tiszteletét, és visszaszorította a kereszténységet a főiskolai oktatásból. Kiváló író, felvilágosult uralkodó, nyugtalan szellem, szatirikus természet, bizonyos tekintetben szellemi rokona Lukianosnak. Beszédei, levelei, epigrammái értékesek. A perzsák elleni hadjáratban (363) egyik lázadó katonája lándzsájával halálra sebezte. Az itt olvasható levelében foglalt tanulságos történet inkább anekdota, mint novella; jellege szerint filozófiai közhely.

„KALLISTHENES”
(i. e. IV. és i. sz. IV. sz.)

A „KALLISTHENES” név tulajdonképpen szimbólum. Ezen a néven foglaljuk össze azokat az irodalmi emlékeket és műveket, amelyek Nagy Sándor hősi és regényes életével foglalkoznak. A Nagy Sándor tüneményes sikerei és hódításai nyomán keletkezett mondák az i. sz. III. századában kezdenek regénnyé alakulni; ennek a regénynek ősi, első változatát az olynthosi Kallisthenesnek tulajdonítják, aki Aristoteles tanítványa volt, görög történelmet írt és könyvet Nagy Sándorról, akivel együtt vonult végig Ázsián, s átélte a király káprázatos hódításait, kalandjait és fölfedezéseit. Sándort csodálta, sőt istenítette, történetét regényes elemekkel színezte ki, s az akkor először feltárult Kelet csodáival és érdekességeivel gazdagította. Mint egyenes, nyílt jellemű ember szót emelt a perzsa módra meghonosított keleti jellegű királyimádat szertartása ellen. Ám Nagy Sándor nem tűrte a bírálatot, s Kallisthenest kivégeztette (i. e. 327). Kallisthenes könyve nem maradt meg, ellenben ötlete, a világhódító király heroizálása, termékeny talaja lett a Sándor személye és tettei nyomán felburjánzó legendáknak: mert Sándor alakját a népi fantázia elképzelhetetlen és színes csodákkal s kalandokkal vonta földöntúli fénybe. A római birodalom keleti hódításaival és terjeszkedésével kapcsolatban Sándor lett a császári eszménykép. Így a „*Sándor-regény*” anyagát már a császárság első századaiban összefoglalták, és hogy hitelesítsék: Kallisthenes neve alatt hozták forgalomba. Ez a gyűjtemény tehát egy *Ál-Kallisthenes (Pseudokallisthenes)* műveként lett kedvelt népkönyv századokon át, és sok nyelvre le is fordították. Ezek közül a latin feldolgozás lett a legnépszerűbb; ennek szerzője Julius Valerius Alexander Polemius, aki i. sz. 338-ban consul volt. Az előtte is közkézen forgó regényes Sándor-népkönyveket ő szerkesztette egységbe, utána pedig Palladius (364-418), a bithyniai Helenopolis püspöke. A Nagy Sándor regény hagyományaiból közli dekameronunk a király levelét nevelőjéhez, Aristoteleshez, India csodáiról, a Pseudokallisthenes-féle életrajzból pedig a novellairodalomban ismételten felbukkanó (Aischines, Flavius Josephus) „istenszerelem” motívumát a híres Nektanebos történetben.

APOLLONIUS TYRUSI KIRÁLY REGÉNYE
(i. sz. V. sz.)

AZ APOLLONIUS TÖRTÉNET eredetileg görög feldolgozásban jelent meg, de ez már régen elveszett abban az időben, amikor a téma latin népnyelvi (vulgáris) feldolgozásban megjelent az i. sz. III. században. Apollonius regényes története végigvándorolt egész Európán, s már az i. sz. VI. században megkezdte világirodalmi diadalútját. Ennek a népkönyvnek világirodalmi jelentősége páratlan, közkézen forgott francia, angol és német feldolgozásban, s még Shakespeare művei közt is szerepel egy *Pericles Prince of Tyre* című dráma, de lehet, hogy ez csak részben az ő műve. Az Apollonius-téma az idők folyamán egyre újabb és újabb epizódokkal gazdagodott, és egyre szaporodtak ebben az eredetileg görög-római regényben a keresztény motívumok. Az Apollonius regény tartalmazza az ókori görög regényirodalom valamennyi közhelyét (szerelmes pár elválása, kalandos hányattatása, utazás, felismerés, vérfertőzés, bordélyház, kalóztámadás, jóslatok, csodák). A mű kalandos jellege, naiv mesélése, egyszerű, népies elbeszélő modora századokra biztosította népszerűségét. Semmit sem ártott neki kezdetleges, szinte dadogó előadásmódja, bár emiatt néha holmiféle rétoriskolai dolgozatnak érzi a mai olvasó, vagy afféle száraz jegyzőkönyvnek. A nép azonban nem tudós szemmel olvasta: századokon át mindig a maga könyvének érezte. Talán az is oka ennek, hogy az *Apollonius-könyvben* együtt volt a görög-római novellisztika java mesekincse, amely Herodotos óta, Aristeidesen át mindig lenyűgözte és elbűvölte a kalandokra, csodákra, szerelmi történetkékre, a képzelet játékaira, egyszóval a mesére szomjas olvasóközönséget.